

פרשת ראה ה'תשס"ו

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קָה א הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְעַמִּים עֲלִילוֹתַיִו: ב שִׁירוּ לּוֹ זְמִרוּ לּוֹ
 שִׁיחוּ בְכָל־נִפְלְאוֹתַיִו: ג הִתְהַלְלוּ בְשֵׁם קְדֹשׁ יִשְׁמַח לֵב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דְּרֹשׁוּ
 יְהוָה וְעִזּוּ בְקִשׁוֹ פָּנָיו תִּמְיֵד: ה זְכְרוּ נִפְלְאוֹתַיִו אֲשֶׁר־עָשָׂה מִפְתֵּי־פִיו:
 ו זַרַע אֲבָרָהֶם עֲבָדוּ בְנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטַיִו:
 ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאַלְף דּוֹר: ט אֲשֶׁר בָּרַת אֶת־אֲבָרָהֶם וּשְׁבוּעָתוֹ
 לִישָׁחֶק: י וַיַּעֲמִידָהּ לַיַּעֲקֹב לְחֶק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֲתֵן
 אֶת־אָרֶץ־כְּנָעַן חָבֵל גְּחֻלְתְּכֶם: יב בַּהֲיוֹתֶם מְתֵי מִסְפָּר כְּמַעֲט וְגָרִים בָּהֶ:
 יג וַיִּתְּהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: יד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעַשְׂקֶם
 וַיִּזְכַּח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל־תִּגְעוּ בַּמְּשִׁיחֵי וְלִנְבִיאֵי אֶל־תִּרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רָעַב
 עַל־הָאָרֶץ כָּל־מִטְּהַלְּחֵם שָׁבַר: יז שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעֹבֵד נַמְכָּר יוֹסֵף: יח עָנּוּ
 בַּכֶּבֶל רָגְלוֹ (כתיב רגליו) בְּרֹזֶל בָּאָה נִפְשׁוֹ: יט עַד־עַתָּה בָּא־דִּבְרוּ אִמְרַת יְהוָה
 צְרַפְתָּהּ: כ שָׁלַח מַלְאָךְ וַיִּתִּירָהּ מִשָּׁל עַמִּים וַיִּפְתַּחְהוּ: כא שָׁמוּ אָדוֹן לְבֵיתוֹ
 וּמִשָּׁל בְּכָל־קְנִינָיו: כב לְאֶסֶר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יַחֲפֶם: כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם
 וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ־חַם: כד וַיִּפֹּר אֶת־עַמּוֹ מְאֹד וַיַּעֲצֵמְהוּ מִצְרָיו: כה הִפְךָ לְבָס
 לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהִתְנַפֵּל בְּעַבְדָּיו: כו שָׁלַח מֹשֶׁה עֲבָדוֹ אֶהְרֹן אֲשֶׁר בָּחַר־בוֹ: כז שָׁמוּ־
 בָם דְּבָרֵי אֱתוֹתַיִו וּמִפְתֵּי־בְּאֶרֶץ חַם: כח שָׁלַח חֲשֹׁךְ וַיַּחֲשֹׁךְ וְלֹא־מָרוּ אֶת־דִּבְרוֹ
 (כתיב דבריו): כט הִפְךָ אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם וַיִּמַּת אֶת־דָּגְתָם: ל שָׂרֵץ אֲרָצָם
 צְפַרְדְּעִים בְּחִדְרֵי מְלִכֵיהֶם: לא אָמַר וַיָּבֵא עָרֹב כְּנִים בְּכָל־גְּבוּלָם: לב נָתַן
 גְּשָׁמֵיהֶם בְּרֹד אִשׁ לְהַבּוֹת בְּאֲרָצָם: לג וַיִּךְ גַּפְנֵם וַתֵּאֱנַתֶם וַיִּשְׁפֹּר עַץ גְּבוּלָם:
 לד אָמַר וַיָּבֵא אַרְבֶּה וַיִּלְקַח וַאֲיִן מִסֹּפֶר: לה וַיֵּאֱכַל כָּל־עֹשֵׂב בְּאֲרָצָם וַיֵּאֱכַל פְּרֵי
 אֲדָמָתָם: לו וַיִּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאֲרָצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם: לז וַיִּזְעִיאוּם בְּכֶסֶף וַזָּהַב
 וַאֲיִן בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל: לח שָׁמַח מִצְרַיִם בַּצֵּאתָם כִּי־נִפְלַח פְּחָדָם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׁ
 עַנְן לְמִסְדָּךְ וְאִשׁ לְהָאִיר לִילָה: מ שָׁאַל וַיָּבֵא שְׁלוֹ וְלַחֶם שָׁמִים יִשְׁבִיעֶם: מא פָּתַח
 צוּר וַיִּזְבּוּ מִיַּם הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר: מב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבָר קְדֹשׁ אֶת־אֲבָרָהֶם
 עֲבָדוֹ: מג וַיִּזְעַא עַמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן בְּרָנָה אֶת־בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרֻצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל
 לְאֵמִים יִירָשׁוּ: מה בַּעֲבוּר | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְעֲרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו א הַלְלוּיָהּ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב מִי יִמְלַל גְּבוּרוֹת יְהוָה
 יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: ג אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֵי מִשְׁפַּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה
 בְּרִצּוֹן עֲמֹד פְּקוּדֵי בִישׁוּעֶתְךָ: ה לְרֹאוֹת | בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לְשִׂמְחַת בְּשִׂמְחַת גּוֹיְךָ
 לְהַתְּהַלֵּל עִם־נַחֲלֹתֶיךָ: ו חָטְאנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ: ז אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם |
 לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם בַּיַּם־סוּף:
 ח וַיִּשְׁיַעַם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחֲרַב וַיִּזְלִיכֶם
 בַּתְּהוֹמוֹת פַּמְדָּבָר: י וַיִּשְׁיַעַם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיִּגְאַלֵּם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְסּוּ־מַיִם צְרִיחֶם
 אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתַר: יב וַיֵּאֱמִינוּ בַדְּבָרֵיךָ יִשְׁרִי תְהִלָּתוֹ: יג מֵהָרוּ שָׂכְחוּ מַעֲשֵׂי
 לֹא־חֲפּוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְּאוּ תְאוּהָ בַמְדָּבָר וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם
 שְׁאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רִזּוֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לַמֶּשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קָדוֹשׁ יְהוָה:
 יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתְךָ וְתִכַּסּ עַל־עַדַת אֲבִירִים: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לְהַבִּיחַ
 תְּלַהֵט רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחָרֵב וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמַּסְכָּה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדֶם
 בַּתְּבִנִּית שׁוֹר אֲכַל עֵשֶׂב: כא שָׂכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֶם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם:
 כב נַפְלְאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף: כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם לוּלִי מֶשֶׁה בְּחִירוֹ
 עָמַד בַּפָּרֶץ לִפְנֵי לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מֵהַשְּׁחִית: כד וַיִּמְאַסּוּ בְּאֶרֶץ חֲמֻדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ
 לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם
 בַּמְדָּבָר: כז וּלְהַפִּיל זָרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לִבְעַל פְּעוֹר וַיֵּאֱכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרִיץ־בָּם מַגַּפָּה: ל וַיַּעֲמֹד פִּינַחֵס וַיַּפְלֵל
 וַתַּעֲצַר הַמַּגַּפָּה: לא וַתַּחֲשֹׁב לוֹ לְצְדָקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי
 מְרִיבָה וַיִּרַע לַמֶּשֶׁה בַּעֲבוּרָם: לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטָא בְּשִׁפְתָיו: לד לֹא־
 הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם: לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם:
 לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עַצְבֵיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לז וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בָּנוֹתֵיהֶם
 לְשִׂדִּים: לח וַיִּשְׁכְּחוּ דָם נְקִי דָם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצָבִי כִנְעַן וַתַּחֲנַף
 הָאָרֶץ בַּדָּמִים: לט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחֲרֻ־אֶף יְהוָה בַּעֲמוֹ
 וַיִּתְּעַב אֶת־נַחֲלֹתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׁנֵאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם
 אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְנְעוּ תַחַת יָדָם: מג פְּעַמִּים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יִמְרוּ בַעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ
 בַּעֲוֹנָם: מד וַיֵּרָא בְּצַר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם: מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחַם כְּרַב
 חֲסִדּוֹ: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ
 מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלֹתֶיךָ: מח בָּרוּךְ יְהוָה | אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אֱמֹן הַלְלוּיָהּ:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהילים ק"ה ק"ו ב
- ב) מאמר ד"ה אני לדודי ודודי לי ש"פ ראה, מבה"ח אלול, ה'תשט"ו ה
- ג) שיחת ש"פ ראה, מבה"ח אלול, ה'תשט"ו יב
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת ראה כא
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת ראה כד
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת ראה לג
- ז) אגרות קודש לה
- ח) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת ראה לו
- ט) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת ראה נז
- י) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת ראה עד
- יא) לקוטי תורה מבואר אני לדודי פרק א פ
- יב) ביאורים לפרקי אבות פרק שישי פג
- יג) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן פד
- יד) ספר הזכרונות (בלה"ק) – פרק קכ"ו פה
- טו) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת ראה פח

בית דין רבני אנ"ש בארה"ק

ב"ה

אדר ה'תשס"ו

לכבוד

כל המקבלים את ה"דבר מלכות"
שלום וברכה!

כולנו רואים שב"ה הקונטרס "דבר מלכות" הולך ומתפשט בכל רחבי תבל בצורה יוצאת מהכלל, והמוציאים לאור משתדלים לעמוד בבקשות ובדרישות המגיעות מכל רחבי תבל.

כיום מודפסת חוברת "דבר מלכות" בכ 150,000 עותקים בחודש, שהגיעו כבר לעתים לעלות הדפסה של כ- \$100,000 לחודש, כשעל זה נוספות הוצאות של אריזה ומשלוח לכל רחבי תבל - בעלות חודשית של כ- 100,000 שקל. דבר אשר המוציאים לאור לא העלו כלל על דעתם בעת שהחלו להוציא לאור את ה"דבר מלכות".

משבוע לשבוע גוברות הבקשות ל"דבר מלכות" מכל החוגים והקהלים, כולל יהודים שלצערנו לעת עתה אינם מגדירים עצמם כשומרי תורה ומצוות. במקומות ציבור רבים מחלקים ומספקים את החוברת לכל מבקש, ומיום ליום נראים יותר ויותר יהודים מחוגים שונים, גם שלא מאנ"ש, המעיינים ולומדים בשיחותיו הקדושות של הרבי ומקיימים את תקנותיו הקדושות בלימוד החומש התניא והרמב"ם.

כמו כן במוסדות רבים הן של אנ"ש והן מחוגים אחרים, מתקיימים שיעורים ב"דבר מלכות" כחלק מתוכנית הלימודים הקבועה בכיתות, עובדה שגרמה בין השאר לביקוש כמויות גדולות מאותם מוסדות על מנת שיוכלו לקיים את השיעורים. (זה עתה קבלנו ידיעה שרק בשבוע שעבר הגיעה פנייה מבית חב"ד נתיבות, אשר מבקשים להוסיף עוד 150 חוברות לשבוע - מעבר ל- 300 חוברות שקבלו עד עתה בכל שבוע - עבור ישיבת נווה דקלים שהייתה בגוש קטיף ועברה לכפר מימון הנמצא לידם ואשר החליטו ללמוד שם שיעור קבוע ב"דבר מלכות", כמו"כ ביקשו גם מהמוסד "אהלי תורה" בקראון הייטס 150 חוברות "דבר מלכות" לשבוע, כאשר היו בקשות נוספות בכמויות גדולות למקומות נוספים אשר אי אפשר למנותם.

אך כדי שתהיה אפשרות למוציאים לאור להמשיך ולספק את הדרישות ההולכות וגוברות ואשר החוברות "דבר מלכות" יגיעו לכל מאן דבעי - חייבים אנו לפנות לכל המקבלים ולומדים את ה"דבר מלכות" - ולבקשם להשתתף בעלות האריזה והמשלוחים אשר כאמור הגיעה גם היא לעלויות גבוהות מאוד.

אי לכך אנו מבקשים מכל המקבלים והלומדים בחוברות הדבר מלכות להשתתף בעלויות המשלוחים בסכום שנקבע להלן:

תושבי ארץ הקודש סך של 20 ₪ לחודש.

תושבי שאר העולם סך של 10 \$ לחודש.

מובן שכל מי שיכול ורוצה להוסיף על כך תבוא עליו הברכה!

את הסכומים הנ"ל הננו מבקשים להעביר לחשבון:

חשבון ע"ש:

סניף:

בנק:

409-112321 מס' "דבר מלכות" מס' 409

177 ביתר עילית, מס' 177

פועלי אגודת ישראל, מס' - 52

ניתן להפקיד תרומה בכל סניפי הבנק הבינלאומי עבור חשבון "דבר מלכות" ללא כל עמלה

כמו כן ניתן לשלוח המחאות לפקודת "דבר מלכות" (נא לציין "למוטב בלבד") והוראות-קבע לכתובת:

דבר מלכות, ת.ד. 1855 רמת גן, מיקוד 52118.

בברכה והצלחה

הרב יוסף העכט

הרב מנחם מענדל גלובבסקי

הרב אליהו יוחנן גורארי

הרב מרדכי שמואל אשכנזי

הרב זאב דב סלוניס

הרב בן ציון ליפסקר

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הוראה לחיוב חשבון

בס"ד, תאריך

קוד מסלוקה		סוג חשבון		מספר חשבון בבנק	
בנק	סניף				
קוד המוסד / מס' מזהה של הלקוח בחברה				קוד המוסד	
				4 2 7 5 2	

לכבוד
בנק
סניף
כתובת הסניף

1. אני/הח"מ

(מס' זהות/פ.ח.)

(מס' בעלי החשבון ממוינע בספרי הבנק)

כתובת

רחוב מס' עיר מיקוד

- נותקים לכם בזה הוראה לחייב את חשבונו הנ"ל בסניפכם, בגין תרומה בסכומים ובמועדים שיומצאו לכם מדי פעם בפעם באמצעי מגנטי, ע"י "דבר מלכות" כמפורט מטה ב"פרטי ההרשאה".
- דוע לילנו כי:
 - הוראה זו ניתנת לביטול ע"י הודעה ממני/מאתנו בכתב לבנק ול"דבר מלכות" שתכנס לתוקף, יום עסקים אחד לאחר מתו הודעה בבנק וכן, ניתנת לביטול ע"י הוראת כל דין.
 - אהיה/נהיה רשאים לבטל מראש חיוב מסוים ובלבד, שהודעה על כך תימסר על ידינו לבנק בכתב, לפחות יום עסקים אחד לפני מועד החיוב.
 - אהיה/נהיה רשאים לבטל חיוב, לא יותר מתשעים ימים ממועד החיוב אם אוכיח/נוכיח לבנק, כי החיוב אינו תואם את המועדים או הסכומים שנקבעו בכתב ההרשאה, אם נקבעו.
 - דוע לילנו כי הפרטים שצוינו בכתב ההרשאה ומילויים, הם נושאים שעלינו להסדיר עם המוטב.
 - דוע לילנו, כי סכומי החיוב עפ"י הרשאה זו, יופיעו בדפי החשבון וכי לא תישלח לילנו ע"י הבנק הודעה מיוחדת בגין חיובים אלה.
 - הבנק יפעל בהתאם להוראות בכתב הרשאה זה, כל עוד מצב החשבון יאפשר זאת, וכל עוד לא תהיה מניעה חוקית או אחרת לביצוען.
 - הבנק רשאי להוציאני/נו מן ההסדר המפורט בכתב הרשאה זה, אם תהיה לו סיבה סבירה לכך, ויודיע לילנו על כך מיד לאחר קבלת החלטתו, תוך ציון הסיבה.
 - לא לאשר ל"דבר מלכות" בספח המחובר לזה, קבלת הוראות אלו ממני/מאתנו.

פרטי ההרשאה

1. סכום החיוב ומועדו יקבעו מעת לעת ע"י "דבר מלכות" עפ"י המוסכם בינינו.

2. פרטי החיוב:

מועד חיוב אחרון	מועד חיוב ראשון	הצמדה		תדירות החיוב	מס' חיובים	סכום לחיוב בודד
		בסיס	סוג			
				☐ חודשי ☐ דו-חודשי ☐		

חתימת בעלי החשבון

קוד מסלוקה		סוג חשבון		מספר חשבון בבנק	
בנק	סניף				
קוד המוסד / מס' מזהה של הלקוח בחברה				קוד המוסד	
				4 2 7 5 2	

אישור הבנק

בס"ד
לכבוד
"דבר מלכות"
רח' בצלאל 27
רמת גן 52521

קיבלנו הוראות מ _____ לכבד חיובים בסכומים ובמועדים שיופיעו באמצעי מגנטי שתצוינו לנו מידי פעם בפעם, ואשר מספר חשבונו/גם בבנק יהיה נקוב בהם, והכל בהתאם למפורט בכתב ההרשאה.

רשמנו לפנינו את ההוראות, ונפעל בהתאם כל עוד מצב החשבון יאפשר זאת; כל עוד לא תהיה מניעה חוקית או אחרת לביצוען; כל עוד לא התקבלה אצלנו הוראת ביטול בכתב-על-ידי בעלי החשבון, או כל עוד לא הוצאו/בעלי החשבון מן ההסדר.

אישור זה לא יפגע בהתחייבויותיכם כלפינו, לפי כתב השיפוי שנחתם על-ידיכם.

בכבוד רב,

בנק _____

סניף _____

חתימה וחותמת הסניף

תאריך _____

מקור טופס זה, על שני חלקיו, ישלח לסניף הבנק, העתק הימני ימסר למשלם.

כתובת להעברות כסף מחו"ל

Address for Telex transfers :
First International Bank of ISRAEL
Tel-Aviv

Branch: Pagi Beitar ilit branch
Branch no. 177
Acc name: DVAR MALCHUT
Acc no: 155-112321

Swift code no. FIRBILITXXX

There is no need for ABA# or other identification
Our us \$ correspondents include the Major New York Banks.
eg: Republic, Citibank, Chase Manhattan, Bankers.

BANK POALEY AGODAT ISRAEL
BEITAR ILIT BRANCH
972 -2 -5723204

בס"ד. ש"פ ראה, מבה"ח אלול, ה'תשט"ו

(הנחה בלתי מוגה)

אני לדודי ודודי לי. הנה קודם לזה נאמר² דודי לי ואני לו, ואח"כ נאמר אני לדודי ודודי לי. וידוע בזה דמ"ש דודי לי ואני לו, שהוא מלמעלה למטה, קאי על הזמן דחודש ניסן, שהוא הכנה למתן תורה, כמ"ש³ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, דמ"ת הוא מלמעלה למטה. ומ"ש אני לדודי ודודי לי, קאי על הזמן דחודש אלול, שהוא הכנה לתשרי, שזהו שאני לדודי ודודי לי ס"ת ד' יו"דין⁴, דקאי על המ' יום שהי' משה רבינו בהר, שהתחלתם מראש חודש אלול, וזהו שאני לדודי ודודי לי הוא ר"ת אלול⁵, דבחודש אלול הוא סדר העבודה מלמטה למעלה. וצריך להבין⁶ מהו ענין דודי לי ואני לו שהוא מלמעלה למטה, ואני לדודי ודודי לי שהוא מלמטה למעלה, ובשניהם מסיים הרועה בשושנים, דעם היות שחלוקים הם, מ"מ, בשניהם נאמר הרועה בשושנים.

(ב) ולהבין זה יש להקדים בנוגע לב' אופני העבודה דמלמעלה למטה ומלמטה למעלה, דאף שבכללות נחלקים הם לב' זמנים מיוחדים, אלול שהוא הכנה לתשרי, וניסן שהוא הכנה למתן תורה, מ"מ, ישנם ב' אופני עבודה אלו גם בכל השנה, שהם העבודה דתורה והעבודה דתפלה. והענין בזה⁷, דהנה, ההפרש בין תורה ותפלה הוא כמו ההפרש בין שם מ"ה לשם ב"ן. תורה היא בחי' מ"ה, כמ"ש⁸ זאת התורה אדם, ואדם בגימטריא מ"ה⁹, והעבודה דתורה היא בבחי' המשכה בדרך מלמעלה למטה. ותפלה היא בחי' ב"ן, כמ"ש¹⁰ ואני תפלה, דקאי על ספירת המלכות שהיא בחי' שם ב"ן, והעבודה דתפלה היא בבחי' העלאה בדרך מלמטה למעלה, וכמ"ש¹¹ למען יזמרך כבוד ולא ידום, דנהורא תתאה קארי תדיר ולא שכיך לנהורא עילאה¹², שהו"ע העלי' מלמטלמ"ע. ואין זה בסתירה להמבואר במק"א¹³ שמ"ה וב"ן הם אורות וכלים, והרי האורות שהם בחי' מ"ה, הם בבחי' עלי' והתכללות במקורם, והכלים שהם בחי' שם ב"ן, הם בבחי' ירידה והמשכה למטה, כי, ענין זה שהאורות הם בעלי' והכלים הם למטה, הוא כמו שהם מצד עצם מהותם, שמצד עצם התהוותם (ווי זיי זיינען געוואָרן) הנה האורות הם בדביקות ניכרת במקורם ומרגישים את מקורם, ולכן הם ברצוא ותשוקה להתכלל במקורם, והכלים שאופן התהוותם הוא שהם בדביקות בלתי ניכרת, ואין מרגישים את מקורם אלא מרגישים את

(1) שה"ש ו, ג.

(2) שם ב, טז.

(3) שמות ג, יב ובפרש"י.

(4) ראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ד"ה עוד יש קטו, א).

(5) ב"ח לטור או"ח סתקפ"א. וראה אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תקמו.

(6) פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים שה"ש עה"פ.

(7) ראשית חכמה וב"ח שם. ועוד.

(8) ראה רד"ה זה תרד"ע (המשך תער"ב ח"א ע' תריז).

(9) בהבא לקמן – ראה המשך תער"ב שם ע' תריח ואילך.

(10) וראה גם ד"ה אני לדודי דש"פ ראה תשי"ב (תורת מנחם –

התוועדויות ח"ו ע' 134 ואילך).

(8) חוקת יט, יד.

(9) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) ערך אדם. עץ חיים

שער י (שער התיקון) פ"ג. שער לח (שער לאה ורחל) פ"ב.

ועוד.

(10) תהלים קט, ד. ראה זח"ג מט, ב.

(11) תהלים ל, יג.

(12) ראה זח"ב קמ, רע"א. זח"א עז, ב. פו, ב. קעח, ב.

(13) ראה המשך תער"ב שם ע' תקעד וס"ע תריח.

עצמם, שזהו מציאותם, לכן נשארים הם במקומם למטה. וכל זה הוא מצד עצם התהוותם. אבל כפי שנמשכו (ווי מ'הָאָט זיי אַריינגעגעבן) בסדר ההשתלשלות ע"פ הכוונה העליונה, הרי זה היפך הדברים, שהרי הכוונה בהאור שנמשך בסדר השתלשלות היא בכדי שיפעול בירור זיכוך ועלי' בכללות ההשתלשלות, ומצד כוונה זו בא האור באופן של ירידה והמשכה למטה (בכדי לפעול שם העלי'), והכוונה בהכלים היא שיהיו מוכשרים לקבל את האור בתוכם, ומצד כוונה זו הרי הם בדרך עלי' מלמטה למעלה בכדי לקבל את האור. וזהו ענינם של האורות וכלים כפי שבאים בסדר ההשתלשלות. ומכ"ש כמו שהוא מצד העבודה, הרי כיון שענין העבודה הוא הנחת עצמותו, הנה מצד העבודה נפעל (טוט זיך אויף) בהאורות וכלים ביטול ישותם, ביטול טבעם, להיות היפך טבעם. והיינו, שהאורות שמצד טבעם הם בעלי', הנה מצד העבודה הם בביטול והנחת ישותם להיות בהמשכה למטה, והכלים שמצד טבעם הם למטה, הנה מצד העבודה הם בביטול והנחת ישותם להיות בעלי' למעלה.

ג) וביאור הענין, דהנה, תפלה היא בעלי' מלמטה למעלה, דהסדר בעבודת התפלה הוא שההתחלה הוא ממדריגות נמוכות ביותר, ואח"כ עולה בעילוי אחר עילוי, עד שבא למדריגות הנעלות ביותר, וכמ"ש¹⁴ סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שהתחלת התפלה הוא מענינים נמוכים שמוצבים ארצה, וכך הוא עולה בעילוי אחרי עילוי בסדר והדרגה, עד שבא לענינים הנעלים ביותר, ועד שמגיע השמימה. והיינו, שההתחלה היא מבחי' הודאה, הודו להוי', ועוד לפני' מאמירת מודה אני, ועד שבא להביטול דשמו"ע שהוא תכלית העילוי. והענין בזה, דהנה, התחלת עבודת התפלה היא ממודה אני, שהו"ע ההודאה בלי שום השגה, שלכן, מיד בקומו משינתו שאז הוא כקטן שנולד, אזי אומר מודה אני. ובזה יובן מ"ש מודה אני לפניך, שהם ב' הפכים, שהרי מודה אני הוא הודאה בלבד כקטן שנולד, שזוהי מדריגה תחתונה ביותר, ולפניך הו"ע שלמעלה מבחי' שמות, דלא אתרמיז לא בשום אות ולא בשום קוץ¹⁵, שהוא העצמות, ואיך הם ב' הפכים אלו. אך היא הנותנת, דלהיות שהוא בבחי' הודאה בלי שום השגה, היינו, לא רק הודאה שבאה מצד ההשגה, שבהשגה גופא הוא משיג דעד כאן יכול להשיג ומכאן ואילך צריך להודות, דהודאה זו כיון שבאה מצד ההשגה, אינה (עס נעמט אים ניט אַרום) בכל עצמותו, אמנם ההודאה דמודה אני שהיא בלי שום השגה כלל, וכקטן שנולד, דהיינו הודאה שלמעלה מטעם ודעת, הנה הודאה זו היא (נעמט אים אַרום) בכל עצם נפשו ובכל כחותיו, ולכן הודאה זו מגיעה למעלה בבחי' לפניך, שהוא העצמות, כמו שכולל כל ההשתלשלות מעומק רום עד עומק תחת, שזהו לפי שגם בנפש הרי זה בכל עצם נפשו. וכמו שאנו רואים בעובדי הוי' באמת, שבאמירתם מודה אני הם בבחי' מסירה ונתינה לאלקות בעצם נפשם ובכל הכחות שלהם. ומההודאה דמודה אני עולה הוא בעילוי אחר עילוי עד שבא לבחי' הודו להוי', שהרי ההודאה דהודו להוי' יש בה השגה קצת וחלוקי מדריגות, שיודע לחלק שהודו הוא בבחי' הוי', וקראו הוא בשמו, והיינו, דבהוי' שהוא הי' הוה ויהי' כאחד¹⁶

14) זח"ג רנו, סע"ב (ברע"מ). פרדס שער א (שער עשר ולא

תשע) פ"ט. תניא שעהייהו"א פ"ז (פב, א).

14) ויצא כח, יב. ראה זח"א רסו, ב. זח"ג שו, ב. ועוד.

15) ראה לקו"ת פינחס פ, ב. פ' ראה לא, ד. ועוד.

למעלה מהשתלשלות, שם שייך רק הודאה בלבד, ובשמו שהוא שם אד' ושם אלקים כפי שנמשך בעולם, שהוא בחי' כח הפועל שבא בהתלבשות בהנפעל, שם שייך קריאה והמשכה כו'. והטעם שבהודאה זו יש קצת השגה וחלוקי מדריגות, הוא מצד הקדמת ח"י ברכות השחר, הנותן לשכוי בינה, פוקח עורים וכו', שענינם הוא עשיית כלים, הנה לאחרי הקדמה זו יש בו קצת השגה וחלוקי מדריגות, שיודע לחלק שהודו הוא להוי' וקראו הוא בשמו. אך כל זה הוא העבודה דהודאה בלבד.

ואחרי העבודה דהודו להוי' עולה הוא בעילוי אחר עילוי עד שבא להעבודה דפסוד"ז שהיא העבודה דהשגה. אמנם, כיון שעבודת התפלה היא עבודה מלמטלמ"ע בסדר והדרגה, הרי אי אפשר שמהודאה יבוא מיד להשגה, ולכן גם ההשגה דפסוד"ז אינה אמיתית ענין ההשגה, שהרי ההתבוננות בפסוד"ז הוא בענין התהוות יש מאין, וענין ההתהוות יש מאין לא בא בהשגה כלל, דאף שיש לנו דוגמא על זה מצמיחת אילנות ודשאים בלי שום זריעה כלל, הרי זה רק דוגמא ומופת שישנו ענין בריאה יש מאין, אבל איך היא בריאת יש מאין, אין אנו משיגים כלל. ונמצא, שההתבוננות דפסוד"ז אינה ענין ההשגה, כי אם לעורר התפעלות המדות מצד הפלאת הענין, ולכן הנה העבודה דפסוד"ז אינה עבודת המוחין, כי אם עבודת המדות בלבד.

ואחרי העבודה דפסוד"ז עולה הוא למעלה יותר עד שבא להעבודה דברכות ק"ש וק"ש שזהו אמיתית ענין ההשגה. אמנם להיות שהעבודה דתפלה היא עבודה מלמטלמ"ע בסדר והדרגה, לכן בהכרח שתהי' הכנה להעבודה דברכות ק"ש ע"י העבודה דפסוד"ז, והיינו שהעבודה דפסוד"ז היא ההכנה בנפשו להסיר את כל המונעים ומעכבים להעבודה דברכות ק"ש, שזהו"ע פסוקי דזמרה, מלשון לזמר עריצים¹⁷, דהיינו להכרית את כל החוחים והקוצים דנה"ב המונעים התגלות הכחות דנה"א, דענין הקוצים הרי כשמו כן הוא שהם דברים שאין בו ממש, וענינו בעבודה הוא דברים בטלים וליצנות, שאינם דבר תאוה, אלא דברים שאין בהם ממש, וא"כ, יכולים לחשוב שכיון שאין בזה ממש אין זה פועל מאומה, אבל האמת הוא שענין זה פועל הגשמה בנפשו (האלקית), והיינו שמתגשם (ער ווערט פאָרגרעבט) באופן שאין לו עריבות (ער האָט ניט קיין געשמאַק) בענינים רוחניים ועד שאין לו שום שייכות לרוחניות. ומכ"ש שזה פועל בנפשו הבהמית שנשאר בגשמיותו ואינו יכול להזדכך (ווערן איידעלער). ונוסף לזה, הנה ע"י הדב"ט הרי הוא בא למחשבות זרות שהם מבלבלים מההשגה דנה"א ואפילו מההשגה דנה"ב. וכמו"כ מבואר ג"כ במק"א¹⁸ בענין הראי' במקום בלתי רצוי (ועד"ז בשמיעה), שיכולים לחשוב שאין בכך מאומה, אבל האמת הוא שעל זה כתיב¹⁹ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, דהגם שענין זה עצמו אינו עבירה, מ"מ, עינא ולבא הם תרין סרסורי דעבירה²⁰, הנה כל ענינים אלו הם מבלבלים לעבודה, וזהו"ע פסוד"ז לזמר עריצים, להסיר כל המונעים ומעכבים, שע"י יוכל אח"כ לעבוד עבודתו בברכת ק"ש וק"ש. ואין זה בסתירה להמבואר במק"א²¹

(20) תנחומא ס"פ שלח. ובכ"מ. וראה סה"מ תש"א ע' 157

(17) ע"פ ישע"י כה, ה.

וש"נ.

(18) ראה קונטרס העבודה פ"ב.

(21) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תשפז. סה"מ תרס"ח ע' ה

(19) שלח טו, לט. וראה תניא ר"פ כז.

שקודם התפלה צ"ל ההכנה כללית דלך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך²², שכחי עמך ובית אביך²³, והיינו, שהכנה זו צ"ל קודם התפלה, ולא בפסוד²⁴, כי, ההכנה הכללית לתפלה להיות לך לך מארצך גו', שכחי עמך ובית אביך, אינה אלא בנוגע לפועל, והיינו, שענין זה הוא באפשרות כל איש ישראלי שיכול לכפות את עצמו שיהי' לך לך מארצך כו' בנוגע לפועל, אמנם העבודה דפסוד²⁵ לזמר עריצים היא שלא יהי' שייך לענינים אלו (לא רק בפועל, אלא) גם מצד ההרגש. ועם היות שהעבודה דפסוד²⁶ אינה פועלת עליו ענין של אתהפכא, שלא יהי' שייך כלל לענינים אלו, מ"מ, אף שהוא שייך לענינים אלו, הרי העבודה דפסוד²⁷ פועלת רוממות בנפשו, ובמילא נעשה מרוחק מענינים אלו. ולאחרי הכנה זו יוכל לעבוד עבודתו בברכות ק"ש, שהיא העבודה דהשגה. דהנה, בברכות ק"ש היא ההתבוננות בעבודת המלאכים, שנחלקים בכללות לב' סוגים, המלאכים בעלי השגה שאומרים קדוש, והאופנים שהם ברעש מצד העדר ההשגה, היינו שהם משיגים את ההפלאה ומזה הם ברעש, ואומרים ברוך, שרוצים בהמשכה כו'. וכאשר האדם מתבונן בעבודת המלאכים, ובפרט בעבודת האופנים שהם שרש נה"ב, נעשה גם בו א' מב' תנועות אלו, תנועת העלאה (בדוגמת עבודת השרפים שהיא בדרך העלאה שאומרים קדוש), שרוצה בהעלי' וההתכללות למעלה, או שרוצה בהמשכת וגילוי אלקות למטה (בדוגמת עבודת האופנים שהיא בדרך המשכה שאומרים ברוך). וענין זה נמשך (דריקט זיך אויס) גם אח"כ בק"ש באמירת הוי' אחד, שיש בזה ב' ענינים. הוי' אחד, וכד אמליכתי למעלה ולמטה ולד' רוחות²⁸. הוי' אחד הוא ההשגה שכל מה שנברא, ז' רקיעים וארץ וד' רוחות, הכל הוא בביטול כמו קודם שנברא, שהו"ע ביטול במציאות בדרך העלאה מלמטה למעלה, וכד אמליכתי למעלה ולמטה ולד' רוחות, שהו"ע ברוך שם, הוא בדרך המשכה מלמעלה למטה בהביטול דיחודא תתאה. ואחרי העבודה דברכות ק"ש וק"ש עובד הוא עבודתו בעילוי אחר עילוי עד שמגיע להביטול דשמו"ע, שהוא כעבדא קמי מרי²⁹, שהוא בביטול במציאות. וזהו כללות סדר העבודה דעבודת התפלה שהוא בדרך העלאה מלמטה למעלה, ומאחר שהוא בדרך העלאה, היינו עבודת הנברא בכח עצמו, הרי מובן שגם בעליות היותר נעלות אין זה אמיתית הענין דביטול במציאות, אלא הוא רק ביטול היש בלבד.

ד) אמנם עדיין צריך להבין, דכיון שעבודת התפלה היא בהשגה, והרי ענין ההשגה הוא שבא בהתיישבות, וההשגה פועלת שביעת הרצון בהאדם המשיג, א"כ הרי זה היפך משנת"ל שעבודת התפלה ענינה העלאה מלמטה למעלה. אך הענין הוא, שההשגה שבתפלה עיקרה לא בשביל ההשגה עצמה, כי אם בשביל לעורר התלהבות והתפעלות בהאדם המשיג. ולכן אינו מספיק ענין ההשגה בלבד, אלא העיקר הוא שירגיש את האלקות שבהשגה, בכדי לעורר ההתפעלות, והיינו לפי שכל עיקר ההשגה שבתפלה הוא לעורר את המדות. וענין זה הוא בכל המדריגות שבתפלה. וכמו בהשגה שבהודאה, הן ההשגה

(24) ראה ברכות יג, ב.

(25) שבת י, א.

ואילך.

(22) לך לך יב, א.

(23) תהלים מה, יא.

שבההודאה דמודה אני, שגם בזה יש קצת השגה, שהרי אומר שהחזרת בי נשמתי כו', והן ההשגה שבההודאה דהודו להוי', הנה כל ענין ההשגה הוא רק בשביל לעורר את ההודאה. וגם ההשגה שבפסוד"ז שהיא השגה נעלית יותר, הנה גם היא אינה אמיתית ענין ההשגה, וכנ"ל שענין התהוות הבריאה יש מאין אינו בא בהשגה כלל, וכל ענין ההשגה הוא רק לעורר את התפעלות המדות, שזהו שענין פסוד"ז הוא חקיקה מבחוח²⁶, כיון שאין זה ענין ההשגה, כי אם לעורר את המדות בלבד. ומשום זה לא מספיק ענין החכמה ובינה בלבד, לפי שמצד החו"ב לא יוליד בנפשו התפעלות אמיתית, לפי שהענין הוא רחוק ממנו, שהרי אפשר שישגיג היטב עשירות מופלגה של עשיר מופלג ומ"מ לא תתעורר בנפשו תשוקה לזה, לפי שהענין רחוק ממנו, וע"ד מ"ש בספרים²⁷ שאיש כפרי לא תהי' לו תשוקה לבת מלך גם כאשר ידע מעלותי' כו', לפי שהוא רחוק ממנה לגמרי, וכמו"כ הוא בעבודה, שמצד החו"ב לבד לא תהי' ההתפעלות, אלא העיקר הוא ענין הדעת דוקא, שיקשר דעתו ויתקע מחשבתו כו', כמבואר בארוכה בתניא²⁸, והיינו, שהדעת מקרב אותו להענין ואת הענין אליו, ולכן דוקא ע"י הדעת תהי' ההתפעלות כו'. ויתירה מזה, שגם ההשגה דברכות ק"ש, הנה עם היותה השגה אמיתית, שהרי אין זה חקיקה מבחוח, אלא חקיקה מבפנים²⁹, מ"מ, הרי תכלית ההשגה הוא שיהי' ואהבת גו'³⁰, והיינו שתכלית הידיעה היא שיומשך בהרגש הלב, וכמ"ש³¹ וידעת היום והשבות אל לבבך, שלזה לא מספיקה ההשגה דחיצוניות המוחין, אלא צ"ל ההשגה דפנימיות המוחין דוקא, לפי שמצד פנימיות המוחין יומשך האור בלב כמו שהוא במוח³². והיינו, שעיקר ההתבוננות הוא כדי שיהי' ואהבת מלשון רצון³³, שהו"ע של עלי' מלמטה למעלה, ועוד זאת, שהאהבה תורגש גם בנה"ב, כמ"ש³⁰ בכל לבבך, וארז"ל³⁴ בשני יצריך, דע"י בירור נפשו הבהמית נעשה יתרון האור מתוך החושך³⁵, שהאהבה דנה"א היא בחילא יתיר³⁶, והיינו, לפי שבנה"א עצמו לא יש רצון כזה כמו בנה"ב, וע"י בירור נה"ב נעשה גם בנה"א רצון כזה, והו"ע האהבה דבכל מאדך³⁰, שהיא בדרך עלי', והוא ע"ד מעלת הבע"ת על הצ"ג (והרי תשובה הו"ע העלאה). וכמו"כ הוא גם בשמו"ע שהוא בדרך העלאה, דעם היות שי"ב ברכות אמצעיות דשמו"ע ענינם הוא המשכה למלאות צרכיו, מ"מ, העבודה בזה, היינו כיצד בא (ווי אָזוי קומט ער צו) לבקשת צרכיו, הרי זה מצד ההשתחואה וכל הענינים שקודמים לזה, שהם בדרך עלי', לפי שכל עיקר ענין התפלה הוא בדרך העלאה מלמטה למעלה.

(ה) אמנם ענין התורה הוא בדרך המשכה מלמעלה למטה. דהנה, כללות הענין דנתינת התורה הי' בדרך מלמעלה למטה, שהרי ישראל היו אז משוקעים במ"ט שערי

26) ראה לקו"ת בחוקותי מזו, ד. המשך תער"ב ח"ב שם. ח"ג ע' אישיג.

27) ראב"ע יתרו כ, יד.

28) פ"ג. ריש פמ"ב.

29) ראה המשך תער"ב ח"א ע' קעג. ח"ב ע' תתו ואילך. וראה

גם ד"ה ואלה שמות תשט"ז פ"ה (תורת מנחם – התוועדויות חט"ז ע' 10 ואילך).

30) ואתחנן ו, ה.

31) שם ד, לט.

32) ראה גם קונטרס העבודה ע' 6 ואילך. סה"מ עת"ר ע' יג ואילך. סה"מ ה'שית ע' 22 ואילך. לקו"ש חל"ט ע' 28. וש"נ.

וראה גם ד"ה ואלה שמות הנ"ל.

33) ראה לקו"ת בהעלותך כט, ד. ואתחנן ב, ג. ט, ובכ"מ.

34) ברכות נד, א.

35) ע"פ קהלת ב, יג.

36) ראה זח"א קכט, ב.

טומאה³⁷, וגם לאחרי שיצאו ממצרים באופן דכי ברח העם³⁸, מ"מ, הרי אין זה בערך כלל שבמשך נ"א יום יהיו ראויים לקבל התורה מצד עצמם, ומתן תורה הי' בדרך מלמעלה למטה. וזהו מצד נתינת התורה. וכמו"כ הוא מצד התורה עצמה, הרי התורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, שהוא וחכמתו אחד³⁹, ואין זה דומה לחכמה דאצילות, דבחכמה דאצילות האור הוא בפשיטות והציוור הוא מצד הכלי⁴⁰, אמנם בתורה הרי המדידה היא מצד התורה גופא, והיא מדידה עצמית⁴¹, היינו שמצד העצמות גופא האָט ער זיך אַריינגעשטעלט בהחכמה דתורה, ולכן התורה היא למטה כמו שהיא למעלה, והיינו דגם בהיותה למטה היא למעלה מההשתלשלות. וזהו הטעם שדברי תורה אין מקבלים טומאה⁴², דכיון שגם בהיות התורה למטה הרי היא למעלה מההשתלשלות, הנה כל ענין של כלי, כל ענין של השתלשלות, אינו יכול לפעול בה מאומה. והיינו לפי שהתורה היא המשכת העצמות, שזהו שמצינו בלימוד התורה, הן בהשגת התורה והן כאשר לומד ואינו משיג שהו"ע לימוד של מקרא, שכל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו⁴³, שהוא כאדם הקורא לחבירו וכבן קטן הקורא לאביו⁴⁴, והיינו שבלמוד התורה נעשה המשכת העצמות, בדרך המשכה מלמעלה למטה.

(ו) וזהו גם ההפרש בין ניסן ואלול, דניסן הוא הכנה למתן תורה, כמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, ומתן תורה הוא המשכה מלמעלה למטה, וזהו שבניסן כתיב דודי לי ואני לו. אמנם אלול הוא הכנה לתשרי, וסדר העבודה דאלול הוא בדרך מלמטה למעלה, ויש בזה סדר והדרגה, דכשם שנת"ל בעבודה התפלה שהיא באופן של עלי' בסדר והדרגה, כמו"כ הוא גם בהעלי' דאלול, שלאחרי העבודה בתחלת חודש אלול, באים בסוף חודש אלול לימי הסליחות, ואח"כ באים לר"ה עשי"ת ויו"כ, עד לנעילה דיו"כ שהיא תכלית העלי'. וכיון שאלול הוא בדרך עלי' מלמטלמ"ע, הנה על זה כתיב אני לדודי ודודי לי.

ועפ"ז יובן ענין דודי לי ואני לו, וענין אני לדודי ודודי לי, ובשניהם מסיים הרועה בשושנים⁴⁵. דהנה, דודי לי ואני לו הוא הסדר דמלמעלמ"ט, שקאי על הזמן דניסן שהוא הכנה למ"ת, ועז"נ הרועה בשושנים, ששושים בתורה⁴⁶, שהו"ע המשכת התורה מצד עצמה שהיא בבחי' המשכה מלמעלה למטה. ומ"ש אני לדודי ודודי לי קאי על הזמן דאלול שהוא בסדר העבודה מלמטה למעלה, דתחלה הוא אני לדודי, שהו"ע העבודה דאלול, ועבודה זו היא הכנה לענין דודי לי שבתשרי, ומסיים הרועה בשושנים, דשושנה קאי על ספירת המלכות⁴⁷, שנעשה בה העלי' עד בחי' הכתר, וענין זה הוא בעיקר בר"ה, שאז נעשה ענין ההכתרה ובנין המלכות. ונמצא שהפירוש דהרועה בשושנים שנאמר גבי אני לדודי

(42) ברכות כב, א.

(43) תדא"ר פי"ח.

(44) ראה תניא ספל"ז.

(45) ראה המשך תער"ב שם ע' תרכו.

(46) ראה שבת ל, ב. וראה לקו"ת פ' ראה לב, ד. לג, ד.

(47) ראה זח"א בתחילתו. ובביאורי הזהר לשם.

(37) ראה זהר חדש ר"פ יתרו. ועוד.

(38) בשלח יד, ה. וראה תניא פל"א.

(39) ראה תניא פ"ד. פ"ה. ועוד.

(40) ראה סהמ"צ להצ"צ מח, א ואילך. סה"מ תרס"ח ע' רד

ואילך. ובכ"מ.

(41) ראה המשך תרס"ו ע' נג ואילך.

ודודי לי הוא בקו העלי'. אמנם מצד העבודה דאלול בקו העלי', שהו"ע עבודת התפלה, ובפרט עבודת התשובה, הנה עי"ז נעשה עלי' גם בהתורה, שזהו"ע הרועה בשושנים ששונים בתורה, והיינו שע"י העבודה באופן של עלי' מלמטה למעלה מחברים תורה שלמעלה בהקב"ה⁴⁸, שזהו"ע תוספת אור בתורה, למעלה יותר מכמו שהתורה היא מצד בריאתה ומצד נתינתה, כי ע"י התשובה נעשה עלי' גם בהתורה, וזהו ענין מ"ש אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים.

בס"ד. שיחת *ש"פ ראה, מבה"ח אלול, ה'תשט"ו.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה אני לדודי ודודי לי.

* * *

ב. המדובר לעיל (בהמאמר¹) ש"אין דברי תורה מקבלין טומאה² – הרי זה רק בנוגע להתורה עצמה, שאין זה מזיק להתורה, משא"כ בנוגע להאדם הזומד – הרי בענין זה אמרו רז"ל³ "זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו כו" (ההיפך מזה)⁴.

ולכן צריכה להיות זהירות ביותר שלימוד התורה יהי' כדבעי – עוד יותר מהזהירות הנדרשת בעבודת התפלה, כי, אף שתפלה היא עבודה מלמטה למעלה, ואילו תורה ענינה מלמעלה למטה⁵, וא"כ, השייכות דהתורה להענינים שלמטה היא פחותה משייכות התפלה לענינים אלו, הרי כל זה הוא בנוגע להתורה והתפלה עצמם, אבל לגבי האדם – עליו להיות זהיר בתורה יותר מאשר בתפלה.

ג. ויובן מהחילוק בין חודש אלול לחודש תשרי:

בלקוטי⁶ תורה⁷ ישנו משל על החילוק בין אלול לתשרי: אלול – הוא כמשל המלך הנמצא בשדה קודם שבא לעיר, ובתשרי – כמלך הנמצא בהיכלו.

בשעה שהמלך נמצא בהיכלו, אין הכל יכולים להכנס אליו, ויש צורך בכמה וכמה הכנות. כשהמלך יוצא אל העם, אל השדה, הרי אף שבהיותו שם אינו בכל תפארתו וגדולתו כמו בהיכל מלכותו – הרי מצד זה גופא ישנה המעלה, שכל אחד יכול בעצמו לדבר עם המלך, והמלך "מקבל את כולם בסבר פנים יפות", ומקבל מכל אחד את בקשתו.

באלול בא הקב"ה אל כאו"א מישראל, וכאו"א מישראל יכול למסור לו את בקשתו, כמבואר בלקוטי תורה באריכות.

אבל מצד זה מובן, שכאשר המלך נמצא בשדה, יש צורך בזהירות גדולה יותר, דמכיון שהאדם נמצא במעמד ומצב שלו, ואעפ"כ בא המלך אליו ומקבל את בקשתו, ויתירה מזה, מראה לו סבר פנים יפות – יכול הוא לטעות ולחשוב שטוב הוא להשאר באותו מצב, וראי' לדבר, שבהיותו במצבו זה בא אליו המלך.

בשעה שהמלך נמצא בהיכלו – שם אין אפשרות לטעות, שהרי שם אין מכניסים אותו פנימה⁸, אא"כ עבר את כל ההכנות הנדרשות לזה, ומכניסים אותו רק במדה שהוא ראוי לה, כלשונו⁹ הגמרא¹⁰ "הראוי לחצר לחצר, הראוי לגינה לגינה, הראוי לביתן לביתן"; אבל כשהמלך בשדה – אזי אפשר בקלות לטעות, ולכן יש צורך בזהירות ביותר.

(באידיש), ונדפס בלקו"ש ח"ב ס"ע 378 ואילך. במהדורא זו ניתוספו ע"י המו"ל עוד ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(7) פרשתנו לב, ב. וראה גם תורת מנחם – התוועדיות ח"ב ע' 224.

(8) בין אם הוא רוצה בכך ובין אם לאו – אין מניחים אותו להכנס (מהנחה בלתי מוגה).

(9) עה"פ (אסתר א, ה) "בחצר גינת ביתן המלך" (מהנחה בלתי מוגה).

(10) מגילה יב, א.

(* שיחה זו נדפסה בלה"ק בכטאון חב"ד (חוברת יב ע' ה ואילך) עם כו"כ תיקונים מכ"ק אדמו"ר שליט"א, שנעתקו למהדורא זו.

(1) פ"ה (לעיל ריש ע' 274).

(2) ברכות כב, א. וש"נ.

(3) יומא עב, ב.

(4) ראה גם לעיל ע' 200. וש"נ.

(5) ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ ס"ד (לעיל ס"ע 225 ואילך).

וש"נ.

(6) מכאן עד סוף הסעיף – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א

וכן הוא גם בחודש אלול: ענין זה שהמלך בא אל כאו"א, מבלי הבט על מצבו, ומראה לו פנים שוחקות – הרי זה מעלה גדולה ביותר, שכאו"א מישראל יכול "לקחת" אלקות. אבל, מצד מעלה זו גופא – יש צורך בזהירות ביותר, כדי שלא יבוא לידי טעות, שיכול הוא להשאר במעמדו ומצבו, וראי' לטעותו¹¹, שאף שנמצא עתה ב"עובדין דחול", ל"ט מלאכות (שהרי אלול איננו יום-טוב¹²), אעפ"כ נותנים לו את הגילוי די"ג מדות הרחמים, וכמאמר הגמרא¹³ "מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ", "ויעבור הוי' על פניו ויקרא הוי' הוי'¹⁴, שזהו משם הוי' שלמעלה מהשתלשלות.

ד. ועפ"ז יובן גם בנוגע לתורה ותפלה:

תורה – היא גילוי שלמעלה מהשתלשלות, ולכן "אין דברי תורה מקבלין טומאה", כיון שזהו ענין של המשכת העצמות. אבל, מצד ענין זה גופא, הרי בנוגע להאדם הלומד יש צורך בזהירות ביותר – דכיון שהתורה ירדה למטה, והאדם יכול להבינה בשכל האנושי, יכול הוא לחשוב שטוב כפי שהוא במעמדו ומצבו עתה ("עס איז גוט אַזוי ווי ער איז"), בראותו שמבלי הבט על מעמדו ומצבו זה לומד הוא תורה ומבין את חכמתו ורצונו של הקב"ה, וא"כ, הרי זו "ראי" שמעמדו ומצבו אינו משנה ("עס מאַכט ניט אויס")...

בתפלה, שענינה עלי' מלמטה למעלה – הרי בעמדו להתפלל יוצא הוא ממציוותו. בתפלה אין מקום להמציוות שלו, שהרי גם מה שמדובר בתפלה אודות מציוות הבריאה, הרי זה כפי שהבריאה באה מהבורא, וכמו שכל המלאכים עומדים בביטול לאלקות, ובמילא אין בתפלה מקום להתפשטות מציוותו.

ולכן, הנה עוד קודם התפלה, לפני אמירת תיבות התפלה, הרי עצם חגירת האבנט והעמידה לתפלה⁵ – מהוה ניתוק ממציוותו ("אַפרייסן זיך פון זיין מציוות"), שהאדם מסתלק ממציוותו שלו ("טרעט אַפ פון זיך") ועומד להתפלל אל הקב"ה.

משא"כ בתורה – כיון שבאה בשכל אנושי, שהוא מבין את התורה בשכלו האנושי, הרי אין בזה ניתוק ממציוותו, ובמילא יכול לחשוב שיכול להשאר במציוותו, והראי', שבהיותו במציוותו מבין את התורה.

ויתירה מזה: בנוגע לתורה איתא בזהר¹⁵ שצריך "לאפשא לה", דהיינו שיש צורך לחדש בתורה¹⁶, ובמילא יכול לחשוב ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"¹⁷. משא"כ בתפלה – הרי אומר "אתה חונן לאדם דעת", היינו, שכל דעתו של האדם תלוי' בהקב"ה, ועד"ז בשאר הברכות, רופא חולים ומברך השנים כו', שכל צרכי האדם באים מהקב"ה, כך, שגם ללא כוונות יתירות, אלא ע"פ פירוש המלות הפשוט, אין נתינת מקום לישות ומציוות.

ולכן, אף שמצד הגילויים שלמעלה (היינו כפי שהענינים נמשכים מלמעלה) תורה היא למעלה מתפלה, שהרי תורה היא המשכה מלמעלה, ואילו תפלה היא העלאה מלמטה (ולכן "אין דברי תורה מקבלין טומאה", מכיון שיש בהם המשכת העצמות) – מ"מ, בנוגע להאדם הרי זה היפך הדברים, שבתפלה אין נתינת מקום למציוותו, משא"כ בתורה. ולכן יש צורך זהירות יתירה בלימוד התורה.

ה. ועפ"ז יובן מה שמצינו בגמרא¹⁸ "אבא בנימין אומר .. על תפילתי שתהא .. סמוך למטתי", "שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל":

(11) שמעמדו ומצבו אינו משנה ("מאַכט ניט אויס"). – (15) ח"א יב, ב. הובא בתו"א מקץ לט, ד.
 (12) כמבואר בלקו"ת שם (מהנחה בלתי מוגה). (16) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ב. וש"נ.
 (13) ר"ה יז, ב. ועיי"ש. (17) עקב ח, יז.
 (14) תשא לד, ו. (18) ברכות ה, ב ובפרש"י.

לכאורה אינו מובן¹⁹: בשלמא "שלא לעשות מלאכה", ענינים של עסק העולם, מובן שאין לעשותם קודם התפלה, דכיון שענינים אלו יכולים לגשם את האדם, צריך תחילה להתחזק ביראת-שמים ע"י התפלה; אבל "שלא לעסוק בתורה" – אדרבה – שילמד חכמתו ורצונו של הקב"ה קודם התפלה? והביאור בזה²⁰ – ע"פ המבואר לעיל, שכאשר חסרה ההזדככות שע"י התפלה, אזי יכולה להיות ע"י התורה יניקה לחיצונים, כיון שהאדם יכול לחשוב שמותר לו להישאר במצבו ומעמדו, ויתרה מזו – שעלול הוא לחשוב שכחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה.

ולכן, בהכרח שתהי' הקדמת עבודת התפלה ללימוד התורה.

ו. וזהו גם הביאור במארוז²¹ "זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו" ההיפך ד"סם חיים": לכאורה אינו מובן: מכיון ש"זכה נעשית לו סם חיים", הרי אם לא זכה – אינה נעשית לו סם חיים; אבל מדוע נעשית התורה היפך מ"סם חיים"?

והביאור בזה – ע"פ האמור לעיל: "זכה" הוא מלשון הזדככות. כשהאדם מזכך את עצמו, "ללמוד לשמה" (כפרש"י²²) – אזי "נעשית לו סם חיים"; אבל כשאינו מזכך את עצמו – אזי נעשית התורה היפך מ"סם חיים", כיון שבאופן זה יש נתינת מקום שתהי' יניקה לחיצונים, שיכול לחשוב שמעמדו ומצבו עתה טוב הוא, שהרי אפילו כשאינו מזכך את עצמו לומד הוא תורה ומבינה.

[בהמשך הענין דובר שכן הוא בכללות החילוק בין המצוות המלוכשות בגשם להמצוות שאינן מלוכשות בגשם – שהמצוות המלוכשות בגשם, אף ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו"²¹, מ"מ, מרגישים בהם הנאה גשמית, ולכן מוכרחים לזהירות יתירה בהן²²].

ז. ועפ"ז יובן ג"כ סדר החדשים דניסן ותשרי בזמני השנה:

חודש ניסן – הוא הזמן דתורה, ואילו חדשי אלול ותשרי – הם הזמן דתפלה (כמבואר לעיל בהמאמר²³).

וחודש תשרי, שענינו תפלה, הוא ראש-השנה של כל ימי השנה, גם של חודש ניסן, שענינו תורה. והיינו, שאף שתורה היא למעלה מתפלה, הרי ראש השנה גם לגבי תורה – הו"ע התפלה דוקא.

כלומר: כפי שהסדר הוא מצד הקב"ה – חודש ניסן הוא "ראשון גו' לחדשי השנה"²⁴, כולל לחודש תשרי, כיון שמצד סדר הגילויים מלמעלה – תורה היא למעלה מתפלה (כנ"ל); אבל כפי שהסדר הוא מצד ימי העולם, דהיינו מצד האדם העובד – בהכרח שתהי' התחלת סדר העבודה בתפלה דוקא, ורק אז לימוד התורה הוא כדבעי.

ח. ישנו טעם נוסף להאמור לעיל, שבלמוד התורה יש צורך בזהירות יתירה יותר מאשר בעבודת התפלה:

כיון שתפלה היא מלמטה למעלה, הרי כאשר התפלה אינה כדבעי, אזי מקלקל האדם ענין שלו. כלומר: ענין התפלה הוא הרגש האדם, שהרי ענין התפלה הוא שצריך לידע "לפני מי אתה עומד"²⁵, ולהבין פירוש המלות כו', דבלאו-הכי אין זה ענין התפלה כלל. ולכן, כשישנו הרגש הנ"ל, אלא ש"מתגנבת" בו איזה פני' – אזי מקלקל האדם ענין שלו: ההרגשים שלו, השכל והמדות שלו; אבל אין הוא מקלקל ענין אלקי, שהרי זו עבודה שמלמטה למעלה.

ואילך). וש"נ.

(23) פ"ב (לעיל ע' 267 ואילך).

(24) בא יב, ב.

(25) ראה ברכות כח, ב.

(19) ראה תוס' שם.

(20) ראה לקו"ת ברכה צו, ב.

(21) ר"ה כח, א. וש"נ.

(22) ראה גם שיחת כ"ף מנחם-אב ס"ט (לעיל ס"ע 252

משא"כ בלימוד התורה, שהוא ענין שמלמעלה למטה – הרי כאשר לימוד התורה אינו כדבעי, ומצד זה ישנה יניקה לחיצונים, מקלקל הוא ענין של הקב"ה כביכול, דהיינו שנוטל ענין אלקי, ועל ידו גופא מורד הוא בהקב"ה!

וע"ד מ"ש בקונטרס עץ החיים²⁶, שבכח התורה גופא מחדש הוא היתרים; תחלה – בדברי הרשות, ואח"כ בדברים האסורים, עד ש"מטהר את השרץ בק"ן טעמים"²⁷, וכל זה – בכח התורה גופא. וזהו ביאור נוסף במאמר הגמרא "לא זכה נעשית לו" ההיפך ד"סם חיים". ט. אלא מאי, יכולים לטעון שאמרו חז"ל²⁸ "המאור שבה מחזירן למוטב". ובכן:

לכל לראש – הענין ד"מחזירן למוטב" יכול להיות "בגלגול זה או בגלגול אחר" (בלשון אדמו"ר הזקן²⁹).

ונוסף לכך – ענין זה יכול להיות כדברי הגמרא³⁰ "הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן.. ומחזירן למוטב".

וטעם הדבר – מצד הענין האמור גופא: כיון שהתורה ענינה המשכה מלמעלה למטה, ענין אלקי, אי אפשר שהתורה תישאר אצלו במעמד ומצב שבו הוא נמצא, ולכן בהכרח שסוכ"ס יהי' עליו לחזור בתשובה ("מחזירן למוטב"); אלא שענין זה יכול להיות בא' משני האופנים האמורים. ובינתיים – הרי זה ההיפך מ"סם חיים".

י. והנה, כשם שישנו הענין האמור (שדוקא בענינים נעלים יותר צ"ל זהירות יתירה) בחילוקי הזמנים (חודש אלול ותשרי) ובחילוקי הענינים (תורה ותפלה) – כן הוא גם בחילוקי המקומות. ובהקדמה:

שנינו³¹ "עשר קדושות הן", ובכללות, החילוק הוא בין שני מקומות: ארץ-ישראל וחוץ-לארץ. והנה, החילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ הוא – שארץ ישראל היא "ארץ אשר גו' עיני הוי' אלקיך בה"³². ומקשים: הרי "לית אתר פנוי מיני"³³, וא"כ, מדוע דוקא בנוגע לארץ ישראל נאמר ש"עיני הוי' אלקיך בה"? והתירוץ – שבארץ ישראל אין להשרים שלמעלה שליטה. והפירוש בזה³⁴ – שהחילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ הוא, שבחוץ לארץ מתלבשת ההשפעה האלקית בהע' שרים, משא"כ בארץ ישראל, אף שגם שם נמשכת ההשפעה דרך הע' שרים, אין זה אלא "בדרך מעבר" ולא "בדרך התלבשות"³⁵.

יא. וביאור החילוק בין "דרך מעבר" ל"דרך התלבשות"³⁶ – יובן ע"פ משל: המשל ל"דרך מעבר" הוא – מאדם הכותב דבר-שכל באצבעותיו, שאף שדבר-השכל נמשך אמנם דרך אצבעותיו, מ"מ אין זה אלא "בדרך מעבר" בלבד, שהרי השכל נשאר בטהרתו, והאצבעות אינם משנים אותו כלל, אלא שהוא רק עובר ("דרך מעבר") דרך האצבעות. משא"כ "דרך התלבשות" – הוא כמשל ה"מן" שנקרא "לחם אבירים"³⁷, לחם שמלאכי השרת ניזונים

(26) ראה שם פ"ב, פ"א. וראה גם במכתב שנדפס ב"מבוא"

(32) עקב יא, יב.

שם ס"ג.

(33) תקו"ז תנ"ז (צא, ב).

(27) עירובין יג, ב.

(34) ראה תניא אגה"ק סכ"ה (קלט, ב). וראה גם תורת מנחם

(28) פתיחתא דאיכ"ר ב. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז.

– התוועדויות ח"ג ע' 77. וש"נ.

(29) הל' ת"ת פ"ד סה"ג (בשם חכמי הקבלה). וש"נ.

(35) ראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' קמב. וש"נ.

(30) סנהדרין צז, ב.

(36) ראה לקו"ש ח"ט ע' 11, ובהערות שם. וש"נ.

(31) כלים פ"א מ"ו.

(37) תהלים עח, כה.

בו³⁸, ומכיון שמלאכים אין להם גוף גשמי כלל, הרי מובן, שגם "לחמם" של המלאכים אינו מזון גשמי, ואעפ"כ ה' ה"מן" מזון גשמי. ונמצא, שירידת המן למטה היתה "בדרך התלבשות" – שהענין ד"לחם אבירים" (לחם רוחני) התלבש בגשמיות, ונשתנה למזון גשמי.

ומשל נוסף ל"דרך התלבשות" – מכסף וזהב, ששרשם הוא כסף וזהב רוחניים – אהבה ויראה³⁹; ואעפ"כ, בהגיעם למטה נעשים דבר גשמי, שזהו ענין של התלבשות ושינוי המהות – שמאהבה ויראה רוחניים נעשה כסף וזהב גשמיים, ויתירה מזה, שאפשר להשתמש בהם לענינים בלתי-רוחניים.

ולכן מצינו שגם כאשר דבר מסויים נמשך כבר בשרשו, יש צורך בבקשה נוספת כדי שיומשך בגשמיות, כידוע סיפור הבעש"ט בענין זה, שעליו מיוסדים כמה וכמה מאמרים⁴⁰.

יב. וזהו החילוק באופן המשכת ההשפעה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ:

בחוץ לארץ – מתלבשת ההשפעה האלקית ע"י השרים (דהיינו – "בדרך התלבשות"), משא"כ בארץ ישראל הרי זה "בדרך מעבר" בלבד, היינו, שגם כשהשפעה מגיעה למטה ה"ה עדיין ענין אלקי, כמשל הדבר-שכל העובר דרך האצבעות, שמעבר זה לא פעל עליו, ונשאר בטהרתו, וכמו כן הענינים שבארץ ישראל הם אלקות כמו שהוא.

אלא, שמצד ההעלם והסתר, אין רואים בעיני בשר שההשפעה שבארץ ישראל היא אלקות, ועד שאי אפשר לחלק ("פאנאנדערטיילן") ולחוש היכן מסתיימת "חוץ-לארץ" והיכן מתחילה "ארץ-ישראל"; אבל, אין זו אלא התעלמות לעיני בשר, בכדי שיהי' ענין הבחירה חפשית, אבל האמת היא שכל הענינים שבארץ ישראל הם אלקות כמו שהוא, בטהרתו.

יג. יוצא מזה, שכשם שמבואר לעיל בענין תורה ותפלה, שכיון שהתורה היא ענין אלקי, צריך להיות בזה זהירות ביותר – כן הוא גם בנוגע לארץ-ישראל, שכיון שענינה אלקות, הרי כאשר ההנהגה בה אינה כדבעי, גרוע הדבר הרבה יותר מאשר בחוץ לארץ.

והטעם לזה – כיון שנוסף על עצם המרידה שהאדם מורד בהקב"ה, הרי כאשר מרידה זו נעשית בארץ ישראל, יש בה עוד שני ענינים:

(א) מרידה זו היא בפני המלך, שהרי ארץ ישראל היא "ארץ אשר גו' עיני הוי' אלקיך בה", והרי זה בבחינת "לכבוש את המלכה עמי בבית"⁴¹;

(ב) לשם מרידה זו משתמש הוא באלקות גופא כביכול – שמורד במלך באמצעות עיני "פלטין של מלך"⁴² גופא.

ומטעם זה מצינו שהיו נוהגים זהירות יתירה בנוגע לנסיעה לארץ ישראל, וגם אלו שהיתה להם היכולת לזה בגשמיות – נמנעו מלנסוע. וכדאיתא בתשב"ץ (קטן)⁴³, שמי שאינו בטוח שיוכל לשמור על התומ"צ ולנהוג בהתאם לרצונו של הקב"ה – מוטב שלא יסע לארץ ישראל⁴⁴.

יד. וזהו פירוש נוסח התפלה⁴⁵ "ומפני חטאינו גלינו מארצנו", כיון שאין ארץ ישראל יכולה לסבול ענין של חטא – דלכאורה אינו מובן: אם החטא הוא חמור כ"כ – כיצד יכול חוץ לארץ לסבולו? – אלא הטעם הוא, כנ"ל, דכיון שארץ ישראל היא "פלטין של מלך", אין היא יכולה לסבול שום ענין המנוגד לרצונו של המלך; אם זה ענין ד"מפני חטאינו" – אין לו מקום בארץ ישראל.

(42) ראה במדב"ר פי"ט, יג. תשב"ץ שבעה ערה הבאה.

(43) בסופו אות תקנט.

(44) ראה גם לעיל ע' 189. ועוד.

(45) במוסף דיו"ט.

(38) יומא עה, ב.

(39) ראה תו"א ר"פ וישב. ובכ"מ.

(40) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רצא ואילך. וש"נ.

(41) לשון הכתוב – אסתר ז, ח.

אלא, שמצד ההעלם והסתר, וכדי שיהי ענין הבחירה חפשית – הרי המצב בגשמיות הוא, שגם כאשר ישנו הענין ד"ומפני חטאינו", אפשר להיות בארץ ישראל.
 ופנימיות הטעם בזה הוא – לפי שרצונו של הקב"ה הוא שישוּבו בתשובה, וכיון שהקב"ה הוא "אֵרֶךְ אפיים", ממתין הוא עד שישוּבו בתשובה, כפי שמצינו⁴⁶ שמצד טעם זה "נכרים מרקדין בהיכלו ושותק .. שנותן אֵרֶךְ אפיים לרשעים", דהיינו שממתין שישוּבו בתשובה.

*

טו. בפרשתנו ישנו ענין שלכאורה אינו מובן:

כתיב⁴⁷: "כי יקום בקרבך נביא גו' ונתן אליך אות או מופת, ובא האות והמופת גו' (שכן הוא סדר הענינים ע"פ דין⁴⁸, שכאשר בא נביא מנסים אותו ע"י מופת, וכאשר מראה את המופת, ה"ז ראי' שהוא נביא אמת; אמנם, אם מסקנתו היא) לאמר נלכה אחרי אלקים אחרים גו' ונעבדם, (הרי לא זו בלבד ש)לא תשמע אל דברי הנביא ההוא גו' (אלא יתירה מזו) והנביא ההוא גו' יומת" (כדין מסית ומדיח⁴⁹, ש"לא תאבה לו ולא תשמע אליו וגו' וסקלתו באבנים ומת", כמ"ש בהמשך הכתובים⁵⁰).

והנה, מ"ש "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא גו'" – מובן, וכמ"ש הרמב"ם⁵¹ ש"משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה .. ובמה האמינו בו במעמד הר סיני, שעניינו ראו ולא זו ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה לך אמור להן כך וכך" – החל מ"אנכי הוי' אלקיך"⁵² ושאר עשרת הדברות, תורה שבכתב ותורה שבעל-פה, עד "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש"⁵³.

ולכן "אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו .. לפי שנבואת משה רבינו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה, אלא בעינינו ראינוה ובאזנינו שמענוה"⁵⁴, ולכן אין בכחו של מופת להפריך אמונה זו (משא"כ אילו היתה האמונה במשה מצד המופת בלבד – שאז בא מופת אחר ומפריך את המופת הראשון).

אבל הקושיא היא – איך יתכן שנביא השקר יוכל להראות מופת: הרי כל הענינים, ואפילו ענינים טבעיים, הם מצד אלקות, ומכ"ש ענין נסי; וא"כ, אין יתכן שיתנו מלמעלה יכולת לנביא השקר להראות מופת!?

והביאור בזה – "כי מנסה הוי' אלקיכם גו"⁵⁵, דהיינו שזהו ענין של העלם והסתר, שמטרתו כדי שיהי ענין הבחירה חפשית, שיש צורך בה כדי שהעבודה לא תהי' באופן ד"נהמא דכסופא"⁵⁶; וכדי שתהי' בחירה חפשית, ניתנה האפשרות לענין של מופת גם ללעו"ז, שלא תהי' התגברות יתירה של צד א' על הצד השני.

וזהו ג"כ הביאור במארו"ל⁵⁷ עה"פ⁵⁸ "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", "בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ואיזה זה בלעם בן בעור" – שהטעם לזה הוא כנ"ל, כיון שאילו הי' בקדושה ענין שאין כדוגמתו בלעו"ז, לא היתה בחירה חפשית.

(52) יתרו כ, ב.

(53) ראה מגילה יט, ב. ועוד (נסמן בלקו"ש ח"ט ע' 252).

(54) שם ספ"ח.

(55) פרשתנו שם, ד.

(56) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, רע"ד. ובכ"מ.

(57) ספרי ברכה לד, יו"ד, ויל"ש שם (רמז תקסו). במדב"ר

פי"ד, כ. זח"ב כא, ב. ובכ"מ.

(58) ברכה שם.

(46) יומא סט, ב (לגירסת הע"י). וראה ירושלמי ברכות פ"ז

ה"ג. מגילה פ"ג ה"ז. מדרש תהלים יט, ב. יל"ש נחמ"י רמז תתרעא.

(47) יג, ב-ו.

(48) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ז. שם רפ"י.

(49) סנהדרין פט, ב.

(50) שם, ט-יא.

(51) שם רפ"ח.

אמנם, אף שיש הכרח בענין המופת בלעו"ז – מ"מ, אותו הנביא שאמר "נלכה אחרי אלקים אחרים", הרי לא זו בלבד ש"לא תשמע אל דברי הנביא ההוא", אלא יתירה מזה – "והנביא ההוא גו' יומת" מכלל ישראל, שעליהם נאמר⁵⁹ "ואתם הדבקים בהוי' אלקיכם חיים כולכם היום", ועליו נאמר "יומת".

טז. והנה, בהפירוש ד"אלקים אחרים" – נכלל גם ענין השיתוף, שהרי בני ישראל מוזהרים על השיתוף (ורק בני-נח אינם מוזהרים עליו⁶⁰).

וענין ה"שיתוף" הוא – שמשתפים להקב"ה ענין נוסף. ועד"ז בנוגע לתורה – שהיא "תורה אחת"⁶¹ משום שהקב"ה הוא "הוי' אחת"⁶² – שמשתפים לתורה ענין נוסף.

דוגמא לדבר: הדין שאסור לנשק בניו הקטנים בבית-הכנסת⁶³. והיינו, שאף ש"ואהבת לרעך כמוך"⁶⁴ היא מצוה מן התורה, והענין ד"רחמי אב על הבן" הוא דין בתורה (גבי הבא במחתרת)⁶⁵ – אעפ"כ, כשהאדם נמצא בביהכ"נ, שהוא המקום לאהבת ה' – אסור לשתף בזה ענין נוסף⁶⁶.

כלומר: אף שלעת-עתה מניח הוא מקום גם להקב"ה ולתורתו – מ"מ, מכיון שמשתף בזה גם ענין נוסף, הרי זה התחלה לכך שבסופו של דבר ישליך רח"ל לגמרי את הקב"ה מאחורי הדלת...

ובפרט שגם כאשר מניח מקום לתורה הרי זה באופן שהוא מקבל את התורה באופן המתאים לרצונו שלו, רק את הענינים הכדאיים עבורו, למחצה לשליש ולרביע ("האֵלֵב תורה, דריי פערטל תורה") וכו' – הרי ודאי שזוהי התחלה לעזיבת התורה לגמרי ("אָפּטרעטן אינגאַנצן פון תורה") רח"ל, וכמאמר הגמרא⁶⁷ "היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶⁸, שכאשר פוגשים אדם תועה במעבה היער, הרי אין ענינו שקפץ מביתו ישירות למעבה היער, אלא בתחילה הלך בדרך המלך, אח"כ סטה מדרך המלך בפסיעה אחת, ואח"כ הוסיף לסטות על סטייתו בפסיעה אחר פסיעה, ובסופו של דבר – הרי כשם שבקדושה "כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול"⁶⁹, כן הוא גם בצד השני, שכל פסיעה ופסיעה מצטרפת, עד שבסופו של דבר תועה במעבה היער.

וכפי שראו במוחש בהנהגת הצדוקים והבייתוסים, שהתחלה היתה בכך שלא שמעו להוראות החכמים שבדורם, ואח"כ הלכו ונתרחקו יותר ויותר, עד שיצאו מכלל ישראל⁷⁰.

יז. ולטענה שהי' בזה ענין של מופת כו'⁷¹ – הרי התורה הבהירה זאת מראש ("האָט דאָס באַוואָרנט") בשעת מתן-תורה, שתתכן מציאות של נביא שקר שיראה "אות או מופת", ואעפ"כ, אם מסקנתו היא "נלכה אחרי אלקים אחרים" – אזי "לא תשמע וגו'".

שלמה המלך גדל מכל מלכי הארץ, ובזמנו ישבו בני ישראל "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"⁷². ואעפ"כ, כשרצה שלמה לבטל יו"ד אחת מהתורה – אמר הקב"ה⁷³: "שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלין, וקוצה ממך איני מבטל".

(59) ואתחנן ד, ד. וראה אבות דר"נ ספ"ד.

(60) ראה הנסמן בלקו"ש חכ"א ע' 41 הערה 36.

(61) בא יב, מט. ועוד.

(62) ואתחנן ו, ד. ועוד.

(63) רמ"א וש"ע אדה"ז או"ח רסצ"ח.

(64) קדושים יט, יח.

(65) מכילתא ופרש"י משפטים כב, ב. סנהדרין עב, רע"ב

ובפרש"י.

(66) ראה גם אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"י"ח ס"ע

שצד ואילך.

(67) שבת קה, ב. וש"נ.

(68) ראה גם מכתב ו' כסלו שנה זו (אגרות-קודש ח"י ריש ע' קכד).

ח"ז ריש ע' ריט. תורת מנחם – התוועדויות ח"א ס"ע

134 ואילך. לקו"ש ח"א ע' 226. ועוד.

(69) ב"ב ט, רע"ב.

(70) ראה אבות דר"נ ספ"ה.

(71) הכוונה – כנראה – לענין הקמת "מדינת ישראל" באה"ק

(המור"ל).

(72) מלכים-א ה, ה.

(73) שמו"ר רפ"ו. וש"נ.

ועאכו"כ כשהמדובר אינו על אדם במדריגתו של שלמה המלך, ולא רק על "אות אחת" מהתורה – הרי בוודאי שאין לזה מקום כלל.

ומכיון שהתורה היא נצחית, ולא תשתנה לעולם, שזהו אחד מעיקרי האמונה: "אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מוחלפת"⁷⁴ – הרי גם פסק-הדין האמור (שאינן מקום להנהגה באופן ד"שיתוף", "אלקים אחרים", גם כשהיסוד לזה הוא ע"י "מופת") הוא נצחי.

אלא שמכיון שהקב"ה הוא "ארך אפים", וכל שאר י"ג מדות הרחמים – מניח הקב"ה לענין זה להתקיים, וממתין שישובו בתשובה⁷⁵.

ומה שנזכר לעיל שישנו אופן ש"הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן .. ומחזירן למוטב" – הרי כבר שתינו את כוס המרורים במילואה ("די ביטערע האָבן מיר שוין געהאַט אין דער פולער מאָס")... בדורנו, קשה כהמן כבר הי' ובפועל רח"ל – הקדושים הי"ד, ובודאי שארית הפליטה, שארית ישראל, יעשו תשובה, ובפרט בחודש אלול – תשובה שלימה ותשובה עילאה, באופן ש"זדונות נעשו לו (לא רק "כשגגות", אלא גם) כזכיות"⁷⁶.

יח. ויש להוסיף בזה – אפילו בנוגע לנביא השקר עצמו שמגיע לו עונש:

ידוע⁷⁷ שענין העונשים אינו בשביל העונש בלבד, אלא בשביל הזיכוך שנעשה על ידם, כמ"ש⁷⁸ "ונקלה אחיך", "כשלקה הרי הוא כאחיק"⁷⁹. ואפילו בעונשי מיתות – הרי אמרו רז"ל⁸⁰ "ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא", היינו, ש"ביום הזה אתה עכור" (ענין העונש) הוא בשביל שיהי' "אי אתה עכור לעולם הבא" (ענין הזיכוך), והרי "כל המומתין מתוודין"⁸⁰, כדי שיהי' אצלם ענין הזיכוך.

והנה, בזמן הזה הרי ד' מיתות בטלו, ורק "דין ד' מיתות לא בטלו"⁸¹. וכיון שכן, הרי מובן בפשיטות, שמאחר שכל בני"הם "קומה אחת"⁸², אזי התעוררות של אדם מישראל יכולה לפעול גם על הזולת, כמשל האיברים⁸², שכאשר ישנו חולי באבר א', הנה לפעמים שמרפאים אבר זה עצמו, ולפעמים מרפאים אותו ע"י הוספת חיות באבר אחר.

ועאכו"כ כאשר כו"כ מישראל יחד מתעוררים לעבודת התפלה, לימוד התורה וקיום המצוות – הרי בוודאי שהדבר פועל על כל בני ישראל בכל קצוי תבל⁸³.

יט. המורם מכל האמור לעיל:

ראשית – אין לעשות ענינים שעל ידם יהי' נתינת מקום למחשבה שמסכימים עם ה"שיטה" דשינויים בתורה ועשי' היפך התורה, אפילו אם ישנם מופתים.

שנית – יש להודיע ברבים ש"שיטה" זו היא ענין של "אלקים אחרים", וממילא "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא".

ונוסף לזה, שאפילו "נביא השקר" עצמו – אין להתיימש ממנו, שהרי אין להתיימש משום אדם מישראל, אלא יש לפעול שיעשה תשובה. וההתחלה – ע"י התעוררות עצמו, כנ"ל במשל האברים.

והרי זהו תוכן עבודתו של משיח – "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה"⁸⁴, מבלי לשאלם אם רצונם בכך⁸⁵.

(80) סנהדרין מג, ב (במשנה).

(81) כתובות ל, סע"א ואילך. וש"נ.

(82) לקו"ת ר"פ נצבים. ובכ"מ.

(83) ראה גם לעיל ע' 241.

(84) רמב"ם הל' מלכים ספ"א. וראה גם לעיל ע' 243. וש"נ.

(85) חסר הסיום (המו"ל).

(74) עיקר הט' מי"ג העיקרים. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט.

הל' מלכים פ"א סה"ג. פיה"מ סנהדרין פ' חלק יסוד התשיעי.

(75) חסר קצת (המו"ל).

(76) יומא פו, ב.

(77) ראה לקו"ש חכ"ב ס"ע 71 ואילך. וש"נ.

(78) תצא כה, ג.

(79) מכות כג, סע"א (במשנה).

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "אבינו מלכנו" ו"ניע זשוריצי כלאָפּצי". ואח"כ אמר:]
 מצינו⁸⁶ שגם לעתיד לבוא "מזכירין יציאת מצרים" (אף שהזכרה זו היא בדרך טפל), ולכן ינגנו עתה
 "ממצרים גאלתנו".

* * *

כ. איתא⁸⁷ בפרי עץ חיים⁸⁸ ש"להוי' ויאמרו לאמר אשירה"⁸⁹ ר"ת אלול.
 וצריך להבין: א) מהי השייכות דענין זה לחודש אלול? ב) מה פירוש תיבת "לאמר"? פירוש תיבת
 "לאמר" בכ"מ הוא – לומר לזולת, אבל, כיון שכל בני ישראל היו שם, איך מתאימה כאן תיבת
 "לאמר"? – אלא, "לאמר" כאן פירושו לדורות, שבכל דור ודור יהי' "אשירה להוי' כי גאה גאה".
 כאשר יהודי אוחז ב"אשירה להוי'" – אזי "גאה גאה", וכדברי התרגום "אתגאי על גיותניא". והיינו,
 דאף שישנם "גיותניא", שהם השרים שלמעלה, הנהגת הטבע על-פי סדר ההשתלשלות, מ"מ, כשיהודי
 מוסר את עצמו להקב"ה, מבטל הקב"ה עבורו את כל העולם יחד עם השרים, שכולם נמצאים תחתיו.
 וזוהי העבודה דאלול: "ויאמרו לאמר אשירה לה'" – להתמסר להקב"ה, שזהו ענין התשובה,
 "והרוח תשוב אל האלקים"⁹⁰, שמזה נמשכת ("קומט אַרויס") גם התנועה ד"אשירה". ותנועת
 ההתמסרות להקב"ה פועלת גם על יהודי נוסף – "ויאמרו לאמר", ואמירה לדורות. ואזי "כי גאה גאה",
 שנעשה בעל-הבית על העולם, "עבד מלך – מלך"⁹¹, עבד של הוי', ש"מלך גאות לבש"⁹².

(86) ברכות יב, סע"ב.

(87) שיחה זו הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית),
 ונדפסה בלקו"ש ח"ב ע' 379 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד
 איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

(88) שער ר"ה פ"א. וראה סה"מ תשי"א ע' 319 (תורת מנחם

— התוועדיות ח"ג ע' 299).

(89) בשלח טו, א.

(90) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ.

(91) ספרי ופרש"י דברים א, ז. ועוד. וראה שבועות מז, ב.

(92) תהלים צג, א.

לקוטי שיחות פרשת ראה (כרך ב)

מתורגם ללשון הקודש

לא בפרטים בהם הוא דומה לדצ"ח - תכליתו ויתרונו. תכליתו בחלק המדבר שבו. תכלית שאר פרטיו - הדצ"ח שבו - שיהיו גם הם בהתאם למדבר שבו, וייכללו בו.

הוא הדבר לגבי הדומם, צומח, חי - הכלליים - שהאדם משתמש בהם והם נכללים בו - תכליתם להיכלל במדבר שבאדם דוקא, מתוך כך שהאדם ינצלם בהתאם לענין וחשיבות האדם.

ג. מהותו האמתית של האדם היא "אדמה לעליון"³ כביכול, לאדם העליון שעל הכסא שהוא האדם האמתי, אמיתותה של מעלת המדבר. חשיבותו של האדם בכך ש"אדמה לאדם העליון", ולפיכך הוא נקרא בשם "אדם".

יתרונו של האדם - לכשייכלל באדם העליון מתוך כך שיבצע שליחות האדם העליון, כפי שמוסבר בלקוטי תורה⁴ שע"י קיום שליחות האדם העליון נעשים כמותו, זו ההיכללות באדם העליון.

יש בזה סדר והדרגה: תחלה מתבטא הדבר בדרגה נחותה, ולאחר מכן בדרגה נעלית יותר, עד שהאדם מביא עצמו לידי התכללות מוחלטת באדם העליון, כפי שהוסבר לעיל (במאמר) שתחלה באה העבודה של "אחרי הוי' אלוקים תלכו", אחרי, בבחינת אחוריים בלבד, עד שמגיע האדם לתכלית ההתעלות - "ובו תדבקון", בה אין הוא מהווה מציאות לעצמו, כי אם דבוק לגמרי, עד שנהיה כדבר אחד.

- דוגמת דרגת משה רבנו שאמר: "ונתתי עשב" לפי שהיה בטל לגמרי, מבלי שהיה מציאות לעצמו, "ונחננו מה", שכונה מדברת מפומא דיליה⁵, והיו אלה דברי השכינה באמצעות חמשה מוצאות הפה שלו, וזו דרגת "ובו תדבקון" -

וכפי שהדבר באדם עצמו, כך הדבר בדצ"ח בהם הוא משתמש, שתכליתם להיכלל באדם העליון.

ד. כדי שתהיה אפשרות זו של נטילת בהמה, והרי "רוח הבהמה היורדת היא למטה", וליצור בה העלאה והתכללות, בניגוד לטבעה לרדת למטה, התכללות באדם התחתון תחלה ובאמצעותו גם באדם בעליון - זו הדרך הארוכה למן "אחרי הוי' אלוקים" עד "ובו תדבקון", והרי כל הדרכים בחזקת סכנה,

- כדי שתהיה האפשרות לעבור ככרת דרך זו נתנה לנו

א. בפרשת השבוע נידונות "זאת הבהמה אשר תאכלו", בהמות טהורות, ו"הבהמה אשר לא תאכלו", בהמות טמאות. התורה קובעת שני סימנים לבהמה הנאכלת: מעלת גרה ומפרסת פרסה.

בסימני התורה קיימים שני סוגים: א) גורמים. סימנים שהם עצמם נימוק וסיבה לדבר, ובנידון דידן: משום שהבהמה מעלת גרה ומפרסת פרסה - לפיכך היא בהמה טהורה. ב) מבדילים. סימנים שלא הם הגורמים והסיבות לדבר, אלא שהם מבררים את הטהרה או היפוכה של טהרה הקיימים בדבר מחמת עצמו. המציאות מתבררת באמצעות הסימנים¹.

פנימיות התורה, תורת החסידות, כורכת משל בנמשל. למרות שהמשל הוא דבר זר ואינו משמש אלא משל בלבד - כרוך הוא בנמשל, לפי שאין בעולם דבר מקרי גרידא, והעובדה שפרט זה משמש משל לנמשל זה - היא משום שהמשל נובע מן הנמשל. תוכן הנמשל - כשמשתלשל לעולם נחות יותר נהפך למשל.

לפי זה יש לשני סוגי הסימנים קשר לדבר עצמו. אף הסימנים שאינם מהוים גורם וסיבה לדבר, כי אם סימנים לבירור המציאות, קשורים בדבר עצמו. לא במקרה משמש פרט זה כסימן לדבר, אלא שהדבר עצמו כשהוא משתלשל לדרגה נחותה יותר - הופך הוא לסימן.

מובן, איפוא, ששני הסימנים, "מעלת גרה" ו"מפרסת פרסה", על כל סוג של סימנים שהם שייכים אליו, יש להם קשר הדוק עם "זאת הבהמה אשר תאכלו".

ב. ענין האכילה - "זאת הבהמה אשר תאכלו" - הוא שאדם נוטל חי, צומח, או דומם ובאכלו אותו הופך הוא דם ובשר כבשרו. הדומם, צומח, חי נהיה ל"מִדְבָּר" (אדם), ובכך מושגת תכלית הדומם, הצומח והחי - להכלל במדבר.

באדם עצמו כלולים פרטים שבהם הוא דומה לדומם, צומח וחי, דוגמת הנאמר בגמרא²: "בשלשה נדמה כבהמה", וכלולים בו פרטים בהם שונה הוא מן הדצ"ח, בהם הוא אדם, "מין המדבר".

כשם שלגבי דצח"מ באופן כללי הרי התכלית אינה בדצ"ח כי אם המדבר, וגם המעלה שבדצ"ח הוא דוקא כאשר הם נכללים ב"מדבר" - כך לגבי ה"מדבר" עצמו:

(3) ראה לקו"ש כרך ב ע' 77 הערה 3.
(4) ויקרא ב, א.
(5) ראה לקו"ש כרך ב עמוד 118 הערה 5.

(1) ראה בפירוט צפנת פענח להגאון הרוגצבי על הרמב"ם ריש הלכות מאכלות אסורות.
(2) חגיגה טז, א.

הקשורה בחומריות, אסור לו לסמוך על עצמו גם כשהוא רואה "מפרסת פרסה", ודרוש סימן נוסף: "מעלת גרה", "ללעוס", לבדוק ולברר שוב ושוב.

ז. ההוראה מן האמור לגבי "עבודה" בפועל - והרי הדבר ניתן ללמוד ממטה למעלה וממעלה למטה - היא:

כשם שכאשר אדם ניגש לאכול מן הבהמה עליו לבדוק אם יש לה סימני טהרה, ואם לאו - אסור לו לאכול ממנה, כך בכל ענין בעולם הזה שאדם מתכוון לעשות, עליו לבדוק את הסימנים: עליו להיות בטוח שאינו עושה זאת למלאות תאות נפשו, ואף כשנראה לו שהסימן קיים אסור לו לסמוך על עצמו וטעון הוא בירור נוסף.

(משיחת ש"פ ראה תשט"ו)

ח. ב"לקוטי תורה"¹⁰ מופיע משל להסברת ההבדל בין חודש אלול לבין תשרי: אלול נמשל לתקופה בה נמצא המלך בשדה לפני בואו העירה, ותשרי - לתקופה בה נמצא המלך בהיכלו.

בשעה שהמלך נמצא בהיכלו אין אפשרות לכל להכנס אליו, ויש צורך בהכנות רבות לכך, ואילו כשהמלך יוצא לשדה, אל העם, הרי למרות שאינו מופיע שם במלוא תפארתו וגדולתו כבהיכל מלכותו - ישנו, דוקא משום כך, היתרון בעבודה שכל אחד רשאי לדבר בעצמו אל המלך והמלך מצדו מקבל את כל אחד בסבר פנים יפות ומקבל בקשתו.

באלול מופיע הקב"ה לפני כל איש ישראל, ובאפשרותו של כל אחד למסור לו את בקשתו, כפי שהדבר מוסבר ב"לקוטי תורה" באריכות.

ברם, מובן שבשעה שהמלך נמצא בשדה יש צורך בזהירות יתרה, שכן מאחר שהאדם שרוי במעמדו ומצבו ועם זאת מופיע לפני המלך ומקבל את בקשתו, ויתר על כן - הוא מראה לו סבר פנים יפות - עלול זה לטעות ולחשוב שרצוי לו להשאר במצבו, והוכחה לכך שגם במצבו מופיע לפניו המלך.

- כשהמלך בהיכלו - אין מקום לטעות, שכן אין מכניסים לשם אלא מי שהשלים את כל ההכנות הדרושות לכך, וגם אותו מכניסים רק במדה שהוא ראוי לה, כלשון הגמרא¹¹: "הראוי לחצר - לחצר, הראוי לגינה - לגינה, הראוי לביתן - לביתן". אך בשעה שהמלך בשדה, אפשר בקלות להיתפס לטעות, ויש, על-כן, צורך בזהירות יתר.

ט. אף בחודש אלול כן. העובדה שהקב"ה מופיע לפני

התורה שני סימנים המורים לאדם אם מבצע הוא עבודתו כפי הראוי:

אם עוסק הוא בדברים הגשמיים של דצ"ח לשם שמים ולעבודת הוי', שאז גורם הוא להם העלאה והתכללות, כאמור, "אשר תאכלו", או אם אינו עושה זאת כפי הראוי, אין הוא עושה הדברים לעבודת הוי' כי אם משום טבעו והרגלו, שאז אינו יוצר בהם העלאה, אלא היפוכה, ואז - "אשר לא תאכלו".

ה. ב"תורה אור"⁶ מדובר על ר' חנינא בן תרדיון שעשה שני דברים, מעשה אחד השייך ל"קו" החסד, ומעשה שני השייך ל"קו" הגבורה, ואת שניהם קיים באופן שוה - מתוך כך יובן שעשה זאת לא מחמת טבעו, כי אם כתוצאה מ"עבודתו", שכן אילו היה זה מחמת הטבע, לא היה מסוגל לעשות שני הדברים בחינניות שוה.

כפי שנאמר בספר⁷ שמדות האהבה והיראה הן מדות הפכיות ואינן מסוגלות להופיע יחד, ורק בעבודת הוי' אפשריות שתי המדות יחד.

זו גם משמעות הנאמר לגבי אברהם אבינו, ודוקא בעת נסיון העקידה: "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה"⁸. - הנסיונות הקודמים היו כולם ב"קו" אחד, קו הימין, כך שאי אפשר היה לדעת אם אין מקורם בטבעו. אך כשהיה נסיון זה והביא את יצחק לעקידה עד שרצה לבצע בו את אשר רצה, והרי דבר כזה שייך לקו הגבורה - אז "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה", אז הוברר גם ביחס לנסיונות הקודמים שמקורם ב"עבודה".

ו. זה הסימן של "מפרסת פרסה": כשאדם עוסק ב"קו" אחד בלבד "קיומא דחד סמכא", עלול להיות שהדבר בא משום טבעו והרגלו, ואילו הסימן לבהמה טהורה הוא - "מפרסת פרסה", כשהיא מופרסת לשני הכיוונים, לימין ולשמאל. אדם יוצא מטבעו והרגלו ומבצע את שליחות האדם העליון, בכל מטרה אליה הוא נשלח.

ההלכה של "מפרסת פרסה" היא שהסדק יהיה מלמעלה ומלמטה, ואם לאו אין זו בהמה טהורה⁹. עובדת ההתעסקות בשני הקוים אינה צריכה להיות בבחינה חיצונית בלבד. כשהדבר אינו אלא בחיצוניות בלבד ואילו בפנימיות שרוי אדם זה ב"קו" אחד בלבד - הרי זה "לא תאכלו", אין כאן העלאה והתכללות. דרושה חציה בפנימיות וגם בפועל, לכל העומק, ואז "תאכלו", נוצרת ההתכללות, עד לידי "ובו תדבקון".

על אף זאת, הרי מאחר שהאדם בא במגע עם גשמיות,

(9) רש"י דברים יד, ו.

(10) דברים לב, ב.

(11) מגילה יב, א.

(6) בראשית יט, ב.

(7) ואתחנן ו, ה.

(8) בראשית כב, יב.

גאה".

כשיהודי עומד ב"אשירה להוי" - הרי "גאה גאה", כתרגומו: "אתגאי על גיותניא" (=מתגאה על הגאים). אף שישנם "גיותניא", הם השרים שלמעלה, הנהגת הטבע על-פי סדר ההשתלשלות, הרי כשיהודי מוסר עצמו אל הקב"ה, מבטל הקב"ה לפניו את כל העולם והשרים, הכל נתון תחתיו.

- זו עבודת חדש אלול: "ויאמרו לאמר אשירה לה'", התמסרות אל הקב"ה שהיא תשובה, והרוח תשוב אל האלקים¹⁴, ומכאן נובע גם הלך-רוח של "אשירה". הצעד של התמסרות אל הקב"ה משפיע גם על יהודי נוסף, ויאמרו לאמר, ואמירה לדורות - שאז כי גאה גאה, והיהודי הופך לאדון על העולם, עבד מלך - מלך¹⁵, עבד להוי' מלך גאות לבש.

(משיחת ש"פ ראה מבה"ח אלול תשי"ד)

כל אחד, מבלי להתחשב עם מצבו, ומגלה לו פנים שוחקות - יש בה יתרון גדול בכך שכל יהודי מסוגל לקלוט אלקות. אך דווקא משום יתרון זה יש צורך בזהירות יתר לא להיתפס לטעות שאפשר להשאר במצב זה, וכהוכחה לכך: העובדה שלמרות שהאדם נתון בעובדין דחול, ל"ט מלאכות (הרי חודש אלול אינו יום-טוב) - ניתנת לו מלמעלה התגלות שלש-עשרה מדות הרחמים, וכמאמר הגמרא¹²: "מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ, ויעבור הוי' על פניו ויקרא הוי' הוי'", שמקורן בשם הוי' שלמעלה מן ההשתלשלות.

י. נאמר בפרי עץ חיים¹³ שהמילים: להוי' ויאמרו לאמר אשירה" - בראשי תיבות "אלול". יש להבין: א) מה הקשר בין הפסוק לאלול. ב) מה פירוש המלה "לאמר". בכל מקום בו נאמר "לאמר" - פירושו: לומר לאחר, אך מאחר שכל בני ישראל היו בהזדמנות זו - מה מקום להכתב "לאמר"? אלא שמשמעות "לאמר" כאן, היא - לדורות. בכל דור ודור צריך להיות "אשירה להוי' כי גאה

14) לקוטי תורה דברים עא, ג.

15) שבועות מז, ב.

12) ראש השנה יז, ב.

13) שער ראש השנה פרק א. ראה ספר המאמרים ה'תשי"א עמוד 319.

יום ראשון י"ט מנחם-אב

מדת הרחמנות, היא הפאה מהתעוררות רחמים רבים בלב האדם על ניצוץ אלקות שבנפשו, הרחוקה – הנפש שלו רחוקה, מאור פני ה' כאשר הולך בחשך הבלתי עולם – שאז נפשו רחוקה מאור פני ה', הרי זו עבודת ה' בהתעוררות רחמים שהוא מעורר על

נשמתו הוא. והתעוררות רחמנות זו היא פאה מהתבונה והדעת בגדולת ה', – מה שהוא מבין ומעמיק את דעתו בגדולת ה' – שאז הוא מרגיש חוש ברחמנות הגדולה שעליו, על שהוא רחוק מאור פני ה', וההתבוננות היא איך שאפילו העליונים למעלה מעלה עד אין קץ – גם הם, פלא ממש חשיבי נפיה, – הם נחשבים ככלום ממש לגבי הקב"ה. פי כל שפעם וחייתם – של העולמות האמורים, אינו רק מזיו והארה מאות אחד – אחת, משמו ותפירה, במאמר: – חכמינו ז"ל: "ביו"ד נברא עולם הפא כו". – הרי, שגם עולמות העליונים,

הנכללים בשם הכללי "עולם הבא" כו' – נבראו כולם מאות אחת (אות יו"ד) של שם הוי', והנה, בזיו והארה זו, שהוא התפשטות החיות משמו ותפירה לתחיות עליונים ותחתונים, – בזה דוקא, הוא שיש הבדל והפרש בין עליונים לתחתונים, שעולם הזה נברא ב'ה' – באות ה' של שם הוי', וכו', – כפי שהסביר באגרת הקודמת, שחיות העולם הזה, שהוא עולם שפל, באה רק מחומר וגוף אותיות הדיבור שלמעלה, שזה בא מהאות ה' של שם הוי', ואילו העולמות העליונים באים מצירוף האותיות שמבחינת "חכמה" – האות יו"ד של שם הוי', הרי שההבדל בין עליונים לתחתונים מקורו בהתפשטות החיות משמו יתברך. אך, כל זה הוא זיו והארה בלבד מבחינת השם ("שם" לכשעצמו הוא ענין של הארה, כמו למשל באדם שהשם אינו העצם והוא נוגע רק לזולת שיוכל לקרוא אותו בשמו). וכן כל שנינו הפרטים שפבל עולם ועולם – לעיל דובר על הכלל של העולמות, העולמות העליונים והעולמות התחתונים, ואילו כאן אומר רבנו הזקן, שהשוני בפרטים שבכל עולם, גם בעולמות העליונים וגם בעולמות התחתונים הוא לפי שנינו צרופי האותיות, – שמהם נבראו, וכן שנינו המונים בעקר

ו. "זרע צדקה שבר אמת" (במשלי יא). פרוש, ששכר זריעת הצדקה היא מדת אמת. – שנותנים לו מלמעלה מדת ה"אמת" כשכר על שהוא זורע צדקה. כוונת רבנו הזקן באמרו "פירוש", שבדרך כלל הכוונה היא הסתייגות מפירוש אחר, היא:

רש"י מפרש כאן את המלה "שכר" לא בתור תשלום, כי אם מלשון "ויסכרו מעינות תהום", סתימה ועצירה (כדי לרכו וללכד). גם בתרגום ובמפרשים אחרים שמפרשים מלשון "תשלום", יכולים הרי גם בהם לפרש, לא שהשכר שנותנים לו הוא מדת האמת, אלא שהשכר שהוא מקבל הוא אמיתי ומתקיים לנצח; לכן אומר רבנו הזקן "פירוש", שהכוונה כאן היא, שהשכר שהוא מקבל על זריעת הצדקה – הוא מדת האמת שנותנים לו מלמעלה, וכתבי: "תתן אמת ליעקב", – הרי, שקיים ענין שנותנים לו מלמעלה מדת האמת, אלא, שלפי פירוש רש"י והתרגום שם (במייכה),

שזהו בקשה, שהבטחת ה"אמת" שהבטיח הקב"ה ליעקב, ימלא אותה לבניו וכו', הרי אין ראיה משם, שנותנים מלמעלה מדת האמת, לכן אומר רבנו הזקן: ושבחא דקדושא-פרו"ה הוא מסדר נביא כו', – הנביא מסדר כאן שבחו של הקב"ה, כמו שכתוב בזהר הקדוש, – שאין זה לשון בקשה, אלא שבח להקב"ה, שהוא נותן "אמת" ליעקב. פרוש – שכן, גם בשבחו של הקב"ה, הרי יכול להיות שהוא מקיים את ההבטחה של אמת (שהבטיח ליעקב), ולא שהוא נותן ליעקב את מדת האמת – לכן אומר רבנו הזקן שהכוונה היא: שהקדוש-פרו"ה הוא הנותן מדת אמת ליעקב. וצריך להבין, ובי אין אמת פועלם חס ושלום עד שהקדוש-פרו"ה הוא יתן לו מלמעלה:

אך הנה מודעת זאת, – הרי ידוע, המדת יעקב היא מדת רחמנות, – אברהם הוא מדת החסד, יצחק – מדת הגבורה, ויעקב – מדת התפארת – רחמים – רחמנות, ועבודת ה' במדת רחמנות – העבודה הפנימית בנפשו של יהודי במדת הרחמנות, כשם שהעבודה הפנימית של מדת החסד היא ענין האהבה, והעבודה הפנימית של מדת הגבורה היא יראה, כך היא העבודה הפנימית של

1. פסוק יח. 2. נח ח, ב. 3. מיכה ז, כ. 4. ח"ג קלא, ב. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"ה". 6. מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. וראה לעיל ס"ה.

אות אחת תופסת מקום כלל לגבי כל הנפש השכלית, ומענין השכל שבנפש באות הרי המדות, ומדון באות המחשבה והדיבור, ולגבי עצם הנפש (שהוא למעלה מענין השכל) הרי אין, אות אחת של דיבור או מחשבה, תופסת מקום כלל, הדברים האמורים מהווים משל שהאון תוכל להביץ ולהשיג אפסות הבריאה לגבי הקב"ה. **וּבְאֵמַת אֵין עֲרוֹךְ אֵלָיךָ כְּתִיב,** – שלא כפי שאמרנו קודם שזה כמו אות אחת של דיבור או מחשבה לגבי הנפש כולה, שהרי לאות האחת יש על כל פנים ערך "כל שהוא", ואילו לגבי הקב"ה אין לנבראים שום ערך כלל, וכמו **שֵׁנֶת־בְּאֵר בְּמִקְוֵם אַחֵר (בְּלִקְוֵי אֲמָרִים – סֵפֶר ה'תניא,** חֶלֶק ב' – "שער היחוד והאמונה" פָּרָק ט) עֵינֵי שָׁם. וְהוּא שְׂאוֹמְרִים: – בתפלה, כשמבקשים על ענין הרחמים, "ברחמיך הרבים רחם עלינו": "חֶמְלֶךָ מְרוֹמָם לְבָדוֹ מְאוֹ", פְּרוֹשׁ כְּמוֹ שֵׁ מְאוֹ קָדָם הַפְּרִיָּאָה – של העולמות והנבראים, הֵיךְ הוּא לְבָדוֹ הוּא, – ושום דבר בלעדו

אגרת הקדש

בעבר הוה ועתיד ושינויי כל הקורות בחילופי הזמנים הכל משינויי צירופי האותיות, שהן הן המשכת החיות ממדותיו ית"ש (כמו"ש בלק"א ח"ב פי"א) אבל לגבי מהותו ועצמותו יתברך כתיב אני ה' לא שניתו בין בבחינת שינויי ההשתלשלות מרום המעלות עד למטה מטה שכמו שהוא יתברך מצוי בעליונים כך הוא ממש בשוה בתחתונים (וכמו"ש בלק"א ח"א פי"א) ובין בבחינת שינויי הזמן שכמו שהיה הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד לפני ששת ימי בראשית כך הוא עתה אחר הבריאה והיינו משום שהכל כאין ואפס ממש לגבי מהותו ועצמותו וכמו אות אחד מדבורו של אדם או אפילו ממחשבתו לגבי כללות מהות הנפש השכלית ועצמותה עד"מ לשכך את האון ובאמת אין ערוך אליך כתיב וכמו"ש כמ"א (בלק"א ח"ב פ"ט) ע"ש. וזהו שאומרים המלך המרום לבדו מאז פירוש כמו שמוזכר קודם הבריאה היה הוא לבדו הוא כך עתה הוא מרום כו' ומתנשא מימות עולם פי' שהוא רם ונשא למעלה מעלה מבחינת זמן הנקרא בשם ימות עולם והיינו לפי שחיות כל ימות עולם הוא רק מבחינת המלך כו' וכמו"ש כמ"א. ואי לואת הרחמנות גדולה מאד על הניצוץ השוכן בגוף החשוך והאפל משכא דחויא העלול לקבל טומאה ולהתגאל בכל התאוות ר"ל לולי

הוה ועתיד, ושינויי כל הקורות בחילופי הזמנים - הכל - בא, משינויי צירופי האותיות, שהן - צירופו האותיות, הן המשכת החיות ממדותיו יתברך שמו (כמו שנתבאר בלקוטי אמרים - ספר ה'תניא, חלק ב' - "שער היחוד והאמונה", פָּרָק יא) -

שבהמשכת החיות הנמשכת מהמדות ובאה למטה על ידי אותיות הדיבור - בזה שייכים כל השינויים של החיות ושינויי הזמן, עבר, הוה ועתיד, אבל לגבי מהותו ועצמותו יתברך כתיב: "אני ה' לא שניתו", - אין שום שינוי בו יתברך בין לפני הבריאה ללאחרי הבריאה, בין בבחינת ההשתלשלות מרום המעלות - והמדריגות, עד למטה מטה, - מהעולמות העליונים ביותר עד לעולמות התחתונים ביותר; שְׁכָמוֹ שְׁהוּא יתְבַרַךְ מְצוּי בְּ - עולמות עליונים - בְּ הוּא מְשֵׁשׁ בְּשׁוּה בְּ - עולמות תחתונים (וכמו שנתבאר בלקוטי אמרים - ספר ה'תניא, חלק א פָּרָק נא), - שלגבי הקב"ה עצמו, אין שום הבדל בין

עולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, שכן, גם העולמות העליונים אין מחשבתם יכולה "לתפוס" בו יתברך, הרי, שגם לעליונים אין שום תפיסה והשגה בו יתברך, והוא יתברך נמצא בתחתונים כפי שהוא נמצא בעליונים, ההבדל בין עליונים ותחתונים מתבטא רק בהמשכת החיות הנמשכת ממנו יתברך לעולמות, שבעולמות העליונים החיות יותר בגילוי מאשר בעולמות התחתונים. ובין בבחינת שינויי הזמן, - גם בזה אין שום שינוי לגבי הקב"ה, שְׁכָמוֹ שְׁהוּא הוּא לְבָדוֹ הוּא, - ובאופן מציאות של יחיד ומיוחד, לפני ששת ימי בראשית - בְּ הוּא עֵתָה אַחֵר הַפְּרִיָּאָה, וְהֵינּוּ - למרות שניתוספו נבראים, ובכל זאת הוא לבדו הוא, והוא יחיד ומיוחד, משום שהכל כאין ואפס ממש לגבי מהותו ועצמותו, ולכן אין הנבראים שנבראו גורמים לשינוי במציאותו ובאחדותו, שכן הם כאין ואפס לגבי יתברך, וכמו אות אחד - אחת, מדבורו של אדם או אפילו ממחשבתו לגבי כללות מהות הנפש השכלית ועצמותה, על דרך משל, לשכך את האון, - למרות שהמחשבה היא לבוש עדין וקרוב יותר לנפש, בכל זאת אין

לא היה קיים, בְּ עֵתָה - אחרי התהוות העולמות והנבראים, הוא "מְרוֹמָם כו'"; - שרק הוא קיים, ו"מְתַנְשֵׂא מִימֹת עוֹלָם", פְּרוֹשׁ שְׁהוּא רֵם וְנִשְׂא לְמַעְלָה מְעַלָּה מִבְּחִינַת זְמַן הַנְּקִרָא בְּשֵׁם "יְמֹת עוֹלָם", וְהֵינּוּ לְפִי שְׁחִיּוֹת כָּל "יְמֹת עוֹלָם" - ענין הזמן, הוא רק מבחינת "חֶמְלֶךָ כו'", - מבחינת וספירת "מלכות", שהיא בחינת "המלך", שעבר, הוה ועתיד, המהווים ענין ה"זמן", שייכים בספירת ה"מלכות" בלבד, שעליה אומרים ההבדל של מלך מלך וימלוך, שהם הוה, עבר ועתיד, ואילו בספירות ומדות שלמעלה מ"מלכות" לא שייך עדיין ענין ה"זמן", וכמו שכתבנו בְּמִקְוֵם אַחֵר. וְאֵי לְזוּמָה, - ואם כך, שהקב"ה מרום ומנושא כולו מענין הבריאה שאיננה תופסת מקום ואין לה ערך כלל לגבי יתברך, הַרְחַמְנוֹת גְּדוּלָה מְאֹד עַל הַנִּיצוּץ - שהוא חלק מהקב"ה, חלק אלוהי ממעלה¹⁰, הַשׁוֹכֵן בְּגוֹף הַחֲשׁוּךְ וְהָאֵפֶל, - הנקרא מְשַׁכָּא דְחֻיָּא¹¹, - העור של הנחש (הקדמוני), הַעֲלוּל לְקַבֵּל טְמֵאָה - על ידי ענינים של איסור שמשלש הקליפות הטמאות לגמרי, וְלִהְתַּגָּאֵל בְּכָל הַתְּאוּוֹת רְחֻמְנָא לְצִלָּן, - שאף אם הן

7. מלאכי ג, ו. 8. תהלים מ, ו. 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר משהיחודה" פ"ז. אבל אפ"ל שהכוונה ע"ז - כי אז ה' מפרש זה, וכדלעיל "בלק"א ח"ב". ואכמ"ל. 10. תניא רפ"ב. 11. ראה תקו"ז בהקדמה (י, ב). ובכ"מ.

ובגוף זה שהוא כל כך נחות – שוכן הניצוץ של הנשמה. וזהו **שְׂאוּמְרִים** – אחרי שאומרים עד כמה מרומם ומנושא הקב"ה מהבריאה, "המלך המרומם לבדו" (כנזכר לעיל), מבקשים "אלקי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו" ומסיימים "אֲדוֹן עֲוֹנו כו' מִגֵּן יִשְׁעֵנו כו'". – שהכוונה היא על הכוח שנותן הקב"ה באור מקיף שלמעלה מהאדם וכוחותיו העצמיים – שיוכל האדם לעמוד בעוז ולהתגונן נגד הגוף ותאוותיו.

מענינים של היתר שמקליפת "נוגה", אך, כשהן באופן של תאוות נעשה הגוף מלוכלך מזה, לכל אלה עלול הגוף להגיע, לולי **שְׂתִקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מִגֵּן לוֹ וְנוֹתֵן לוֹ עֵז וְתַעֲצוּמוֹת לְלַחֵם עִם הַגּוֹף וְתַאֲוָתוֹ וְלִנְצָחוֹ**, – אך, מבלי עזרתו של הקב"ה לנצח את התאוות, עלול הגוף מצד עצמו לכל זה, וזה עצמו הוא הרי ענין של נחיתות – גם כשזה נשאר בכוח בלבד ואינו בא לידי פועל להתגאל חלילה על ידי התאוות.

אגרת הקדש

שהקב"ה מגן לו ונותן לו עוז ותעצומות ללחום עם הגוף ותאוותיו ולנצחן וז"ש אדון עווננו כו' מגן ישענו כו'.

יום שני כ' מנחם-אב

שכלו) לבין הסוג האחרון של אהבה ויראה שבא מהבורא. וְלִכֵּן הֵן – היראה והאהבה האחרונות, הֵן הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "אֲמֵת", כִּי חֻתְמוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא אֲמֵת¹¹, שְׁהוּא אֲמֵת הָאֲמֵתִי, וְכָל הָאֲמֵת שֶׁבְּנִבְרָאִים כְּלֹא חֲשִׁיבִי קְמִיָּה. – נחשבת ככלום לפניו יתברך, לכן, היראה והאהבה הבאות בדרך מתנה מהבורא, נקראות בשם "אמת". אִךְ אִיזָה הַדְרָךְ שִׁיזְכֶּה הָאָדָם לְ"אֲמֵת ה'", – שיזכה האדם ליראה ואהבה שהן "אמת" מבחינת ה"אמת" של הקב"ה, הֵנָּה הוּא עַל יְדֵי שִׁיעוּר רַחֲמִים רַבִּים לִפְנֵי ה' עַל הַנִּיצוּץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, שְׁהִיא – מֵדַת הַרַחֲמִים, הִיא מְדַתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מְבִרִיחַ מִהַקְצָה אֶל הַקְצָה, דְּחִינּוֹ – כְּלוּמֹר, מְרוֹם הַמַּעֲלֹת – וְהַמְדִרְיּוֹת, עַד לְמִטָּה כְּמִיָּה, – עוֹבֵרֶת וּמִשְׁתוֹרֶת מֵדַת הַרַחֲמִים שֶׁל יַעֲקֹב, וּמְכִיוּן שֶׁכֶּן – יֵשׁ בְּכוּחַ לְהַמְשִׁיךְ "אֲמֵת ה'" לְעוֹלָם

וְהֵנָּה מוֹדַעַת זֹאת¹², – ידוע הדבר, דִּישׁ ב' מִיָּנִי דְחִילוֹ וְרַחֲמֵי: – ישנם שני סוגי יראה ואהבה (גם ביראה וגם באהבה ישנם שני מינים): הִרְאֻשׁוֹנוֹת – הסוגים הראשונים ביראה ואהבה, הֵן הַנּוֹלְדוֹת מִהַתְּבוּנָה וְהַדַּעַת בְּגִדְלַת ה' ו' – מֵהַתְּבוּנוֹת וְהַעֲמַקְת

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת דיש ב' מיני דו"ר הראשונות הן הנולדות מהתבונה והדעת בגדולת ה' ובדברים המביאין לידי אהבת ה' ויראתו והאחרונות הן הבאות אחר כך מלמעלה בבחי' מתנה וכמ"ש במ"א ע"פ עבודת מתנה אתן את כהונתכם שהיא מדת אהבה וכן הוא ג"כ ביראה, והנה ודאי אין ערוך כלל בין הראשונות שהן תולדות השכל הנברא לגבי האחרונות שהן מהבורא ית"ש. ולכן הן הן הנקראות בשם אמת כי חותמו של הקב"ה אמת שהוא אמת האמיתי וכל האמת שבנבראים כלא חשיבי קמיה אך איזה הדרך שיזכה האדם לאמת ה' הנה הוא על ידי שיעור רחמים רבים לפני ה' על הניצוץ שבנפשו שהיא מדתו של יעקב מברית מהקצה אל הקצה דהיינו מרום המעלות עד למטה מטה להמשיך אמת ה' לעולם השפל הזה החשוך וכמ"ש כי אשב בחשך ה' אור לי וזהו כי גבר עלינו חסדו כו'. אך התעוררות ר"ר לפני ה' צ"ל ג"כ באמת וגם כשהוא באמת שלו איך יוכל על ידי אמת שלו לעורר רחמים עליונים מאמת ה'. אך העצה לזה

השפּל הוּא הַחֲשׂוֹךְ, וְכִמוֹ שֶׁכָּתוּב¹³: "כִּי אֲשֶׁב בַּחֲשֶׁךְ – שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, ה' אֹר לִי". וְזֶהוּ – מֵה שְׁכַתוּב¹⁴: "כִּי נָבַר עָלֵינוּ חֲסִדוֹ כו'". – שחסד ה' מתגבר על חושך העולם הזה, ובנפש האדם הנמצאת בגוף – מאיר גילוי אור מזה. הרי, על כל פנים, שהדרך להמשכת "אמת ה'", היא על ידי התעוררות רחמים רבים. אִךְ הַתְּעוֹרְרוֹת רַחֲמִים רַבִּים לִפְנֵי ה' – צְרִיף לְחִיּוֹת גַּם בֵּין בְּאֲמֵת, וְגַם בְּשִׁהוּא בְּאֲמֵת שֶׁלּוֹ – אִיךְ יוֹכֵל עַל יְדֵי אֲמֵת שֶׁלּוֹ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עָלֵינוּ בְּ"אֲמֵת ה'"? – כִּיוּן שְׂכַאמוֹר, כֹּל אֲמֵת שֶׁל נִבְרָא

הַדַּעַת בְּדְבָרִים מְבִיָּאִים לְיַדֵי אֲהַבַת ה' וְיִרְאָתוֹ, – על מדת קירובו ואהבתו של הקב"ה לבני ישראל וכו', שבשעה שהאדם מעמיק דעתו בענינים אלה, נולדות בו אהבת ה' ויראת ה', וְהָאֲחֵרוֹנוֹת – הסוגים האחרונים ביראה ואהבה הֵן הַבָּאוֹת אַחֵר כִּךְ מִלְּמַעְלָה בְּבַחֲבִינַת מֵתָנָה, – אַחֲרֵי שֶׁהָאָדָם הִשִּׁיג לְעַצְמוֹ יִרְאָת ה' וְאֲהַבַת ה' עַל יְדֵי הַתְּבוּנוֹת, בָּאוֹת הִירְאָה וְהָאֲהָבָה בְּדֶרֶךְ שֶׁל מֵתָנָה מִלְּמַעְלָה, וְכִמוֹ שֶׁנִּתְבָּרַר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פְּסוּק¹⁵: "עֲבֹדֶת מֵתָנָה אֲתָן אֶת כְּהֹנְתְּכֶם", שְׁהִיא – כְּהֹנְתְּכֶם, הִיא מְדַת אֲהַבָּה, – וְעַל כֵּן אֹמֵר הַפְּסוּק

שישנו אופן זה של אהבה שהוא עבודת מתנה, בדרך מתנה מלמעלה, וְכֵן הוּא – וְכֵן הַדְּבַר, גַּם בֵּין בְּיִרְאָה. – שישנה מדריגה ביראה שהיא בדרך מתנה מלמעלה. וְהֵנָּה, וְדַאי – הַדְּבַר, ש – אִין עָרוּךְ כְּלָל בֵּין הִרְאֻשׁוֹנוֹת – בֵּין הַסּוּגִים הָרִאשׁוֹנִים בִּירְאָה וְאֲהַבָּה, שֶׁהֵן תּוֹלְדוֹת הַשֶּׁבֶל הַנִּבְרָא, לְגַבֵּי הָאֲחֵרוֹנוֹת – לְבִין הַסּוּגִים הָאֲחֵרוֹנִים בִּירְאָה וְאֲהַבָּה, שֶׁהֵן – בְּדֶרֶךְ שֶׁל מֵתָנָה, מֵהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, – כִּשֶׁם שֶׁאִין שׁוֹם עֵרֶךְ בֵּין נִבְרָא לְבוֹרָא, כֵּךְ אִין שׁוֹם עֵרֶךְ בֵּין הַסּוּג הָרִאשׁוֹן שֶׁל אֲהַבָּה וִירְאָה שְׁנוֹצֵר עַל יְדֵי הַנִּבְרָא (בַּאֲמַצְעוֹת

12. ראה לקו"א ח"א פ"ד. ח"ב – חינוך קטן. 13. קרח יח, ז. 14. שבת נה, א. 15. מיכה ז, ח. 16. תהלים קיז, ב.

שהיא הגילוי של הזריעה, אמת העליון, "אמת ה". ובפרט, בצדקה וחסד של אמת שעושים עם ארץ הקדש תבנה ותכונן במהרה פנימינו אמן, לקיים מה שכתוב¹⁸: "אמת מארץ תצמח", – למטה זה "ארץ ישראל" ולמעלה זה ספירת ה"מלכות"

הנקראת בשם "ארץ", על ידי זריעת הצדקה בה, – בארץ ישראל, וחסד ורחמים רבים הנאספים ונלקטים לתובה, הם מעוררים גם בן חסדים עליונים הצפונים ונעלמים (בנפח אחר: בה), כמו שכתוב¹⁹: – "מה רב טובך אשר צפנת בוי" – לבנונה ולהקימה. – את הארץ שלמטה ארץ ישראל, ואת הארץ שלמעלה "מלכות דאצילות", היורדת להיות מקור לנבראים

ולעולמות שלמטה מעולם ה"אצילות", ויש להקימה ולהעלותה, וזהו שכתוב²⁰: "בצדקה תפונני". – המוסב על כנסת ישראל שלמטה ושלמעלה – "מלכות דאצילות" הנקראת "כנסת ישראל".

היא "כלא" לגבי האמת של הקב"ה. אך העצה לזה היא מדת הצדקה, שהיא מדת הרחמים על מאן דלית ליה מגרמיה – למי שאין לו מעצמו כלום, להחיות רוח שפלים בו, ובאתערוותא דלתתא – "בהתעוררות שמלמטה" – אתערוותא דלעילא, – באה

"התעוררות מלמעלה", ה' מעורר ישנים ומקיץ נרדמים, הם בחינת רחמים רבים וחסדים עליונים הנעלמים, – שינה ותרדמה הם ענין של העלם ושל העלם עמוק יותר, כמו למשל באדם כשהוא ישן כוחותיו הם בהעלם, לכן נקראים הרחמים רבים והחסדים העליונים, שהם נעלמים בעצם – "ישנים" ו"נרדמים", ואותם הקב"ה מעורר ומקיץ לצאת מההעלם אל הגילוי והארה רבה, "לאור באור החיים", "אמת ה' לעולם". וזהו לשון זריעה הנאמר בצדקה, – כמו "זרע צדקה" שבתחילת האגרת, או "זרעו לכם לצדקה"²¹, להצמיח – ולגלות, כמו צמיחה

אגרת הקדש

היא מדת הצדקה שהיא מדת הרחמים על מאן דלית ליה מגרמיה להחיות רוח שפלים בו' ובאתעדל"ת אתעדל"ע ה' מעורר ישנים ומקיץ נרדמים הם בחי' רחמים רבים וחסדים עליונים הנעלמים לצאת מההעלם אל הגילוי והארה רבה לאור באור החיים אמת ה' לעולם (וזהו) [וזהו] לשון זריעה הנאמר בצדקה להצמיח אמת העליון אמת ה' ובפרט בצדקה וחסד של אמת שעושים עם אה"ק תובכ"א לקיים מ"ש אמת מארץ תצמח על ידי זריעת הצדקה בה וחסד ור"ר הנאספים ונלקטים לתובה הם מעוררים ג"כ חסדים עליונים הצפונים ונעלמים (בני"א בה) כמ"ש אשר צפנת בו' לכוננה ולהקימה וז"ש בצדקה תכונני:

יום שלישי כ"א מנחם-אב

הכלל, ורק על פי גורל נקבע שחלק זה יהיה למי שזוכה בגורל, צריך לבאר היטב לשון השגור²² במאמר רבותינו וכוונם לברכה: "אין לו חלק באלהי ישראל", כי הגם דלכאורה לא שייך לשון "חלק" לאל באלקות ותברך, שאינו מתחלק לחלקים חס ושלום. –

הקב"ה הוא הרי פשוט בתכלית הפשטות, ופשטות היא היפך מחלקים – הרי שלא שייך באלקות הלשון "חלק", ובכל זאת משתמשים חכמינו ז"ל בביטוי "חלק" באלקות, מכאן עלינו להבין, שלמרות שאלקות היא ענין של

פשטות, אך באלקות המאירה ויורדת לנשמות ישראל – שייכת הלשון "חלק", שכן, היא יורדת בהתגלות של חלקים, כפי שסיביר להלן. אך הענין, – הוא, כמו שכתוב פיעקב²⁵: "ויקרא לו אל אלהי ישראל", פרוש – שכן, בפשטות ישנם בפסוק כמה דברים לא מובנים: א) עד לפסוק זה, משתמשים בפרשה זו בשם "יעקב", ואילו כאן נאמר "אל" אלקי ישראל". ב) מה היא השייכות למה

ז. "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו בו". – דברים אלה אומרים בסדר התפלה שלפני "הודו" – בהקשר לקירוב ולקשר של הקב"ה ובני ישראל, אנו אומרים – אשרי לנו, מה טוב הוא חלקנו, ומה נעים הוא גורלנו (ומסיימים) ומה יפה ירושתנו. הביטויים "חלק" ו"גורל" מתייחסים להתגלות האלקית ליהודי, וכמו שכתוב²²: "ה' מנת חלקי וכוכי וגו'". (ולאחר מכן²² כתוב) "חלקים נפלו לי וגו'". – חלקים בגורל²³ נפלו לי בו' (כפי שהוא מסיים 'בנעימים', שהחלקים שנפלו לי בגורל, נעימים לי,

שכן, לפני כן הוא הרי אמר "אתה תומיך גורלי", אתה, הקב"ה, תומך גורלי, שיהיה החלק הטוב). הרי שמוצאים אנו הלשון "חלק" על גורל, על האלקות המאירה בנשמתו של יהודי. להבין לשון "חלקנו" ו"גורלנו" – מדוע נקראת האלקות, המאירה בנשמה של יהודי, בשם "חלק" ו"גורל", משמעותו של "חלק" יכולה להיות שחלק אחד שוה לשני, ואילו "גורל" משמעו חלק שהוא יוצא מן

17. הושע י, יב. וראה לקמן סי' ח. 18. תהלים פה, יב. 19. תהלים לא, כ. 20. ישעי' נד, יד. 21. תהלים טז, ה. 22. שם, ו. 23. הרבי שליט"א מציין לתניא ח"א פ"ח. – שם מדובר, איך "אין סוף ב"ה" "מלוכב בבחי' חכמה שבנפש האדם יהי' מי שיהי' מישראל", "שהיא למעלה מן הדעת והשכל המובן". 24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לע"ע לא מצאתי אלא בתנחומא ס"פ תזריע, אבל בכ"ו"כ מקומות אין לכם (ב"ר פ"ב, ד. ושי"נ. הובא בתו"א ל, רע"א) וכן "אין להם" (ברכות טג, ב). וי"ל שלא רצה להעתיק לי' נוכח וגם לא לי' רבים. וק"ל". 25. בראשית לג, כ.

לְקַבֵּל חַיּוּתָם מִמְהוּתוֹ וְעֲצֻמּוֹתוֹ לְבָדוֹ כְּכִיכּוֹל, רַק הַתַּפְשׁוּטוֹת הַחַיּוּת אֲשֶׁר הִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְחַיֵּה עֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים הוּא, עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלַל, כְּמוֹ הָאֵרָה מְשֻׁמּוֹ וְתַבְרָךְ, – שֶׁהֵשֵׁם עֲצֻמוֹ הוּא גַם כֵּן הָאֵרָה בְּלִבָּד, וּמֵהֵשֵׁם קוֹרֵנָה וּמֵאֵרָה הָאֵרָה, שֶׁהוּא וְשִׁמּוֹ אֶחָד, – שֶׁלֹּכֵן יֵשׁ בְּכוּחַ

הָאֵרָה מִשְׁמוֹ לַחַיּוּת כֹּל הָעוֹלָמוֹת, וְכִמוֹ שֶׁכְּתוּב:²⁶ "כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ", – שְׁגֵם הַשֵּׁם הוּא "לְבָדוֹ" – לַמַּעֲלָה מֵעוֹלָם, רַק זְיוּן וְ"הוֹדוּ" – שֶׁל הַשֵּׁם, עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם וְגו'". – הַחַיּוּת שֶׁל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, הִיא הוֹד וְזִיו בְּלִבָּד – הָאֵרָה מִשְׁמוֹ, שְׁכֵמוֹ, הַשֵּׁם לְכַשְׁעֲצֻמוֹ הוּא גַם כֵּן הָאֵרָה בְּלִבָּד, כִּךְ שֶׁלְמַעֲשֵׂה חַיּוּת הָעוֹלָמוֹת וְהַנְּבֵרָאִים הִיא הָאֵרָה מֵהָאֵרָה. וְהָאֵרָה – מֵהָאֵרָה זֶה מֵתְלַבֶּשֶׁת מִשְׁשׁ פְּעֻלּוֹת וְתַחְתּוֹנִים לְתַחְתּוֹתָם, – כֵּאֵן כִּבְר מְדוּבָר עַל הַתְּלַבְּשׁוֹת מִמֶּשׁ.

לא רק שהיא נמצאת בהם, אלא התלבשות שהחיות מצומצמת ומותאמת בהתאם למדרגת העולם, ומתאחדת עם העולם, ונתפסת בתוכם על ידי המצעים רבים, – מדרגות שהן כמו "ממוצעים" בין מדרגה עליונה ותחתונה, שכן, יש להן שייכות גם למדרגות העליונות וגם למדרגות התחתונות, ולכן משמשות הן "ממוצעים" לירידת השפעת החיות מהמדרגה העליונה ולמדרגה התחתונה, וצמצומים רבים – צמצומים רבים בכמות, שעל ידי כל צמצום, מתקטנים האור והחיות, וצמצומים, – צמצומים שבאיכות הם חזקים ביותר, שהאור, לאחר הצמצום, הוא לא רק קטן ומעוט יותר, אלא הוא סוג אחר של אור מאשר האור שלפני הצמצום, בהשתלשלות המדרגות – של העולמות, דרך עלה ועלול וכו'. – שבעולם אחד עצמו יש סדר של "עילה" – סיבה – ו"עלול" – מסובב, מדרגה אחת היא עילה וסיבה למדרגה התחתונה שהיא "עלול" מה"עילה", הרי, אחרי כל הצמצומים והירידות של האור, בא האור בעולמות באופן שהוא נתפס בהם.

שכתוב לפני זה "ויצב שם מזבח". (ג) מה החידוש בענין "א-ל אלקי ישראל". על כך מסביר רבנו הזקן, שה"פירוש" בפסוק הוא: כי הנה באמת הקדוש-ברוך-הוא פשמו בן הוא, – הוא, שהוא "קדוש", מובדל ומרומם מהעולם, הוא "ברוך הוא" – הוא נמשך ומתגלה

(ברכה מלשון המשכה והתגלות), שמה שהיה לפני זה "הוא", נסתר ונעלם, ירד בהמשכה והתגלות, ובלשון רבנו הזקן: כי אף דאיהו ממלא כל עולמין עליונים ותחתונים – למרות שהוא ממלא כל העולמות, העליונים והתחתונים, מרום המעלות – והמדרגות, עד מתחת לארץ הלזו התקפריה – ממלא הקב"ה את כולם ונמצא בכל מקום בשווה, שכן כאן אין הכוונה ב"ממלא כל עולמין" כפי שמוסבר בדרך כלל בהקשר למדרגה באלקות המצומצמת בכל עולם בהתאם למדרגתו, אלא כאן הכוונה היא למה שהקב"ה ממלא ונמצא בכל העולמות, כמו שכתוב:²⁶ "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא" – "אני" ממש, דהיינו מהותו ועצמותו כביכול ולא כבודו לבד, – כפי שכתוב במקום אחר:²⁷ "מלא כל הארץ כבודי", שם מדובר אודות ה"כבוד" שלו וההארה מאתו יתברך, ואילו כאן, שכתוב "אני מלא" – הכוונה לעצמותו ומהותו יתברך. הרי, למרות שהקב"ה במהותו ועצמותו ממלא ונמצא בכל העולמות, אף-על-פי-כן הוא קדוש ומבדל מעליונים ותחתונים, – לא רק מהעולמות והנבראים התחתונים – אלא גם מהעולמות העליונים, ואינו נתפס כלל בתוכם חס ושלום – שהעולמות יפעלו בו שיהיה מושפע מהם, כתפיסת נשמת האדם בגופו על דרך משל, – הנשמה הנתפסת בגוף, מושפעת מהשינויים שבגוף, ואילו הוא יתברך אינו נתפס בעולמות, שתהיה להם חס ושלום השפעה עליו, כמו שמבואר במקום אחר באריכות.²⁸ ולזאת – ולכן, כיוון שהקב"ה קדוש ומובדל ולמעלה לגמרי מעולמות, לא היו יכולים

אגרת הקדש

הנה באמת הקב"ה כשמו כן הוא כי אף דאיהו ממכ"ע עליונים ותחתונים מרום המעלות עד מתחת לארץ הלזו החומרית כמ"ש הלא את השמים ואת הארץ אני מלא אני ממש דהיינו מהותו ועצמותו כביכול ולא כבודו לבד אעפ"כ הוא קדוש ומובדל מעליונים ותחתונים ואינו נתפס כלל בתוכם ח"ו כתפיסת נשמת האדם בגופו עד"מ כמ"ש במ"א באריכות. ולזאת לא היו יכולים לקבל חיותם ממהותו ועצמותו לבדו כביכול רק התפשטות החיות אשר הקב"ה מחיה עליונים ותחתונים הוא עד"מ כמו הארה מאירה משמו יתברך שהוא ושמו אחד וכמ"ש כי נשגב שמו לבדו רק זיוו והודו על ארץ ושמים וגו'. והארה זו מתלבשת ממש בעליונים ותחתונים להחיותם ונתפסת בתוכם על ידי ממוצעים רבים וצמצומים רבים ועצומים בהשתלשלות המדרגות דרך עלה ועלול וכו'.

ולמדרגתו, אלא כאן הכוונה היא למה שהקב"ה ממלא ונמצא בכל העולמות, כמו שכתוב:²⁶ "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא" – "אני" ממש, דהיינו מהותו ועצמותו כביכול ולא כבודו לבד, – כפי שכתוב במקום אחר:²⁷ "מלא כל הארץ כבודי", שם מדובר אודות ה"כבוד" שלו וההארה מאתו יתברך, ואילו כאן, שכתוב "אני מלא" – הכוונה לעצמותו ומהותו יתברך. הרי, למרות שהקב"ה במהותו ועצמותו ממלא ונמצא בכל העולמות, אף-על-פי-כן הוא קדוש ומבדל מעליונים ותחתונים, – לא רק מהעולמות והנבראים התחתונים – אלא גם מהעולמות העליונים, ואינו נתפס כלל בתוכם חס ושלום – שהעולמות יפעלו בו שיהיה מושפע מהם, כתפיסת נשמת האדם בגופו על דרך משל, – הנשמה הנתפסת בגוף, מושפעת מהשינויים שבגוף, ואילו הוא יתברך אינו נתפס בעולמות, שתהיה להם חס ושלום השפעה עליו, כמו שמבואר במקום אחר באריכות.²⁸ ולזאת – ולכן, כיוון שהקב"ה קדוש ומובדל ולמעלה לגמרי מעולמות, לא היו יכולים

26. ירמי' כג, כד. 27. ישעי' ו, ג. 28. בלק"א ח"א פמ"ב. 29. תהלים קמח, יג.

יום רביעי כ"ב מנחם-אב

רבים לאין קץ ותכלית, והן הן גופי הלכות פרטיות שפכל מצוה שאין להם מספר, – אין מספר לפרטי ההלכות שבכל אחת מהמצוות, כמו שכתוב³¹: "ששים המה מלכות" – דורשים חכמינו ז"ל³²: הן ס' מסכתות – הש"ס, כו', "ועלמות אין מספר"

– דורשים חכמינו ז"ל: הן ההלכות כו', – שהן בלי מספר, שהן המשכת רצון העליון כו'. – וכיון שהרצון העליון הוא הרי בלי גבול, כך גם פרטי ההלכות, שהם פרטי המשכות מהרצון העליון – הם בלי גבול. וכשם שלגבי תרי"ג החלקים הכלליים בהם מתחלקת ההארה, אמר לעיל, שבנשמה, הקולטת אותם, ישנם תרי"ג ענינים, רמ"ח אברים ושס"ה גידים, כך גם לגבי פרטי המשכות שמההארה, שהם בלי גבול – יש לנשמות ישראל כלים פרטיים לקלוט הפרטים מהארה והמשכה זו. ובלשון רבנו הזקן: **וְכֵן הוּא מְמַשׁ בְּנִשְׁמַת הָאָדָם**. – שיש לנשמה כלים לקליטת הפרטים האין סופיים מהמשכה והארה זו. **כִּי הִנֵּה, כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הֵיוּ כְּלוּלוֹת בְּ – נִשְׁמַתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן³³,**

ודרך כלל היתה נשמתו – של אדם הראשון, נחלקת למספר תרי"ג: רמ"ח אברים ושס"ה גידים, אך דרך פרט נחלקת לניצוצות אין מספר, שהן נשמות כל ישראל מימות האבות והשכבים עד ביאת המשיח ועד בכלל, שיקנים אז מה שנאמר³⁴: "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם, אֲשֶׁר לֹא יִמְד וְלֹא יִסְפַּר" מר"ב³⁵. – מכל האמור מובן, שנשמת אדם הראשון (המתחלקת לניצוצות אין ספור של נשמות) היה בכוחה להכיל הפרטים האין-סופיים מההמשכה וההארה של הרצון העליון, האור והחיות האלקי הנמשך לנשמות ישראל. להלן יסביר רבנו הזקן מה שהזכיר לעיל, שביעקב כתוב "ויקרא לו א-ל אלקי ישראל", שגם ביעקב האירו בנשמתו כל הפרטים מההארה האלקית, כפי ועל דרך שהיה הדבר באדם הראשון. ובלשון רבנו הזקן:

והנה, הארה זו, אף שלמעלה – בעולמות העליונים ביותר שלמעלה מהגבלה וגבול, היא מאירה ומתפשטת בכחיות בלי גבול ותכלית, – בלי גבול ובלי סוף, להחיות עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית, – גם סוגי עולמות אלה הם בלי גבול, וגם כל

עולם מהם הוא באופן של בלי גבול ותכלית, כמו שכתוב באדרא רבא³⁶, – שישנם עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית, אף-על-פי-כן בדרתה – ברדת ההארה – למטה על ידי צמצומים רבים להחיות הנבראים והיצורים והנעשים, – הנבראים שבעולמות "בריאה", "יצירה" ו"עשיה". מכך מובן שלפני זה מדובר אודות עולם ה"אצילות" ועולמות איך-סוף שלמעלה מעולם ה"אצילות", היא נחלקת דרך כלל למספר תרי"ג, – 613, כנגד תרי"ג מצות התורה, שהן הן תרי"ג מיני המשכות הארה זו מאור-אין-סוף בדרך-הוא, להאיר לנשמת האדם הכלולה מרמ"ח – 248 אברים ושס"ה – 365 גידים, – שביחד הם תרי"ג (613), אשר בעבורה – בשביל נשמתו של יהודי, הוא עקר תכלית ירדת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים, – הנקראים כולם "מטה", לעומת העולמות שלמעלה מהגבלה, שתכלית בלן – של כל הנבראים, הנוצרים והנעשים, הוא האדם, בנודע: – הרי, למרות שאלקות היא פשוטה בתכלית הפשיטות, ולא שייך באלקות ענין של חלקים, אך, בהארה האלקית המאירה בעולמות למטה שעיקרם ותכליתם היא נשמתו של יהודי – שייך הענין של חלקים. ובאופן כללי הם תרי"ג (613) חלקים בהם מתחלקת ההארה, ובפרטיות – יסביר רבנו הזקן להלן – מתחלק כל אחד מחלקים אלה, להרבה חלקים פרטיים.

והנה, מספר זה – תרי"ג (613) – כנגד תרי"ג מצוות התורה, הוא בדרך כלל, – באופן כללי מתחלקת ההארה לתרי"ג (613) חלקים, אכל בדרך פרט – הנה כל מצוה ומצוה מתחלקת לפרטים

אגרת הקדש

והנה הארה זו אף שלמעלה היא מאירה ומתפשטת בכח' בלי גבול ותכלית להחיות עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית כמ"ש באדרא רבא אעפ"כ ברדתה למטה ע"י צמצומים רבים להחיות הנבראים והיצורים והנעשים היא נחלקת דרך כלל למספר תרי"ג כנגד תרי"ג מצות התורה שהן הן תרי"ג מיני המשכות הארה זו מאור א"ס ב"ה להאיר לנשמת האדם הכלולה מרמ"ח אברים ושס"ה גידים אשר בעבורה הוא עיקר תכלית ירדת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים שתכלית כולן הוא האדם כנודע:

והנה מספר זה הוא בדרך כלל. אבל בדרך פרט הנה כל מצוה ומצוה מתחלקת לפרטים רבים לאין קץ ותכלית והן הן גופי הלכות פרטיות שבכל מצוה שאין להם מספר כמ"ש ששים המה מלכות הן ס' מסכתות כו' ועלמות אין מספר הן ההלכות כו' שהן המשכת רצון העליון כו' וכן הוא ממש בנשמת האדם כי הנה כל הנשמות שבעולם היו כלולות באדה"ר ודרך כלל היתה נשמתו נחלקת למספר תרי"ג רמ"ח אברים ושס"ה גידים אך דרך פרט נחלקת לניצוצות אין מספר שהן נשמות כל ישראל מימות האבות והשכבים עד ביאת המשיח ועד בכלל שיקוים אז מ"ש והיה מספר בני כחול הים אשר לא ימד ולא יספר מרוב.

30. זחי"ג קכו, ב ואילך. 31. שה"ש ו, ח. 32. שהש"ר שם. ובכ"מ. 33. ראה ב"ר פ"מ, ב. ובכ"מ. 34. הושע ב, א. 35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סיום מפוסק אחר" (שם טז, ט).

יום חמישי כ"ג מנחם-אב

ש"א-ל" הוא לשון הארה, וזהו "ויקרא לו א-ל אלקי ישראל", שיעקב קרא והמשיך ההתגלות מההארה הכללית של אור אין סוף, הכלל המכיל בתוכו כל הפרטים שבתורה ומצוות – שההתגלות תאיר בנשמתו. ואתריו כל ישרי לב³⁶, – אלה שהאור האלקי

המאיר במוחם בא בלבם ואשר יש להם התעוררות של אהבת ה' ויראת ה', המכניסה חיות בלימודם תורה ובקיומם מצוות, העוסקים בתורה ובמצוות, מאיר אור ה' איך-סוף פרוץ-הוא בכחית גלוי פנשמתם, – "הארה" זו נקראת "חלקינו" (אשרינו מה טוב חלקינו), כלומר, ההארה האלקית הפרטית המאירה על ידי כל מצוה, שהיא חלק מההארה הכללית. וכפי שהוסבר לעיל, שהארה זו כשהיא יורדת למטה, היא באופן של התחלקות לתרי"ג (613)

חלקים וכו' – הרי החלק שמההארה האלקית מאיר בנשמה של יהודי המקיים מצוה, ועל כך נאמר "אשרינו מה טוב חלקינו". וזמן גלוי זה ביתר שאת יותר עז ההארה פתחם ולבם הוא בשעת התפלה, כמו שמבואר במקום אחר³⁷. – שכן על ידי סולם התפלה עולים מעשי המצוות של יהודי, ונמשך על ידי הסולם ההארה האלקית וההתגלות שבעקבותיה. עד כאן הסביר רבנו הזקן הלשון "חלקינו". להלן יסביר הלשון "מה נעים גורלינו", שגורל הרי מורה על חלק יוצא מן הכלל ורק על פי גורל זוכים בחלק היפה. ובלשון רבנו הזקן:

והנה, שופריה יעקב מעין שופריה דאדם הראשון³⁸, – יופיו ושלימותו של יעקב כעין יופיו ושלימותו של אדם הראשון, שתתקן – יעקב, חטא אדם הראשון, והיתה נשמתו גם כן כלולה מכל הנשמות שבישראל, מעולם ועד עולם, – כלומר, גם הנשמות מ"עלמא דאתכסיא" (מהעולמות המכוסים). וגם הנשמות מ"עלמא דאתגליא" (מהעולמות הגלויים) היו כולן כלולות בנשמתו של יעקב, והיה מרובה לתורה שלמעלה, כי בשם אדם כמו"ש ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וכו', וכמו"ש וזאת לפניו בישראל כו' אין זאת אלא תורה כו' שהיתה כלולה ומלוכשת בנשמת ישראל סבא הכלולה מכל הנשמות וזהו ויקרא לו אל אלקי ישראל. אל לשון המשכת ההארה מאור א"ס ב"ה מההעלם אל הגלוי להאיר בבחי' גלוי בנשמתו וכמו"ש אל ה' ויאר לנו ואחריו כל ישרי לב העוסקים בתורה ובמצוות מאיר אור ה' א"ס ב"ה בבחינת גלוי בנשמתם וזמן גלוי זה ביתר שאת ויתר עז ההארה במוחם ולבם הוא בשעת התפלה כמו"ש כמו"א.

אגרת הקדש

והנה שופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר שתיקן חטא אדה"ר והיתה נשמתו ג"כ כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם והיה מרכבה לתורה שלמעלה שנק' בשם אדם כמו"ש ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וכו', וכמו"ש וזאת לפניו בישראל כו' אין זאת אלא תורה כו' שהיתה כלולה ומלוכשת בנשמת ישראל סבא הכלולה מכל הנשמות וזהו ויקרא לו אל אלקי ישראל. אל לשון המשכת ההארה מאור א"ס ב"ה מההעלם אל הגלוי להאיר בבחי' גלוי בנשמתו וכמו"ש אל ה' ויאר לנו ואחריו כל ישרי לב העוסקים בתורה ובמצוות מאיר אור ה' א"ס ב"ה בבחינת גלוי בנשמתם וזמן גלוי זה ביתר שאת ויתר עז ההארה במוחם ולבם הוא בשעת התפלה כמו"ש כמו"א.

ש"זאת" תורה, היה מקודם בישראל, שהיתה כלולה ומלכשת בנשמת "ישראל סבא", – המוסב על יעקב אבינו למטה הנקרא "ישראל סבא", וכן על שורשו למעלה שגם כן נקרא "ישראל סבא", הכלולה – נשמת "ישראל סבא" כלולה מכל הנשמות. – והוא היה כלי לאור התורה. וזהו "ויקרא לו אל אלהי ישראל" – "אל" לשון המשכת – שכן, השם א-ל רומז על מדת החסד, המשכה והשפעה, ההארה מאור-אין-סוף פרוץ-הוא מההעלם אל הגלוי, – הכוונה לאור אין סוף המלוכשת בתורה, להאיר בכחית גלוי בנשמתו, וכמו שכתוב³⁹: "אל ה' ויאר לנו"; – הרי

יום שישי כ"ד מנחם-אב

כל הנפשות או – המדריגה שלמעלה ממנה, הרוחות ו – או המדריגה שלמעלה ממנה, הנשמות שוות בענין זה – בהארה

והתגלות האלקית המאירה להם על ידי תורה וקיום מצוה, לפי עת וזמן גלגולם ובואם בעולם הזה, – מרבית הנשמות של דורותינו אלה הן הרי נשמות שהיו כבר בעולם זה

והנה, אף שגלוי – אלקי, זה על ידי עסק התורה והמצוות הוא שוה לכל נפש מישראל בדרך כלל, כי תורה אחת ומשפט אחד לגלגלו – כל יהודי מחוייב בתורה ומצוות, ומצד ההארה שלמעלה הנמשכת על ידי התורה והמצוות, היא נמשכת לכל אחד מישראל בשוה, אף-על-פי-כן בדרך פרט אין

אגרת הקדש

והנה אף שגלוי זה ע"י עסק התורה והמצוות הוא שוה לכל נפש מישראל בדרך כלל כי תורה אחת ומשפט א' לכולנו אעפ"כ בדרך פרט אין כל הנפשות או הרוחות והנשמות שוות בענין זה לפי עת וזמן גלגולם ובואם בעוה"ו וכמארו"ל אבן כמאיר

36. ב"מ פד, א. ובכ"מ. 37. חוקת יט, יד. 38. יחזקאל א, כו. 39. ראה זח"א עא, ב ואילך. 40. רות ד, ז. 41. זח"ג קיח, יז. 42. תהלים קיח, יז. 43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דישראל אותיות ישר-א-ל" (ראה לקו"ת שלח מ, ג). 44. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקמן סכ"ד".

של זמן זה ודורות אלה מאירה, אחרת, ההתגלות האלקית, ונדרשת זהירות מיוחדת וחזקה יותר במצוות פרטיות מסויימות? מכל מקום לא נצרכה – הזהירות המיוחדת במצווה מסויימת, אלא להעדפה וזהירות וזריזות יתרה, בנתר שאת יותר עז, כפולה ומכפלת, למעלה מעלה מזהירות שאר המצוות. והיו שאמר

“במאי הוי זהיר טפי” – “טפי” – יותר, דיקא. – דוקא, שכן, זהירות צריכה להיות בכל המצוות, השאלה כאן היא: באיזו מצוה היה זהיר יותר, והנה, יתרון האור היה הפרטי לנשמות פרטיות – שבהן מאיר האור שמהמצוה ביתר התגלות, אינו בכחיות מעם ודעת משג, אלא למעלה מבחנית הדעת, – והבנה, שפך עולה

במחשבה לפניו יתברך, – שבשמה מסויימת יאיר האור של מצוה מסויימת בהארה והתגלות מיוחדת. ודונקתו למטה הוא בחינת הגורל ממש: – שגם הוא אינו על פי טעם ושכל, מדוע זוכה בגורל זה או אחר, אלא כך נקבע מלמעלה, כמו שכתוב: “בחק יוטל את הגורל ומה כל משפטו”, שהגורל יפול בחלק של זה או זה, הרי זה הענין של “מה נעים גורלינו”, שהחלק היפה מה שישנה התגלות אלקית מיוחדת מענין של תורה ומצוות מסויים, לנשמה מסויימת, הוא ענין של “גורל” שלמעלה מטעם ודעת.

וירדו שוב לעולם הזה כדי לתקן ענין מסויים, הרי לפי הזמן והתקופה שהנשמה מתגלגלת ויורדת לעולם זה – באופן כזה מאירה לה מלמעלה ההארה וההתגלות האלקית שעל ידי מצוה זו או זו. וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה⁴⁵: “אבוד במאי הוי זהיר טפי, אמר ליה

בציצית כו” – “אביך במה היה זהיר יותר?” וענה לו: “במצות ציצית”. הרי, שבמצות ציצית האירה לו התגלות אלקית מיוחדת, שלכן היה זהיר בקיומה יותר מאשר במצוות אחרות, וכפי הפירוש⁴⁶: “במאי הוי זהיר טפי” – במה האיר לו יותר האור האלקי. וכן אין כל הדורות⁴⁷ שונים. – לא זו בלבד שישנם שינויים בין נשמה אחת לשניה, אלא ישנם גם שינויים מצד הדורות, שהיו דורות שעבודתם העיקרית היתה ענין התורה, ודורות שעבודתם העיקרית היתה ענין הצדקה וכו”⁴⁸, שכן, לנשמות שבאותם דורות האירה התגלות מיוחדת בענינים אלה. כי כמו שאברי האדם, כל אבר יש לו פעולה פרטית ומיוחדת, העין לראות והאוזן לשמוע, כך בכל מצוה – הנקראת “אברין דמלכא”⁴⁹ – “אברי המלך”, מאיר אור פרטי ומיוחד מאורי-אין סוף ברוך-הוא. ואף שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגול לקיים כל תרי”ג מצוות, – כיצד מתאים, איפוא, לומר, שלנשמה

אגרת הקדש

הוי זהיר טפי א”ל בציצית כו’ וכן אין כל הדורות שוין כי כמו שאברי האדם כל אבר יש לו פעולה פרטית ומיוחדת העין לראות והאוזן לשמוע כך בכל מצוה מאיר אור פרטי ומיוחד מאור א”ס ב”ה ואף שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגול לקיים כל תרי”ג מצוות מ”מ לא נצרכה אלא להעדפה וזהירות וזריזות יתירה ביתר שאת יותר עז כפולה ומכופלת למעלה מעלה מזהירות שאר המצוות. והיו שאמר במאי הוי זהיר טפי טפי דייקא. והנה יתרון האור הזה הפרטי לנשמות פרטיות אינו בבחינת טעם ודעת מושג אלא למעלה מבחנית הדעת שכך עלה במחשבה לפניו יתברך ודוגמתו למטה הוא בחינת הגורל ממש:

שבת קודש כ”ה מנחם-אב

אחזה פניך. פרוש, – מה שהוא קורא לתפלה “אחזה פניך”, ומדוע זה דוקא על ידי ההכנה של צדקה, כי גילוי אלקותו יתברך המתגלה במחשבתו של אדם וכונתו בתפלתו, כל חד לפום

שעורא דיליה, – כל אחד לפי שיעורו, הוא בתורת צדקה ו”חסד ה’ מעולם ועד עולם על יראיו כו”.

– שמאירה ויורדת מהעולם העליון לעולם התחתון התגלות אלקית על יראי השם, כלומר, שאור ה’ אינו-סוף ברוך-הוא המאיר למעלה בעולמות עליונים,

ח. “זרע צדקות, מצמיח ישועות”. – מלשונות סדר התפלה. הנה מה שכתוב לשון “זריעה” במצות הצדקה, וכמו שכתוב בפסוק⁵¹: “זרעו לכם לצדקה כו” – ומסיים:

“קצרו לפי חסד”, שיקצרו את פרי הזריעה לפי מדת החסד, וכן על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה⁵²: “רבי אלעזר יריב פרוטה לעני וחדר מצלה, – ר’ אליעזר נתן פרוטה (צדקה) לעני ולאחר מכן התפלל, דקתיב: – שכן, כתוב⁵³: אני בצדק

אגרת הקדש

ח זרע צדקות מצמיח ישועות הנה מ”ש לשון זריעה במצות הצדקה וכמ”ש בפסוק זרעו לכם לצדקה כו’. יובן ע”פ מה שארז”ל ר”א יריב פרוטה לעני וחדר מצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך פי’ כי גילוי אלקותו יתברך המתגלה במחשבתו של אדם וכונתו בתפלתו כל חד לפום שיעורא דיליה הוא בתורת צדקה וחסד ה’ מעולם ועד עולם על יראיו כו’ כלומר שאור ה’ א”ס ב”ה

45. שבת קיח, ב. 46. ראה ספר השיחות תש”ב ע’ 21. סה”מ תש”א ע’ 47.240. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “לכאורה נכלל ב”עת וזמן” לדעיל. ויש לחפש בכת”י דאגה”ק אולי צ”ל “המצוות”. 48. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “ראה אגה”ק ס”ה, ס”ט”. 49. תקי”ז ת”ל. 50. משלי טז, לג. 51. הושע י, יב. 52. ב”ב י, א. 53. תהלים י”ז, טו.

אינה בערך כלל שתמשיך המשכה זו, אלא זה ענין של "חסד ה'" המאיר ליהודי גילוי זה, המכונה – "חסד ה'" מכונה, בשם "מים", היורדים ממקום גבוה למקום נמוך כו⁵⁶: – כמו טבע המים לרדת ממקום גבוה לנמוך, כך יורד אור ה' מהעולמות העליונים אל העולם השפל, "חסד ה'" זה נמשך על ידי "אתערותא דלתתא" – ההתערורות מלמטה – מהחסד והצדקה שיהודי עושה, שלכן "אחזה פניך", ראיית הפנימיות של אלקות ליהודי בתפלתו – בא אחרי "בצדקה", אחרי נתינת פרוטה לעני, כדי להמשיך את החסד שלמעלה על ידי החסד שלמטה. ברם, לכאורה, כיוון שהארת גילוי זה הוא בין כה ענין של צדקה וחסד

שלמעלה – הרי זה יכול להאיר גם בלי ה"אתערותא דלתתא" – ההתערורות מלמטה – מהחסד של האדם למטה? מסביר רבנו הזקן, שגם למעלה ישנה מדת הגבורה והצמצום, לצמצם ולכסות על אורו יתברך, לכן זקוקים לחסד וצדקה של האדם כ"אתערותא דלתתא" לחסד ה', כדי שמדת הגבורה והצמצום לא תימנע את ההתגלות האלקית ליהודי בשעת התפלה, ובלשון רבנו הזקן:

בהארה רבה כפינית גילוי רב – בכמות, ועצום, – באיכות, עד שפארת – הנבראים שבעולמות העליונים, הן בטלין במציאות וכלא ממש חשיבי קמיה – שהם חשים בביטולם ואיך שאין הם נחשבים לכלום לגביו יתברך, ונכללין באורו יתברך, והן הן ההיכלות עם המלאכים והנשמות שבהן הקדוש המבארים בזהר הקדוש בשמותם למקומותם בסדר התפלה שסדרו לנו אנשי פנסת הגדולה, – בסדר התפלה מרומזים ההיכלות והמלאכים והנשמות שבהם, הנה משם – מההתגלות האלקית המאירה בהם בעולמות העליונים. מאיר האור כי טוב לעולם השפל הזה, על "יראי ה' וחושבי –

מתבוננים ב'שמו', החפצים לעבדו ב"עבודה שבלב זו תפלה", – הנקראת "עבודה שבלב"⁵⁴, וכמו שכתוב⁵⁵: "וה' יגיה חשבי". – שבעולם השפל הזה שהוא עולם חשוך שאינו מאיר בו גילוי אלקות, "הוי' יגיה חשבי", יאיר האור של שם הוי' את החושך שלי. והנה, ירדת הארה זו למטה לעולם הזה, נקראת בשם "חסד ה'", – שכן, זה על ידי עבודתו של יהודי, אך העבודה עצמה

אגרת הקדש

המאיר למעלה בעולמות עליונים בהארה רבה בבחי' גילוי רב ועצום עד שבאמת הן בטלין במציאות וכלא ממש חשיבי קמיה ונכללין באורו ית' והן הן ההיכלות עם המלאכים והנשמות שבהן המבוארים בזה"ק בשמותם למקומותם בסדר התפלה שסדרו לנו אנשי כנה"ג הנה משם מאיר האור כי טוב לעולם השפל הזה על יראי ה' וחושבי שמו החפצים לעבדו בעבודה שבלב זו תפלה וכמ"ש וה' יגיה חשבי והנה ירדת הארה זו למטה לעוה"ז נקראת בשם חסד ה' המכונה בשם מים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך כו':

54. תענית בתחילתה. 55. שמואל ב כב, כט. 56. ראה תענית ז, א.

ה'תש"ג

יש מנחם אב

יום שישי

שיעורים. חומש: עקב, ששי עם פירש"י.

תהלים: צ"צו.

תניא: והנה באדם . . . לאברהם כו'.

המתפללים בארבעה זוגות תפלין כך נוהגים: א) מניחים תש"י ותש"ר הרש"י קודם אמירת פרק איזהו, ומתפללים בהם עד אחרי אך צדיקים גו'. ב) מסירים תש"ר דרש"י, ומניחים – בלא ברכה – תש"ר דשמושא רבא וקוראים שמע גו' עד אמת ואומרים מזמורי תהלים כפי שנחלק לימי החודש. והמהדרים היו לומדים אותם עם פירש"י ומצודות. ג) אח"כ מניחים תפלין דר"ת – בלא ברכה – וקוראים שמע גו' עד אמת, פ' קדש גו' והזכירות שנדפסו בסידור. ולומדים פרק משניות כל אחד לפי הבנתו. ד) מסירים תש"ר דר"ת ומניחים תש"ר דראב"ד – בלא ברכה – וקוראים שמע גו' עד אמת, ולומדים פ' חומש עם פירש"י – מפרשת השבוע: יום א' עד שני, ביום ב' פרשה ב' וכו'.

ה'תש"ג

כ מנחם אב

שבת

שיעורים. חומש: עקב, שביעי עם פירש"י.

תהלים: צז"קג.

תניא: אך . . . והמשכילים יבינו.

כשם שמצות תפלין, עד"מ, יש לה מקום קבוע בראש ובזרוע, ומרגיש כובד התפלה של ראש וההידוק דתפלה של יד, כן הוא במצות אהבה ויראה, וכמ"ש הרמב"ם (יסודי התורה פ"ב ה"א): "האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבה וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה'א ונאמר את ה'א תירא", הנה שיעור מצות אלו הוא אשר יורגשו בהרגש גופני בבשר הלב ממש, וכמו אדם הפוגש את אהבו הנאמן, ולא זו בלבד אז אים זאל ווערען גוט פון דעם, [שיהי' לו טוב מזה], שישכח על כל הדברים המעיקים אותו, אלא עוד שיתעורר בו חיות פנימי בתקוה טובה, כי לבו טוב עליו, וכן במדת היראה נופל עליו פחד גדול ומורא, כי בשעה ההיא הוא נזכר על כל עניניו הלא טובים במחשבה דבור ומעשה, ולבו יכאב בכאב מורגש מיראת העונש ביר"ש ולפעמים הוא ברגש של ירא בוש או גם יראת הרוממות.

ה'תש"ג

כא מנחם אב

יום ראשון

שיעורים. חומש: ראה, פרשה ראשונה עם פירש"י.

תהלים: קד"קה.

תניא: ו. זורע . . . 220 ישענו כו'.

ההתעסקות בדרכי החסידות הוא, אשר גם בהלכו בשוק טרוד בעסקיו יחשוב מה הוא יכול לעשות בעד עניני החסידות וטובת החסידים, וכשהוא פוגש מי שהוא מאנשי השוק ממכיריו – בעניני מסחר – ידבר על לבו, כי יבוא אל שיעורי הלמודים בדא"ח או לאיזו התוועדות. וההתעסקות בדרכי החסידות הוא חובת גברא [חובה אישית] מבלי הבדל בין גדול וקטן בידיעת דא"ח.

יום

ראשון

יום

שני

יום

שלישי

יום שני **כב מנחם אב** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, שני עם פירש"י.
תהלים: קו"קז.
תניא: והנה מודעת . . . תכונני.

אאמו"ר אמר: קודם רחיצת הפה שחרית, אין לברך - מלבד בימי התעניות - ברכות השחר.

יום

רביעי

יום שלישי **כג מנחם אב** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קח"קב.
תניא: ז. אשרנו . . . "222" ועלול כו'.

בחורף תרנ"ב כאשר אאמו"ר למד עמי בספר התניא "ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש", הסביר כי הנושאים בתיבת ממעל ובתיבת ממש הם הפכים. ממעל תוארו רוחניות שברוחניות, וממש תוארו גשמיות שבגשמיות. ויבאר כי זהו מעלת נפש השנית [האלוקית], שעם היותה רוחניות שברוחניות פועלת בגשמיות שבגשמיות.

יום

חמישי

יום רביעי **כד מנחם אב** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קיג"קח.
תניא: והנה הארה . . . "222" מרוב.

מקובל רבי מפי רבי: אין דער צייט פון מחלוקת הידועה, האָבען חסידים דערציילט דעם אלטען רבי'ן די גרויסע יסורים וואָס מ'האָט פון די מתנגדישע פּראָסטע אידען. האָט דער רבי געזאָגט: דער זיידע - אזוי פלעגט דער רבי רופען דעם בעש"ט - האָט זייער ליב געהאט די פּראָסטע אידען. אין די ערשטע טעג ווען איך בין געווען אין מעזריטש, האט דער רבי הה"מ געזאָגט: מרגלא בפומי' פון רבי'ן - הבעש"ט - אהבת ישראל איז אהבת המקום, בנים אתם לה' אלקיכם, אז מען האָט האָלט דעם פּאָטער האָט מען האָלט די קינדער.

יום

שישי

תרגום חפשי

בזמן המחלוקת הידועה סיפרו החסידים לאדמו"ר הוקן את גודל היסורים שסובלים מפשרות המתנגדים. ענה הרבי: הסבא - כך היה הרבי מכנה את הבעש"ט - אהב ביותר את היהודים הפשוטים. בימים הראשונים שהייתי במעזריטש, הרבי - הרב המגיד אמר: מרגלא בפומי' [שגור הי' בפיו] של הרבי - הבעש"ט - אהבת ישראל היא אהבת המקום, בנים אתם לה' אלקיכם - האוהב את האב אוהב את הבנים.

יום חמישי **כה מנחם אב** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: והנה שופרי' . . . "קיב" במ"א.

אאמו"ר כותב באחד ממכתביו: שמעתי בשם כ"ק אבותינו הק' צוקללה"ה נ"ע זי"ע שגם על בת צ"ל לתורה (ולחופה ומע"ט) ע"פ מה שארז"ל (ברכות יז. א) נשי במאי זכייך באיקרוי כו' ובאתנוי כו' ונטרין כו'. [גם לנשים חלק בלימוד התורה - ע"י שמסייעות לבעליהן].

שבת

קודש

אגרות קודש

ב"ה, י"ד מנ"א, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשרים קבלת מכתבו מעש"ק חזון, ובעת רצון יזכירו כל אלה שכותב אודותם עוה"פ על הציון הקי של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע כאו"א להמצטרך לו.

ויהי רצון שכיון שיצאנו מן המצרים בזמן ונמצאים בערב ט"ו באב, שאז הוא יציאה מכל הספיקות בזה כסיפור רז"ל סוף תענית (בתוס' והוא מאיכ"ר), הנה תהי זה התחלה טובה ליציאה מבין המצרים בכל המובנים הן בגשם והן ברוח.

אלא שכיון שיציאה האמורה תלוי בהשי"ת עצם הטוב (משא"כ בין המצרים אשר מפי עליון לא תצא הרעות) הרי תשועת ה' כהרף עין, ובסגנון הידוע בשעתא חדא ורגעא חדא, ובעצם היום הזה* אפשרית הגאולה האמיתית והשלימה של היחיד והכלל.

ואת"ל הרי גאולת הכלל תלוי בגאולת היחיד ובפעולותיו בזה כמה שבידו, וכמובן מהמבואר בכ"מ ופס"ד הוא גם בתורתנו תורת חיים ותורת אמת, ובלשון הרמב"ם, צריך כל אדם שיראה כל העולם חצי זכאי וחצי חייב, עשה מצוה אחת הרי הכריע כל העולם כולו לכף זכות וגרם תשועה והצלה (הלכות תשובה פרק ג' הלכה ד' בקיצור לשון בהנוגע לענייננו).

בברכה לבשו"ט.

(* כהרף עין בתקפו של יום (מכילתא).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – י"ט מנחם-אב כ"ה מנחם-אב ה'תשס"ו

יום ראשון

הלכות יסודי התורה פרק ד

א. ארבעה גופים האלו שהם אש ורוח ומים וארץ, הן יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע; וכל שיהיה מאדם ובהמה ועוף ורמש ודג וצמח ומתכת ואבנים טובות ומרגליות ושאר אבני בנין והרים וגושי עפר - הכל, גלמן מחבר מארבעה יסודות האלו. נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע, חוץ מארבעה יסודות האלו, מחברין מגלם וצורה, וגלם שלהן מחבר מארבעה יסודות אלו; אבל כל אחד מארבעה יסודות, אינו מחבר אלא מגלם וצורה בלבד.

ב. דרך האש והרוח, להיות מהלכן ממטה משבור [כדור] הארץ למעלה כלפי הרקיע; ודרך המים והארץ, להיות מהלכן מתחת הרקיע למטה לאמצע - שאמצע הרקיע נ- כדור הארץ, הוא המטה שאין למטה ממנו. ואין הלוכין בדרך ולא בחפצו, אלא מנהג שנקבע בהן וטבע שנטבע בהן. טבע האש חם יבש, והוא קל מכלן; והרוח חם לח; והמים קרים לחים; והארץ יבשה קרה, והיא כבדה מכלן. והמים קל ממנה, לפיכך נמצא למעלה על הארץ; והרוח קל מן המים, לפיכך הוא מרחף על פני המים; והאש קל מן הרוח. ומפני שהן יסודות לכל גופים שמתחת הרקיע, נמצא כל גוף וגוף מאדם ובהמה וחסיה ועוף ודג וצמח ומתכת ואבן, גלמן מחבר מאש ורוח ומים ועפר; וארבעתן יתערבו ביחד, וישתנה כל אחד מהן בעת הערויב, עד שימצא המחבר מארבעתן אינו דומה לאחד מהן כשהוא לבדו. ואין במערב מהן, אפלו חלק אחד שהוא אש בפני עצמה או רוח בפני עצמה או מים בפני עצמן או ארץ בפני עצמה; אלא הכל נשתנו, ונעשו גוף אחד. וכל גוף וגוף [נברא ונברא] המחבר מארבעתן, נמצא בו קר וחם לח ויבש כאחד. אבל יש מהם גופים שיהיה בהן חזקה מיסוד האש, כמו בעלי נפש חיה, לפיכך יראה בהם החם יתר; ויש מהן גופים שיהיה בהן חזקה [תוקף] מיסוד הארץ, כמו האבנים, לפיכך יראה בהן היבש הרבה. ועל הדרך הזה, נמצא גוף חם יתר מגוף אחר חם, וגוף יבש יתר מגוף אחר יבש. וכן נמצא גופים שיראה בהן הקר בלבד, וגופים יראה בהם הלח בלבד, וגופים יראה בהן הקר והיבש כאחד בשונה, או הקר והלח כאחד בשונה, או החם והיבש כאחד בשונה, או החם והלח כאחד בשונה. לפי רב היסוד שהיה בעקר התערבת [שממנו מורכב אותו גוף], יראה [יובלט] מעשה אותו היסוד וטבעו בגוף המערב.

ג. וכל המחבר מארבעה יסודות אלו, הוא נפרד בסוף [כל גוף חוזר למקורו]; יש שהוא נפרד לאחר ימים אחדים, ויש שהוא נפרד לאחר שנים רבות. וכל שנתחבר מהם - אי

אפשר שלא יפרד להן [יחזור למקורו]; אפלו הנקב והאדם [אחת מאבני החושן], אי אפשר שלא יפסד ויחזר ליסודותיו, וישוב מקצתו לאש ומקצתו למים ומקצתו לרוח ומקצתו לארץ.

ד. הואיל וכל הנפסד - לאלו יפרד [יחזור], למה נאמר לאדם: "ואל עפר תשוב"? לפי שרב בנינו מן העפר. ולא כל הנפסד, כשיפסד, מיד יחזר לארבעה היסודות; אלא יפסד ויחזר לדבר אחר, ודבר אחר לדבר אחר, וסוף הדברים יחזר ליסודות. ונמצאו כל הדברים חוזרין חלילה [בחזרה].

ה. ארבעה יסודות אלו, משתנים זה לזה תמיד בכל יום ויכל שעה - מקצתן, לא כל גופן. כיצד? מקצת הארץ הקרוכה מן המים, משתנית ומתפוררת ונעשית מים; וכן מקצת המים הסמוכין לרוח, משתנין ומתמסמסין [מתאדים] והיון רוח; וכן הרוח, מקצתו הסמוך לאש משתנה ומתחולל ונעשה אש. וכן האש, מקצתה הסמוך לרוח משתנה ומתפגס ונעשה רוח; וכן הרוח, מקצתו הסמוך למים משתנה ומתפגס ונעשה מים; וכן המים, מקצתו הסמוך לארץ משתנה ומתפגס ונעשה ארץ. ושנוי זה - מעט מעט, ולפי ארץ הימים; ואין כל היסוד משתנה עד שיעשה כל המים רוח או כל הרוח אש, שאי אפשר שיבטל אחד מן היסודות הארבעה. אלא מקצת ישתנה מאש לרוח ומקצת מרוח לאש; וכן בין כל אחד ויחברו, נמצא השנוי בין ארבעתן ויחזרות חלילה.

ו. ושנוי זה יהיה בסביבת הגלגל [הגורם לשנוי הוא סיבוב הגלגלים], ומסביבתו יתחברו ארבעתן, ויהיה מהן שאר גלמי בני אדם ונפש חיה וצמח ואבן ומתכת. והאל נותן לכל גלם וגלם צורה ראויה לו, על ידי המלאך העשירי שהיא הצורה הנקראת 'אישים'.

ז. לעולם אין אמה רואה גלם בלא צורה, או צורה בלא גלם. אלא לב [תבונת] האדם - הוא המחלק הגוף הנמצא בדתו, ויודע שהוא מחבר מגלם וצורה, ויודע שיש שם גופים שגלמן מחבר מארבעה יסודות, וגופים שגלמן פשוט - אינו מחבר [אלא] מגלם אחר. והצורות שאין להן גלם, אינן נראין לעין, אלא בעין הלב [השכל] הן ידועין, כמו שידענו אדון הכל בלא ראית עין.

ח. נפש כל בשר, היא צורתו שנתן לו האל. והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם, היא צורת האדם השלם בדתו; ועל צורה זו נאמר בתורה: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", כלומר שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גלם, עד שידמה להן. ואינו אומר "בצלמנו" על צורה זו הנפרדת לעינים, שהיא הפה והחטם והלסתות ושאר רשם [צורת] הגוף; שזו 'תאר' שמה. ואינה הנפש המצויה לכל נפש חיה, שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש ומתהרהר. אלא הדעה - שהיא צורת הנפש, ויצורת הנפש

ורבא' [התלמוד], אף על פי כן, ראויין הן להקדימן; שהן מישיבין דעתו של אדם תחלה, ועוד - שהן הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא לישוב העולם הזה, כדי לנחל חיי העולם הבא. ואפשר שיידעם הכל - קטן וגדול, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קצר.

הלכות יסודי התורה פרק ה

א. כל בית ישראל מצוין על קדוש השם הגדול הזה, שנאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל"; ומזהרין שלא לחלו, שנאמר: "ולא תחלו את שם קדש". כיצד? בשעה שיעמד גוי, ויאנס את ישראל לעבר על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגו - יעבר ואל יהרג; שנאמר במצוות: "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם" - וחי בהם, ולא שמימות בהם. ואם מת ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו.

ב. במה דברים אמורים? בשאר מצוות - חוץ מעבודת זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. אכל שלש עבירות אלו, אם יאמר לו: 'עבר על אחת מהן או תהרג', יהרג ואל יעבר. במה דברים אמורים? בזמן שהגוי מתכונן להנאת עצמו, כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת, או לבשל לו תבשילו, או אנס אשה לכעלה וכיוצא בזה. אכל אם נתכונן להעבירו על המצוות בלבד - אם היה בינו לבין עצמו, ואין שם עשרה מישראל - יעבר ואל יהרג; ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל - יהרג ואל יעבר, ואפלו לא נתכונן להעבירו אלא על מצוה משאר מצוות בלבד.

ג. וכל הדברים האלו, שלא בשעת השמד [בזמן גזירות על היהדות]. אכל בשעת השמד, והוא כשיעמד מלך רשע כנבוכדנאצר וחקבריו ויגזר שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות - יהרג ואל יעבר, אפלו על אחת משאר מצוות, בין נאנס בתוך עשרה, בין נאנס בינו לבין גוים.

ד. כל מי שנאמר בו: 'עבר ואל יהרג', ונהרג ואל יעבר - הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו: 'יהרג ואל יעבר', ונהרג ואל יעבר - הרי זה קדש את השם. ואם היה בעשרה מישראל - הרי זה קדש את השם ברבים, כדנאכל חנניה מישאל ועזריה ויכרבי עקיבה וחקבריו; ואלו הן הרוגי מלכות, שאין מעלה על מעלתן, ועליהן נאמר: "כי עליך הרגנו כל היום, נחשכנו כצאן טבחה", ועליהם נאמר: "אספו לי חסידי, כרתי בריתי עלי זבח". וכל מי שנאמר בו: 'יהרג ואל יעבר', ועבר ואל יעבר - הרי זה מחלל את השם, ואם היה בעשרה מישראל, הרי זה חלל את השם ברבים; ובטל מצות עשה שהיא קדוש השם, ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם. ואף על פי כן, מפני שעבר באנס, אין מלקין אותו, ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין, אפלו הרג באנס; שאין מלקין וממיתין, אלא לעובר ברוצח בעדים והתראה, שנאמר בנותן מנרעו למלך: "ושמתי אני את פני באיש ההוא", מפי השמועה למדרו [מסורע]: "ההוא" - לא אנוס, ולא שוגג, ולא מטעה. ומה אם עבודה זרה, שהיא

הפתיח מדבר "בצלמנו כדמותנו". ופעמים רבות תקרא זו הצורה 'נפש' ו'רוח'; וליפיקך צריך להזהר בשמות, שלא תטעה, וכל שם ושם - ילמד מענינו [מתוך הנושא הנידון].
ט. אין צורת הנפש הזאת מחברת מן הסודות, כדי שתפרד [ותחזור] להן, ואינה מכל הנשמה [נפש החיונית], עד שתהא צריכה לנשמה כמו שהנשמה צריכה לגוף; אלא מאת ה', מן השמים היא. לפיכך, כשיפרד הגלם שהוא מחבר מן הסודות, ותאבד הנשמה מפני שאינה מצויה אלא עם הגוף וצריכה לגוף בכל מעשיה, לא תפדת הצורה הזאת, לפי שאינה צריכה לנשמה במעשיה - אלא יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגלמים [- המלאכים], ויודעת בורא הכל, ועומדת לעולם ולעולמי עולמים. הוא שאמר שלמה בחכמתו: "וישוב העפר על הארץ כשהיה, והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה".

י. כל הדברים האלו שדברנו בענין זה, כמר [כטיפה] מדלי הם [=מעט מזער]; ודברים עמקים הם, אכל אינם כעמק ענין פרק ראשון ושני. ובאור כל אלו הדברים שכתבתי שלישי ורביעי, הוא הנקרא 'מעשה בראשית'. וכך ציוו החכמים הראשונים, שאין דורשין גם בדברים האלו ברבים, אלא לאדם אחד בלבד מודיעין דברים אלו ומלמדין אותו.

יא. ומה בין ענין מעשה מרובה לענין מעשה בראשית? שענין מעשה מרובה, אפלו לאחד אין דורשין בו, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו, מוסרין לו ראשי הפרקים; וענין מעשה בראשית, מלמדין אותו ליחיד, אף על פי שאינו מבין אותו מדעתו, ומודיעים אותו כל שיכול לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדין אותו ברבים? לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פרוש ובאור כל הדברים על ברין.

יב. בזמן שאדם מתבונן בדברים אלו, ומפיר כל הפרואים ממלך ונגלגל ואדם וכיוצא בו, ויראה חכמתו של הקדוש ברוך הוא בכל הציורים וכל הפרואים - מוסיף אהבה למקום, ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהב המקום ברוך הוא; ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו, כשיעיר [ישווה] עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים [הגלגלים], כל שפן לאחד מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגלמים [- המלאכים], שלא נתחברו בגלם כלל. וימצא עצמו, שהוא ככלי מלא בוישה וכלמה, ריק וחסר.

יג. ועניני ארבעה פרקים אלו שכתבתי מצוות האלו [הראשונות בהלכות אלו] - הם שחכמים הראשונים קוראין אותו 'פרדס', כמו שאמר: 'ארבעה נכנסו לפרדס'; ואף על פי שגדולי ישראל היו, וחכמים גדולים היו, לא בלם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על ברין. ואני אומר, שאין ראוי להטיל בפרדס, אלא מי שנתמלא כרוס לחם ובשר; ולחם ובשר זה, הוא לידע באור האסור והמתור וכיוצא בהם משאר המצוות. ואף על פי שדברים אלו, 'דבר קטן' קראו אותן חכמים, שהרי אמרו חכמים: 'דבר גדול - מעשה מרובה; ודבר קטן - תורה דאבי

את שם אלהיה, אני ה'". ואם עבר בעשרה מישראל, הרי זה חלל את השם בריבויים. וכן כל הפורש מעברה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם, לא פחד ולא יראה, ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו - הרי זה מקדש את השם.

יא. ויש דברים אחרים שהם בכלל חלול השם, והוא - שיעשה אדם גדול בתורה ומפרסם בתסידות, דברים שהבריות מרננים [מדברים] אחריו בשבילן, ואף על פי שאינן עברות - הרי זה מחלל את השם. כגון שלוקח ואינו נותן דמי הלקח לאלתר [מיד], והוא שיש לו, ונמצאו המוכרין תובעין אותו, והוא מקיפן [דוחה לפעם אחרת]; או שירבה בשחוק, או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן; או שאין דבורו בנחת עם הבריות, ואינו מקבלן בסבר פנים יפות, אלא בעל קטטה וכעס; וכיוצא בדברים האלו. הכל לפי גדלו של חכם - צריך שידקק על עצמו, ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו, והיה דבורו בנחת עם הבריות, ודעתו מערכת עמהן, ומקבלן בסבר פנים יפות, ונעלב מהן ואינו עולבן, מכבד להן ונאפלו למקלן לו [למזלזלים אותו], ונושא ונותן באמינה, ולא ירבה באריחות [סעודות] עמי הארץ ושיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מכתר בתפלין, ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין - והוא שלא יתרחק הרבה [מבני האדם] ולא ישתומם [ישתגע] - עד שימצאו הכל מקלסין [משבחים] אותו ואוהבין אותו, ומתאוין למעשיו - הרי זה קדש את השם, ועליו הכתוב אומר: "ויאמר לי: עבדי אתה; ישראל, אשר בך אתפאר".

הלכות יסודי התורה פ'ק ו

א. כל המאבד [המוחק] שם מן השמות הקדושים שההורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא - לוקה מן התורה; שהרי הוא אומר בעבודת ה' זרה: "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא - לא תעשו בן לה' אלהיכם".

ב. ושבועה שמות הם: השם הנכתב יוד הא ואו הא - והוא השם המפורש, או הנכתב אלף דלת נון יוד, ואל, ואלוה, ואלהים, ואהיה, ושדי, וצבאות. כל המוחק אפלו אות אחת משבועה שמות אלו, לוקה.

ג. כל הנטפל [נוטל] לשם מלפניו, מטר למחקו: כגון למד מ'לה', ובית מ'באלהים', וכיוצא בהן - אינן בקדשת השם. וכל הנטפל לשם מאחוריו, כגון כף של 'אלהיה', וכף מס של 'אלהיכם', וכיוצא בהן - אינן נמחקין, והרי הן כפאר אותיות של שם, מפני שהשם מקדשם. ואף על פי שנתקדשו ואסור למחקן, המוחק אלו האותיות הנטפלות אינו לוקה, אכל מפני אותו מפת מרדות [מלקות מדרבנן].

ד. כתב אלף למד מ'אלהים', יוד הא מה' - אינו נמחק; ואין צריך לומר 'יה', שהוא שם בפני עצמו, מפני שזוהו השם, מקצת שם המפורש הוא. אכל הכותב שין דלת

חמורה מן הכל, העובר אותה באנס אינו חיב כרת, ואין צריך לומר מיתת בית דין - קל וחמר לשאר מצוות האמורות בתורה. ובעריות הוא אומר: "ולנער(ה) לא תעשה דבר" - [כי אנוסה היא].

ה. נשים שאמרו להן גוים: 'תנו לנו אחת מכן ונטמא אותה, ואם לאו, נטמא את בלכן' - יטמאו בלן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. וכן אם אמרו להם גוים: 'תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, ואם לאו, נהרג בלכם' - ינהרגו בלם, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו [נקבו בשם אחד מהם] להם ואמרו: 'תנו לנו פלוני, או נהרג את בלכם' - אם היה מחיב מיתה [למלכות] לשבע בן בכרי [שמרד במלכות], תנו אותו להן; ואין מורין להן בן לבתולה; ואם אינו חיב - ינהרג בלן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

ו. כענין שאמרו באנסין [יהרג ואל יעבור], כף אמרו בחלאים. כיצד? מי שחלה ונטה למות, ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאסורין שבתורה, עושין לו ומתפאין בכל אסורין שבתורה במקום סכנה, חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים - שאפלו במקום סכנה, אין מתרפאין בהם; ואם עבר ונתרפא - עונשין אותו בית דין ענש הראוי לו.

ז. ומנין שאפלו במקום סכנת נפשות, אין עוברין על אחת משלש עברות אלו: שנגמרו: "ואהבת את ה' אלהיה, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", אפלו הוא נוטל את נפשך. והריגת נפש מישראל לרפאת נפש אחרת, או להציל אדם מיד אנס - דבר שהדעת נוטה לו הוא [שאסור], שאין מאבדין נפש מפני נפש; ועריות הקשו לנפשות, שנגמרו: "כי באשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש - בן הדבר הזה".

ח. במה דברים אמורים, שאין מתרפאין בשאר אסורין אלא במקום סכנה? בזמן שהן דרך הנאתן, כמו שמאכילין את החולה שקצים ורמשים, או חמץ בפסח, או שמאכילין אותו ביום הכפורים. אכל שלא דרך הנאתן, כגון שעושין לו רטיה או מלוגמה [מיני תחבושות] מחמץ או מערלה, או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מערב עם אסורי מאכל, שהרי אין בהם הנאה לחך - הרי זה מטר, ואפלו שלא במקום סכנה; חוץ מכלאי הפרס ובשר בחלב - שהם אסורין אפלו שלא דרך הנאתן; לפיכך אין מתרפאין בהן אפלו שלא דרך הנאתן, אלא במקום סכנה. ט. מי שנתן עיניו באשה, וחלה ונטה למות, ואמרו הרופאים: 'אין לו רפואה עד שתבעל לו' - אפלו היתה פנויה, ואפלו לדבר עמו מאחורי הגדר - אין מורין לו בכף, ונמות ולא יורו לו לדבר עמו מאחורי הגדר; שלא יהיו בנות ישראל הפקר, ויבואו בדברים אלו לפרץ בעריות.

י. כל העובר מדעתו בלא אנס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, בשאט בנפש [בזלזול] להכעיס - הרי זה מחלל את השם; ולפיכך נאמר בשבועת שקר: "וחללת

בראשית] וימשך באותן הענינות הגדולים הרחוקים, ותהיה לו דעת נכונה להבין ולהשיג, והוא מתקדש והולך פורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשבי הזמן, והולך ומגדל [מסורר] עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים, ולא מהבלי הזמן ומחבולותיו, אלא דעתו תמיד פנויה למעלה, קשורה תחת הפסא, להבין באותן הצורות הקדושות השהירות, ומסתכל בחכמתו של הקדוש ברוך הוא בלה מצורה ראשונה [מלאכים הנקראים חיות הקודש] עד טבור הארץ, וידע מהן גדלו - מיד רוח הקדש שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח - תתעבר נפשו במעלת המלאכים הנקראים 'אישים', ויהפך לאיש אחר, ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה [עד ששרתה עליו רוח הקודש], אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים, כמו שנאמר בשואל: "והתנבית עם, ונהפכת לאיש אחר".

ב. הנביאים, מעלות מעלות [בדרגות שונות] הן: כמו שיש בחכמה חכם גדול מחברו, כף בנבואה נביא גדול מנביא. וכלן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון הלילה, או ביום אחר שתפל עליהן תרדמה, כמו שנאמר: "במראה אליו אתגודע, בחלום אדבר בו". וכלן, כשמתנבאין, אבריהן מזדעזעין, וכח הגוף כושל, ועשתונותיהם מטרפות, ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה, כמו שנאמר באברהם: "והנה אימה תשכה גדלה נפלת עליו"; וכמו שנאמר בדניאל: "והודי נהפך עלי למשחית, ולא עצרתי כח".

ג. הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה - דרך משל מודיעין לו, ומיד יתקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה, וידע מה הוא; כמו הסלם שראה יעקב אבינו, ומלאכים עולים ויורדים בו, והוא היה משל למלכות ושבטון; וכמו החיות שראה יחזקאל, והסיר הנפוח [רותח] ומקל שקד שראה ירמיה, והמגלה שראה יחזקאל, והאיפה שראה זכריה. וכן שאר הנביאים, יש מהן אומרין המשל ופתרונו כמו אלו, ויש מהן אומרין הפתרון בלבד. ופעמים אומרין המשל בלבד בלא פתרון, כמקצת דברי יחזקאל וזכריה. וכלן, במשל ודרך חידה הם מתנבאין.

ד. כל הנביאים - אין מתנבאין בכל עת שירצו, אלא מכוננין דעתן ויושבין שמחים וטובי לב ומתבודדין; שאין הנבואה שורה לא מתוף עצבות ולא מתוף עצלות, אלא מתוף שמחה. לפיכך, בני הנביאים, לפנייהם גבל ותף וחסיל וכנור, והן מבקשין הנבואה; וזה הוא שנאמר: "והמה מתנבאים" - כלומר, מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו, כמו שאתה אומר: 'פלוגי מתגדל'.

ה. אלו שהן מבקשין להתנבא, הם הנקראין 'בני הנביאים'. ואף על פי שמכוננין דעתן, אפשר שתשרה שכינה עליהן, ואפשר שלא תשרה.

ו. כל הדברים שאמרנו, הן דרך הנבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים - חוץ ממשה רבנו, ורבו של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל

מ'שדי', צדי [צדיק] בית מ'צבאות' - הרי זה נמחק. שאר הכנונין שמשבחין בהן הקדוש ברוך הוא, כגון: חנון ורחום, הגדול הגבור והנורא, הנאמן, קנא וחזק וכיוצא בהן - הרי הן כשאר דברי הקדש, ומתן למחקן. ו. כלי שהיה שם כתוב עליו - קוצץ את מקום השם, וגונזו. אפלו היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית, והתיף הכלי - הרי זה לוקה; אלא חותך את מקומו, וגונזו. וכן אם היה שם כתוב על בשרו, הרי זה לא ירחץ ולא יסוף ולא יעמד במקום הטנפת. נודמנה לו טבילה של מצנה - פורף עליו גמי, וטובל; ואם לא מצא גמי, מסבב אחריו. ולא יהדק, כדי שלא יחץ - שלא אמרו לכתף עליו, אלא מפני שאסור לעמד בפני השם כשהוא ערם.

ז. הסותר אפלו אכן אחת הדרך השקתה מן המזבח, או מן ההיכל, או משאר העזרה - לוקה, שנאמר בעבודה זרה: "כי את מזבחתם תתצו", וכתוב: "לא תעשון כן לה' אלהיכם". וכן השורף עצי הקדש דרך השקתה - לוקה, שנאמר: "ואשריהם תשרפון באש... לא תעשון כן לה' אלהיכם".

ח. כתבי הקדש בלן, ופרושיהן ובאוריהן - אסור לשרף אותן או לאבדן ביד; והמאבד ביד, מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים? בכתבי הקדש שכתבו אותן ישראל בקדשה. אבל מין ישראל שכתב ספר תורה - שורפין אותו עם האזכרות [שמות הקודש] שבו, מפני שאינו מאמין בקדשת השם, ולא כתבו אלא והוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן, לא נתקדש השם; ומצנה לשרפו, כדי שלא להניח שם [זכר] למינים ולא למעשיהן. אבל גוי שכתב את השם, גונזין אותו; וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן גוי, יגנזו.

ט. כל השמות האמורות באברהם - קדש; אף זה שנאמר: "אדני, אם נא מצאתי חן בעיניך", הרי הוא קדש. כל השמות האמורות בלוט - חל, חוץ מזה: "אל נא, אדני. הנה נא מצא עבדך חן". כל השמות האמורות בגבעת בנימין - קדש. כל השמות האמורות במיכה - חל. כל השמות האמורות בנבות - קדש. כל שלמה האמור בשיר השירים - קדש [כי הכוונה להקב"ה], והרי הוא כשאר הכנונין [של הקב"ה]; חוץ מזה: "האלף לך שלמה". כל מלכיא האמור בדניאל - חל, חוץ מזה: "אנת מלכא, מלך מלכיא", והרי הוא כשאר הכנונין.

יום שני

הלכות יסודי התורה פ'ק ז

א. מיסודי הדת, לידע שהאל מנבא את בני האדם; ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדרך בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, בעל דעה רחבה נכונה [ישרה] עד מאד. אדם שהוא ממלא בכל המדות האלו, שלם בגופו, כשיכנס לפרדס [מעשה מרכבה ומעשה

הלכות יסודי התורה פרק ח

א. משה רבנו - לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה; שהמאמין על פי האותות - יש בלבבו דפי [פוקס], שאפשר שיעשה האות בלטה [מלשון בלהטיהם] וכשוף. אלא כל האותות שעשה במדבר, לפי הצורך עשאן - לא להביא ראיה על הנבואה: צריך להשקיע את המצרים - קרע את היים והצילין בו. צרכנו למזון - הוריד לנו את המן. צמאו - בקע להן את האבן. פפרו בו עדת קרח - בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני: שענינו ראו, ולא זר, ואזנינו שמעו, ולא אחר - האש והקולות והלפידים. והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו, ואנו שומעין: 'משה, משה! לך אמר להם כף וכף'. וכן הוא אומר: 'פנים בפנים דבר ה' עמכם', ונאמר: 'לא את אבותינו כרת ה' את הבְּרִית הזאת'. ומנין שבמעמד הר סיני לבדו, היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דפי? שנאמר: 'הנה אנכי בא אליך בצב הענן, בצבור לשמע העם בדברי עמך, וגם בד אמינו לעולם' - מקלל, שקדם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

ב. נמצאו אלו ששלח להם, הם העדים על נבואתו שהיא אמת, ואינו צריך לעשות להן אות; שהן והוא אחד [שווים] בדבר, בפני עדים שראו דבר אחד ביחד - שכל אחד מהן עד לחברו שהוא אומר אמת, ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחברו. כף משה רבנו - כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני, ואינו צריך לעשות להם אות. וזה הוא שאמר לו הקדוש ברוך הוא בתחלת נבואתו, בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים, ואמר לו: 'ושמעו לקלך'; ידע משה רבנו, שהמאמין על פי האותות, יש בלבבו דפי, ומהרהר ומחשב, וזה נשפט מלילה, ואמר: 'וזה לא באמינו לי' - עד שהודיעו הקדוש ברוך הוא, שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו מצרים, ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה, יסתלק ההרהור שמהרהרין אחריו, שאני נותן לך כן את שידעו שאני שלחתיך באמת מביתחל, ולא ישאר בלבם הרהור. והוא שהפסוק אומר: 'וזה לך האות כי אנכי שלחתיך - בהוציאך את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר הזה'. נמצאת אומר, שכל נביא שיעמד אחר משה רבנו, אין אנו מאמינין בו מפני האות לבדו, כפי שנאמר: 'אם יעשה אות, נשמע לו לכל מה שיאמר'; אלא מפני המצוה שצונו משה בתורה, ואמר: אם נתן אות - אליו תשמעו'; כמו שצונו לחתך הדבר על פי שני עדים, ואף על פי שאין אנו יודעין אם אמת העידו אם שקר - כף מצוה לשמע מזה הנביא, ואף אל פי שאין אנו יודעין אם האות אמת או בכשוף ובלאט.

ג. לפיכך, אם עמד נביא ועשה אותות ומופתים גדולים, ובקש להכחיש נבואתו של משה רבנו - אין שומעין לו; ואנו יודעין ביחוד [בבירור], שאותן האותות בלאט

הנביאים? שכל הנביאים, בחלום או במראה; ומשה רבנו - הוא ער ועומד, שנאמר: 'ובכא משה אל אהל מועד לדבר אתו, וישמע את הקול מדבר אליו'. כל הנביאים, על ידי מלאך; לפיכך רואין מה שהן רואין במשל וחייה. ומשה רבנו, לא על ידי מלאך, שנאמר: 'פה אל פה אדבר בו', ונאמר: 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים', ונאמר: 'והתמנת ה' יביט'; כלומר, שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בריו בלא חידה ובלא משל; הוא שהתורה מעידה עליו: 'ומראה, ולא בחידת', שאינו מתנבא בחידה אלא במראה, שרואה הדבר על בריו. כל הנביאים, יראין ונבדלין ומתמוגגין. ומשה רבנו, אינו כן; הוא שהפסוק אומר: 'כאשר ידבר איש אל רעהו'; כמו שאין אדם נקה לשמע דברי חברו, כף היה כח בדתו של משה רבנו להבין דברי הנבואה, והוא עומד על עמדו שלם. כל הנביאים, אין מתנבאין בכל עת שירצו. משה רבנו, אינו כן; אלא כל זמן שיחפץ, רוח הקדש לובשתו ונבואה שורה עליו; ואינו צריך לכוון דעתו ולהודיען לה [לחכות שתשרה עליו], שהרי הוא מכוון ומזמן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שירצה, שנאמר: 'עמדו ואשמעו מה יצוה ה' לכם'. ובה הבטיחו האל, שנאמר: 'לך אמר להם: שובו לכם לאהליכם. ואתה, פה עמד עמדי'. הא למדת, שכל הנביאים, כשהנבואה מסתלקת, חוזרין לאהלים, שהוא צרכי הגוף כלן כשאר העם; לפיכך אינן פורשין מנשותיהן. ומשה רבנו, לא חזר לאהלו הראשון; לפיכך פרש מן האשה לעולם ומן הדומה לה, ונקשרה דעתו בצור העולמים, ולא נסתלק ההוד מעליו לעולם, וקרן עור פניו, ונתקדש כמלאכים.

ז. הנביא, אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד, להרחיב לבו ולהוסיף דעתו, עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים, ואפשר שישלח לעם מעמי הארץ, או לאנשי עיר או ממלכה, לכוון אותם [להכילם בינה] ולהודיעם מה יעשו, או למנע אותן ממעשים הרעים שבידיהן; וכשמשלחין אותו, נותנין לו אות ומופת, כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת, מאמינין אותו שהוא נביא; אלא אדם שהיינו יודעין בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בתכמתו ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, וזה מהלהך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה, ואחר כף בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו - מצוה לשמע ממנו, שנאמר: 'אליו תשמעו'. ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא, וזה האות יש לו דברים כגו [יתכן שנעשה באחיות עיניים]; ואף על פי כן, מצוה לשמע לו, הואיל ואדם גדול הוא וחסם וראוי לנבואה, מעמידין אותו על חזקתו - שבכך נצטוונו, כמו שנצטוונו לחתך הדין על פי שנים עדים בשרים, ואף על פי שאפשר שהעידו בשקר, הואיל וכשרין הן אצלנו, מעמידין אותן על פשוותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר: 'הנסתרת - לה' אלהינו; והנגלת - לנו ולבנינו', ונאמר: 'כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב'.

שמע לו; חוץ מעבודה זרה. והוא, שיהיה הדבר לפי שעה - כגון אליהו בחר הפךמל, שהקריב עולה בחוץ, וירושלים נבחרה להקריב רק בה, והמקריב בחוץ חזב כרת. ומפני שהוא נביא, מצוה לשמע לו; וגם בזה נאמר: "אליו תשמעו". ואלו שאלו את אליהו ואמרו לו: 'היאך נעקר מה שכתוב בתורה, 'פן תעלה עלתיך בכל מקום'?" - הנה אומר: 'לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חזב כרת, כמו שצוה משה; אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר ה', כדי להכחיש נביאי הפעל'. ועל הדרך הזאת, אם צוה כל הנביאים לעבר לפי שעה, מצוה לשמע להן; ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם - מיתתן בחנק, שהתורה אמרה: "לנו ולבנינו עד עולם".

ד. וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה (מסורת ממשרע"ה), או שאמר בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כן הוא והלכה כדברי פלוני - הרי זה נביא שקר, ויחנק אף על פי ששעה אות; שהרי בא להכחיש תורה שאמרה: "לא בשמים (היא) [הוא]". אבל לפי שעה, שומעין לו בכל.

ה. במה דברים אמורים? בשאר מצוות; אבל בעבודה זרה - אין שומעין לו, ואפלו לפי שעה. ואפלו עשה אותות ומופתים גדולים, ואמר שה' צוהו שתעבד עבודה זרה היום בלבד, או בשעה זו בלבד - הרי זה דבר סרה על ה'; ועל זה צוה הכתוב ואמר: "ובא האות והמופת... לא תשמע אל דברי הנביא ההוא... כי דבר סרה על ה' אלהיכם", שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. ולפיכך גרע בודאי שהוא נביא שקר, וכל ששעה - בלאט וכשוף עשה; ויחנק.

יום שלישי

הלכות יסודי התורה פרק י

א. כל נביא שיעמד לנו ויאמר שה' שלחו, אינו צריך לעשות אות פאחד מאותות משה רבנו או מאותות אליהו ואלישע, שיש בהם שנוי מנהגו של עולם; אלא האות שלו, שיאמר דברים העתידין להיות בעולם, ויאמנו דבריו, שנאמר: "וכי תאמר בלבבך: איכה גרע את הדבר וגו'". לפיכך, כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות (בדרכי) ה', ולא יבוא להוסיף ולא לגרע, אלא לעבד את ה' במצוות התורה - אין אומרין לו: 'גרע לנו את הים, או החזה מת וכיוצא באלו, ואחר כך נאמין בך', אלא אומרין לו: 'אם נביא אתה, אמר לנו דברים העתידין להיות'; והוא אומר, ואנו מחכים לראות הנבואה דבריו: אם לא יבואו, ואפלו נפל דבר אחד קטן - בידוע שהוא נביא שקר. ואם באו דבריו כלן - יהיה בעינינו נאמן.

ב. ובדקדקן אותו פעמים הרבה. אם נמצאו דבריו כלן נאמנים, הרי זה נביא אמת, כמו שנאמר בשמואל: "וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע, פי נאמן שמואל לנביא לה".

ג. והלא המעוננים והקוסמין אומרין מה עתיד להיות,

[בלחש] וכשוף הן, לפי שנבואת משה רבנו אינה על פי האותות כדי ששערך אותות זה לאותות זה, אלא בעינינו ראינוה וביאנוהו שמענוה, כמו ששמע הוא [משה רבנו]. הא למה הדבר דומה? לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו, שאינו כמו שראה - שאינו שומע להן, אלא יודע בודאי שהן עדי שקר. לפיכך אמרה תורה, שאם בא האות והמופת, "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא"; שהרי זה בא אליך באות ומופת, להכחיש מה שראית בעיניך; והואיל ואין אנו מאמינים במופת, אלא מפני המצוה שצונו משה, היאך נקבל מאות זה שבא להכחיש נבואתו של משה, שראינו וששמענו.

הלכות יסודי התורה פרק ט

א. דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שנוי, ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם - אתו תשמרו לעשות; לא תסף עליו, ולא תגרע ממנו"; ונאמר: "והנגלת לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת". הא למדת, שכל דברי תורה, מצוין אנו לעשותן עד עולם; וכך הוא אומר: "חקת עולם לדרכתכם", ונאמר: "לא בשמים (היא) [הוא]". הא למדת, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. לפיכך, אם יעמד איש, בין מישראל בין מן האמות, ויעשה אות ומופת, ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה, או לגרע מצוה, או לפרש במצוה מן המצוות שנוצטוו בהן ישראל אינן לעולם שאמר שאותן המצוות שנוצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו - הרי זה נביא שקר, שהרי בא להכחיש נבואתו של משה; ומיתתו בחנק, על שהזיד לדבר בשם ה' אשר לא צוהו, שהוא ברוף שמו צוה למשה שהמצוה הזאת "לנו ולבנינו עד עולם", ו"לא איש, אל, ויכזב".

ב. אם כן, למה נאמר בתורה: "נביא אקים להם מקרב אחיהם"? לא לעשות דת הוא בא, אלא לצוות על דברי התורה, ולהזהיר העם שלא יעברו עליה, כמו שאמר האחרון שבהם: "זכרו תורת משה עבדי". וכן אם צונו בדברי הרשות, כגון: 'לכו למקום פלוני, או אל תלכו', 'עשו מלחמה היום', או 'אל תעשו', בנו חומה זו, או 'אל תבנה' - מצוה לשמע לו; והעובר על דבריו - חזב מיתה בידי שמים, שנאמר: "והיה, האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי - אנכי אדרש מעמו".

ג. וכן נביא שעבר על דברי עצמו (דברי נבואתו), והכזב [מעלים] נבואתו - חזב מיתה בידי שמים; ובשלשון נאמר: "אנכי אדרש מעמו". וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא, לעבר על אחת מקל מצוות האמורות בתורה או על מצוות הרבה, בין קלות בין חמורות, לפי שעה - מצוה לשמע לו. וכן למדנו מחכמים הראשונים, מפי השמועה [איש מפי איש]: בכל, אם יאמר לה נביא: 'עבר על דברי תורה, כאלהו בחר הפךמל -

נסיחם במפסה, שאמרו: "ה' ה' בקרבנו, אם אין". אלא מאחר שנודע שנה נביא - נאמינו ונדעו כי ה' בקרבם, ולא יהירו ולא יחשבו אחריו, כענין שנאמר: "וידעו, כי נביא היה בתוכם".

ברוך רחמנא דסייען

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פירושן: (א) להדמות בדרכיו; (ב) להדבק ביודעיו; (ג) לאהב את רעים; (ד) לאהב את הגרים; (ה) שלא לשנא אחים; (ו) להוכיח; (ז) שלא להלבין פנים; (ח) שלא לענות אמללים; (ט) שלא להלף רכיל; (י) שלא לנקם; (יא) שלא לנטר. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות דעות פירק א

א. דעות [מידות ותכונות נפש] הרבה יש לכל אדם ואדם מבני אדם, וזו משנה מזו ורחוקה ממנה ביותר: יש אדם שהוא בעל חמה, כועס תמיד; ויש אדם שדעתו מישבת עליו, ואינו כועס כלל - ואם כעס, יכעס פעם מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח עד מאד. ויש שהוא בעל תאוה, לא תשבע נפשו מהלף בתאוה; ויש שהוא טהור גוף ביותר, לא יתאוה אפלו לדברים מעוטים שהגוף צריך להן. ויש בעל נפש רחבה, שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר: "אהב כסף לא ישבע כסף"; ויש מקצר, שדי אפלו דבר מועט שלא יספיק לו, ולא ירדף להשיג על צרכו. ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו [מתמסר על עצמו], ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול; ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו, לדעתו. ועל דרכים אלו - שאר כל הדעות, כגון מהולל [מתהולל] ואונן [עצוב], וכילי [קמצן] ושוע [פזרן], ואכזרי ורחמן, ורף לבב [פחדן] ואמיץ לב, וכל פיוצא בהן.

ב. ויש בין כל דעה ודעה רחוקה ממנה בקצה האחר, דעות בינוניות - זו רחוקה מזו. וכל הדעות - יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו, לפי טבע גופו; ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכונן [מוחלט אליהם] ועתיד לקבל אותן במהרה יתר משאר הדעות; ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו, אלא למד אותן מאחרים או שנפנה להן מעצמו, לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילף, והנהיג עצמו בה עד שנקבעה.

ג. שני קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה, אינן דרך טובה; ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן, ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן, או מוכן [מוחלט] לאחת מהן, או שפבר למד אחת מהן ונהג בה - יחזיר עצמו למוטב וילף בדרך הטובים, והיא דרך הישרה.

ומה הפרש בין הנביא ובינם? אלא שהמעוננין והקוסמין וכיוצא בהן, מקצת דבריהם מתקיימין ומקצתן אין מתקיימין, כענין שנאמר: "יעמדו נא יושיעך הברי שמים, החזים בכוכבים, מודיעים לתדשים, מאשר יבאו עליך" - "מאשר", ולא כל אשר. ואפשר שלא יתקיים מדבריהם כלום, אלא יטעו בכל, כענין שנאמר: "מפר אתות בדים, וקסמים יהולל". אבל הנביא - כל דבריו קיימין, שנאמר: "כי לא יפל מדבר ה' ארצה". וכן הוא אומר: "הנביא אשר אתו חלום, וספר חלום, ואשר דברי אתו, ידבר דברי אמת; מה לחסן את הבר, נאם ה'" - כלומר, שדברי הקוסמים והחלומות פתבן [קש] שנתערב בו מעט בר [תבואה נקיח], ודבר ה' פבר שאין בו פתבן כלל. ובדבר הזה הפתוב הבטיח ואמר, שאותן הדברים שמודיעין המעוננים והקוסמים לאמות ומכזבין - הנביא יודיע להם דברי האמת, ואין אדם צריכין למעונן וקוסם וכיוצא בו, שנאמר: "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים... כי הגוים האלה... נביא מקרבך מאחיד וגו'". הא למדת, שאין הנביא עומד לנו, אלא להודיענו דברים העתידים להיות בעולם, משבע ורעב מלחמה ושלום וכיוצא בהן; ואפלו צרכי יחיד מודיע לו, כשואל שאבדה לו אבדה והלף לנביא להודיעו מקומה. וכיוצא באלו הדברים, הוא שיאמר הנביא - לא שיעשה דת אחרת, או יוסיף מצוה או יגרע.

ד. דברי הפרענות שהנביא אומר, כגון שיאמר: 'פלוני ימות', או 'שנה פלונית שנת רעב' או 'מלחמה' וכיוצא בדברים אלו - אם לא עמדו דבריו, אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים: 'הנה דבר ולא בא'; שהקדוש ברוך הוא 'ארף אפים רוב חסד, ונתם על הרעה', ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם [נתן להם ארכה] פחזקה. אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר - בודיע שהוא נביא שקר; שכל דבר טובה שיגזר האל, אפלו על תנאי - אינו חוזר. הא למדת, שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא. הוא שירמיהו אומר בתשובתו לחנניה בן עזריה, כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה. אמר לו ירמיה: 'חנניה, אם לא יעמדו דברי, אין בזה ראיה שאני נביא שקר; אבל אם לא יעמדו דבריך, יודע שאתה נביא שקר, שנאמר: "אך שמע נא את הדבר הזה... הנביא אשר יבא לשלח, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת"'.
ה. נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא - הרי זה בחזקת נביא, ואין זה השני צריך חקירה; שהרי משה רבנו העיד ליהושע, והאמינו בו כל ישראל קדם שיעשה אות. וכן לדורות. נביא שנודעה נבואתו והאמינו דבריו פעם אחר פעם, או שהעיד לו נביא, והיה הולף בדרכי הנבואה - אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו, שמא אינה אמת. ואסור לנסותו יותר מדי, ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם, שנאמר: "לא תנסו את ה' אלהיכם, כאשר

הלכות דעות פרק ב

א. חולי הגוף, טועמין המר מתוק ומתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאנה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה, כגון העפר והפחם, ושונא המאכלות הטובים, כגון הפת והבשר - הכל לפי רב החלי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות - מתאווין ואוהבין הדעות הרעות, ושונאין הדרך הטובה, ומתעצלין ללכת בה, והיא כבדה עליהם למאד, לפי חללים. וכן ישעיהו אמר באנשים הללו: "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשף לאור ואור לחשף, שמים מר למתוק ומתוק למר". ועליהם נאמר: "העובים ארחות ישר - ללכת בדרך חשף". ומה היא תקנת חולי הנפשות? ולכו אצל החכמים, שהן רופאי הנפשות, וירפאו חללים בדעות שמלמדים אותם, עד שיחזירוהו לדרך הטובה. והמפירים בדעות הרעות שלהם, ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם - עליהם אמר שלמה: "ומוסר, אוילים בזה".

ב. וכיצד היא רפואתם? מי שהוא בעל חמה - אומרים לו להנהיג עצמו, שאם הבה וקלל, לא נרגיש כלל; ויגוף בדרך זו זמן מרבה, עד שתעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב - ינהיג עצמו בכזיון הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזים את לובשיהם, וכיוצא בדרך אלו, עד שיעקר גבה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהיא דרך הטובה; ולכשיחזור לדרך האמצעית, יגוף בה כל ימיו. ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות: אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהג בו זמן מרבה עד שיחזור לדרך הטובה, והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה.

ג. ויש דעות שאסור לו לאדם לנהג בהן בבינוניות, אלא יתרחק עד הקצה האחר - והוא גבה הלב; שאין דרך הטובה שיהיה האדם ענו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במלשה רבנו "ענו מאד", ולא נאמר "ענו" בלבד. ולפיכך צוה חכמים, 'מאד מאד הוי שפל רוח'. ועוד אמרו, שכל המגביה לבו - כפר בעקר, שנאמר: "ורם ללבבך, ושכחת את ה' אלהיך". ועוד אמרו: בשמחת דאית ביה ניהא בחרם מי שיש בו - גסות הרוח, ואפלו מקצתה. וכן הפעם, דעה רעה היא עד למאד; וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעס, ואפלו על דבר שראוי לכעס עליו. ואם רצה להטיל אימה על בניו ובניו ביתו, או על הצבור אם היה פרנס, ורצה לכעס עליהן כדי שיחזרו למוטב - יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי ליסרם, ותהיה דעתו מישיבת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מדמה איש בשעת כעסו, והוא אינו כועס. אמרו חכמים הראשונים: 'כל הכועס, כאלו עובד עבודה זרה'. ואמרו, שכל הכועס - אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו, ואם גביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו. בעלי כעס, אין חיייהם נייים; לפיכך צוה להתרחק מן הכעס, עד שינהיג עצמו

ד. הדרך הישרה - היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה, מכל הדעות שיש לו לאדם; והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות רחוק שנה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צוה חכמים הראשונים, שיהא אדם שם [מעריך ושוקל] דעותיו תמיד, ומשער אותם ומכוון אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם. כיצד? לא יהא בעל חמה נוח לכעס, ולא כמת שאינו מרגיש, אלא בינוני: לא יכעס אלא על דבר גדול שראוי לכעס עליו, כדי שלא יעשה פיוצא בו פעם אחרת. וכן לא יתאנה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר לחיות בזולתן, כענין שנאמר: "צדיק אכל לשבע נפשו". וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר: "טוב מעט לצדיק". ולא יקבץ ירו ביותר, ולא יפזר כל ממנו, אלא נותן צדקה כפי מסת ידו [- יכולתו], ומלגה כראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק, ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת, בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו ודרך זו, היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו בלן דעות בינוניות ממצעות, נקרא חכם;

ה. ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. כיצד? מי שיתרחק מגבה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר - נקרא חסיד; וזו היא מדת חסידות. ואם יתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה ענו - נקרא חכם; וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו, שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטיין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות: יש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה הראשון; וזה הוא לפנים משורת הדין. ומצוין אנו ללכת בדרך אלו הבינוניים, והם הדרך הטובים והישרים, שנאמר: "והלכת בדרךך".

ו. כך למדו בפרוש מצוה זו: מה הוא נקרא חנון, אף אפה היה חנון; מה הוא נקרא רחום, אף אפה היה רחום; מה הוא נקרא קדוש, אף אפה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הפנויות, 'אריך אפים ורב חסד', 'צדיק וישר', 'תמים', 'גבור' ו'חזק' וכיוצא בהן - להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הן, ותיב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות כפי כחו.

ז. וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו? יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות, ויחזר בהן תמיד, עד שיהיו מעשיהן קלים עליו ולא יהיה בהם טרח, וייקבעו הדעות בנפשו. ולפי שהשמות האלו שנקרא בהן היוצא, הן הדרך הבינונית שאנו תיבין ללכת בה - נקראת דרך זו 'דרך ה'; והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו, שנאמר: "פי דעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחרייו, ושמרו דרך ה'". והולך בדרך זו, מביא טובה וברכה לעצמו, שנאמר: "למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו".

בהן דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרש מהן ביותר ואתחיל לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה זין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן, כגון כמרי אדם - גם זו דרך רעה היא, ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו, נקרא 'חוטא'. הרי הוא אומר כנזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש"; אמרו חכמים: 'ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן הזין, צריך כפרה - המונע עצמו מכל דבר, על אחת כמה וכמה'. לפיכך ציוו חכמים, שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעה התורה בלבד, ולא יהיה אסור עצמו בנדבים ובשבועות על דברים המתירין. כן אמרו חכמים: 'לא ידג מה שאסרה תורה, אלא שאתה אסור עליך דברים אחרים?'; ובכלל הזה, אלו שממענין תמיד - אינן בדרך טובה, ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו במענייתו. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן, צוה שלמה ואמר: "אל תהי צדיק הרבה, ואל תתחכם יותר - למה תשומם".

ב. צריך אדם שיכונן כל מעשיו בלם, לידע את השם ברוך הוא, בלבד; ויהיה שבתו וקיומו ודבורו, הכל לעמת [למטרת] זה הדבר. כיצד? כשישא ויתן או יעשה מלאכה לטל שכר, לא יהיה בלבו קבוץ מומן בלבד, אלא יעשה דברים הללו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להן, מאכילה ושתיה ושיבת בית ונשיאת אשה. וכן כשיאכל וישתה ויבעל, לא ישים על לבו לעשות דברים הללו כדי להנות בלבד, עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחך ויבעל כדי להנות; אלא ישים על לבו כשיאכל וישתה, כדי להכרות גופו ואבריו בלבד. לפיכך, לא יאכל כל שעה מתאנה, כמו הכלב והחמור, אלא יאכל דברים המועילין לו, אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף, אף על פי שהן מתוקין לחך. כיצד? מי שהיה בשרו חם - לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה זין, כענין שאמר שלמה דרך משל: "אכל דבש הרבות לא טוב", ושותה מי העלשין [מיו צמח], אף על פי שהוא מר; שנמצא שהוא אוכל ושותה דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמד שלם, הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתיה. וכן כשיבעל, לא יבעל אלא כדי להכרות גופו וכדי לקיים את הנרע [- ההמשכיות]; לפיכך, אינו בועל כל זמן שיתאנה, אלא בכל עת שידע שהוא צריך להוציא שכבת זרע כמו דרך הרפואה, או לקיים את הנרע. **ג.** המנהיג עצמו על פי הרפואה - אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים חזקים בלבד, ושיהיה לו בנים עושין מלאכתו וצמלין לצרכו - אין זו דרך טובה; אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחסד, כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיכין וישתפל [ישכיל] בחכמות, והוא חולה או אהר מאבריו כואב; וישים על לבו שיהיה לו בן, אוילי יהיה חכם וגדול בישראל. נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו בלן, עובר את ה' תמיד, אפלו בשעה שנושא ונותן, ואפלו בשעה שבוועל

שלא ירגיש אפלו לדברים המכעיסין. וזו היא הדרך הטובה, ודרך הצדיקים: הן געלבו, ואינן עולבין; שומעין חרפתן, ואינן משיבין; עושים מאהבה, ושמחים ביוסורין. עליהם הפתוב אומר: "ואהביו, כצאת השמש בגברתו".

ד. לעולם ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא בדבר חכמה או בדברים שהיא צריך להן לחיי גופו. אמרו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו - וזו היא שיחת רב כל אדם. ואפלו בצרכי הגוף, לא ירבה אדם דברים. ועל זה ציוו חכמים ואמרו: 'כל המרבה דברים, מביא חטא'; ואמרו: 'לא מצאתי לגוף טוב, אלא שתיקה'. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה - יהיו דברי החכם מועטים, ועניניהם [תוכן שלהם] מרבים. והוא שצוה חכמים ואמרו: 'לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה'. אבל אם היו הדברים מרביין והענין מועט, הרי זו סכלות; ועל זה נאמר: "כי בא החלוס ברב ענין, וקול פסיל ברב דברים".

ה. סיג לחכמה, שתיקה. לפיכך, לא ימהר להשיב, ולא ירבה לדבר; וילמד לתלמידים בשוה ונחת, בלא צעקה, בלא אריכות לשון. הוא ששלמה אומר: "דברי חכמים, בנחת נשמעים".

ו. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתויו. ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב, אלא תוכו ככרו ופנימיותו כחיצוניותו; והענין שבלב, הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות, ואפלו דעת הגוי. כיצד? לא ימכר לגוי בשר נבלה בכלל שחווטה, ולא מנעל של [עור בהמה] מטה במקום מנעל של שחווטה. ולא יסרקה [יפציר] בחברו שיאכל אצלו, והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרבת [דברי מאכל], והוא יודע שאינו מקבל; ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפתח אותן למכרן, כדי לפתותו [לשקר] שבשכיל כבודו פתח. וכן כל כיוצא בזה. אפלו מלה אחת של פתוי ושל גנבת הדעת, אסורה; אלא שפת אמת ורוח נכון, ולב טהור מכל עמל והיות [- שקרים].

ז. לא יהיה אדם בעל שחוק והתל [- ליצנות], ולא עצב ואונן - אלא שמח. כן אמרו חכמים: 'שחוק וקלות ראש - מרגילין לערוה'. וצוה, שלא יהא אדם פרוץ בשחוק, ולא עצב ומתאבל; אלא מקביל את כל האדם בסדר פנים יפות. וכן לא יהיה בעל נפש רחבה, נבהל להון, ולא עצל וביטל ממלאכה, אלא בעל עין טובה: מעט עסק, ועוסק בתורה; ואותו המעט שהוא חלקו, ישמח בו. ולא יהיה לא בעל קטטה ולא בעל קנאה, ולא בעל תאנה ולא רודף אחר הפכוד. כן אמרו חכמים: 'הקנאה והתאנה והפכוד, מוציאין את האדם מן העולם'. כלל של דבר - ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה, עד שיהיו כל דעותיו מכוננות באמצעות; והוא ששלמה אומר: "וכל דרכיך יבנו".

יום רביעי

הלכות דעות פרק ג

א. שמא יאמר אדם: 'הואיל והתאנה והפכוד וכיוצא

ז. כשירצה אדם לאכל בשר עוף ובשר בהמה כאחד, אוכל בתחלה בשר העוף; וכן ביצים ובשר עוף, אוכל בתחלה ביצים; בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה, אוכל בתחלה בשר הדקה - לעולם יקדים אדם דבר הקל, ומאחר הכבד.

ח. בימות החמה - אוכל מאכלים הקרים, ולא ירבה בתבלין [תבלינים], ואוכל את החמץ; ובימות הגשמים - אוכל אכלין החמין, ומרבה בתבלין, ואוכל מעט מן התרדל ומן החלתית [מיני תבלינים]. ועל דרך זה, הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים - בכל מקום ומקום כראוי לו.

ט. יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד, וראוי לאדם שלא לאכלן לעולם - כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים, והגבינה המלוחה הישנה, והכמהין והפטריות, והבשר המליח הישן, וזין מגתו, ותכשיל ששהה עד שנדף ריחו, וכל מאכל שריחו רע או מר ביותר; הרי אלו לגוף, כמו סם המות. ויש מאכלות שהן רעים, אבל אינם כמו הראשונות לרע; לפיכך ראוי לאדם שלא לאכל מהן אלא מעט ואחר ימים הרבה, ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהן או לאכלן עם מזונו תמיד - כגון דגים גדולים, וגבינה וחלב ששהה אחר שנחלב ארבע ועשרים שעות, ובשר שונים גדולים ותישים גדולים, והפול, והעדשים, והספיר [מין קטנית], ולחם שעורים, ולחם מצות, והכרוב, והחציר, והבצלים, והשומים, והסרדל, והצנון; כל אלו מאכלים רעים הם. אין ראוי לאדם לאכל מאלו אלא מעט עד מאד, ובימות הגשמים; אבל שלא בימות הגשמים, לא יאכל מהם כלל. והפול והעדשים בלבד - אין ראוי לאכלן, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והדלועין, אוכלים מהן מעט בימות החמה.

י. ויש מאכלות שהן רעים, ואינן כמו אלו; והן: עוף הפנים [כגון ברווז], וכני יונה הקטנים, והתמרים, ולחם קלוי בשמן או לחם שנלוש בשמן, והסלת שנפג איתה כל צרבה עד שלא נשאר בה ריח מרסן [סובין], והציר [מין דגים] והמורקס [שימן דגים]. אין ראוי להרבות מאכילת אלו; ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו, ולא ימשך אחר תאוותו ולא יאכל מכל הנזכרים כלום, אלא אם נצרך להם לרפואה - הרי זה גבור.

יא. לעולם ימנע אדם עצמו מפרות האילנות, ולא ירבה מהן אפילו יבשין, ואין צריך לומר רטבים; אבל קדם שייתבשרו כל צרכו, הרי הן לגוף כתרבות. וכן התרובים, רעים לעולם. וכל הפרות החמוצין רעים, ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמין. והתאנים והענבים והשקדים טובים לעולם, בין רטבים בין יבשין, ואוכל אדם מהן כל צרכו; אבל לא יתמיד אכילתן, אף על פי שהן טובים מכל פרי האילנות.

יב. הדבש והזין, רע לקטנים ויפה לזקנים, וכל שכן בימות הגשמים. וצריך אדם לאכל בימות החמה, שגוי שלישי מה שהוא אוכל בימות הגשמים.

- מפני שמחשבתו בכל, כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבד את ה'. ואפלו בשעה שהוא ישן, אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו, וינחם גופו כדי שלא יחלה, ולא יוכל לעבד את ה' והוא חולה - נמצאת שנה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צוה חכמים ואמרו: וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם; והוא שאמר שלמה בחכמתו: "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּע הו'".

הלכות דעות פּרָק ד

א. הואיל והגיה הגוף בריא ושלם, מדרכי [עבודת] ה' הוא, שהרי אי אפשר שיכין או ידע, והוא חולה - צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברין המחלימים; ואלו הן: לעולם לא יאכל אדם, אלא כשהוא רעב; ולא ישתה, אלא כשהוא צמא. ואל ישהה ונקביו, ואפלו רגע אחד, אלא כל זמן שצריך להשתין או להסוף את רגליו [נקבים גדולים], יעמד מיד.

ב. לא יאכל אדם עד שתתמלא כרסו, אלא יפחות כמו רביע משבצתו. ולא ישתה מים בתוך המזון, אלא מעט ומזוג ביין; וכשיתחיל המזון להתאכל במעיו, שותה מה שהוא צריך לשתות. ולא ירבה לשתות מים, ואפלו כשיתאכל המזון. ולא יאכל עד שיבדק עצמו יפה יפה, שמא יהיה צריך לנקביו. לא יאכל אדם, עד שיהלך קדם אכילה עד שיתחיל גופו לחם, או יעשה מלאכה, או יתנגע בגנע אחר. כללו של דבר - יענה גופו וינגע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחם, וישקט מעט עד שתתישב נפשו, ואוכל. ואם רחץ בחמין אחר שיגע, הרי זה טוב; ואחר כך שוהה מעט, ואוכל.

ג. לעולם כשיאכל אדם, ישב במקומו או יטה על שמאל. ולא יהלך ולא ירפב ולא ייגע ולא יזעזע גופו ולא יטיל, עד שיתאכל המזון שבמעיו; וכל המטיל אחר אכילתו או שיגע, הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים.

ד. היום והלילה, ארבע ועשרים שעות. די לו לאדם לישן שלישי, שהוא שמונה שעות; ויהיו בסוף הלילה, כדי שיהא מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמונה שעות, ונמצא עומד ממשתו קדם שתעלה השמש.

ה. לא יישן אדם לא על פניו, ולא על צרפו, אלא על צדו - בתחלת הלילה על צד שמאל, ובסוף הלילה על צד ימין. ולא יישן סמוך לאכילה, אלא ימתין אחר אכילה כמו שלש או ארבע שעות. ולא יישן ביום.

ו. דברים המשלשלין את בני מעים, כגון ענבים ותאנים ותותים ואגסים ואבטיחים ומעי [מיני] הקשואים ומעי [מיני] מלפפונות - אוכל אדם אותן בתחלה, קדם אכילה. ולא יערבם עם המזון, אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון, ואוכל מזונו. ודברים שהן מאמצין [מקשים] את בני מעים, כגון רמונים ופרישין [חבושים] ותפוחים וקרוסטמלין - [מין אגסים] אוכל אותן תכף [סמוך] למזונו, ולא ירבה מהן.

יח. לא יגליל אדם עצמו להקזי דם תמיד, ולא יקזי דם אלא אם הנה צריך לו ביותר; ולא יקזי לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אלא בימי ניסן ומעט בימי תשרי. ומאחר חמשים שנה, לא יקזי כלל. ולא יקזי אדם דם ויפגס למרחץ, ביום אחד; ולא יקזי ויצא לדרך, ולא ביום שיבוא מן הדרך. ויאכל וישתה ביום ההקנזה, פחות ממה שהוא רגיל; וינחם ביום ההקנזה, ולא יתעמל ולא יטיל.

יט. שכבת זרע, היא כח הגוף וחייו ומאור העיניים; וכך זמן שתצא ביותר, הגוף בלה וכחו פלה וחייו אובדים. הוא שאמר שלמה בחכמתו: "אל תתן לנשים חילף, ודרךך למחות מלכין". כל השטוף בכעילה - זקנה קופצת עליו, וכחו תפש, ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו ומשחיו, ושער ראשו ונפות עיניו וריסי עיניו נושר, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רכה, ושניו נופלות, והרבה כאבים חוץ מאלו באין עליו. אמרו חכמי הרופאים: 'אחד מאלף מת בשאר חלאים, והאלף - מרב התשמיש'. לפיכך, צריך האדם להזהר בדרך זה, אם רצה להיות בטובה; ולא יבעל אלא כשימצא גופו בריא וחסך ביותר, והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו, ומסיח עצמו לדרך אחר, והקשוי כשהיה; וימצא כבוד מתניו ולמטה, וכאלו חוטי הביצים נמשכים, ובשרו חם - זה צריך לבעל, ורפואה לו שיבעל. לא יבעל אדם והוא שבע, ולא רעב - אלא אחר שיתאכל המזון במעיו. ויבדק נקביו קדם בעילה, ואחר בעילה. ולא יבעל מעמד ולא מישב, ולא בבית המרחץ, ולא ביום שיפגס למרחץ, ולא ביום הקנזה, ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך, לא לפניהן ולא לאחריהן.

כ. כל המנהיג עצמו בדרךים אלו שהורינו - אני ערב לו שאינו בא לידי חלי כל ימיו עד שיזקין הרבה וימות, ואינו צריך לרופא, ושיהיה גופו שלם ועומד על בריו כל ימיו - אלא אם בן הנה גופו רע מתחלת ברייתו, או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחלת מולדתו, או אם תבוא מפת דבר או מפת בצורת לעולם.

כא. וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו, אין ראוי לנהג בהם אלא הבריא. אכל החולה, או מי שאחד מאבריו חולה, או מי שנהג מנהג רע שנים רבות - יש לכל אחד ואחד מהם דרכים אחרים ומנהגות כפי חליו, כמו שיתבאר בספרי הרפואות; ושנוי וסת - הרגל קבוע, תחלת חלי.

כב. כל מקום שאין בו רופא - אחד הבריא ואחד החולה, אין ראוי לו לזוז מפל הדברים שאמרנו בפרק זה; שכל אחד מהם, לאחריית טובה הוא מביא.

כג. כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו, אין תלמיד חכמים רשאי לדור בתוכה; ואלו הן: רופא, ואמן - מקוץ [ט], ובית המרחץ, ובית הכסא, ומים מצויין כמו נהר או מעין, ובית הכנסת, ומלמד תינוקות, ולבקר [סוטר], וגבאי צדקה, ובית דין מפין וחובשין [האוסרים הפושעים לבית הסוהר].

יג. לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפין כל ימיו, ויהנה קרוב לשלשול מעט. וזה כלל גדול ברפואה - שכל זמן שהראי נמנע או יצא בקשי, חלאים רעים באים. ובמה ירפה אדם מעיו, אם נתאמצו [נתקשו] מעט? אם הנה בחור - יאכל בבקר בבקר [צמחים] מלוחין שלוקין, מתבלין בשמן ובמורקס [שומן דגים] ובמלח, בלא פת; או ישתה מי שלק של תרדין או כרוב, בשמן ומלח ומורקס. ואם הנה זקן - ישתה דבש מזוג במים חמין בבקר, וישתה כמו ארבע שעות, ואחר כך יאכל סעודתו. יעשה כן יום אחר יום, שלשה או ארבעה ימים אם צריך לכך, עד שיירפו מעיו.

יד. ועוד כלל אחר אמרו בכריאות הגוף: כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע [אינו ממלא כריסו], ומעיו רפין - אין חלי בא עליו וכחו מתחזק, ואפלו אוכל מאכלות הרעים;

טו. וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, או מי שמשקה נקביו [מתאפק בצרכיו] או מי שמעיו קשין - אפלו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה, כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש. ואכילה גסה [רבה] לגוף כל אדם כמו סם המות, והיא עקר לכל חלאים. רב החלאים הבאים על האדם, אינן אלא מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה, אפלו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו: "שמר פיו ולשונו - שמר מצרות נפשו"; פלומר, שומר פיו מלאכל מאכל רע או מלשבע, ולשונו מלדבר אלא בצרכיו.

טז. דרך הרחיצה - שיפגס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים; ולא יפגס סמוך לאכילה, ולא כשהוא רעב, אלא כשינתחיל המזון להתעכל במעיו. ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה בהן, וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן. ואחר כך ירחץ גופו בפושרין, ואחר כך בפושרין מן הפושרין, עד שירחץ בצונן; ולא יעביר על ראשו כלל, לא פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים. ולא ירחץ עד ששיזע ויפרף כל גופו, ולא יאריך במרחץ; אלא כשיזיע ויפרף גופו, ישתטף ויצא. ובודק עצמו קדם שיפגס למרחץ, ואחר שיצא, שמא יהא צריך לנקביו. וכן בודק אדם עצמו תמיד קדם אכילה ואחר אכילה, וקדם בעילה ואחר בעילה, וקדם שייגע ויתעמל ואחר שייגע ויתעמל, וקדם שישן, וכשיעור - [טז] הכל עשרה.

יז. כשיצא אדם מן המרחץ, ילבש בגדיו ויכסה ראשו בפית [בחדר] החיצון, כדי שלא תשלט בו רוח קרה; ואפלו בימות החמה צריך להזהר. וישתה אחר שיצא עד שתתישב נפשו וינחם גופו ותסור החמימות, ואחר כך יאכל. ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קדם אכילה - הרי זה יפה עד מאד. לא ישתה אדם מים קרים כשיצא מן המרחץ, ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ. ואם אינו יכול למנע עצמו, יערב המים ביין או בדבש וישתה. ואם סך בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר שישתטף, הרי זה טוב.

הלכות דעות פ"ה

א. כשם שהחכם נכר בחקמתו ובעוֹתיו, והוא מבדל בהן משאר העם - כך צריך שיהיה נכר במעשיו, במאכלו ובמשקלו ובבעילותו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהלוכו ובמבושיו ובכל כול דבריו [הנהלת עניניו] ובמשאו ובמתנו; ויהיו כל המעשים האלו, נאים ומתקנים ביותר. כיצד? תלמיד חכמים לא יהיה גרגרן [זולל וסובא], אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יהא רודף למלאת בטנו, כאלו שמתמלאין ממאכל ומשקה עד שתפוח כרסן; ועליהם מפרש בקבלה: "וזריתי פֶּרֶשׁ על פְּנִיכֶם, פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם" - אמרו חכמים: 'אלו בני אדם שאוכלין ושותין, ועושין כל ימיהם כחגים'. והן האומרים: "אכול ושתה, כי מחר נמות". וזה הוא מאכל הרשעים; ושלחנות אלו, הם שגגה הכתוב ואמר: "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה, בלי מקום". אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים, ואוכל ממנו כדי חיו וריו; הוא שאמר שלמה: "צדיק - אכל לשבע נפשו".

ב. כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו. ולא יאכל בתנות ולא בשוק אלא לפי צורך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבריות; ולא יאכל אצל עמי הארץ, ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום, ואפלו עם החכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קבוץ הרבה. ואין ראוי לו לאכל אלא בסעודה של מצוה בלבד, כגון סעודת ארוסין ונשואין - והוא שיהיה תלמיד חכמים שנשא בת תלמיד חכמים. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מעולם מסעודה שאינה שלהם.

ג. כשהחכם שותה יין, אינו שותה אלא כדי לשרות [לכרוך] אכילה שבמעיו [ויתעכל היטב]. וכל המשפּה, הרי זה חוטא ומגנה ומפסיד חקמתו; ואם משתכר בפני עמי הארץ, הרי זה חלל את השם. ואסור לשתות בצורהים ואפלו מעט, אלא אם היה בכלל האכילה, שהשתיה שבכלל האכילה אינה משפּרת, ואין נזהרין אלא מיין שלאחר המזון.

ד. אף על פי שאשתו של אדם מתרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכמים שינהיג עצמו בקדשה; ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול, אלא מלילי שבת לילי שבת, אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה [משוחח], לא יספר לא בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא, ולא בסוף הלילה כשהוא רעב - אלא באמצע הלילה, כשיתאכל המזון שבמעיו. ולא יקל ראשו ביותר, ולא יגבל את פיו בדברי הבאי, ואפלו בינו לבינה; הרי הוא אומר בקבלה: "מגיד לאדם מה שחיו" - אמרו חכמים: 'אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו, עתיד לתן עליה את הדין'. ולא יהיו שניהם לא שכורים, ולא עצלנים, ולא עצבנים; ולא אחד מהן. ולא תהיה שנה; ולא יאנס אותה, והיא אינה רוצה - אלא ברצון שניהם, ובשמחתם. יספר מעט וישחק עמה

מעט, כדי שתתישב נפשו; ויבעל כבושה ולא בעזות, ויפרש מיד.

ה. כל הנהגה מנהג זה - לא די שקדש נפשו, וטהר עצמו, ותקן דעותיו; אלא שאם היו לו בנים - הוין בנים נאים ובישנים, ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנהגה במנהגות שאר העם ההולכים בחשף - הוין לו בנים כמו אותם העם.

ו. צניעות גדולה נהגים תלמידי חכמים בעצמן: לא יתבוז, ולא יגלו ראשן ולא גופן. ואפלו בשעה שיכנס לבית הכסא, יהא צנוע, ולא יגלה בגדיו עד שישוב, ולא יקנח בגימין. ויתרחק מפל אדם, ויכנס חדר בחדר לפניו מן המערה, ונפנה שם. ואם נפנה אחורי גדר, ירחיק כדי שלא ישמע חברו קולו אם נתעטש. ואם נפנה בכעפה, ירחיק כדי שלא יראה חברו פרועו. ולא ידבר כשהוא נפנה, אפלו לצורך גדול. וכדרך שנהג צניעות בבית הכסא ביים, כך נהג בלילה. ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד, כדי שלא יתרחק [יודקק להרחיק מחקום אנשים].

ז. תלמיד חכמים - לא יהא צועק וצונח בשעת דבורו כבהמות וכחיות; ולא יגביה קולו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכשידבר בנחת, יזהר שלא יתרחק [לקיצוניות השניה] עד שיצאה כדברי גסי הרוח. ומקדים לשלום כל אדם, כדי שתהא רוחן נוחה הימנו. ודן את כל האדם לכף זכות - מספר בשבח חברו, ואינו מספר בגנותו כלל. אוהב שלום, ורודף שלום. אם רואה מקום שדבריו מועילים ונשמעים, אומר; ואם לאו, שותק. כיצד? לא ירצה את חברו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדרו [אל יחפש פתח להתירו] בשעה שנדר עד שתתקרה דעתו וינח; ולא יתחמו בשעה שמתו מטל לפניו, מפני שהוא בהול עד שיקבר. וכן כל פיוצא באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו [כשלונן], אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן. כללו של דבר - אינו מדבר אלא באמת או בגמילות חסדים, או בדברי חכמה, וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק, אפלו היא אשתו או אחותו או בתו.

ח. לא יהלך תלמיד חכמים בקומה זקופה וגרון נטוי, כענין שנאמר: "ותלכנה נטויות גרון, ומשקרות עינים"; ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח, כענין שנאמר: "הלוך וטפוף תלכנה, וברגליהם תעפסנה". ולא ירוץ בפרשות הרבים, וינהג בשגעון. ולא יכפף קומתו כבעלי חטורת [גבנת]; אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה, ומהלך בשוה כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם במהלכו של אדם נכר, אם חכם בעל דעה הוא, או שוטה וסכל; וכן אמר שלמה בחכמתו: "וגם בדרךך כשסכל הלך, לבו חסר; ואמר לכל, סכל הוא" - מודיע לכל על עצמו שהוא סכל.

ט. מלבוש תלמיד חכמים, מלבוש נאה נקי; ואסור לו שימצא בכגודו כתם או שמנונית וכיוצא בה. ולא ילבש

להן ומוחל להן; ומלנה, וחונן. ולא ירד לתוך אמנות חבירו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו. כללו של דבר - יהנה מן הנרדפין, ולא מן הרודפין; מן הנעלבים, ולא מן העולבים. ואדם שהוא עושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן, עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי: עבדי אתה; ישראל, אשר בך אתפאר".

יום חמישי

הלכות דעות פ"ו

א. דרך בריתו של אדם - להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רציו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו. לפיכך, צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממעשיהם; ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר: "הולך את חכמים, יחכם; ורעה כסילים, ירוע". ואומר: "אשרי האיש וגו'". וכן אם הנה במדינה שמנהגותיה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה - ילך למקום שאנשי צדיקים, ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמגנו זה, או שאינו יכול לילך למדינה שמנהגותיה טובים, מפני הגיסות או מפני החלי - ישב לבדו יחידי, כענין שנאמר: "ישב בְּדַד וְיָדַם". ואם היו רעים וחטאים, שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמם ונוהג במנהגם הרע - יצא למערות ולתנחום [חוחים, קוצים] ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר: "מי יתגבר במדבר מלון ארחים".

ב. מצות עשה להדבק בחכמים, כדי ללמד ממעשיהם, שנאמר: "ובו תדבק"; וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה? אלא כף אמרו חכמים בפרוש מצוה זו: 'הדבק בחכמים ותלמידיהם'. לפיכך, צריך אדם להשתדל שישיא בת תלמיד חכמים, וישיא בתו לתלמיד חכמים, ולאכל ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא [עסקים] לתלמידי חכמים, [במחנות] ולהתחבר להן בכל מיני חבור - שנאמר: "ולדבקה בו". וכן צווי חכמים ואמרו: 'והוי מתאבק בצפר רגליהם, ושותה בצמא את דבריהם'.

ג. מצוה על כל אדם לאהב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך". לפיכך, צריך שיספד בשבחו ולחוס על ממונו, כמו שהוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו; והמתכבד בקלון חבירו, אין לו חלק לעולם הבא.

ד. אהבת הגר שבא ונכנס תחת פני השכינה, שתי מצוות עשה: אחת מפני שהוא בכלל רעים, ואחת מפני שהוא גר, והתורה אמרה: 'ואהבתם את הגר'. צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת שמו, שנאמר: 'ואהבת את ה' אלהיך'; הקדוש ברוך הוא אוהב גרים, שנאמר: "ואהב גר".

ה. כל השונא אחד מישראל בלבו - עובר בלא תעשה,

לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן, ולא מלבוש עניים, שהוא מבזה את לובשיו - אלא בגדים בינוניים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו [בגדיו], כמו בגדי הפשתן הקלים [דקים שקופים] ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ, כמו בגדי גסי הרוח, אלא עד עקבו; ובית יד שלו [השרוול], עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו, מפני שנהאה כגסי הרוח, אלא בשבת בלבד, אם אין לו להחליף. ולא ינעל מנעלים מטלאים כנגד טלאי על גבי טלאי, בימות החמה; אכל בימות הגשמים, מתר אם הנה עני. לא יצא תלמיד חכמים מבשם לשוק, ולא בבגדים מבשמים; ולא ישים בשם בשערו. אכל אם משח בשרו בבשם כדי להעביר את הזנהמה, מתר. וכן לא יצא יחידי בלילה, אלא אם הנה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו. כל אלו, מפני החשך.

י. תלמיד חכמים, מכלכל דבריו במשפט, אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדי [בהוצאות מרובות]. צווי חכמים בדרבי ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון [- לפעמים], שנאמר: "כי תאנה נפשך לאכל בשר". די לו לבריא לאכלו מערב שבת לערב שבת; ואם הנה עשיר כדי לאכל בשר בכל יום, אוכל. צווי חכמים ואמרו: 'לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו, וילבש כראוי לו, ויכבד אשתו ובניו יתר מן הראוי לו'.

יא. דרך בעלי דעה [- שכל], שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה, ואחר כך יקנה בית דינה, ואחר כך ישא אשה - שנאמר: "מי האיש אשר בנה בית... אשר נטע פרם, ולא חללו... אשר ארש אשה". אכל הטפסין, מתחילין לשא אשה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף זמיו יחזר לבקש אמנות או תפרנס מן הצדקה; וכן הוא אומר בקלות: "אשה תארש... בית תבנה... פרם תטע" - כלומר: יהיו מעשיך הפוכין, כדי שלא תצליח דרכך. ובברכה מה הוא אומר? - 'ויהי דוד לכל דרכיו משפיל, וה' עמו'.

יב. ואסור לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו, ויטריח על חבריו. ולא ימכר שדה, ויקנה בית; ולא ימכר בית, ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו; אכל מוכר הוא מטלטלין, וקונה שדה. כללו של דבר: ישים מגמתו להצליח נכסיו - לא להתנאות מעט לפי שעה או להנות מעט, ויפסיד הרבה.

יג. משאן ומתנן של תלמידי חכמים, באמת ובאמונה: אומר על לאו 'לאו' ועל הן 'הן', מדקדק על עצמו בחשבון, ונותן ומותר לאחרים כשיקח מהן, ולא ידקדק עליהן; ונותן דמי הלקח לאלתר, ואינו נעשה לא ערב [על הלוואה] ולא קבלן [פקדונות], ולא יבא בהרשאה [ישמש מורשה ממלווה לגבות חובו]. מתיב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חיבה אותו תורה, כדי שיעמד בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחברו לו אחרים בדין, מאריך

בדברים, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטן, או המכעיסן, או הכאיב לכן, או רדה בהן [שיעבוד], או אבד ממון - הרי זה עובר בלא תעשה; וכל שכן המכה אותם, או המקללן. ולא זה, אף על פי שאין לוקין עליו, הרי ענשו מפרש בתורה: "והרהרתי אתכם בחרב". ברית כרת להן מי שאמר והיה העולם, שכל זמן שהם צועקים מחמס - הן נענין, שנאמר: "כי אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו". במה דברים אמורים? בזמן שענה אותן לצרכי עצמו; אבל ענה אותן הרב כדי ללמדן תורה או אמנות, או להוליכן בדרך ישרה - הרי זה מתר. ואף על פי כן, לא ינהג בהן מנהג כל אדם; אלא יעשה להן הפרש, וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד, "כי ה' ריב ריבם"; אהד יתום מאב, ואהד יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה? עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך לו [- לגדלם] לאמנן ולהשפל בהן, אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים.

הלכות דעות פרק ז

א. המרגל [מרכל] בחברו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תלך רכיל בעמך". ואף על פי שאין לוקין על לאו זה, עון גדול הוא, וגורם להרג נפשות רבות מישראל; לכה נסמך לו: "לא תעמד על דם רעך". צא ולמד, מה ארע לדואג האדומי [שבגללו חרבה נוב].

ב. איזה הוא רכיל? זה שהוא טוען דברים, והולך מזה לזה ואומר: 'כה וכך אמר פלוני', 'כה וכך שמעתי על פלוני'; אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע; והוא המספר בגנות חברו, אף על פי שאמר אמת. אבל האומר שקר, 'מוציא שם רע על חברו' נקרא. אבל בעל לשון הרע - זה שיושב ואומר: 'כה וכך עשה פלוני, וכך וכך היי אבותי, וכך וכך שמעתי עליו', ואומר דברים של גנאי - על זה הפתוב אומר: "יכרת ה' כל שפתי חלקות, לשון מדברת גדולות".

ג. אמרו חכמים: 'על שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא - עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים; ולשון הרע, כנגד כלם'. ועוד אמרו חכמים: 'כל המספר בלשון הרע - כאלו כופר בעקר, שנאמר: "אשר אמרו: ללשננו נגביר, שפתינו אפתנו, מי אדון לנו". ועוד אמרו חכמים: 'שלשה לשון הרע הורגת - האומר, והמקבלו, וזה שאמרו עליו; והמקבלו, יותר מן האומר'.

ד. ויש שם דברים שהן אבק [- מעין] לשון הרע. כיצד? - 'מי יאמר [מי פילג] לפלוני, שיהיה כמות שהוא עתה; או שיאמר: 'שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה ארע ומה יהיה'; וכיוצא בדברים האלו. וכן המספר בטובת חברו בפני שונאיו - הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להן שספרי בגנותו; ועל ענין זה אמר שלמה: "מכרף

שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך"; ואין לוקין על לאו זה, לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה, אלא על שגאה שבלב; אבל המפה את חברו, והמתרף את חברו - אף על פי שאינו רשאי, אינו עובר משום "לא תשנא".

ו. כשיחטא איש לאיש - לא ישטמנו וישתק, כמו שנאמר ברשעים: "ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב, כי שנא אבשלום את אמנון"; אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: 'למה עשית לי כה וכך, ולמה חטאת לי בדבר פלוני?' שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". ואם חזר ובקש ממנו למחול לו - צריך שימחל, ולא יהא המוחל אכזרי, שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים" [על אבימלך].

ז. הרואה את חברו שחטא, או שהוא הולך בדרך לא טובה - מצוה להחזירו למוטב, ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". המוכיח את חברו - בין בדברים שבינו לבין, בין בדברים שבינו לבין המקום - צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו, ולהביאו לחיי העולם הבא. אם קבל ממנו, מוטב; ואם לאו, יוכיח פעם שניה ושלישית. וכן תמיד חייב להוכיח, עד שיגהו החוטא ויאמר לו: 'איני שומע! וכל שאפשר בידו למחות ואינו ממחה, הוא נתפש [נענש] בעון אלו כלם שאפשר לו למחות בהם.

ח. המוכיח את חברו תחלה [פעם ראשונה] - לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר: "ולא תשא עליו חטא". כה אמרו חכמים: יכול את מוכיחו, ופניו משתנות? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא"; מכאן שאסור לאדם להקלים את ישראל, וכל שכן ברבים. אף על פי שהמקלים את חברו אינו לוקה, עון גדול הוא. כה אמרו חכמים: 'המלביץ פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא'. לפיכך, צריך אדם להזהר בדבר זה, שלא יביש חברו ברבים, בין קטן בין גדול; ולא יקרא לו בשם שהוא בש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בש ממנו. במה דברים אמורים? בדברים שבין אדם לחברו; אבל בדברי שמים - אם לא חזר בו בסתר - מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו ומתחפין אותו בפניו ומבזין ומקללין, עד שיחזר למוטב; כמו שעשו כל הנביאים לישראל.

ט. מי שחטא עליו חברו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום, מפני שהיה החוטא הדיוט ביותר או שהיתה דעתו משבשת, ומחל לו בלבו, ולא שטמו ולא הוכיחו - הרי זו מדת חסידות; לא הקפידה תורה, אלא על המשטמה [שנאה כבושה בלב].

י. חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות - מפני שנשפן שפלה למאד ורוחן נמוכה, אף על פי שהן בעלי ממון. אפלו אלמנות של מלך ויתומיו של מלך - מזהרים אנו עליהן, שנאמר: "כל אלמנה ויתום לא תענון". והיאך נוהגין עמהן? לא ידבר אליהן אלא רכות, ולא ינהג בהן אלא מנהג כבוד; ולא יכאיב גופם בעבודה ולא לבם

הלכות תלמוד תורה פּרָק א

א. נשים ועבדים - פטורים מתלמוד תורה; אבל קטן - אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר: "ולמדתם אתם את בניכם, לדבר בם". ואין האשה חייבת ללמד את בנה, שכל החייב ללמד חייב ללמד.

ב. כשם שאדם חייב ללמד את בנו - כך הוא חייב ללמד את בן בנו, שנאמר: "והודעתם לבניך, ולבני בניך". ולא בנו וכן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם ויחכם מישראל ללמד את כל התלמידים, אף על פי שאינן בניו, שנאמר: "ושוננתם לבניך" - מפי השמועה (ממורע"ה) למדו, 'בניך' - אלו תלמידים, שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר: "ויצאו בני הנביאים". אם כן, למה נצטוו על בנו, ועל בן בנו? להקדים בנו לבן בנו, וכן בנו לבן חברו.

ג. וחייב לשכר מלמד לבנו ללמדו, ואינו חייב ללמד בן חברו אלא בחנם. מי שלא למדו אביו - חייב ללמד את עצמו כשיפיר (כשיבוא לידי הכרח), שנאמר: "ולמדתם אתם, ושמרתם לעשותם". וכן אשה מוצא בכל מקום, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד.

ד. הנה הוא ללמד תורה ויש לו בן ללמד תורה, הוא קודם לבנו. ואם הנה בנו נבון ומשפיל מה שילמד יותר ממנו, בנו קודם; ואף על פי שבנו קודם, לא יבטל הוא - שכשם שמצוה עליו ללמד את בנו, כך הוא מצוה ללמד את עצמו.

ה. לעולם ילמד אדם תורה, ואחר כך ישא אשה - שאם נשא אשה תחלה, אין דעתו פנויה ללמד. ואם הנה יצרו מתגבר עליו, עד שגמץא שאין לבו פנוי - ישא אשה, ואחר כך ילמד תורה.

ו. מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה? משיתחיל לדבר, מלמדו: "תורה צוה לנו משה", ופסוק ראשון מפרשת "שמע"; ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים, עד שיהיה בן שש או בן שבע לפי בריו (בריאיותו), מוליכו אצל מלמד התינוקות.

ז. הנה מנהג המדינה לקח מלמד התינוקות שכר, נותן לו שכרו; וחייב ללמדו בשכר, עד שיקרא תורה שבכתב בלה. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר, מתר ללמד בשכר. אבל תורה שבעל פה, אסור ללמדה בשכר, שנאמר: "ראה למדת אתכם" - מה אני בחנם למדת, אף אתם בחנם למדתם ממני; וכן כשתלמדו לדורות - בחנם, כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם - ילמד בשכר, שנאמר: "אמת קגה". יכול ללמד לאחרים בשכר? תלמוד לומר: "ואל תמכר" - הא למדת, שאסור לו ללמד בשכר, אף על פי שלמדו רבו בשכר.

ח. כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפלו עני המחזר על הפתחים, ואפלו בעל אשה ובנים - חייב לקבוע לו זמן

רעהו בקול גדול בבקר השכם - קללה תחשב לו" - שמתוך טובתו, בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש, כלומר שאינו מדבר בשנאה; הוא ששלמה אומר: "כמתלהלה [משתטה] היתה זיקים - חצים ומנות... ואמר: הלא משחק אני". וכן המספר בלשון הרע דרך רמיזות, והוא שישפר לתמו כאלו אינו יודע שדבר זה לשון הרע הוא, אלא כששמחין בו, אומר: 'איני יודע שאלו מעשיו של פלוני' או 'שעה לשון הרע'.

ה. אחד המספר בלשון הרע בפני חברו, או שלא בפניו; והמספר דברים שגורמין (יכולים להזיק) אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו, אפלו להצר לו או להפחידו - הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה, כבר נשמע הדבר ונודע, ואם ספר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע; והוא, שלא יתבונן להעביר הקול ויגלותו יותר.

ו. כל אלו - הם בעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם, וכל שכן לישב עמם ולשמע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד.

ז. הנוקם את חברו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תקם". ואף על פי שאינו לוקה, דעה [מידה] רעה היא עד מאד; אלא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם - שהכל אצל המבינים דברי הקל והבאי, ואינן כדאי לנקם עליהם. כיצד היא הנקימה? אמר לו חברו: 'השאלני קרדמך' [גרוח], אמר לו: 'איני משאילך'; למחר צרף לשאל ממנו, אמר לו: 'השאלני קרדמך', אמר לו: 'איני משאילך', כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך - הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לשאל, יתן בלב שלם, ולא יגמל כאשר גמל לו; וכן כל פיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות: "אם גמלתי שולמי רע".

ח. וכן כל הנוטר לאחד מישראל - עובר בלא תעשה, שנאמר: "ולא תטר את בני עמך". כיצד? ראובן שאמר לשמעון: 'שכר לי בית זה', או 'השאלני שור זה', ולא רצה שמעון; לימים צרף שמעון לראובן לשאל ממנו או לשכר, ואמר לו ראובן: 'הא לך, הריני משאילך, ואיני כמותך, ולא אשלם לך כמעשיך' - העושה כזה, עובר ב"לא תטר". אלא מקח הדבר מלבו ולא יטרנו; שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקם - לפיכך הקפידה תורה על הנטייה, עד שימחה העין מלבו ולא יזכרנו; וזו היא הדעה [המידה] הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ, ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה.

בריי רחמנא דסיעין

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצוות עשה - (א) ראשונה, ללמד תורה; (ב) שנייה, לכבד מלמדיה ויודעיה. ובאור שתי מצוות אלו - בפּרָקים אלו.

ב. מכניסין את התינוקות להתלמד כגון שש כגון שבע, לפי כח הבן ובגן גופו; ופחות מגן שש, אין מכניסין אותו. ומכה אותן המלמד, להטיל עליהן אימה. ואינו מכה אותן מפת אויב, מוסר אכזרי; לפיכך, לא יכה אותן בשוטים ולא במקלות, אלא ברצועה קטנה. ויושב ומלמדן כל היום בלוי, ומקצת מן הלילה - כדי לחנכן לתלמוד ביום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות פלל, חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף היום, ובגמים טובים; אבל בשבת, אין קורין לכתחלה [לימוד ראשוני], אבל שונין לראשון [חזרה ראשונית]. ואין מבטלין התינוקות, ואפלו לבגן בית המקדש.

ג. מלמד תינוקות שהוא מניח את התינוקות ויוצא, או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן, או שהוא מתרשל בתלמודן - הרי הוא בכלל "ארור עשה מלאכת ה' רמיה". לפיכך, אין ראוי להושיב מלמד, אלא בעל יראה, מהיר לקרות ולדקדק.

ד. ומי שאין לו אשה - לא ילמד תינוקות, מפני אמותיהן שהן באין אצל בגינה; וכן אשה - לא תלמד תינוקות, מפני אבותיהן שהן באין אצל הבנים.

ה. עשרים וחמשה תינוקות, למדים אצל מלמד אחד. היו יתר על חמשה ועשרים - עד ארבעים, מושיבין עמו אחר כדי לסייעו בלמודן; היו יתר על ארבעים, מעמידין להם שני מלמדי תינוקות.

ו. מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו [חכם ממנו ברזי ההוראה], בין במקרא בין בדרך דיוק. במה דברים אמורים? בשעה שגיהן בעיר אחת, ולא היה הנקר מפסיק בגינה; אבל מעיר לעיר, או מצד נהר לצדו אפלו באותה העיר - אין מוליכין את הקטן, אלא אם כן היה בגן בריא על גבי הנקר, בגן שאינו ראוי לפל במהרה.

ז. אחד מבני מבוי [דיירי הרחוב] שבקש להעשות מלמד, אפלו אחד מבני החצר - אין יכולין שכניו למחות בידו. וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו תינוקות אחרים לו, או כדי שיבואו מתינוקות של זה אצל זה - אינו יכול למחות בידו, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר".

הלכות תלמוד תורה פ"ק ג

א. בשלשה פתרים נכתרו ישראל - פתח תורה, וכתרו כהנה, וכתרו מלכות. פתח כהנה - זכה בו אהרן, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו, ברית כהנת עולם". פתח מלכות - זכה בו דוד, שנאמר: "וירעו לעולם יהיה, ויכסאו בשמש נגדי". פתח תורה - הרי הוא מנח ועומד ומיכן לכל, שנאמר: "מורשה קהלת יעקב" - כל מי שירצה, יבוא וישל. שמה תאמר, שאותן הפתרים גדולים מפתח תורה? הרי הוא אומר: "בי מלכים ימלכו... בי שרים ישרו". הא למדת, שפתח התורה גדול מפתח כהנה וכתרו מלכות.

ב. אמרו חכמים: 'ממזר תלמיד חכמים, קודם לכהן גדול

לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ובלילה".

ט. גדולי חכמי ישראל - היו מהן חוטבי עצים, ומהן שואבי מים, ומהן סומיין, ואף על פי כן היו עוסקים בתורה ביום ובלילה; והן מקלל מעתיקי השמועה [מעבירי תושבע"פ מדור לדור], איש מפי איש מפי משה רבנו.

י. עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה? עד יום מותו, שנאמר: "ויפן יסורו מלבבך כל ימי חייך"; וכל זמן שלא יעסק בלמוד, הוא שוכח.

יא. וחיוב לשלש [לחלק לשלוש] את זמן למידתו: שליש בתורה שבכתב; ושליש בתורה שבעל פה; ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שידע היאך הוא עקר המדות והיאך יוציא האסור והמתיר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה - וענין זה, הוא הנקרא 'תלמוד'.

יב. כיצד? היה בעל אמנות - יהיה עוסק במלאכה שלש שעות ביום, ובתורה תשע. אותן התשע - קורא בשלש מהן בתורה שבכתב; ובשלש שעות בתורה שבעל פה, ובשלש - מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ודברי קבלה [נ"ד], בכלל תורה שבכתב הן; ופרושן, בכלל תורה שבעל פה; והענינות הנקראין 'פרדס' [מעשה בראשית ומרכבה], בכלל התלמוד. במה דברים אמורים? בתחלת תלמודו של אדם; אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך ללמוד תורה שבכתב, ולא לעסק תמיד בתורה שבעל פה - יקרא בעתים מזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה [משניות וכיו"ב], כדי שלא ישכח דבר מדברי תורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד, לפי רחב לבו וישוב דעתו.

יג. אשה שלמדה תורה, יש לה שכר; אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטווה, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו, אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. אף על פי שיש לה שכר, צווי חכמים שלא ללמד אדם את בתו תורה; מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, והן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי צניות דעתן. אמרו חכמים: 'כל המלמד את בתו תורה, כאלו למדה תפלות'. במה דברים אמורים? בתורה שבעל פה. אבל תורה שבכתב, לא ילמד אותה לכתחלה; ואם למדה, אינו כמלמדה תפלות.

יום שישי

הלכות תלמוד תורה פ"ק ב

א. מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה, ובכל פלך ופלך [מחו ומחו]. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן - מחרימין את אנשי העיר, עד שמושיבין מלמדי תינוקות; ואם לא הושיבו - מחריבין את העיר; שאין העולם מתקיים, אלא בהקבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

יא. מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא; ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה, ולעולם הבא, שנגאמר: "גיע פסיד כי תאכל, אשריך וטוב לך" - "אשריך" בעולם הזה, ו"טוב לך" לעולם הבא שפלו טוב.

יב. אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן (מתעצל), ולא באלו שלומדין מתוך עיון ומתוך אכילה ושתיה - אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שנת לעיניו, לעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרף רמז: "זאת התורה, אדם כי ימות באהל" - אין התורה מתקיימת, אלא במי שממית עצמו באהלי החכמה. וכך אמר שלמה בחכמתו: "התרפית ביום צרה - צר כחכה"; ועוד אמר: "אף חכמתי עמדה לי" - חכמה שלמדתי באף, עמדה לי. אמרו חכמים: 'ברית פרוטה, שכל היגע בתלמודו בבית הנקנסת, לא במהרה הוא משבח; וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנגאמר: 'ואת צנועים חכמה". וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, תלמודו מתקנס בידו; אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח'.

יג. אף על פי שמצוה ללמד ביום ובלילה, אין אדם למד רב חכמתו אלא בלילה; לפיכך, מי שרצה לזכות בכתר התורה, יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפלו אחד מהן בשנה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים, אין גרנה [רינה] של תורה אלא בלילה, שנגאמר: "קומי רני בלילה". וכל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנגאמר: "יומם יצוה ה' חסדו, ובלילה שירה עמי". וכל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה, אש אוכלתו. "כי דבר ה' בזה" - זה שלא השגיח על דברי תורה כל עקר. וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, או שקרא וישנה ופרש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו - הרי זה בכלל בונה דבר ה'. אמרו חכמים: 'כל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני; וכל המקים את התורה מעני, סופו לקימה מעשר'. וענין זה מפרש הוא בתורה; הרי הוא אומר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב - מרב כל, ועבדת את אייך"; ואומר: "למען ענתך, ולמען נסתך - להיטיבך באחריתך".

הלכות תלמוד תורה פרק ד

א. אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם [שאינו ידוע מהותו]. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב, ומנהיגין אותו בדרך ישרה, ובדוקין אותו; ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש, ומלמדין אותו. אמרו חכמים: 'כל השונה לתלמיד שאינו הגון, פאלו זרק אבן למרקוליס [עבודה זרה שזו צורת עבודתה], שנגאמר: "כצורר אבן במרגמה, פן נותן לקסיל כבוד", ואין "כבוד" אלא תורה, שנגאמר: "כבוד, חכמים יתליו". וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה - אף על פי

עם הארץ, שנגאמר: "יקרה היא מפנינים" - יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני לפנינים'.

ג. אין לך מצוה בכל המצוות בלן, שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות בלן - שהתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך, התלמוד קודם למעשה בכל מקום.

ד. היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה - אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים, לא יפסיק תלמודו; ואם לאו, יעשה המצוה ויחזור לתורתו.

ה. תחלת דינו של אדם, אינו נדון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו; לפיכך אמרו חכמים: 'לעולם יעסק אדם בתורה, אפלו שלא לשמה - שמתוך שלא לשמה, בא לשמה'.

ו. מי שנסאו לבו לקיים מצוה זו כראוי לה, ולהיות מכתר בכתרה של תורה - לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העשר והכבוד באחר. כך הוא דרבה של תורה: פת במלח תאכל, ועל הארץ תישן, וימי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ולא עליך כל המלאכה לגמר, ולא אתה פן חורין לביטל; אבל אם הרבית תורה, הרבית שכר, והשכר - לפי הצער.

ז. שמה תאמר: 'עד שאקבץ מומן, ואחזור ואקרא', 'עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי, ואחזור ואקרא' - אם תעלה מחשבה זו על לבך, אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם; אלא עשה תורתך קבע, ומלאכתך עראי, ואל תאמר: 'לכשאפנה אשנה', שמה לא תפנה.

ח. כתוב בתורה: "לא בשמים (היא) [הוא]... ולא מעבר לים (היא) [הוא]": "לא בשמים היא", לא בגסי הרוח היא מצויה; "ולא מעבר לים היא", לא במהלכי מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים: 'לא כל המרבה סחורה מחכים; וצויו ואמרו: 'הוי מעט עסק, ועסק בתורה'.

ט. דברי תורה נמשלו במים, שנגאמר: "הוי כל צמא לכו למים" - לומר לך: מה המים אין מתפנסין במקום מדרון [שיפוע], אלא נוחלין מעליו ומתקבצין במקום אשבון [שקע] - כך דברי תורה, אינן נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב; אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים, ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו, ועושה מלאכה בכל יום מעט פדי חתיו, אם לא היה לו מה יאכל, ושאר יומו ולילו, עוסק בתורה.

י. כל המשים על לבו שיעסק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה - הרי זה חלל את השם, ובזה את התורה, וכבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חתיו מן העולם הבא; לפי שאסור להנות בדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: 'כל הנהנה מדברי תורה, נטל חתיו מן העולם'. ועוד צונו ואמרו: 'לא תעשם עטרה להתגדל בהן, ולא קרדם לחפר בהן'. ועוד צונו ואמרו: 'אהב את המלאכה, וישנא את הרבנות. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה; וסוף אדם זה, שיהא מלסטם את הרביות'.

שלא יתבייש. ויש לרב להטעות התלמידים בשאלותיו, ובמעשים שעושה בפניהן, כדי לתדון, וכדי שיעדע אם זוכרין הן מה שלמדן או אינן זוכרין. ואין צריך לומר, שיש לו רשות לשאל אותן בענין אחר שאינן עוסקין בו, כדי לזרזן.

ז. אין שואלין מעמד, ואין משיבין מעמד; ולא מגבוה ולא מרחוק, ולא מאחורי הנקנים והיושבים בסמוך לרב, כדי שיראוהו. ואין שואלין את הרב אלא בענין, ואין שואלין אלא מיראה; ולא ישאל בענין יותר משלש הלכות.

ח. שנים ששאלו - שאל אחד בענין ושאל אחד שלא בענין, נזקקין לענין [מספלים בשאלה שבנעניין]; מעשה [הלכה למעשה] ושאינו מעשה, נזקקין למעשה; הלכה ומדרש, נזקקין להלכה; מדרש והגדה, נזקקין למדרש; הגדה וקל וחמר, נזקקין לקל וחמר; קל וחמר וגזרה שוה, נזקקין לקל וחמר. היו השואלין אחד חכם ואחד תלמיד, נזקקין לחכם; תלמיד ועם הארץ, נזקקין לתלמיד. שניהן חכמים, שניהן תלמידים, שניהן עמי הארץ, שאלו שניהן בשתי הלכות, או בשתי שאלות, שתי תשובות, שתי מעשים - הרשות בידי המתרגם מעתה.

ט. אין ישנים בבית המדרש. וכל המתנגם בבית המדרש, חקמתו נעשית קרעים קרעים; וכן אמר שלמה בחקמתו: "והקרעים, תלביש נומה". ואין משיחין בבית המדרש, אלא בדברי תורה בלבד. אפלו מי שנתעטש, אין אומרים לו 'רפואה' בבית המדרש; ואין צריך לומר, שאר הדברים. וקדשת בית המדרש, תמורה מקדשת בתי כנסיות.

שבת קודש

הלכות תלמוד תורה פּרָק ה

א. קשם שאדם מצוה בכבוד אביו וביראתו - כף הוא חיב בכבוד רבו ויראתו. ורבו, יתר מאביו; שאביו הביאו לחיי העולם הזה, ורבו שלמדו חכמה, הביאו לחיי העולם הבא. ראיה אבדת אביו ואבדת רבו, של רבו קודמת לשל אביו. אביו ורבו נשואים במשא, מניח את של רבו ואחר כף את של אביו. אביו ורבו שבוים בשבחה, פודה את רבו ואחר כף פודה את אביו; אם היה אביו תלמיד חכמים, פודה את אביו תחלה. וכן אם היה אביו חכם, אף על פי שאינו שקול כנגד רבו - משיב אבדתו, ואחר כף משיב אבדת רבו. ואין לה פבור גדול מכבוד הרב, ולא מורא יתר ממורא הרב. אמרו חכמים: 'מורא רבך כמורא שמים'. לפיכך אמרו חכמים: 'כל החולק על רבו - פחולק על השכינה, שנגמר: 'בהצתם על ה"'. וכל העושה מריבה עם רבו - פְּעוּשָׁה עִם הַשְּׂכִינָה, שנגמר: "אשר רבו בני ישראל את ה"'. וכל המתרעם על רבו - כמתרעם על השכינה, שנגמר: "לא עלינו תלנתיכם, כי על ה"'. וכל המהרהר אחר רבו - כמהרהר אחר השכינה, שנגמר: "וידבר העם באלהים ובמשה"'.
ב. אי זה הוא חולק על רבו? זה שקובע לו מדרש,

שחכם גדול הוא, וכל העם צריכין לו - אין מתלמדין ממנו, עד שיחזרו למוטב, שנגמר: 'כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא'. אמרו חכמים: 'אם דומה הרב למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו; אם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו'.

ב. פיצד מלמדין? הרב יושב בראש, והתלמידים לפניו מקפין עטרה, כדי שיהיו פלן רואין את הרב ושומעין דבריו. ולא ישב הרב על הפסא ותלמידיו על הקרקע, אלא או הכל על הארץ, או הכל על הפסאות. ובראשונה, היה הרב יושב והתלמידים עומדין; ומקדם חרבן בית שני, נהגו הכל ללמד לתלמידים, והן יושבין.

ג. אם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים, מלמד. ואם היה מלמד על ידי מתרגם [מתורגמן לשפת המקום] - המתרגם עומד בינו ובין התלמידים, והרב אומר למתרגם, והמתרגם משמיע לכל התלמידים; וכשהן שואלין למתרגם, הוא שואל לרב, והרב משיב למתרגם, והמתרגם משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם; ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב, יותר מקול הרב. אין התרגמן רשאי לא לפחת ולא להוסיף ולא לשנות, אלא אם כן היה התרגמן אביו של חכם, או רבו. אמר הרב לתרגמן: 'כף אמר לי רבי', או 'כף אמר לי אבא מרי' - כשאומר התרגמן הדברים לעם, אומרן בשם החכם, ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו, ואומר: 'כף אמר רבאנא פלוני', אף על פי שלא הזכיר החכם שמו; שאסור לו לקרות לרבו או לאביו בשמו.

ד. הרב שלמד ולא הבינו התלמידים, לא יכעס עליהן וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפלו כמה פעמים, עד שיבינו עמק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד 'הבינותי', והוא לא הבין; אלא חוזר ושואל, אפלו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו, ורגז - יאמר לו: 'רבי, תורה היא, וְלִלְמַד אֲנִי צָרִיךְ, וְדַעְתִּי קֶצְרָה'.

ה. לא יהיה התלמיד בוש מחברו שלמד מפעם ראשונה או שניה, והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים; שאם נתבייש מדבר זה - נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש, והוא אינו למד פלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים: 'אין הבישן למד, ולא הקפדן מלמד'. כמה דברים אמורים? בזמן שלא הבינו התלמידים את הדבר מפני עמקו, או מפני דעתן שהיא קצרה; אבל אם נפר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן, ולפיכך לא הבינו - חיב לרגז עליהן ולהקלימן בדברים, כדי לתדון [לעוררם]; ובענין זה אמרו חכמים: 'זרק מרה [הטל אימה] בתלמידים'. לפיכך, אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים, ולא לשחק בפניהן, ולא לאכל ולשתות עמהן - כדי שתהא אימתו עליהן, וילמדו ממנו במהרה.

ו. אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש, עד שתתישב דעתו עליו; ואין התלמיד שואל כשיכנס, עד שישב ויניח. ואין שואלין שנים כאחד. ואין שואלין את הרב מענין אחר, אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו, כדי

ח. אין חולקין כבוד לתלמיד בפני הרב, אלא אם כן היה דרוך רבו לחלק לו כבוד. וכל מלאכות שהעבד עושה לרבו, תלמיד עושה לרבו; ואם היה במקום שאין מכירין אותו, ולא היה לו תפלין, וחדש שמא יאמרו: 'עבד הוא' - אינו נועל לו מנעלו, ואינו חולצו. וכל המונע תלמידו מלשמשו - מונע ממנו חסד, ופורק ממנו יראת שמים; וכל תלמיד שמזלזל בדבר מכל כבוד רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

ט. ראה את רבו עובר על דברי תורה, אומר לו: 'למדנתו רבנו כן וכן'. וכל זמן ששמכיר שמועה בפניו, אומר לו: 'כן למדתנו רבנו'. ואל יאמר דבר שלא שמע מרבו, עד שיזכיר שם אומרו. וכשימות רבו - קורע כל בגדיו, עד שהוא מגלה את לבו; ואינו מאחה [תופר תפירה חזקה] לעולם. במה דברים אמורים? ברבו מכהק שלמד ממנו רב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רב חכמתו - הרי זה תלמיד חבר [כמותו], ואינו חייב בכבודו בכל הדברים האלו; אבל עומד מלפניו, וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם. אפלו לא למד ממנו אלא דבר אחד, בין קטן בין גדול - עומד מלפניו, וקורע עליו.

י. וכל תלמיד חכמים שדעותיו מכונות [ישרות] - אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה, אף על פי שלא למד ממנו כלום.

יא. הרב המכהק שרצה למחל על כבודו בכל הדברים האלו, או באחד מהן, לכל תלמידיו, או לאחד מהן - הרשות בידו. ואף על פי שמחל, חייב התלמיד להדרו, ואפלו בשעה שמחל.

יב. כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב, כן הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרובן; כן אמרו חכמים: 'יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשם של הרב'. וצריך אדם להזהר בתלמידיו, ולא להקבין, שהן הבנים המהינין [גורמים הנאה] בעולם הזה ולעולם הבא.

יג. התלמידים מוסיפין חכמת הרב, ומרחיבין לבו. אמרו חכמים: 'הרבה חכמה למדתי מחברי יתר מרבתי, ומתלמידי יתר מפלם'; וכשם שעץ קטן מדליק את עצו גדול, כן תלמיד קטן מחדד את הרב, עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפארה.

הלכות תלמוד תורה פרק ו

א. כל תלמיד חכמים - מצוה להדרו [לכבודו], ואף על פי שאינו רבו, שנאמר: "מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן", זה שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמד מפני החכם? משירב ממנו בארבע אמות, עד שיעבר מכנגד פניו.

ב. אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא - שנאמר: "תקום, והדרת", קימה שיש בה הדור [כבוד]. ואין בעלי אמניות חייבין לעמד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתן, שנאמר: "תקום, והדרת" -

ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו, ורבו קים; ואף על פי שרבו במדינה אחרת. ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם; וכל המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה.

ג. היה בינו ובין רבו שנים עשר מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה - מתר להשיב. ולהפריש מן האסור - אפלו בפני רבו, מתר להורות. פיצד? כגון שראה אדם עושה דבר האסור מפני שלא ידע באסורו, או מפני רשעו - יש לו להפרישו, ולומר לו: 'דבר זה אסור', ואפלו בפני רבו, ואף על פי שלא נתן לו רבו רשות; שכל מקום שיש חלול השם, אין חולקין כבוד לרב. במה דברים אמורים? בדבר שנקרה נקרה; אבל לקבוע עצמו להוראה, ולישב ולהורות לכל שואל - אפלו הוא בסוף העולם, ורבו בסוף העולם - אסור לו להורות עד שימות רבו, אלא אם כן נטל רשות מרבו. ולא כל מי שמת רבו, מתר לו לישב ולהורות בתורה, אלא אם כן היה תלמיד שהגיע להוראה.

ד. וכל תלמיד שלא הגיע [לא קיבל היתר -] להוראה, ומורה - הרי זה שוטה, רשע וגס רוח; ועליו נאמר: "כי רבים תללים הפילה". וכן חכם שהגיע להוראה, ואינו מורה - הרי זה מונע תורה, ונותן מכשולות לפני העורים; ועליו נאמר: "ועצמים כל הרגיקה". אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה פראוי, והם מבקשין להתגדל בפני עמי הארץ וביין אנשי עירם, וקופצין ויושבין בראש לדון ולהורות בישראל - הן המרביין את המחלקות, והם המתריבין את העולם, והמכביין גרה של תורה, והמתחבילים פנים ה' צבאות. ועליהן אמר שלמה בחכמתו: "אחזו לנו שועלים - שעלים קטנים, מחבלים פרמים".

ה. ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו, ואפלו שלא בפניו. ולא יזכיר שמו בפניו, ואפלו לקרות לאחרים ששם כשם רבו, כדרך שעושה בשם אביו; אלא ישנה שמן, אפלו לאחר מותם - והוא שיהיה השם פלאי [נדיח], שכל השומע ידע שהוא פלוני. ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום, כדרך שנותנין הרעים ומחזירין זה לזה; אלא שוחה [מתכופף] לפניו, ואומר לו ביראה וכבוד: 'שלום עליך, רבי'. אם נתן לו רבו שלום, יחזיר לו: 'שלום עליך, רבי ומרי'.

ו. וכן לא יחליץ תפליו בפני רבו, ולא יסב, אלא יושב כיושב לפני המלך. ולא יתפלל לפני רבו, ולא לאחר רבו, ולא בצד רבו; ואין צריך לומר, שאסור לו להלך בצדו, אלא יתרחק לאחר רבו, ולא יהיה מכון כנגד אחוריו; ואחר כך יתפלל. ולא יפגס עם רבו למרחץ. לא ישב במקום רבו. ולא יכריע דבריו בפניו [כדעת החולק עליו], ולא יסתור את דבריו. ולא ישב לפניו, עד שיאמר לו: 'שב'; ולא יעמד מלפניו, עד שיאמר לו: 'עמד', או עד שיטל רשות לעמד. וכשיפטר מרבו, לא יחזיר לו אחוריו, אלא נרתע לאחוריו, ופניו כנגד פניו.

ז. וחיוב לעמד מפני רבו, משיראנו מרחוק מלא עיניו, עד שיתפסה ממנו ולא יראה קומתו; ואחר כך ישוב וחיוב אדם להקביל את פני רבו ברגל.

עתה אקבצם; ויחלו מעט, ממשא מלך (ו) שרים". וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכמים, מניחין אותו למכר תחלה; ואין מניחין אחד מבני השוק למכר, עד שימכר הוא. וכן אם היה לו דין, והוא עומד בכלל בעלי דינין הרבה - מקדימין אותו, ומושיבין אותו.

יא. עון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנא אותם; לא חרבה ירושלים, עד שבזו בה תלמידי חכמים - שנאמר: "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים, ובזים דבריו, ומתעתעים בנבאיו"; כלומר, מבזין מלמדי דבריו. וכן זה שאמרה תורה: "ואם בחקתי תמאסו" - ואם במלמדי חקתי תמאסו. וכל המבזה את החכמים - אין לו חלק לעולם הבא, והרי הוא בכלל: "כי דבר ה' בזה".

יב. אף על פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא - אם באו עדים שבוהו, אפלו בדברים - חזיב נדוי, ומגדין אותו בית דין ברבים, וקונסין אותו ליטרא זרב בכל מקום, ונותנין אותה לחכם. והמבזה את החכם בדברים, אפלו לאחר מותו - מגדין אותו בית דין, והן מתירין אותו כשיחזרו בתשובה; אבל אם היה החכם חי - אין מתירין לו, עד שירצה זה שנדוהו בשבילו. וכן החכם עצמו, מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו, ואין צריך לא עדים ולא התראה; ואין מתירין לו, עד שירצה את החכם. ואם מת החכם, באין שלשה ומתירין לו. ואם רצה החכם למחל לו ולא נדוהו, הרשות בידו.

יג. הרב שנדה לכבודו, חזיבין כל תלמידיו לנהג נדוי במנדה; אבל תלמיד שנדה לכבוד עצמו, אין הרב חזיב לנהג בו נדוי, אבל כל העם חזיבין לנהג בו נדוי. וכן מנדה לנשיא, מנדה לכל ישראל; מנדה לכל ישראל, אינו מנדה לנשיא. מנדה לעירו, מנדה לעיר אחרת; מנדה לעיר אחרת, אינו מנדה לעירו.

יד. בפה דברים אמורים? במי שנדוהו מפני שבזה תלמידי חכמים. אבל מי שנדוהו על שאר דברים שחזיבין עליו נדוי - אפלו נדוהו קטן שבאשכנז, חזיב הנשיא וכל ישראל לנהג בו נדוי, עד שיחזרו בתשובה מדבר שנדוהו בשבילו, ויתירו לו. על ארבעה ועשרים דברים מגדין את האדם, בין איש בין אשה; ואלו הן: (א) המבזה את החכם, ואפלו לאחר מותו; (ב) המבזה שלוח בית דין; (ג) הקורא לחברו 'עבד'; (ד) המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים, ואין צריך לומר בדברי תורה; (ה) מי ששאלו לו בית דין וקבעו לו זמן, ולא בא; (ו) מי שלא קבל עליו את הדין, מגדין אותו עד שיתן; (ז) מי שיש ברשותו דבר המזיק, כגון כלב רע או סלם רעוע, מגדין אותו עד שישיר הדין; (ח) המוכר קרקע שלו לגוי, מגדין אותו עד שיקבל עליו כל אנס [נזק] שבווא מן הגוי לישראל חבירו בעל המצר; (ט) המעיד על ישראל בערפאות של גוים והוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל, מגדין אותו עד שישלם; (י) טבח [ולא שוחט] כהן שאינו מפרש המתנות ונותן להן אחר, מגדין אותו עד שיתן; (יא) המחלל יום טוב שני של גלויות, אף על פי שהוא מנהג; (יב) העושה

מה הדור שאין בו חסרון כפי, אף קימה שאין בה חסרון כפי. ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם, כדי שלא יראהו עד שלא יעמד מפניו? תלמוד לומר: "ויראת מאלהיך" - הא כל דבר שהוא מסור ללב [רק האדם יודע האמת], נאמר בו: "ויראת מאלהיך".

ג. אין ראוי לחכם שיטריח על העם, ויכונן עצמו להן [לעבור לפניהם דווקא] כדי שיעמדו מפניו; אלא ילך בדרך קצרה, ומתכונן שלא יראה אותו אחד, כדי שלא יטריחו לעמד. והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מפריחה מצויין שם, כדי שלא יטריחו.

ד. רוכב, הרי הוא כמהלך, וכשם שעומדין מפני המהלך, כך עומדין מפני הרוכב.

ה. שלשה שהיו מהלכין בדרך - הרב באמצע, גדול מימנו, וקטן משמאלו.

ו. הרואה חכם - אינו עומד מלפניו, עד שיגיע לו לארבע אמות; וכן שערב, ישוב. וראה אב בית דין - עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו, ואינו יושב עד שיעבר מאחוריו ארבע אמות. וראה את הנשיא - עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו, או עד שיתפסה מעיניו. והנשיא שמחל על כבודו, כבודו מחול. כשהנשיא נכנס, כל העם עומדין; ואין יושבין, עד שיאמר להן: 'שוב'. כשאב בית דין נכנס, עושין לו שתי שורות עומדין מכאן ומכאן, עד שנקנס וישוב במקומו, ושאר העם יושבין במקומן.

ז. חכם שנקנס, כל שיגיע לו בארבע אמות עומד מלפניו, אחד עומד ואחד יושב [ולא שורה], עד שנקנס וישוב במקומו. בני חכמים ותלמידי חכמים - בזמן שהרבים צריכין להן, מקפצין על ראשי העם ונקנסין למקומן. ואין שבת לתלמיד חכמים שיפגס באחרונה; יצא לצרף, חזור למקומו. בני חכמים - בזמן שיש בהן דעת לשמע, הופכין פניהן כלפי אביהן; אין בהן דעת לשמע, הופכין פניהן כלפי העם.

ח. תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד, אינו רשאי לעמד מפניו אלא שחרית וערבית בלבד, שלא יהא כבודו מרבה מכבוד שמים.

ט. מי שהוא זקן מפלג בזקנה - אף על פי שאינו חכם, עומדין לפניו. ואפלו החכם שהוא ילד, עומד בפני הזקן המפלג בזקנה; ואינו חזיב לעמד מלא קומתו, אלא כדי להדרו. ואפלו זקן גוי, מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסמו - שנאמר: "מפני שיבה תקום", כל שיבה במשמע.

י. תלמידי חכמים - אינן יוצאין לעשות בעצמן עם כל הקהל בבנין ובפירה של מדינה וכיוצא בהן, כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ. ואין גובין מהן לבנין החומות ותקון השערים ושכר השומרין וכיוצא בהן, ולא לתשורת [מחנת] המלך. ואין מחזיבין אותן לתן המס, בין מס שהוא קצוב על בני העיר [מס ציבור] בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש [מס גולגולת], שנאמר: "גם כי יתנו בגוים,

ו. מי שישב בנדויו שלשים יום, ולא בקש להתירו - מנדין אותו שניה; ישב שלשים יום אחרים, ולא בקש להתירו - מתירין אותו.

ז. בכמה מתירין הנדוי או החכם? בשלשה, אפלו הדייטות [שאינם ת"ח]; ויחיד ממחה, מתיר הנדוי לבדו. ויש לתלמיד להתיר הנדוי או החכם, ואפלו במקום הרב. ט. שלשה שנה וקלכו להן, וחזר זה מדבר שגדוהו בגללו - באין שלשה אחרים, ומתירין לו.

י. מי שלא ידע מי נדוהו, ילך אצל הנשיא ויתיר לו נדויו. יא. נדוי על תנאי, אפלו מפי עצמו - צריך הפרה [אם לא נתקיים התנאי]. תלמיד חכמים שגדה עצמו, ואפלו גדה עצמו על דעת פלוני, ואפלו על דבר שחייב עליו נדוי - תרי זה מפר לעצמו.

יב. מי שגדוהו בחלום [חלם שמישהו מנדה אותו], אפלו ידע מי נדוהו - צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות, להתירו מנדויו; ואם לא מצא, טורח אחריהן עד פרסה. לא מצא, מתירין לו עשרה ששונין משנה; לא מצא, מתירין לו מי שיודעין לקרות בתורה; לא מצא, מתירין לו אפלו עשרה שאינן יודעין לקרות. לא מצא במקומו עשרה, מתירין לו אפלו שלשה.

יג. מי שגדוהו בפניו, אין מתירין לו אלא בפניו; נדוהו שלא בפניו, מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו. ואין בין נדוי להפרה כלום, אלא מנדין ומתירין ברגע אחד, כשיחזר המגדה למוטב. ואם ראו בית דין להניח זה בנדויו כמה שנים, מניחין כפי רשעו. וכן אם ראו בית דין להחרים לזה לכתחלה [ללא נידוי], ולהחרים מי שאוכל עמו ושותה עמו או מי שיעמד עמו בארבע אמות - מתירימין כדי ליסרו, וכדי לעשות סג לתורה, עד שלא יפרצוה החטאים. אף על פי שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שוב לתלמיד חכמים להנהיג עצמו בדבר זה, אלא מצלים אוננו מדברי עמי הארץ, ולא ישית לבו להן - כענין שאמר שלמה בחכמתו: "גם לכל הדברים אשר ידברו, אל תתן לבך". וכן הנה דרך חסידים הראשונים - שומעין חרפתן, ואינן משיבין; ולא עוד, אלא שמוחלין למחרף וסולחין לו. וחכמים גדולים היו משתפחין במעשיהן הנאים, ואמרין שמעולם לא נדו אדם ולא החרימוהו לכבודן. וזו היא דרכן של תלמידי חכמים, שראוי לילך בה. כמה דברים אמורים? בשבועה או חרפוהו בסתר. אכל תלמיד חכמים שבועה או חרפו אדם בפרהסיא, אסור לו למחול על כבודו. ואם מחל - נענש, שזה בזיון תורה; אלא נוקם ונוטר הרבה כנחש, עד שיבקש ממנו מחילה, ויסלח לו.

בריה רבמנא דסייען

מלאכה בערב הפסח אחר חצות; (יג) המזכיר שם שמים לבטלה, או לשבועה בדברי תבאי [דברים של מה-בכר]; (יד) המביא את הרבים לידי חלול השם; (טו) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ; (טז) המחשב שנים [לעברם] וקובע קדשים [אם החודש מלא או חסר] בחוץ לארץ; (יז) המכשיל את העור; (יח) המעכב הרבים מלעשות מצוה; (יט) טבח שיצאת טרפה מתחת ידו; (כ) טבח שלא ברק ספינו לפני חכם; (כא) המקשה עצמו לדעת; (כב) מי שגרש את אשתו, ועשה בינו ובינה שתפות או משא ומתן, המביאין להן להזדקק זה לזה, כשיבואו שניהן לבית דין מנדין אותן; (כג) חכם ששמועתו רעה; (כד) המגדה מי שאינו חייב נדוי.

הלכות תלמוד תורה פרק ז

א. חכם וכן בחכמה, וכן נשיא או אב בית דין, שסרח - אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם, אלא אם כן עשה כגורעם כן נכט ונדבריו [שחטאו והחטיאו את הרבים]. אבל כשחטא שאר חטאות, מלקין אותו בצנעה, שנגאמר: "וכשלת היום, וכשל גם נביא עמך לילה" - אף על פי שכשל, פסוהו כלילה. ואומרים לו [כשמנדין אותו]: 'הקבד ושב בביתך'. וכן כל תלמיד חכמים שנתחייב נדוי - אסור לבית דין לקפץ ולנדותו במהרה, אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו. וחסידים חכמים היו משתפחין, שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכמים, אף על פי שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות; ואפלו מפת מרדות [מלקות מדובנו], נמנין עליה להכותו.

ב. וכיצד הוא הנדוי? אומרין: 'פלוני בשמתא'; ואם נדוהו בפניו, אומרין: 'פלוני זה'. והחרם, אומרין: 'פלוני מתחם'. וארור, בו אלה, בו שבועה, בו נדוי.

ג. כיצד מתירין הנדוי או החכם? אומרין לו: 'שרוי לך ומחול לך'; ואם התירוהו שלא בפניו, אומרין: 'פלוני, שרוי לו ומחול לו'.

ד. מה הוא המנהג שינהג המגדה בעצמו, ושנוהגין עמו? מגדה אסור ולכבס באבל כל ימי נדויו, ואין מונמנין עליו [מצרפין לברכת המזון בשלושה], ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה, ולא יושבין עמו בארבע אמות. אבל שונה הוא לאחרים [מלמד תורה], ושונין לו; ונשכר [לעשות מלאכה לאחרים], ושוכר [אחרים]. ואם מת בנדויו - בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו, כלומר שהן רוגמין אותו, לפי שהוא מבידל מן הצבור; ואין צריך לומר, שאין מספידין אותו, ואין מלוין את משתו.

ה. יתר עליו המתחם - שאינו שונה לאחרים, ואין שונין לו; אבל שונה הוא לעצמו, כדי שלא ישכח תלמודו. ואינו נשכר, ואין נשכרין לו; ואין נושאים ונותנים עמו, ואין מתעסקין עמו, אלא מעט עסק, כדי פרנסתו.

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום — י"ט מנחם-אב-כ"ה מנחם-אב ה'תשס"ו

קצ לעשות במלחמת הרשות כמשפט הכתוב בתורה, שנאמר: "כי תקרב אל עיר..."

קצא למשח כהן למלחמה, שנאמר: "והיה קרבתכם אל המלחמה, ונגש הכהן ודבר אל העם..."

קצב להתקין יד במחנה, שנאמר: "ויד תהיה לך מחוץ למחנה..."

קצג להתקין יתד, שנאמר: "ויחד תהיה לך על אונך..."

קצד להשיב את הגזל, שנאמר: "והשיב את הגזלה אשר גזל..."

קצה לתן צדקה, שנאמר: "פתח תפתח את ידך..."

קצו להעניק לעבד עברי, שנאמר: "הענק תעניק לו"; וכן לאמה עבריה.

קצז להלוות לעני, שנאמר: "אם כסף תלוה את עמי, את העני"; "אם" זה אינו רשות אלא מצוה, שנאמר: "והעבט תעביטנו..."

קצח להלוות לנכרי ברבית, שנאמר: "לנכרי תשיך"; מפי השמועה למדו, שזו מצות עשה.

קצט להשיב המשכון לבעליו, שנאמר: "השב תשיב לו את העבוט..."

ר לתן שכר שכיר בזמנו, שנאמר: "ביומו תתן שכרו..."

רא להיות השכיר אוכל בזמן שכירותו, שנאמר: "כי תבא בכרם רעך...", "כי תבא בקמת רעך..."

רב לעזוב מעל חברו או מעל בהמתו, שנאמר: "עזוב תעזוב עמו..."

רג להקים המשא על הבהמה, שנאמר: "הקם תקים עמו..."

רד להשיב האבדה, שנאמר: "השב תשיבם לאחידך..."

רה להוכיח החוטא, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך..."

רו לאהב כל אדם מבני ברית, שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך..."

רז לאהב את הגר, שנאמר: "ואהבתם את הגר..."

רח לצדק המאזנים עם המשקלות, שנאמר: "מאזני צדק אבני צדק..."

רט לכבד החכמים, שנאמר: "מפני שיבה תקום..."

רי לכבד אב ואם, שנאמר: "כבד את אביך ואת אמך..."

ריא ליראה מאב ואם, שנאמר: "איש, אמו ואביו תיראו..."

ריב לפרות ולרבות, שנאמר: "פרו ורבו..."

ריג לבעל בקדושין, שנאמר: "כי יקח איש אשה, וקא אליה..."

ריד לשמח חתן את אשתו שנה אחת, שנאמר: "נקי יהיה לביתו שנה אחת..."

רטו למול את הבן, שנאמר: "וביום השמיני ימול בשר ערלתו..."

רטז ליבם אשת אב, שנאמר: "ויבמה יבא עליה..."

יום ראשון

קסז לשבות בשמיני של חג, שנאמר: "(ו)ביום השמיני מקרא קדש..."

קסח לישוב בסכה שבעת ימים, שנאמר: "בסכות תשבו שבעת ימים..."

קסט לטל לילוב, שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון, פרי עץ הדר פפת תמרים..."

קע לשמע קול שופר בראש השנה, שנאמר: "יום תרועה יהיה לכם..."

קעא לתן מחצית השקל בכל שנה ושנה, שנאמר: "זה יתנו כל העבר על הפקדים..."

קעב לשמע מפל נביא שיהא בכל דור ודור, אם לא יוסיף ולא יגרע, שנאמר: "אליו תשמעו..."

קעג למנות מלך, שנאמר: "שום תשים עליך מלך..."

קעד לשמע מפל בית דין הגדול שיעמדו להם לישראל, שנאמר: "ועל המשפט אשר יאמרו לך - תעשה..."

קעה לנטות אחרי רבים, אם תהיה מחלקת בין הסנהדרין בדינין, שנאמר: "אחרי רבים - להטות..."

קעו למנות שופטים ושופרים בכל קהל וקהל מישראל, שנאמר: "שפטים ושופרים תתן לך..."

קעז להשוות בין בעלי דינין בשעה שעומדין בדין, שנאמר: "בצדק תשפט עמיתך..."

קעח להעיד בבית דין למי שיש לו עדות, שנאמר: "והוא עד, או ראיה או ידע..."

קעט לחקר העדים הרבה, שנאמר: "וורשת וחקרת ושאלת, היטב..."

קפ לעשות לעדים זוממין כמו שזממו לעשות, שנאמר: "ועשיתם לו כאשר זמם..."

קפא לערף את העגלה כמצותה, שנאמר: "וערפו שם את העגלה בנחל..."

קפב להכין שש ערי מקלט, שנאמר: "תכין לך הדרך, ושלשת..."

קפג לתת ללוים ערים לשבת, וגם הן קולטות, שנאמר: "ונתנתו ללוים... ערים..."

קפד לעשות מעקה, שנאמר: "ועשית מעקה לגגך..."

קפה לאבד עבודה נרה וכל משמשיה, שנאמר: "אבד תאבדו..."

קפו להרג אנשי עיר הנדחת ולשרף את העיר, שנאמר: "ושרפת באש את העיר ואת כל שללה..."

קפז לאבד שבועה עממים מארץ ישראל, שנאמר: "התרים תחרימם..."

קפח להכרית ורעו של עמלק, שנאמר: "תמחה את זכר עמלק..."

קפט לזכר מה שעשה עמלק תמיד, שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק..."

רמג לדון בדין נושא שכר ושוכר, שגאמר: "כי תתן איש אל רעהו חמור או שור".

רמד לדון בדין השואל, שגאמר: "וכי ישאל איש מעם רעהו".

רמה לדון בדין מקח וממכר, שגאמר: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך".

רמו לדון בדין טוען ונטען, שגאמר: "על כל דבר פשע".

רמז להציל הנרדף ואפלו בנפש הרודף, שגאמר: "וקצתה את כפה".

רמח לדון בדיני נחלות, שגאמר: "איש כי ימות, ובן אין לו... והיתה לבני ישראל".

יום שני

מצוות לא תעשה

א מצוה ראשונה ממצוות לא תעשה, שלא לעלות במחשבה שיש שם אלוה זולתי ה', שגאמר: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני".

ב שלא לעשות פסל, לא יעשה בידו ולא יעשו לו אחרים, שגאמר: "לא תעשה לך פסל".

ג שלא לעשות עבודה זרה ואפלו לאחרים, שגאמר: "ואלהי מסכה, לא תעשו לכם".

ד שלא לעשות צורות לנואי, ואף על פי שאין עובדין אותן, שגאמר: "לא תעשון אתי...".

ה שלא להשתחוות לעבודה זרה, אף על פי שאין דרך עבודתה בהשתחויה, שגאמר: "לא תשתחוה להם".

ו שלא לעבד עבודה זרה בדברים שדרכה להעבד בהם, שגאמר: "ולא תעבדם".

ז שלא להעביר למלך, שגאמר: "וימנעך לא תתן להעביר למלך".

ח שלא לעשות מעשה אוב, שגאמר: "אל תפנו אל האבת".

ט שלא לעשות מעשה ידעוני, שגאמר: "ואל הידענים".

י שלא לפנות אחר עבודה זרה, שגאמר: "אל תפנו אל האלילים".

יא שלא להקים מצבה, שגאמר: "ולא תקים לך מצבה".

יב שלא לתן אבן משכית, שגאמר: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם".

יג שלא לטע אילן במקדש, שגאמר: "לא תטע לך אשרה, כל עץ".

יד שלא לשבע בעבודה זרה לעובדיה, ולא משביעין אותן בה, שגאמר: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו".

טו שלא להדיח בני ישראל אחר עבודה זרה, שגאמר: "ולא ישמע על פיך"; זו אזהרה למדינת.

טז שלא להסית אדם מ ישראל אחר עבודה זרה, שגאמר: "ולא יוספו לעשות".

יז שלא לאהב המסית, שגאמר: "לא תאהב לו".

יח שלא לעזב השנאה למסית, שגאמר: "ולא תשמע אליו".

ריז לחלץ לבנם, שגאמר: "וחלצה נעלו מעל רגלו".

ריח לשא אוגס את אנוסתו, שגאמר: "ולו תהיה לאשה".

ריט לישוב מוציא שם רע עם אשתו כל ימיו, שגאמר: "ולו תהיה לאשה, לא יוכל לשלחה כל ימיו".

רכ לדון במקפחה בחמשים שקל עם שאר דיניו, שגאמר: "וכי יפתה...".

רכא לעשות ליפת תאר כפתוב, שגאמר: "וראית בשביה אשת יפת תאר...".

רכב לגרש בשטר, שגאמר: "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה".

רכג לעשות לשוטה כותרתה, שגאמר: "ועשה לה הכהן, את כל התורה הזאת".

רכד להלקות הרשעים, שגאמר: "והפילו השופט והכהו".

רכה להגלות רוצח בשגגה, שגאמר: "וישב בה עד מות הכהן".

רכו להיות בית דין הורגין בסוף, שגאמר: "נקם נקם".

רכז להיות בית דין הורגין בחנק, שגאמר: "מות יומת הנואף והנואפת".

רכח להיות בית דין שורפין באש, שגאמר: "באש ישרפו אתו ואתהן".

רכט להיות בית דין סוקלין באבנים, שגאמר: "ויסקלתם אתם".

רל לתלות מי שנתחייב תליה, שגאמר: "ותלית אתו על עץ".

רלא לקבר הנהרג ביומו, שגאמר: "כי קבר תקברנו ביום ההוא".

רלב לדון בעבד עברי כהלכותיו, שגאמר: "כי תקנה עבד עברי".

רלג ליעד אמה עבריה, שגאמר: "אשר לו יעדה...".

רלד לפדות אמה עבריה, שגאמר: "והפדה".

רלה לעבד בעבד פנעני לעולם, שגאמר: "לעולם, בהם תעבדו".

רלו להיות החובל משלם ממון, שגאמר: "וכי יריבן אנשים, והכה איש...".

רלז לדון בנזקי בהמה, שגאמר: "וכי יגף שור איש את שור רעהו...".

רלח לדון בנזקי הבור, שגאמר: "כי יפתח איש בור...".

רלט לדון בגנב בתשלומין או במיתה, שגאמר: "כי יגנב", "אם במחותרת", "וגונב איש ומכרו".

רמ לדון בנזקי הבער, שגאמר: "כי יבער איש שדה או כרם".

רמא לדון בנזקי האש, שגאמר: "כי תצא אש, ומצאה קוצים".

רמב לדון בדין שומר חנם, שגאמר: "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים".

מו שלא לשכון בארץ מצרים לעולם, שגאמר: "לא תספון לשוב בדרך הזה עוד".

מז שלא לתור אחר מחשבות הלב וראית העינים, שגאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם".

מח שלא לזרות ברית לשבעה עממין, שגאמר: "לא תזרות להם ברית".

מט שלא להחיות אדם משבעה עממין, שגאמר: "לא תחיה כל נשמה".

נ שלא לחן על עובדי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תחנם".

נא שלא להושיב עובדי עבודה זרה בארצנו, שגאמר: "לא ישבו בארץך".

נב שלא להתחתן בעובדי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תתחתן בהם".

נג שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל לעולם, שגאמר: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

נד שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות, שגאמר: "לא תמעב אדמי".

נה שלא להרחיק מצרי מלבוא בקהל אלא עד שלשה דורות, שגאמר: "לא תמעב מצרי".

נו שלא לקרא שלום לעמון ומואב בתחלה בשעת מלחמה כשאר הגוים, שגאמר: "לא תדרש שלוםם וטובתם".

נז שלא להשחית אילני מאכל, וכן כל שיש בו השחתה אסור, שגאמר: "לא תשחית את עצה".

נח שלא ייראו אנשי המלחמה ולא יפחדו מאויביהם בשעת מלחמה, שגאמר: "לא תצרץ מפניהם", "לא תיראום".

נט שלא יסור מלכבנו מעשה עמלק הרע שעשה לנו, שגאמר: "לא תשפח".

ס שאנו מזהרין על ברפת השם, שגאמר: "אלהים, לא תקלל", ונגאמר בענש: "ונקב שם ה', מות יומת". וזה הכלל: כל שענש עליו הכתוב פרת או מיתת בית דין, הרי זו מצות לא תעשה - חוץ מן המילה ופסח, שהן בכרת, והן מצוות עשה.

סא שלא לעבר על שבועת בטוי, שגאמר: "ולא תשבעו בשמי לשקר".

סב שלא ישבע לשוא, שגאמר: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא".

סג שלא לחלל את שם הקדוש ברוך הוא, שגאמר: "ולא תחללו את שם קדשי".

סד שלא לנסות את דבר ה', שגאמר: "לא תנסו את ה' אלהיכם".

סה שלא לאבד בית המקדש, או בתי כנסיות, או בתי מדרשות; וכן אין מוחקין את השמות המקדשים, ואין מאבדים את כתבי הקדש, שגאמר: "אבד תאבדון... לא תעשון בן לה' אלהיכם".

סו שלא ילין הצלוב על העץ, שגאמר: "לא תלין נבלתו על העץ".

יט שלא להציל המסית, אלא עומד על דמו, שגאמר: "לא תחוס עינך עליו".

כ שלא ילמד המוסת זכות על המסית, שגאמר: "לא תחמל".

כא שלא ישחק המוסת מללמד חובה על המסית, אם ידע לו חובה, שגאמר: "ולא תכסה עליו".

כב שלא להנות בצפוי נעבד, שגאמר: "לא תחמד כסף וזהב עליהם".

כג שלא לבנות עיר הנדחת לכמות שהיתה, שגאמר: "לא תבנה עוד".

כד שלא להנות בממון עיר הנדחת, שגאמר: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

כה שלא להנות בעבודה זרה ובכל משמשיה ובתקרבת שלה וביין שנתנסף לה, שגאמר: "ולא תביא תועבה אל ביתך".

כו שלא להתנבא בשמה, שגאמר: "ואשר ידבר בשם אלהים אחרים".

כז שלא להתנבא בשקר, שגאמר: "אשר יזיד לדבר דבר בשמי, את אשר לא צויתיו".

כח שלא לשמע למתנבא בשם עבודה זרה, שגאמר: "לא תשמע אל דברי הנביא".

כט שלא נמנע מהריגת נביא השקר ולא נירא ממנו, שגאמר: "לא תגור ממנו".

ל שלא ללכת בחקות עובדי עבודה זרה ולא במנהגותם, שגאמר: "ולא תלכו בחקות הגוי".

לא שלא לקסם, שגאמר: "לא ימצא בך... קסם קסמים".

לב שלא לעונן, שגאמר: "לא תעוננו".

לג שלא לנחש, שגאמר: "לא תנחשו".

לד שלא לכשף, שגאמר: "לא ימצא בך... ומכשף".

לה שלא לחבר חבר, שגאמר: "וחבר חבר".

לו שלא לשאל באוב, שגאמר: "ושואל אוב".

לז שלא לשאל בידעוני, שגאמר: "וידעוני".

לח שלא לשאל בחלום מן המתים, שגאמר: "ודורש אל המתים".

לט שלא תעדה אשה עדי איש, שגאמר: "לא יהיה כלי גבר על אשה".

מ שלא יעדה איש עדי אשה, שגאמר: "לא ילבש גבר שמלת אשה", מפני שזה היה מנהג עובדי עבודה זרה, וכן מפרש בספרי עבודתה.

מא שלא לכתב בגוף בעובדי עבודה זרה, שגאמר: "ויכתבת קעקע, לא תתנו בהם".

מב שלא ללבש שעטנז כמו שלובשין כמרי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תלבש שעטנז".

מג שלא להקין פאת ראש כמרי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תקיפו פאת ראשכם".

מד שלא להשחית כל הזקן בעובדי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תשחית את פאת זקנך".

מה שלא להתגודד בעובדי עבודה זרה, שגאמר: "לא תתגודדו"; וגידיא ושריטה אחת היא.

- סז** שלא להשבית שמירה סביב למקדש, שנגמר: "ושמרתם את משמרת הקדש".
- סח** שלא יכנס כהן להיכל בכל עת, שנגמר: "ואל יבא בכל עת אל הקדש".
- סט** שלא יכנס בעל מום מן המזבח ולפנים להיכל, שנגמר: "אף אל הפרכת לא יבא".
- ע** שלא יעבד בעל מום, שנגמר: "אשר יהיה בו מום".
- עא** שלא יעבד בעל מום עובר, שנגמר: "כל איש אשר בו מום, לא יקרב".
- עב** שלא יתעסקו הלויים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלויים, שנגמר בלויים: "אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו... גם הם גם אתם".
- עג** שלא יכנס למקדש ולא יורה בתורה שתוי יין, שנגמר: "יין ושכר אל תשת... בבאכם אל אהל מועד", ונגמר: "ולהורות את בני ישראל".
- עד** שלא יעבד הדר במקדש, שנגמר: "וזה לא יקרב אליכם".
- עה** שלא יעבד כהן טמא, שנגמר: "ויגזרו מקדשי בני ישראל".
- עו** שלא יעבד כהן טבול יום עד שיצריב שמשו, שנגמר: "ולא יחלו".
- עז** שלא יכנס טמא לעזרה, שנגמר: "ולא יטמאו את מחניהם"; זה מחנה שכינה.
- עח** שלא יכנס טמא למחנה לוי, שפנגרו לדורות הר הבית, שנגמר: "לא יבוא אל תוך המחנה"; זה מחנה לוי.
- עט** שלא לבנות אבני מזבח גזית, שנגמר: "לא תבנה אתהן גזית".
- פ** שלא לפסע על המזבח, שנגמר: "ולא תעלה במעלות על מזבחי".
- פא** שלא לכבות אש המזבח, שנגמר: "אש, תמיד תוקד על המזבח - לא תכבה".
- פב** שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב, שנגמר: "לא תעלו עליו קטרת וזה".
- פג** שלא לעשות במתכנת שמן המשחה, שנגמר: "ובמתכנתו לא תעשו".
- פד** שלא לסוף בשמן המשחה זר, שנגמר: "על בשר אדם לא ייסף".
- פה** שלא לעשות במתכנת הקטרת, שנגמר: "ובמתכנתה לא תעשו".
- פו** שלא להוציא בדי הארון, שנגמר: "לא יסורו מגנו".
- פז** שלא יזח החשן מעל האפוד, שנגמר: "ולא יזח החשן מעל האפוד".
- פח** שלא יקרע המעיל, שנגמר: "כפי תחרא יהיה לו - לא יקרע".
- פט** שלא להעלות קדשים בחוץ, שנגמר: "השמר לך, פן תעלה עלתיך...".
- צ** שלא לשחט קדשים בחוץ, שנגמר: "איש... אשר ישחט שור או כשב... ואל פתח אהל מועד לא הביאו... ונכרת".
- צא** שלא להקדיש בעלי מומין למזבח, שנגמר: "כל אשר בו מום, לא תקריבו"; וזה אסור הקדשו.
- צב** שלא לשחט בעלי מומין לשם קרבן, שנגמר: "לא תקריבו אלה לה".
- צג** שלא לזרק דם בעלי מומין לגבי המזבח, שנגמר בכעלי מומין: "לא תקריבו לה"; וזהו אסור זריקת דמים.
- צד** שלא להקטיר אמורי בעלי מומין, שנגמר: "ואשה לא תתנו מהם".
- צה** שלא להקריב בעל מום עובר, שנגמר: "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה, אשר יהיה בו מום"; וזהו מום עובר.
- צו** שלא להקריב בעל מום מיד הגזים, שנגמר: "ומיד בן נכר, לא תקריבו".
- צז** שלא יתן מום בקדשים, שנגמר: "מום לא יהיה בו"; כלומר, אל תתן בו מום.
- צח** שלא להקריב שאור או דבש, שנגמר: "כי כל שאור וכל דבש, לא תקטירו".
- צט** שלא להקריב תפל, שנגמר: "ולא תשבית מלח ברית אלהיך".
- ק** שלא להקריב אהנן ומחיר, שנגמר: "לא תביא אהנן זונה ומחיר קלב".
- קא** שלא לשחט אותו ואת בנו, שנגמר: "אתו ואת בנו, לא תשחטו ביום אחד".
- קב** שלא לתן זית במנחת חוטא, שנגמר: "לא ישים עליה שמן".
- קג** שלא לתן עליה לבונה, שנגמר: "ולא יתן עליה לבנה".
- קד** שלא יתן שמן במנחת שוטה, שנגמר: "לא יצק עליו שמן".
- קה** שלא יתן עליו לבונה, שנגמר: "ולא יתן עליו לבנה".
- קו** שלא להמיר, שנגמר: "לא יחליפנו, ולא ימיר אתו".
- קז** שלא לשנות הקדשים מקרבן לקרבן, שנגמר בכבוד: "לא יקדיש איש אתו"; כלומר, לא יקדישנו לקרבן אחר.
- קח** שלא לפדות בכור בהמה טהורה, שנגמר: "אף בכור שור... לא תפדה".
- קט** שלא למכר מעשר בהמה, שנגמר: "לא יגאל".
- קי** שלא למכר שדה החרם, שנגמר: "לא ימכר".
- קיא** שלא לפדות שדה החרם, שנגמר: "לא יגאל".
- קיב** שלא יבדיל בחטאת העוף, שנגמר: "ומלק את ראשו ממול ערפו".
- קיג** שלא לעבד בקדשים, שנגמר: "לא תעבד בכבד שורך".
- קיד** שלא לגזז את הקדשים, שנגמר: "לא תגזז בכור צאנך".
- קטו** שלא ישחט הפסח והחמץ קנים, שנגמר: "לא תשחט על חמץ דם זבחי".

מן התורה; ומפי השמועה למדו, שאסור ערל בקדשים - מגופי תורה, ואינו מדברי סופרים.

קלו שלא יאכל כהן טמא תרומה, שנגאמר: "איש מזרעך ... בקדשים לא יאכל..."

קלז שלא תאכל חללה קדש, לא תרומות ולא חזה ושוק, שנגאמר: "וכת כהן - כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל".

קלח שלא תאכל מנחת כהן, שנגאמר: "וכל מנחת כהן כליל תהיה, לא תאכל".

קלט שלא לאכל בשר חטאות הנעשות בפנים, שנגאמר: "וכל חטאת אשר יבא מדמה".

קמ שלא לאכל פסולי המקדשין שהטל בהם מום בכונה, שנגאמר: "לא תאכל כל תועבה"; מפי השמועה למדנו, שבפסולי המקדשין שהטל בהם מום הכתוב מדבר.

קמא שלא לאכל מעשר שני של דגן חוץ לירושלים, שנגאמר: "לא תוכל לאכל בשעריך, מעשר דגןך".

קמב שלא לאכל מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים, שנגאמר: "תירשך".

קמג שלא לאכל מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים, שנגאמר: "ויצהרך".

קמד שלא לאכל בכור תמים חוץ לירושלים, שנגאמר: "לא תוכל... ובכורות".

קמה שלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעזרה, שנגאמר: "לא תוכל... בקרף וצאנך"; מפי השמועה למדו, שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה, לפי שכל דבר שיאכל חוץ למקום אכילתו - "לא תוכל לאכל בשעריך" אקרא בו.

קמו שלא לאכל בשר העולה, שנגאמר: "לא תוכל... וינדרוך אשר תדר"; כלומר, לא תוכל לאכל נדרוך אשר תדר. וזו היא אזהרה של כל מועל, שלא יהנה מן הקדשים האסורין להנות מהן; ואם נהנה, מעל.

קמז שלא לאכל בשר קדשים קלים קדם זריקת דמים, שנגאמר: "לא תוכל... ונדבתך"; כלומר, לא תוכל לאכל נדבותך עד שיזרק דמים.

קמח שלא יאכל זר בשר קדשי קדשים, שנגאמר: "וזר לא יאכל, כי קדש הם".

קמט שלא יאכל כהן בפורים קדם הנחה בעזרה, שנגאמר: "לא תוכל... ותרומת דך"; אלו הפורים.

קנ שלא לאכל מעשר שני בטמאה ואפלו בירושלים, עד שיפדה, שנגאמר: "לא בערתי ממנו בטמא".

קנא שלא לאכל מעשר שני באנינות, שנגאמר: "לא אכלתי באני ממנו".

קנב שלא להוציא דמי מעשר שני בדברים שאין בהם אכילה ושתיה, שנגאמר: "ולא נתתי ממנו למת"; וכל שהוא חוץ לצרכי הגוף החי, "נתתי ממנו למת" אקרא בו.

קנג שלא לאכל הטביל; והטביל, הוא דבר שגדוליו מן הארץ החיב בתרומות ומעשרות, שלא הוציאו ממנו

קטז שלא להניח אמורי הפסח עד שיפסלו בלינה, שנגאמר: "ולא ילין חלב חגי עד בקר".

קיז שלא להותיר מבשר הפסח, שנגאמר: "לא תותירו ממנו עד בקר".

קיח שלא להותיר מחגיגת ארבעה עשר ליום השלישי, שנגאמר: "ולא ילין מן הבשר"; מפי השמועה למדו, שבבשר חגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר, וזה שנגאמר "לבקר" - לבקרו של יום שני של הפסח, שהוא שלישי לשחיטה.

קיט שלא להותיר מבשר פסח שני עד בקר, שנגאמר: "לא ישאירו ממנו עד בקר".

קכ שלא להותיר מבשר התורה עד בקר, שנגאמר: "ולא תותירו ממנו עד בקר"; והוא הדין לשאר קדשים, שאין מניחין אותן לאחר זמן אכילתן.

קכא שלא לשבר עצם בפסח, שנגאמר: "ועצם, לא תשברו בו".

קכב שלא לשבר עצם בפסח שני, שנגאמר: "ועצם, לא תשברו בו".

יום שלישי

קכג שלא להוציא מבשר הפסח מן החבורה, שנגאמר: "לא תוציא מן הבית".

קכד שלא לעשות שני מנחות חמץ, שנגאמר: "לא תאפה חמץ, חלקם".

קכה שלא לאכל בשר הפסח נא ומבשל, שנגאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ובשל מבשל".

קכו שלא להאכיל בשר פסח לגר תושב, שנגאמר: "תושב ושכיר, לא יאכל בו".

קכז שלא יאכל הערל בשר פסח, שנגאמר: "וכל ערל, לא יאכל בו".

קכח שלא להאכיל בשר הפסח לישראל שנשתמד, שנגאמר: "כל בן נכר, לא יאכל בו"; כלומר, ישראל שנגלה לבני נכר ועבד עבודה זרה כמותם, לא יאכל בו. **קכט** שלא יאכל אדם שנטמא קדשים, שנגאמר: "והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה, וטמאתו עליו...".

קל שלא לאכל מן הקדשים שננטמאו, שנגאמר: "והבשר אשר יגע בכל טמא, לא יאכל".

קלא שלא לאכל נותר, שנגאמר: "ואכליו עונו ישא... ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

קלב שלא לאכל פגול, שנגאמר: "המקריב אתו לא יחשב לו, פגול יהיה; והנפש האכלת ממנו, עונה תשא"; והוא בכרת.

קלג שלא יאכל זר תרומות, שנגאמר: "וכל זר, לא יאכל קדש".

קלד שלא יאכל אפלו תושב כהן ושכירו תרומה, שנגאמר: "תושב כהן ושכיר, לא יאכל קדש".

קלה שלא יאכל ערל תרומה, והוא הדין לשאר קדשים. ודבר זה למדו הכתוב מן הפסח בגזרה שנה, ואינו פרוש

קעה שלא לאכל שרץ העוף, שגאמר: "כל שרץ העוף, טמא הוא לכם, לא יאכלו".

קעו שלא לאכל שרץ הארץ, שגאמר: "וכל השרץ השרץ על הארץ - שקץ הוא, לא יאכל".

קעז שלא לאכל רמש הארץ, שגאמר: "ולא תטמאו את נפשתיכם, בכל השרץ הרמש על הארץ".

קעח שלא לאכל תולעת הפרות כשתצא לאויר, שגאמר: "לכל השרץ השרץ על הארץ - לא תאכלום".

קעט שלא לאכל שרץ המים, שגאמר: "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ".

קפ שלא לאכל מתה, שגאמר: "לא תאכלו כל נבלה".

קפא שלא לאכל טרפה, שגאמר: "ויבשר בשדה טרפה לא תאכלו".

קפב שלא לאכל אבר מן החי, שגאמר: "ולא תאכל הנפש עם הבשר".

קפג שלא לאכל גיד הנשה, שגאמר: "על פן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה".

קפד שלא לאכל דם, שגאמר: "וכל דם, לא תאכלו".

קפה שלא לאכל חלב, שגאמר: "כל חלב שור וכשב ועז - לא תאכלו".

קפו שלא לבשל בשר בחלב, שגאמר: "לא תבשל גדי בחלב אמו".

קפז שלא לאכל בשר בחלב, שגאמר: "לא תבשל גדי פעם שנייה; כך למדו מפי השמועה, שאחד לאסור בשול ואחד לאסור אכילה".

קפח שלא לאכל בשר שור הנסקל, שגאמר: "ולא יאכל את בשרו".

קפט שלא לאכל פת תבואה חדשה קדם הפסח, שגאמר: "וילחם... לא תאכלו".

קצ שלא לאכל קלי מן התבש, שגאמר: "וקלי... לא תאכלו".

קצא שלא לאכל פרמל מתבואה חדשה, שגאמר: "וכרמל לא תאכלו".

קצב שלא לאכל ערלה, שגאמר: "שלת שנים יהיה לכם ערלים, לא יאכל".

קצג שלא לאכל פלאי הכרם, שגאמר: "פן תקדש המלאה הנרע אשר תזרע, ותבואת הפרם"; זה הוא אסור אכילה.

קצד שלא לשתות יין נסוף, שגאמר: "אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכים".

קצה שלא לאכל ולשתות דרך זולל וסובא, שגאמר: "בגנו זה... זולל וסובא".

קצו שלא לאכל ביום הצום, שגאמר: "פי כל הנפש אשר לא תענה".

קצז שלא לאכל חמץ בפסח, שגאמר: "לא יאכל חמץ".

קצח שלא לאכל תערובת חמץ, שגאמר: "כל מחמצת, לא תאכלו".

קצט שלא לאכל חמץ אחר חצות יום ארבעה עשר, שגאמר: "לא תאכל עליו חמץ".

תרומת ה', שגאמר: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר גיימו לה"; כלומר, דברים שהם עתידים להרים אותן לה, לא יעשו אותן חל ויאכלו אותן בטבול.

קנד שלא להקדים תרומה לכפורים, ולא מעשר ראשון לתרומה, ולא מעשר שני לראשון, אלא מוציאים על הסדר: בכורים תחלה, ואחר כך תרומה גדולה, ואחר כך מעשר ראשון, ואחר כך מעשר שני; שגאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר", לא תאחר דבר הראוי להקדימו.

קנה שלא לאחר הנדרים והנדבות שגדר ושנדב, שגאמר: "לא תאחר לשלמו".

קנו שלא לעלות לחג בלא קרבן, שגאמר: "ולא יראו פני ריכם".

קנז שלא לעבר על דברים שאסור אדם על נפשו, שגאמר: "לא יחל דברו".

קנח שלא יקח כהן זונה, שגאמר: "אשה זנה וחללה לא יקחו".

קנט שלא יקח כהן חללה, שגאמר: "וחללה לא יקחו".

קס שלא יקח כהן גרושה, שגאמר: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו".

קסא שלא יקח כהן גדול אלמנה, שגאמר: "אלמנה וגרושה וחללה זנה, את אלה לא יקח".

קסב שלא יבעל כהן גדול אלמנה, ואפלו בלא קדושין, מפני שמחללה, שגאמר: "ולא יחלל זרעו בעמיו"; הרי הוא מזוהר שלא לחלל בשרה.

קסג שלא יפגס כהן למקדש פרוע ראש, שגאמר: "ראשיכם אל תפרעו".

קסד שלא יפגס כהן למקדש קרוע בגדים, שגאמר: "ויבגדיכם לא תפרעו".

קסה שלא יצא כהן מן העזרה בשעת עבודה, שגאמר: "ומפתח אהל מועד לא תצאו".

קסו שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים, שגאמר: "לנפש לא יטמא".

קסז שלא יטמא כהן גדול ואפלו לקרוביו, שגאמר: "לאביו ולאמו לא יטמא".

קסח שלא יפגס כהן גדול עם מת, שגאמר: "ועל כל נפש מת, לא יבא"; כך למדו מפי השמועה, שהוא חיב בכל גבוא וחיב בכל יטמא.

קסט שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ, שגאמר: "ונחלה לא יהיה לו".

קע שלא יקח כל שבט לוי חלק בבזה בשעת כבוש הארץ, שגאמר: "לא יהיה לכהנים הלויים... חלק ונחלה".

קעא שלא לעשות קרחה על מת, שגאמר: "לא תשימו קרחה בין עיניכם - למת".

קעב שלא לאכל בהמה טמאה, שגאמר: "אף את זה לא תאכלו ממעלי הגרה".

קעג שלא לאכל דג טמא, שגאמר: "ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו".

קעד שלא לאכל עוף טמא, שגאמר: "ואת אלה תשקצו מן העוף, לא יאכלו".

רכד שלא לעבד בשנת יובל בין אדמה בין אילן, שגאמר: "לא תזרעו".

רכה שלא לקצר ספיחי יובל בשאר השנים, שגאמר בו: "לא תקצרו את ספיחיה".

רכו שלא לאסף פרות יובל באספת שאר השנים, שגאמר בו: "ולא תבצרו את נזריה".

רכז שלא למכר שדה בארץ ישראל לצמיתות, שגאמר: "והארץ, לא תמכר לצמיתות".

רכח שלא לשנות מגרש הלויים ושדותיהם, שגאמר: "ושדה מגרש עריהם, לא ימכר"; מפי השמועה למדו, שזו אזהרה שלא ישתנה.

רכט שלא לעזב את הלויים, שגאמר: "השמר לך, פן תעזב את הלוי"; אלא נותנין להם מתנותיהם ומשפחיהם אותם בהן בכל רגל ורגל.

רל שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית, שגאמר: "לא יגש את רעהו".

רלא שלא ימנע מלהלוות לעני מפני השמטה, שגאמר: "השמר לך, פן יהיה דבר...". זה הפלל - כל מקום שגאמר 'השמר' או 'פן' או 'אל', אינו אלא מצות לא תעשה.

רלב שלא להמנע מלהחיות לעני ומלתן לו מה שהוא צריך, שגאמר: "לא תאמץ את לבבך". נמצא: הנותן צדקה - עושה מצות עשה; והמעלים עיניו מן הצדקה - יתר על שבטל עשה, עבר על לא תעשה.

רלג שלא לשלח עבד עברי ריקם פשיצא חפשי, שגאמר: "לא תשלחנו ריקם".

רלד שלא יתבע העני בחובו כשידע שהוא עני, ולא יצר לו, שגאמר: "לא תהיה לו כנשה".

רלה שלא להלוות ברבית לישראל, שגאמר: "את כסףך - לא תתן לו בנשף".

רלו שלא ללוות ברבית, שגאמר: "לא תשיף לאחריך"; כך למדו מפי השמועה, שזו אזהרה ללוה, שלא ינשף למלוה. רלו שלא להשית יד בין לזה ומלוה ברבית, ולא להיות ערב, ולא עד, ולא לכתב שטר ביניהם, שגאמר: "לא תשימון עליו נשף".

רלח שלא לאחר פעלת שכיר, שגאמר: "לא תלין פעלת שכיר אתך".

רלט שלא ימשכן בעל חובו בזרוע, שגאמר: "לא תבא אל ביתו לעבט עבטו".

רמ שלא למנוע העבוט מבעליו העני בעת שהוא צריך לו, שגאמר: "לא תשכב בעבטו"; כלומר, לא תשכב ועבוטו עמך, אלא תשיכנו לו בלילה, הואיל והוא צריך לו בלילה.

רמא שלא למשכן האלמנה, שגאמר: "ולא תחבל בגד אלמנה".

רמב שלא לחבל בליים שעושין בהם אכל נפש, שגאמר: "לא יחבל רחים ורכב".

רמג שלא לגנב נפש מישראל, שגאמר: "לא תגנב"; זו גנבת נפש.

ר שלא יראה חמץ, שגאמר: "לא יראה לך חמץ".

רא שלא ימצא חמץ, שגאמר: "שאור, לא ימצא בבתיהם".

רב שלא ישתה הנזיר יין, ולא דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין, שגאמר: "וכל משרת ענבים"; ואפלו התמיץ היין או דבר שנתערב בו היין, הרי זה אסור עליו, שגאמר: "חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה".

רג שלא יאכל ענבים לחים, שגאמר: "וענבים לחים...".

רד שלא יאכל ענבים יבשים, שגאמר: "...ויבשים לא יאכל".

רה שלא יאכל חרצנים, שגאמר: "מחרצנים... לא יאכל".

רו שלא יאכל זוגין, שגאמר: "ועד זג - לא יאכל".

רז שלא ישמא הנזיר למת, שגאמר: "לאביו ולאמו... לא ישמא".

רח שלא יפנס באהל המת, שגאמר: "על נפש מת, לא יבא".

רט שלא יגלח הנזיר, שגאמר: "תער לא יעבר על ראשו".

רי שלא לקצר כל השדה, שגאמר: "לא תכלה פאת שדך בקצריך".

ריא שלא ללקט השבילים הנופלות בשעת קצירה, שגאמר: "ולקט קצריך, לא תלקט".

ריב שלא לבצר עוללות הפרם, שגאמר: "וכרמך לא תעולל".

ריג שלא ללקט פרט הפרם, שגאמר: "ופרט פרמך לא תלקט".

ריד שלא לקח עמר השכחה, שגאמר: "לא תשוב לקחתו"; וכן לכל האילנות יש שכחה, שגאמר: "לא תפאר אחריך".

רטו שלא לזרע פלאי זרעים, שגאמר: "שדך לא תזרע פלאים".

רטז שלא לזרע תבואה או זרע פפרם, שגאמר: "לא תזרע פרמך פלאים".

ריז שלא להרביע בהמה מין בשאינו מינו, שגאמר: "בהמתך לא תרביע פלאים".

ריח שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה באחד, שגאמר: "לא תחרש בשור ובחמר יחדו".

ריט שלא לחסם בהמה בשעת מלאכה בדבר שאוכלת ממנו ונהגית, שגאמר: "לא תחסם שור בדישו".

רכ שלא לעבד אדמה בשביעית, שגאמר: "שדך לא תזרע".

רכא שלא לעבד אילן בשביעית, שגאמר: "וכרמך לא תזמר".

רכב שלא לקצר ספיחי שביעית פדרך שקוצרין בשאר השנים, שגאמר: "את ספיח קצריך לא תקצור".

רכג שלא לאסף פרות האילן בשביעית פדרך שאוספין בכל שנה ושנה, שגאמר: "ואת ענבי נזריך לא תבצר".

רע שלא להניח בהמה רוכצת תחת משאה בדרך, שגאמר: "לא תראה חמור שנאך".

רעא שלא לעשות עול במדה, שגאמר: "לא תעשו עול במשפט, במדה"; מפני השמועה למדו, שהכתוב מזהיר: לא תעשו עול במשפט המדה.

רעב שלא להיות אצלנו אכן ואכן איפה ואיפה, שגאמר: "לא יהיה לך בביהך...".

רעג שלא לעול המשפט, שגאמר: "לא תעשו עול במשפט".

רעד שלא לקח שחד, שגאמר: "ושחד, לא תקח".
רעה שלא לכבד גדול בדין, שגאמר: "ולא תהדר פני גדול".

רעו שלא ירא הדין בדין מאדם רע, שגאמר: "לא תגורו מפני איש".

רעז שלא לרחם על עני בדין, שגאמר: "ודל, לא תהדר בריבו".

רעה שלא להטות משפט אדם חוטא, שגאמר: "לא תטה משפט אביך"; למדו מפני השמועה, שזה אביון במצוות. **רעט** שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות, שגאמר: "לא תחוס עיניך...".

רפ שלא להטות משפט גרים ויתומים, שגאמר: "לא תטה משפט גר יתום".

רפא שלא לשמע מאחד מבצלי דינין ואין חברו עמו, שגאמר: "לא תשא שמע שוא".

רפב שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות, אם היו המסיבין יותר על המזכין אחד, שגאמר: "לא תהיה אחרי רבים לרעת".

רפג שלא ללמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות, שגאמר: "ולא תענה על רב, לנטת".

רפד שלא למנות בדינין אדם שאינו חכם בדיני תורה, אף על פי שהוא חכם בתכמות אחרות, שגאמר: "לא תפירו פנים במשפט".

רפה שלא להעיד בשקר, שגאמר: "לא תענה ברעך עד שקר".

רפו שלא יעיד בעל עברה, שגאמר: "אל תשת ירך עם רשע, להיות עד חסם".

רפז שלא יעיד קרוב, שגאמר: "לא יומתו אבות על בנים"; מפני השמועה למדו, שלא יומתו אבות בעדות בנים, והוא הדין לשאר הקרובים.

רפח שלא לכות הדין על פי עד אחד, שגאמר: "לא יקום עד אחד באיש".

רפט שלא להרג נקי, שגאמר: "לא תרצח".
רצ שלא לחתך הדין באמד הדעת, עד שיראו שני עדים גופו של דבר, שגאמר: "ונקי וצדיק אל תהרג".

רצא שלא יורה העד בדין שהעיד בו בדיני נפשות, שגאמר: "ועד אחד, לא יענה בנפש".

רצב שלא להרג מחיב הריגה קדם שיעמד בדין, שגאמר: "ולא ימות הרצח, עד עמדו לפני העדה".

רצג שלא לחוס על הרודף, אלא הורגין אותו קדם

רמד שלא לגנב ממון, שגאמר: "לא תגנבו"; זו גנבת ממון.

יום רביעי

רמה שלא לגזל, שגאמר: "לא תגזל".
רמו שלא להסיג גבולות, שגאמר: "לא תסיג גבול רעך".

רמז שלא לעשק, שגאמר: "לא תעשק את רעך".
רמח שלא לכחש בממון חברו, שגאמר: "ולא תכחשו".
רמט שלא לשבע על כפירת ממון חברו, שגאמר: "ולא תשקרו"; כלומר, לא תשבע על שקר בממון שיש לחברך בידך.

רנ שלא יונה במקח וממכר, שגאמר: "אל תונו איש את אחיו".

רנא שלא יונה בדרךים, שגאמר: "ולא תונו איש את עמיתו"; זו אונאת דברים.

רנב שלא להונות את הגר בדרךים, שגאמר: "וגר לא תונה".

רנג שלא להונות את הגר במקח וממכר, שגאמר: "ולא תלחצנו".

רנד שלא להחזיר עבד שברח לארץ ישראל לאדוניו שפחוצה לארץ, שגאמר: "לא תסגיר עבד אל אדניו".

רנה שלא להונות עבד זה, שגאמר: "עמד ישב בקרבו במקום אשר יבחר... בטוב לו, לא תוננו".

רנו שלא לענות יתום ואלמנה, שגאמר: "כל אלמנה ויתום, לא תענון".

רנז שלא לעבד בעבד עברי עבודת עבד, שגאמר: "לא תעבד בו עבדת עבד".

רנח שלא למכר אותו ממכרת עבדים, שגאמר: "לא ימכרו ממכרת עבד".

רנט שלא לעבד בעבד עברי בדרך, שגאמר: "לא תרדה בו בדרך".

רס שלא להניח הגוי לעבד בעבד עברי הנמכר לו בדרך, שגאמר: "לא ירדנו בדרך לעיניך".

רסא שלא למכר אמה עבריה לאחר, שגאמר: "לא ימשל למכרה".

רסב שלא למנע מאמה עבריה היעודה שאר כסות ועונה, שגאמר: "שארה כסותה ועונתה, לא יגרע"; והוא הדין לשאר הנשים.

רסג שלא למכר אשת יפת תאר, שגאמר: "לא תמכנה".
רסד שלא לכבש אשת יפת תאר להיות שפחה, שגאמר: "לא תתעמר בה".

רסה שלא לחמד, שגאמר: "לא תחמד אשת רעך".
רסו שלא להתאוות, שגאמר: "ולא תתאוה בית רעך".

רסז שלא יאכל השכיר שלא בשעת גמר מלאכה מן המקבר שהוא עושה בו, שגאמר: "וחרמש לא תניף...".
רסח שלא יקח השכיר יתר על אכילתו, שגאמר: "ואכלת ענבים כנפשו שבועך; ואל בליך, לא תתן".

רסט שלא תעלם מן האבדה, שגאמר: "לא תוכל להתעלם".

שיט שלא להכות אב ואם, שנגאמר: "ומכה אביו ואמו, מות יומת".

שכ שלא לעשות מלאכה בשבת, שנגאמר: "לא תעשה כל מלאכה".

שכא שלא להלך חוץ לתחום מדינה פהולכי דרכים בשבת, שנגאמר: "אל יצא איש ממקומו".

שכב שלא לענש בשבת, שנגאמר: "לא תבערו אש בכל משבתיכם".

שכג שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח, שנגאמר: "כל מלאכה לא יעשה בהם".

שכד שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח, שנגאמר בו: "כל מלאכה לא יעשה בהם".

שכה שלא לעשות מלאכה בחג השבועות, שנגאמר בו: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שכו שלא לעשות מלאכה באחד לחדש השביעי, שנגאמר בו: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שכז שלא לעשות מלאכה ביום הכפורים, שנגאמר בו: "יכול מלאכה לא תעשו".

שכח שלא לעשות מלאכה בראשון של חג, שנגאמר: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שכט שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג, שנגאמר בו: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

של שלא לגלות ערות אם, שנגאמר: "אמך היא, לא תגלה ערותה".

שלא שלא לגלות ערות אשת אב, שנגאמר: "ערות אשת אביך לא תגלה".

שלב שלא לגלות ערות אחות, שנגאמר: "ערות אחותך... לא תגלה".

שלג שלא לגלות ערות אחותו מן האב ומן האם, שנגאמר: "ערות בת אשת אביך מולדת אביך, אחותך היא - לא תגלה ערותה".

שלד שלא לגלות ערות בת הבן, שנגאמר: "ערות בת הבן...".

שלה שלא לגלות ערות בת הבת, שנגאמר: "או בת בתך, לא תגלה ערותן".

שלו שלא לגלות ערות הבת; ולמה לא נתפרשה בתורה? מפני שאסור בת הבת, שמתק מן הבת; ומפי השמועה למדו, שאסור הבת מגופי תורה, כשאר עריות. **שלו** שלא לגלות ערות אשה ובתה, שנגאמר: "ערות אשה ובתה לא תגלה".

שלח שלא לגלות ערות אשה ובת בנה, שנגאמר: "את בת בנה".

שלט שלא לגלות ערות אשה ובת בתה, שנגאמר: "ואת בת בתה לא תקח".

שמ שלא לגלות ערות אחות האב, שנגאמר: "ערות אחות אביך לא תגלה".

שמא שלא לגלות ערות אחות האם, שנגאמר: "ערות אחות אמך לא תגלה".

שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה ערותו, שנגאמר: "וקצתה את פפה, לא תחוס עינך".

רצד שלא לענש האנוס, שנגאמר: "ולנערה לא תעשה דבר".

רצה שלא לקח כפר מן הרוצח, שנגאמר: "ולא תקחו כפר לנפש רוצח".

רצו שלא לקח כפר בגלות רוצח בשנגה, שנגאמר: "ולא תקחו כפר, לנוס אל עיר מקלטו".

רצז שלא לעמד על הדם, שנגאמר: "לא תעמד על דם רצף".

רצה שלא להניח מכשול, שנגאמר: "ולא תשים דמים בביתך".

רצט שלא להכשיל תם בדרך, שנגאמר: "ולפני עור, לא תתן מכשל".

ש שלא להוסיף במלקות המקוב מלקות, שנגאמר: "לא יוסיף; פן יוסיף".

שא שלא לרגל, שנגאמר: "לא תלך רכיל בעמידך".

שב שלא לשנא בלב, שנגאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך".

שג שלא להלבין פני אדם מישראל, שנגאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא".

שד שלא לנקם, שנגאמר: "לא תקם".

שה שלא לנטר, שנגאמר: "ולא תטר".

שו שלא לקח אם על הבנים, שנגאמר: "לא תקח האם על הבנים".

שוז שלא לגלח שער הנתק, שנגאמר: "ואת הנתק לא יגלח".

שח שלא לתלש סימני צרעת, שנגאמר: "השמר בנגע הצרעת".

שט שלא לעבד ולזרע בנחל איתן, שנגאמר: "אשר לא יעבד בו, ולא יזרע".

שי שלא להחיות מכשף, שנגאמר: "מכשפה לא תחיה".

שיא שלא יתחייב חתן בדרך מצרכי רבים כל שנתו, כגון צבא ושמירת החומה וכיוצא בהן, שנגאמר: "לא יצא בצבא, ולא יעבר עליו לכל דבר".

שיב שלא להמרות על פי בית דין, שנגאמר: "לא תסור מפל הדבר אשר יגידו לך".

שיג שלא להוסיף על מצוות התורה, בין תורה שבכתב בין בפיושה שקבלו על פה, שנגאמר: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם - אתו תשמרו לעשות; לא תסף עליו".

שיד שלא לגרע מכל מצוות התורה, שנגאמר: "ולא תגרע ממנו".

שטו שלא לקלל הדין, שנגאמר: "אלהים לא תקלל".

שטז שלא לקלל הנשיא, והוא המלך או ראש ישיבת ארץ ישראל, שנגאמר: "ונשיא בעמך, לא תאר".

שז שלא לקלל אהרן משאר ישראל, שנגאמר: "לא תקלל חרש".

שיח שלא לקלל אב ואם, שנגאמר: "ומקלל אביו ואמו, מות יומת".

שסה שלא ירבה לו המלך כסף וזהב, שנאמר: "וכסף וזהב, לא ירבה לו מאד".

אלו הם שש מאות ושלש עשרה מצוות שנאמרו לו למשה בסיני, הן וכללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן; וכל אותן הכללות והפרטות והדקדוקין והבאורין של כל מצוה ומצוה, היא תורה שבכל פה שקבלו בית דין מפי בית דין. ויש מצוות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה, וקבעו אותן נביאים ונחכמים, ופשוטו בכל ישראל - כגון מקרא מגלה, ונר הנפקה, ותענית תשעה באב, וידיים, וערובין. ויש לכל מצוה ומצוה מאלו פרושין ודקדוקין; והכל יתבאר בחבור זה.

כל אלו המצוות שנתחדשו - תיבין אנו לקבלם ולשמרם, שנאמר: "לא תסור מן הדבר וגו'"; ואינם תוספת על מצוות התורה. ועל מה הזהירה תורה, "לא תסף עליו ולא תגרע ממנו"? שלא יהיה נביא רשאי לחדש דבר, ולומר שהקדוש ברוך הוא צוהו במצוה זו להוסיף למצוות התורה, או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלש עשרה מצוות. אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה, או דרך הוראה, או דרך גזרה - אין זו תוספת; שהרי לא אמרו שהקדוש ברוך הוא צוה לעשות ערוב או לקרות המגלה בעונתה. ואלו אמרו כן, היו מוסיפין על התורה. אלא כף אנו אומרין, שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו, והיה קרוב לשוננו כדי לברכו ולהללו, וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה, "כי מי גוי גדול, אשר לו אלהים קרבים אליו, פה אלהינו בכל קראנו אליו". ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים, בין עשה ובין לא תעשה.

יום חמישי

**וראיתי לחלק חבור זה
לארבעה עשר ספרים:**

ספר ראשון - אכלל בו כל המצוות שהן עקר דת משה רבנו, וצריך להודיע אותן תחלת הכל - כגון יחוד שמו ברוך הוא, ואסור עבודה זרה. וקראתי שם ספר זה, 'ספר המדע'.

ספר שני - אכלל בו המצוות שהן תדירות, שנצטוינו בהם כדי לאהב את המקום ולזכרו תמיד - כגון קרית שמע, ותפלה, ותפלין, וברכות; ומילה בכללן, לפי שהיא אות בבשרנו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפלין ולא ציצית וכיוצא בהן. וקראתי שם ספר זה, 'ספר אהבה'.

ספר שלישי - אכלל בו המצוות שהם בזמנים ידועים - כגון שבת, ומועדות. וקראתי שם ספר זה, 'ספר זמנים'.
ספר רביעי - אכלל בו מצוות של בעילה - כגון קדושין וגרושין, ויבום וחיצה. וקראתי שם ספר זה, 'ספר נשים'.

שמב שלא לגלות ערות אשת אחי האב, שנאמר: "אל אשתו לא תקרב, דדתך היא".

שמג שלא לגלות ערות אשת הבן, שנאמר: "ערות בלתיך, לא תגלה".

שמד שלא לגלות ערות אשת אח, שנאמר: "ערות אשת אחיך לא תגלה".

שמה שלא לגלות ערות אחות אשתו, שנאמר: "ואשה אל אחתה לא תקח".

שמו שלא לגלות ערות נדה, שנאמר: "ואל אשה בנדת טמאתה - לא תקרב".

שמז שלא לגלות ערות אשת איש, שנאמר: "ואל אשת עמיתך - לא תתן שכבתך לזרע".

שמח שלא לשכב עם בהמה, שנאמר: "ובכל בהמה לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה".

שמט שלא תביא אשה בהמה עליה, שנאמר: "ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה".

שנ שלא לשכב עם זכר, שנאמר: "ואת זכר - לא תשכב".

שנא שלא לגלות ערות האב עצמו, שנאמר: "ערות אביך... לא תגלה".

שנב שלא לגלות ערות אחי האב עצמו, שנאמר: "ערות אחי אביך לא תגלה".

שנג שלא לקרב לעריות בדרך המביאין לידי גלוי ערוה, כגון חבוק ונשויק ורמיה וקפיצה, שנאמר: "אל כל שאר בשרו, לא תקרבו לגלות ערוה"; מפי השמועה למדו, שזו אזהרה לקרבה המביאה לידי גלוי ערוה.

שנד שלא ישא ממזר בת ישראל, שנאמר: "לא יבא ממזר בקהל ה'".

שנה שלא תהיה קדשה, והיא הנבעלת בלא כתובה וקדושין, שנאמר: "לא תהיה קדשה".

שנו שלא יחזיר המגרש גרושתו אחר שנשאת לאחר, שנאמר: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה".

שנז שלא תנשא היבמה לאחר חוץ מיבמה, שנאמר: "לא תהיה אשת המת...".

שנח שלא יגרש האונס אנוסתו, שנאמר: "לא יוכל שלחה כל ימיו".

שנט שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו, שנאמר בו: "לא יוכל לשלחה כל ימיו".

שס שלא יקח סריס בת ישראל, שנאמר: "לא יבא פצוע דבא".

שסא שלא לסרס זכר מפל המינין, לא אדם ולא בהמה חיה ועוף, שנאמר: "ובארצכם לא תעשו".

שסב שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים, שנאמר: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי".

שסג שלא ירבה המלך סוסים, שנאמר: "לא ירבה לו סוסים".

שסד שלא ירבה המלך נשים, שנאמר: "ולא ירבה לו נשים".

להדמות בדרךיו; (ב) להדבק בידועיו; (ג) לאהב את רעים; (ד) לאהב את הגרים; (ה) שלא לשנא אחים; (ו) להוכיח; (ז) שלא להלבין פנים; (ח) שלא לענות אמללים; (ט) שלא להלהך רכיל; (י) שלא לנקם; (יא) שלא לנטר.

הלכות תלמוד תורה. יש בכללן שתי מצוות עשה - (א) ראשונה לתלמוד תורה; (ב) שניה לכבוד מלמדיה וידועיה. הלכות עבודה זרה וחקות הגוים. יש בכללן אחת וחקמים מצוות - שתי מצוות עשה, ותשע וארבעים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לפנות אחר עבודה זרה; (ב) שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית העינים; (ג) שלא לגדף; (ד) שלא יעבד אותה כדרך עבודתה; (ה) שלא ישפתנה לה; (ו) שלא לעשות פסל לעצמו; (ז) שלא לעשות פסל אפלו לאחרים; (ח) שלא לעשות צורות אפלו לנואי; (ט) שלא להדיח אחרים אחריה; (י) לשרף עיר הנדחת; (יא) שלא לבנותה; (יב) שלא להנות מפל ממזנה; (יג) שלא להסית יחיד לעבדה; (יד) שלא לאהב המסית; (טו) שלא לעזב שנאתו; (טז) שלא להצילו; (יז) שלא לתלמד עליו זכות; (יח) שלא ימנע מללמד עליו חובה; (יט) שלא להתנבא בשמה; (כ) שלא לשמע מן המתנבא בשמה; (כא) שלא להתנבא בשקר, ואפלו בשם ה'; (כב) שלא לגור מהריגת נביא שקר; (כג) שלא לשבע בשם עבודה זרה; (כד) שלא לעשות אוב; (כה) שלא לעשות ידעוני; (כו) שלא להעביר למלך; (כז) שלא להקים מצבה; (כח) שלא להשפתות על אבן משפית; (כט) שלא לטע אשרה; (ל) לאבד עבודה זרה וכל הנעשה בשבילה; (לא) שלא להנות בעבודה זרה ובכל משמשיה; (לב) שלא להנות בצפוי נעבד; (לג) שלא לזרות ברית לעובדי עבודה זרה; (לד) שלא לחן עליהן; (לה) שלא ישבו בארצנו; (לו) שלא להדמות במנהגותן ובמלבושן; (לז) שלא לנחש; (לח) שלא לקסם; (לט) שלא לעונן; (מ) שלא לחבר חבר; (מא) שלא לדרש אל המתים; (מב) שלא לשאל באוב; (מג) שלא לשאל בידעוני; (מד) שלא לכשף; (מה) שלא להקיף פאת ראש; (מו) שלא להשחית פאת זקן; (מז) שלא יעדה איש עדי אשה; (מח) שלא תעדה אשה עדי איש; (מט) שלא לכתב קצקע; (נ) שלא להתגודד; (נא) שלא לעשות קרחה על מת.

הלכות תשובה. מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה', ויתודה.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, חמש ושבעים - שש עשרה מהם מצוות עשה, ותשע וחקמים מצוות לא תעשה.

ספר אהבה

הלכותיו שש, וזה הוא סדורן: הלכות קרית שמע, הלכות תפלה וברכת כהנים, הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה, הלכות ציצית, הלכות ברכות, הלכות מילה.

הלכות קרית שמע. מצות עשה אחת, והיא לקרות קרית שמע פעמים ביום.

ספר חמישי - אכלל בו מצוות של ביאות אסורות, ומצוות של מאכלות אסורות - לפי שבשני ענינים האלו קדשנו המקום והבדלנו מן האמות, בעריות ובמאכלות אסורות, ובשניהם נאמר: "ואבדל אתכם מן העמים", "אשר הבדלתי אתכם מן העמים". וקראתי שם ספר זה, 'ספר קדשה'.

ספר ששי - אכלל בו מצוות שיתחייב בהם מי שאסר עצמו בדברים - כגון שבועות ונדרים. וקראתי שם ספר זה, 'ספר הפלאה'.

ספר שביעי - אכלל בו מצוות שהם בזרע הארץ - כגון שמטים ויובלות, ומעשרות ותרומות, ושאר מצוות הנגללים עמהן מענינם. וקראתי שם ספר זה, 'ספר ירעים'.

ספר שמיני - אכלל בו מצוות שהן בבנין מקדש וקרבת צבור התמידין. וקראתי שם ספר זה, 'ספר עבודה'.

ספר תשיעי - אכלל בו מצוות שהם בקרבתות היחיד. וקראתי שם ספר זה, 'ספר קרבתות'.

ספר עשירי - אכלל בו מצוות שהן בטהרות וטמאות. וקראתי שם ספר זה, 'ספר טהרה'.

ספר אחד עשר - אכלל בו מצוות שבין אדם לחברו, ויש בהם הזק תחלה בפמון או בגוף. וקראתי שם ספר זה, 'ספר נזיקין'.

ספר שנים עשר - אכלל בו מצוות מכירה וקניה. וקראתי שם ספר זה, 'ספר קנין'.

ספר שלשה עשר - אכלל בו מצוות שבין אדם לחברו, בשאר הדינים שאין בתחלתן הזק - כגון שומרים, ובצלי חובות, וטענות וכפירות. וקראתי ספר זה, 'ספר משפטים'.

ספר ארבעה עשר - אכלל בו מצוות שהן מסורין לסנהדרין - כגון מיתות בית דין, וקבלת עדות, ודין המלך ומלחמותיו. וקראתי שם ספר זה, 'ספר שופטים'.

וזה הוא חלוק הלכות של חברו זה לפי עניני הספרים, וחלוק המצוות לפי עניני ההלכות.

ועתה אתחיל לבאר כל משפטי מצוה ומצוה וכל הדינים הנכללים עמה מענינה על סדר ההלכות בעזרת אל שדי.

ספר המדע

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות יסודי התורה, הלכות דעות, הלכות תלמוד תורה, הלכות עבודה זרה וחקות הגוים, הלכות תשובה.

הלכות יסודי התורה. יש בכללן עשר מצוות - שש מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לידע שיש שם אלוה; (ב) שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה זולתי ה'; (ג) ליחדו; (ד) לאהבו; (ה) ליראה ממנו; (ו) לקדש שמו; (ז) שלא לחלל את שמו; (ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהן; (ט) לשמע מן הנביא המדבר בשמו; (י) שלא לנסותו.

הלכות דעות. יש בכללן אחת עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א)

שבועה; (ה) שלא יראה חמץ כל שבועה; (ו) שלא ימצא חמץ כל שבועה; (ז) לאכל מצה בלילי הפסח; (ח) לספר ביציאת מצרים באותו הלילה.

הלכות שופר וספה ולולב. יש בכללן שלש מצוות עשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לשמע קול שופר באחד בתש"י; (ב) לישוב בספה שבעת ימי החג; (ג) לטל לולב במקדש כל שבועת ימי החג.

הלכות שקלים. מצוות עשה אחת, והיא לתן כל איש מחצית שקל בכל שנה.

הלכות קדוש החדש. מצוות עשה אחת, והיא לחשב ולדיע ולקבוע באיזה יום הוא תחלת כל חודש וחדש מחדש השנה.

הלכות תעניות. מצוות עשה אחת, והיא להתענות ולזעק לפני ה' בעת כל צרה גדולה שתבוא על הצבור.

הלכות מגלה וחספה. יש בכללן שתי מצוות עשה מדברי סופרים, ואינן מן המצוות.

נמצאו כל המצוות של תורה הנכללות בספר זה, חמש ושלשים - תשע עשרה מהן מצוות עשה, ושש עשרה מצוות לא תעשה; ויש בו שלש מצוות מדברי סופרים.

ספר נשים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות אישות, הלכות גרושין, הלכות יבום וחספה, הלכות נערה בתולה, הלכות סוטה.

הלכות אישות. יש בכללן ארבע מצוות - שתי מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לשא אשה בכחבה וקדושין; (ב) שלא תבעל אשה בלא כתובה וקדושין; (ג) שלא ימנע שאר פסות ועונה; (ד) לפרות ולרבות ממנה.

הלכות גרושין. יש בכללן שתי מצוות - אחת מצוות עשה, והיא שיגרש המגרש בספר; שניה מצוות לא תעשה, והיא שלא יחזיר גרושתו משנשאת.

הלכות יבום וחספה. יש בכללן שלש מצוות - שתי מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) ליבם; (ב) לחלץ; (ג) שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסור רשות היבם מעליה.

הלכות נערה בתולה. יש בכללן חמש מצוות - שלש מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לקנס המפתה; (ב) שישא האונס אנוסה; (ג) שלא יגרש האונס; (ד) שתשב אשת מוציא שם רע תחת בעלה לעולם; (ה) שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו.

הלכות סוטה. יש בכללן שלש מצוות - אחת מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לעשות לסוטה כתורת הקנאות הסדורה בתורה; (ב) שלא לתן שמן על קרבנה; (ג) שלא לתן עליו לבונה.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שבע עשרה מצוות - מהן תשע מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה.

הלכות תפלה וברכת פתנים. יש בכללן שתי מצוות עשה: אחת, לעבד את ה' בתפלה בכל יום; שניה, לברך פתנים את ישראל בכל יום.

הלכות תפלין ומזוזה וספר תורה. יש בכללן חמש מצוות עשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) להיות תפלין על הראש; (ב) לקשרם על היד; (ג) לקבוע מזוזה בפתחי השערים; (ד) לכתב כל איש ספר תורה לעצמו; (ה) לכתב המלך ספר שני לעצמו, כדי שיהיה לו שני ספרי תורה.

הלכות ציצית. מצוות עשה אחת, והיא לעשות ציצית על כנפי הסוטה.

הלכות ברכות. מצוות עשה אחת, והיא לברך את שם הקדוש ברוך הוא אחר אכילה.

הלכות מילה. מצוות עשה אחת, והיא למול את הזכרים ביום השמיני.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, אחת עשרה מצוות עשה.

ספר זמנים

הלכותיו עשר, וזה הוא סדורן: הלכות שבת, הלכות ערובין, הלכות שביתת עשור, הלכות שביתת יום טוב, הלכות חמץ ומצה, הלכות שופר וספה ולולב, הלכות שקלים, הלכות קדוש החדש, הלכות תעניות, הלכות מגלה וחספה.

הלכות שבת. יש בכללן חמש מצוות - שתי מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לשבת בשביעי; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) שלא לענש בשבת; (ד) שלא לצאת חוץ לגבול בשבת; (ה) לקדש יום השבת בזכירה.

הלכות ערובין. מצוות עשה אחת, והיא מדברי סופרים ואינה מן המצוות.

הלכות שביתת עשור. יש בכללן ארבע מצוות - שתי מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לשבת בו ממלאכה; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) להתענות בו; (ד) שלא לאכל ולשתות בו.

הלכות שביתת יום טוב. יש בכללן שתי מצוות עשה - שש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) לשבת בראשון של פסח; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) לשבת בשביעי של פסח; (ד) שלא לעשות בו מלאכה; (ה) לשבת ביום חג השבועות; (ו) שלא לעשות בו מלאכה; (ז) לשבת בראש השנה; (ח) שלא לעשות בו מלאכה; (ט) לשבת בראשון של חג הסוכות; (י) שלא לעשות בו מלאכה; (יא) לשבת בשמיני של חג; (יב) שלא לעשות בו מלאכה.

הלכות חמץ ומצה. יש בכללן שמונה מצוות - שלש מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן; (א) שלא לאכל חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמצלה; (ב) להשבית שאור מארבעה עשר; (ג) שלא לאכל חמץ כל שבועה; (ד) שלא לאכל תערבת חמץ כל

הלכות שחיטה. יש בכללן חמש מצוות - שלש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) לשחט, ואחר כך יאכל; (ב) שלא לשחט אותו ואת בנו ביום אחד; (ג) לכסות דם חיה ועוף; (ד) שלא לקח האם על הבנים; (ה) לשלח האם, אם לקחה על הבנים. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שבאים מצוות - מהן שמונה מצוות עשה, ושתיים וששים מצוות לא תעשה.

ספר הפלאה

הלכותיו ארבע, וזה הוא סדורן: הלכות שבועות, הלכות נדרים, הלכות נזירות, הלכות ערכין ותרמים. הלכות שבועות. יש בכללן חמש מצוות - אחת מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) שלא לשבע בשמו לשקר; (ב) שלא לשא את שמו לשוא; (ג) שלא לכפר בפקדון; (ד) שלא לשבע על כפירת ממון; (ה) לשבע בשמו באמת. הלכות נדרים. יש בכללן שלש מצוות - שתי מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) שישמר מוצא שפתיו ויעשה כמו שצוה; (ב) שלא יחל דברו; (ג) שיופר הנדר או השבועה, וזה הוא דין הפר נדרים המפרש בתורה שבכתב.

הלכות נזירות. יש בכללן עשר מצוות - שתי מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) שישגדל הנזיר פרע; (ב) שלא יגלח שערו כל ימי נזרו; (ג) שלא ישטה הנזיר זין ולא תערבת זין, ואפלו חמץ שלהן; (ד) שלא יאכל ענבים לחים; (ה) שלא יאכל צמוקין; (ו) שלא יאכל חרצנים; (ז) שלא יאכל זוגין; (ח) שלא יכנס לאהל המת; (ט) שלא יטמא למתים; (י) שישלח על הקרבנות, כשישלים נזירותו או כשיטמא.

הלכות ערכין ותרמים. יש בכללן שבע מצוות - חמש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) לדון בערכי אדם באשר מפרש בתורה, וזה הוא דין ערכי אדם; (ב) דין ערכי בהמה; (ג) דין ערכי בתים; (ד) דין ערכי שדות; (ה) דין מקרים נכסיו; (ו) שלא ימכר חרם; (ז) שלא יגאל חרם.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, חמש ועשרים - עשר מהן מצוות עשה, וחמש עשרה מצוות לא תעשה.

ספר זרעים

הלכותיו שבע, וזה הוא סדורן: הלכות פלאים, הלכות מתנות עניים, הלכות תרומות, הלכות מעשרות, הלכות מעשר שני ונטע רבעי, הלכות בכורים ושאר מתנות כהנה שבבבבלין, הלכות שמיטה ויובל.

הלכות פלאים. יש בכללן חמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) שלא לזרע זרעים פלאים; (ב) שלא לזרע תבואה או ירק בכרם; (ג) שלא להרביע בהמה פלאים; (ד) שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה כאחד; (ה) שלא ללבש פלאים.

יום שישי

ספר קדשה

הלכותיו שלש, וזה הוא סדורן: הלכות אסורי ביאה, הלכות מאכלות אסורות, הלכות שחיטה.

הלכות אסורי ביאה. יש בכללן שבע ושלישים מצוות - אחת מצוות עשה, ושש ושלישים מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) שלא לבא על האם; (ב) שלא לבא על אשת אב; (ג) שלא לבעל אחות; (ד) שלא לבעל בת אשת אב; (ה) שלא לבעל בת הבן; (ו) שלא לבעל בת; (ז) שלא לבעל בת הבת; (ח) שלא לשא אשה ובתה; (ט) שלא לשא אשה ובת בנה; (י) שלא לשא אשה ובת בתה; (יא) שלא לבעל אחות אב; (יב) שלא לבעל אחות אם; (יג) שלא לבעל אשת אחי האב; (יד) שלא לבעל אשת הבן; (טו) שלא לבעל אשת אח; (טז) שלא לבעל אחות אשתו; (יז) שלא לשכב עם בהמה; (יח) שלא תביא אשה בהמה עליה; (יט) שלא לשכב עם זכר; (כ) שלא לגלות ערות אב; (כא) שלא לגלות ערות אחי האב; (כב) שלא לבעל אשת איש; (כג) שלא לבעל נדה; (כד) שלא להתחתן בגוים; (כה) שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'; (כו) שלא להרחיק דור שלישי מצרי מלבוא בקהל ה'; (כז) שלא להרחיק דור שלישי אדומי מלבוא בקהל ה'; (כח) שלא יבוא ממזר בקהל ה'; (כט) שלא יבוא סריס בקהל ה'; (ל) שלא לסרס זכר, אפלו בהמה חיה ועוף; (לא) שלא ישא כהן גדול אלמנה; (לב) שלא יבעל כהן גדול אלמנה, אפלו בלא נשואין; (לג) שישא כהן גדול בתולה בנערותה; (לד) שלא ישא כהן גרושה; (לה) שלא ישא זונה; (לו) שלא ישא חללה; (לז) שלא יקרב אדם לאחת מפל העריות, ואף על פי שלא בעל.

הלכות מאכלות אסורות. יש בכללן שמונה ועשרים מצוות - ארבע מצוות עשה, וארבע ועשרים מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטָן: (א) לבדק בסימני בהמה וחיה, להבדיל בין טמא לטהור; (ב) לבדק בסימני העוף, להבדיל בין טמא לטהור; (ג) לבדק בסימני חגבים, להבדיל בין טמא לטהור; (ד) לבדק בסימני דגים, להבדיל בין טמא לטהור; (ה) שלא לאכל בהמה וחיה טמאה; (ו) שלא לאכל דגים טמאים; (ז) שלא לאכל עוף טמא; (ח) שלא לאכל שרץ העוף; (ט) שלא לאכל שרץ הארץ; (י) שלא לאכל רמש הארץ; (יא) שלא לאכל תולעת הפרות כשתצא לארץ; (יב) שלא לאכל שרץ המים; (יג) שלא לאכל נבלה; (יד) שלא להנות בשור הנסקל; (טו) שלא לאכל טרפה; (טז) שלא לאכל אבר מן החי; (יז) שלא לאכל דם; (יח) שלא לאכל חלב בהמה טהורה; (יט) שלא לאכל גיד הנשה; (כ) שלא לאכל בשר בחלב; (כא) שלא לבשלו; (כב) שלא לאכל לחם תבואה חדש; (כג) שלא לאכל קלי מן החדש; (כד) שלא לאכל פרמל מן החדש; (כה) שלא לאכל ערלה; (כו) שלא לאכל פלאי הכרם; (כז) שלא לאכל טבל; (כח) שלא לשתות זין נסך.

זו; (יד) שלא יקצר ספיחיה כנגד הקוצרים; (טו) שלא יבצר נזיריה כנגד הבוצרים; (טז) לתן גאלה לארץ בשנה זו, והוא דין שדה אחזה ושדה מקנה; (יז) שלא תמכר הארץ לצמיתות; (יח) דין בתי ערי חומה; (יט) שלא יתחל כל שבט לוי בארץ ישראל, אלא נותנין להם ערים מתנה לשבת בהן; (כ) שלא יקח שבט לוי חלק בבנה; (כא) לתן ללוים ערים לשבת ומגוריהן; (כב) שלא ימכר מגרש עריהם, אלא גואלין לעולם בין לפני היוכל בין לאחר היוכל.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שבע וששים - מהם שלשים מצוות עשה, ושבע ושלושים מצוות לא תעשה.

ספר עבודה

הלכותיו תשע, וזה הוא סדורן: הלכות בית הבחירה, הלכות כלי המקדש והעובדים בו, הלכות ביאת המקדש, הלכות אסורי מזבח, הלכות מעשה הקרבנות, הלכות תמידן ומוספין, הלכות פסולי המקדשין, הלכות עבודת יום הכפורים, הלכות מעילה.

הלכות בית הבחירה. יש בכללן שש מצוות - שלש מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) לבנות מקדש; (ב) שלא לבנות המזבח גזית; (ג) שלא לעלות עליו במעלות; (ד) ליראה מן המקדש; (ה) לשמר את המקדש סביב; (ו) שלא להשבית שמירת המקדש.

הלכות כלי המקדש והעובדים בו. יש בכללן ארבע עשרה מצוות - שש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) לעשות שמן המשחה; (ב) שלא לעשות כמותו; (ג) שלא לסוף ממנו; (ד) שלא לעשות כמתכנת הקטרת; (ה) שלא להקטיר על מזבח הקטרת חוץ מן הקטרת; (ו) לשאת הארון על הכתף; (ז) שלא יסורו הבדים ממנו; (ח) שיעבד הלוי במקדש; (ט) שלא יעשה אהד במלאכת חבירו במקדש; (י) לקדש הפהן לעבודה; (יא) שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים; (יב) ללבש בגדי כהנה לעבודה; (יג) שלא יקרא המעיל; (יד) שלא יחז החשן מעל האפוד.

הלכות ביאת המקדש. יש בכללן חמש עשרה מצוות - שתי מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) שלא יכנס בהן שכור למקדש; (ב) שלא יכנס לו בהן פרוע ראש; (ג) שלא יכנס לו בהן קרוע בגדים; (ד) שלא יכנס בהן בכל עת אל ההיכל; (ה) שלא יצא בהן מן המקדש; (ו) לשלח טמאים מן המקדש; (ז) שלא יכנס טמא למקדש; (ח) שלא יכנס טמא להר הבית; (ט) שלא ישמש טמא; (י) שלא ישמש טבול יום; (יא) לקדש העובד ידיו ורגליו; (יב) שלא יכנס בעל מום להיכל ולמזבח; (יג) שלא יעבד בעל מום; (יד) שלא יעבד בעל מום עובר; (טו) שלא יעבד זר.

הלכות אסורי מזבח. יש בכללן ארבע עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ופעור מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) להקריב כל הקרבנות תמימים; (ב) שלא

הלכות מתנות עניים. יש בכללן שלש עשרה מצוות - שבע מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) להניח פאה; (ב) שלא יכלה הפאה; (ג) להניח לקט; (ד) שלא ילקט הלקט; (ה) לעזוב עוללות בפרס; (ו) שלא יעולל הפרס; (ז) לעזוב פרט הפרס; (ח) שלא ילקט פרט הפרס; (ט) להניח השכחה; (י) שלא ישוב לקחת השכחה; (יא) להפריש מעשר לעניים; (יב) לתן צדקה כמסת יד; (יג) שלא יאמץ לכבו על העני.

הלכות תרומות. יש בכללן שמונה מצוות - שתיים מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) להפריש תרומה גדולה; (ב) להפריש תרומת מעשר; (ג) שלא יקדים תרומות ומעשרות זה לזה, אלא יפריש על הסדר; (ד) שלא יאכל זר תרומה; (ה) שלא יאכל אפלו תושב כהן או שכירו תרומה; (ו) שלא יאכל ערל תרומה; (ז) שלא יאכל כהן טמא תרומה; (ח) שלא תאכל חלה תרומה, ולא מורס מן הקדשים.

הלכות מעשר. מצות עשה אחת - והיא להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משני הריצה, ולתנו ללוים.

הלכות מעשר שני ונטע רבעי. יש בכללן תשע מצוות - שלש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) להפריש מעשר שני; (ב) שלא להוציא דמיו בשאר צרכי האדם, חוץ מאכילה ושתייה וסיכה; (ג) שלא לאכלו בטמאה; (ד) שלא לאכלו באנינות; (ה) שלא לאכל מעשר שני של דגן חוץ לירושלים; (ו) שלא לאכל מעשר תירוש חוץ לירושלים; (ז) שלא לאכל מעשר יצהר חוץ לירושלים; (ח) להיות נטע רבעי פלו קדש, ודינו להאכל בירושלים לבעליו כמעשר שני לכל דבר; (ט) להתודות ודוי המעשר.

הלכות כפורים עם שאר מתנות כהנה שבגבולין. יש בכללן תשע מצוות - שמונה מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) להפריש כפורים ולהעלותן למקדש; (ב) שלא יאכל הפהן בכפורים לירושלים; (ג) לקרות עליהן; (ד) להפריש חלה לפהן; (ה) לתת זרוע ולחיים וקבה לפהן; (ו) לתן לו ראשית הגז; (ז) לפדות בכור הפן ולתן פדיונו לפהן; (ח) לפדות פטר חמור ולתן פדיונו לפהן; (ט) לערף פטר חמור, אם לא רצה לפדותו.

הלכות שמטה ויוכל. יש בכללן שתיים ועשרים מצוות - תשע מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטֵן: (א) שתשבית הארץ ממלאכתה בשביעית; (ב) שלא יעבד עבודת הארץ בשנה זו; (ג) שלא יעבד עבודת האילן בשנה זו; (ד) שלא יקצר הספיח כנגד הקוצרים; (ה) שלא יבצר הנזירים כנגד הבוצרים; (ו) שישמיט מה שתוציא הארץ; (ז) שישמיט כל הלואתו; (ח) שלא יגש ולא יתבע הלואה; (ט) שלא ימנע מלהלוות קדם השמטה כדי שלא יאבד ממנו; (י) לספר שנים שבע שבע; (יא) לקדש שנת חמשים; (יב) לתקע בשופר בעשירי לתשרי כדי לצאת עבדים חפשי; (יג) שלא תעבד ארמה בשנה

שיעושה מעשה יום הכפורים בלו על הסדר כמו שכתוב בפ' שנת אחרי מות, הקרבנות והודוין ושלוח השעיר ושאר העבודות.

הלכות מעילה. יש בכללן שלש מצוות - אחת מצות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) לשלם המועל אשר חטא בתוספת חמ' וקרבן, וזה הוא דין המועל; (ב) שלא לעבד בקדשים; (ג) שלא לגז קדשים. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, מאה ושלש - מהן שבע וארבעים מצוות עשה, ושש וחמשים מצוות לא תעשה.

ספר הקרבנות

הלכותיו שש, וזה הוא סדיון: הלכות קרבן פסח, הלכות חגיגה, הלכות בכורות, הלכות שגגות, הלכות מקדשי כפרה, הלכות תמורה.

הלכות קרבן פסח. יש בכללן שש עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) לשחט הפסח בזמנו; (ב) שלא לזבח אותו על הקמץ; (ג) שלא תלין אמוריו; (ד) לשחט פסח שני; (ה) לאכל בשר הפסח על מצה ומרור בליל חמשה עשר; (ו) לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור בליל חמשה עשר לחדש השני; (ז) שלא יאכל נא ומבשל; (ח) שלא יוצא מבשר הפסח חוץ לחבורה; (ט) שלא יאכל ממנו משמר; (י) שלא יאכיל ממנו לתושב או שכיר; (יא) שלא יאכל ממנו ערל; (יב) שלא ישבר בו עצם; (יג) שלא ישבר עצם בפסח שני; (יד) שלא ישאיר ממנו לבקר; (טו) שלא ישאיר מפסח שני לבקר; (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת יום ארבעה עשר עד יום שלישי.

הלכות חגיגה. יש בכללן שש מצוות - ארבע מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) להראות את פני ה'; (ב) לחג בשלש רגלים; (ג) לשמח ברגלים; (ד) שלא יראה ריקם; (ה) שלא יעזב הלוי מלשמחו ולתן לו מתנותיו ברגלים; (ו) להקהיל את העם בחג הסכות במוצאי שמיטה.

הלכות בכורות. יש בכללן חמש מצוות - שתי מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) להפריש בכורות; (ב) שלא יאכל בכור תמים חוץ לירושלים; (ג) שלא יפדה הבכור; (ד) להפריש מעשר בהמה; (ה) שלא יגאל מעשר בהמה. וכללתי המעשר עם הבכור - לפי שמעשה שניהם אחד, והפתוב כללו עמו, שנאמר: "ואת דמם תזרק" - מפי השמועה למדו, שזה דם מעשר ודם בכור.

הלכות שגגות. יש בכללן חמש מצוות עשה; וזה הוא פ' רטן: (א) שיקריב היחיד קרבן חטאת קבועה על שגגתו; (ב) שיקריב אשם מי שלא נודע לו אם חטא אם לא חטא עד שיידע לו ויביא חטאתו, וזה הוא הנקרא 'אשם תלוי'; (ג) שיקריב החוטא אשם על עברות דוועות, וזה הוא הנקרא 'אשם ודאי'; (ד) שיקריב החוטא קרבן על עברות דוועות, אם היה עשיר בהמה, ואם היה עני עוף או

להקדיש בעל מום למזבח; (ג) שלא ישחט; (ד) שלא יזרק דמו; (ה) שלא יקטיר חלבו; (ו) שלא יקריב בעל מום עובר; (ז) שלא יקריב בעל מום, אפלו בקרבנות הגוים; (ח) שלא יטיל מום בקדשים; (ט) לפדות פסולי המקדשין; (י) להקריב מיום השמיני והלאה; (יא) שלא להקריב אתנן ומחיר; (יב) שלא להקטיר שאור ודבש; (יג) למלח כל הקרבנות; (יד) שלא להשבית המלח מעל הקרבנות.

הלכות מעשה הקרבנות. יש בכללן שלש ועשרים מצוות - עשר מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) לעשות העולה כמעשה הכתובים על הסדר; (ב) שלא לאכל בשר עולה; (ג) סדר החטאת; (ד) שלא לאכל מבשר החטאת הפנימית; (ה) שלא יבדיל בחטאת העוף; (ו) סדר האשם; (ז) שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים במקדש; (ח) שלא יאכלום חוץ לעזרה; (ט) שלא יאכל זר מקדשי קדשים; (י) סדר השלמים; (יא) שלא לאכל בשר קדשים קלים קדם וריקת דמים; (יב) לעשות כל מנחה בסדר מעשה הכתובין בתורה; (יג) שלא ישים שמן על מנחת חוטא; (יד) שלא יתן עליה לבונה; (טו) שלא תאכל מנחת כהן; (טז) שלא תאפה מנחת חמץ; (יז) שיאכלו הכהנים שרי מנחות; (יח) שיביא כל נדריו ונדבותיו ברגל שפגע בו ראשון; (יט) שלא יאחר נדריו ונדבותיו ושאר דברים שהוא חייב בהן; (כ) להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה; (כא) להביא קדשי חוצה לארץ לבית הבחירה; (כב) שלא לשחט קרבנות חוץ לעזרה; (כג) שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה. הלכות תמידין ומוספין. יש בכללן תשע עשרה מצוות - שמונה עשרה מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) להקריב שני כבשים בכל יום עולות; (ב) להדליק אש על המזבח בכל יום; (ג) שלא לכבותה; (ד) להרים את הדשן בכל יום; (ה) להקטיר קטרת בכל יום; (ו) להדליק גרות בכל יום; (ז) שיקריב כהן גדול מנחה בכל יום, והיא הנקראת 'חבתין'; (ח) להוסיף שני כבשים עולות בשבת; (ט) לעשות לחם הפנים; (י) מוסף ראשי קדשים; (יא) מוסף הפסח; (יב) להקריב עמר התנופה; (יג) לספר כל איש שבועה שבועות מיום הקרבת העמר; (יד) מוסף עצרת; (טו) להביא שתי הלחם עם הקרבנות הפאות בגלל הלחם ביום עצרת; (טז) מוסף ראש השנה; (יז) מוסף יום צום; (יח) מוסף החג; (יט) מוסף שמיני עצרת.

הלכות פסולי המקדשין. יש בכללן שמונה מצוות - שתי מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פ' רטן: (א) שלא לאכל קדשים שנפסלו או שהטל בהם מום; (ב) שלא לאכל פגול; (ג) שלא יותיר קדשים לאחר זמנן; (ד) שלא יאכל נותר; (ה) שלא יאכל קדשים שננטמאו; (ו) שלא יאכל אדם שננטמא את הקדשים; (ז) לשרף הנוותר; (ח) לשרף הטמא.

הלכות עבודת יום הכפורים. מצוות עשה אחת - והיא

ספר נזיקין

הלכותיו חמש, וזה הוא סדרן: הלכות נזקי ממון, הלכות גנבה, הלכות גזלה ואבדה, הלכות חובל ומזיק, הלכות רוצח ושמירת נפש.

הלכות נזקי ממון. יש בכללן ארבע מצוות עשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) דין השור; (ב) דין ההבֵּעֵר; (ג) דין הבור; (ד) דין ההבֵּעֵר.

הלכות גנבה. יש בכללן שבע מצוות - שתי מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) שלא לגנב ממון; (ב) דין הגנב; (ג) לצדק המאזנים עם המשקלות; (ד) שלא יעשה עול במדות ובמשקלות; (ה) שלא יהיה לאדם אָבֹן וְאָבֹן אִיפָה ואִיפָה, אף על פי שאינו לוקח ונותן בהן; (ו) שלא יסיג גבול; (ז) שלא לגנב נפשות.

הלכות גזלה ואבדה. יש בכללן שבע מצוות - שתי מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) שלא לגזל; (ב) שלא לעשק; (ג) שלא לחמד; (ד) שלא להתאוות; (ה) להשיב את הגזלה; (ו) שלא יתעלם מן האבדה; (ז) להשיב האבדה.

הלכות חובל ומזיק. מצוות עשה אחת, והיא דין חובל בתברו או מזיק ממון חברו.

הלכות רוצח ושמירת נפש. יש בכללן שבע עשרה מצוות - שבע מצוות עשה, ועשר מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) שלא לרצח; (ב) שלא לקח כפר לנפש רוצח, אלא יומת; (ג) להגלות הרוצח בשנגה; (ד) שלא לקח כפר למחייב גלות; (ה) שלא יומת הרוצח כשירצח, קדם עמידה בדין; (ו) להציל הנרדף בנפשו של רודף; (ז) שלא לחוס על הרודף; (ח) שלא לעמד על דם; (ט) להפריש ערי מקלט ולכונן להם הדרך; (י) לערף את העגלה בנחל; (יא) שלא יעבד באותה קרקע ולא תזרע; (יב) שלא לשום דמים; (יג) לעשות מעקה; (יד) שלא יכשיל תמים בדרך; (טו) לפרק עם מי שנכשל בדרך; (טז) לטען עמו; (יז) שלא יניחנו בדרך נכהל במשאוי וילך לו.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שש ושלושים - מהן שש עשרה מצוות עשה, ועשרים מצוות לא תעשה.

ספר קניין

הלכותיו חמש, וזה הוא סדרן: הלכות מכירה, הלכות זכיה ומתנה, הלכות שכנים, הלכות שלוחין ושתפין, הלכות עבדים.

הלכות מכירה. יש בכללן חמש מצוות - אחת מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) דין מקח וממכר; (ב) שלא יונה במקח וממכר; (ג) שלא יונה בדברים; (ד) שלא יונה גר צדק במקונו; (ה) שלא יונה בדברים.

הלכות זכיה ומתנה. ענין אלו ההלכות - לידע דין זוכה מן ההפקר, היאך יקנה ובמה יקנה, ודין נותן מתנה ומקבל, ואיזו מתנה חוזרת ואיזו אינה חוזרת.

הלכות שכנים. ענין אלו ההלכות - לידע דין חלוק

עשירית האִיפָה, וזה הוא הנקרא 'קרן עולה ויורד'; (ה) שיקריבו הסנהדרין קרבן, אם טעו והורו שלא בהלכה באחת מן החמורות.

הלכות מחסרי כפרה. יש בכללן ארבע מצוות עשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) שפקריב הזבה כשטטה קרבן; (ב) שפקריב היולדת כשטטה קרבן; (ג) שיקריב הזב כשטטה קרבן; (ד) שיקריב המצרע כשטטה קרבן. ואחר שיקריבו קרבנותיהן, תגמר טהרתן.

הלכות תמורה. יש בכללן שלש מצוות - אחת מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) שלא ימיר בהמה בבהמה; (ב) שתהיה התמורה קדש, אם המיר; (ג) שלא לשנה הקדשים מקדשה לקדשה. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, תשע ושלושים - עשרים מצוות עשה, ותשע עשרה מצוות לא תעשה.

שבת קודש

ספר טהרה

הלכותיו שמונה, וזה הוא סדרן: הלכות טמאת מת, הלכות פרה אדמה, הלכות טמאת צרעת, הלכות מטמאי משקב ומושב, הלכות שאר אבות הטמאות, הלכות טמאת אכלין, הלכות בליים, הלכות מקוות.

הלכות טמאת מת. מצוות עשה אחת, והיא דין טמאת מת. הלכות פרה אדמה. יש בכללן שתי מצוות עשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) דין פרה אדמה; (ב) דין טמאת מי גדה וטהרתן.

הלכות טמאת צרעת. יש בכללן שמונה מצוות - שש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) להורות בצרעת אדם כדינה הפתוב בתורה; (ב) שלא יקץ סימני טמאה; (ג) שלא יגלח הנתק; (ד) שיהיה המצרע מפרסם בקריעת בגדיו ופריעת ראשו ועטיה על שפם; (ה) טהרת צרעת; (ו) שיגלח המצרע את כל שערו כשיטהר; (ז) דין צרעת הבגד; (ח) דין צרעת הבית.

הלכות מטמאי משקב ומושב. יש בכללן ארבע מצוות עשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) דין טמאת גדה; (ב) דין טמאת יולדת; (ג) דין טמאת זבה; (ד) דין טמאת זב.

הלכות שאר אבות הטמאות. יש בכללן שלש מצוות עשה; וזה הוא פְּרֻטָן: (א) דין טמאת נבלה; (ב) דין טמאת שרץ; (ג) דין טמאת שכבת זרע. ועבודה זרה מטמאה כשרץ, וטמאתה מדברי סופרים.

הלכות טמאת אכלין. מצוות עשה אחת, והיא דין טמאת משקין ואכלין והכשרן.

הלכות בליים. ענין אלו ההלכות, לידע בליים שמקבלין טמאה מפל אלו הטמאות, וכלים שאין מטמאין, וכיצד הכלים מטמאין ומטמאין.

הלכות מקוות. מצוות עשה אחת, והיא שיתבל כל טמא במי מקוה ואחר כך יטהר.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, עשרים - מהן שמונה עשרה מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה.

ספר שופטים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות סנהדרין והענין הנסורין להן, הלכות עדות, הלכות ממרים, הלכות אביל, הלכות מלכים ומלחמות.

הלכות סנהדרין והענין הנסורין להן: יש בכללן שלשים מצוות - עשר מצוות עשה, ועשרים מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) למנות שופטים; (ב) שלא למנות דין שאינו יודע דרך המשפט; (ג) לנטות אחרי רבים, אם נחלקו השופטים; (ד) שלא להרג אם רבו המתיבין באיש אחד, עד שיהיו יתר שנים; (ה) שלא ללמד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות; (ו) להרג בסקילה; (ז) להרג בשרפה; (ח) להרג בסיף; (ט) להרג בחנק; (י) לתלות; (יא) לקבר הנהרג ביום הריגתו; (יב) שלא תלין נבלתו; (יג) שלא להחיות מכשף; (יד) להלקות לרשע; (טו) שלא יוסיף בהפיית הלוקה; (טז) שלא להרג נקי באמדת הדעת; (יז) שלא לענש אנוס; (יח) שלא לרחם על הורג חברו או חובל בו; (יט) שלא לחוס על הדל בדין; (כ) שלא להדר גדול בדין; (כא) שלא להטות הדין על בעל עברות, אף על פי שהוא חוטא; (כב) שלא לעול משפט; (כג) שלא להטות משפט גר יתום; (כד) לשפט בצדק; (כה) שלא ליראה בדין מאיש זרוע; (כו) שלא לקח שחד; (כז) שלא לשא שמע שוא; (כח) שלא לקלל הדיין; (כט) שלא לקלל הנשיא; (ל) שלא לקלל אדם משאר בני ישראל הפשרים.

הלכות עדות. יש בכללן שמונה מצוות - שלש מצוות עשה, וחסמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) להעיד בבית דין למי שיודע לו עדות; (ב) לדרש ולחקר העדים; (ג) שלא יורה העד בדין זה שהעיד עליו, בדיני נפשות; (ד) שלא יקום דבר בעדות אחד; (ה) שלא יעיד בעל עברה; (ו) שלא יעיד קרוב; (ז) שלא להעיד בשקר; (ח) לעשות לעד זומם פאשר זמם.

הלכות ממרים. יש בכללן תשע מצוות - שלש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) לעשות על פי התורה שיאמרו בית דין הגדול; (ב) שלא לסור מדבריהם; (ג) שלא להוסיף על התורה, לא במצוות שבכתב, ולא בפרושן שלמדנו מפי השמועה; (ד) שלא לגרע מן הכל; (ה) שלא לקלל אב ואם; (ו) שלא להכות אב ואם; (ז) לכבד אב ואם; (ח) ליראה מאב ואם; (ט) שלא יקרה הבן סורר ומורה על קול אביו ואמו.

הלכות אביל. יש בכללן ארבע מצוות - אחת מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) להתאבל על הקרובים, ואפלו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים; ואין אדם מתאבל על הרוגי בית דין, ולפי זה פללתי הלכות אלו בספר זה, שהן מעין קבנרה ביום מיתה, שהיא מצוות עשה; (ב) שלא ישמא כהן גדול לקרובים; (ג) שלא יכנס עם המת באהל; (ד) שלא ישמא כהן הדייט לנפש אדם, אלא לקרובים בלבד.

הקרקות בין השתפיו, והרחקת נזק כל אחד מהן משכנו ומבעל המצר שלו, ודין בעל המצר.

הלכות שלוחין ושטפין. ענין אלו ההלכות - לידע דין שלוחו של אדם ושטפו, ומשפטיהן במקחן וממכרן ובהפסדן ושיכרן.

הלכות עבדים. יש בכללן שלש עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) דין קנין עבד עברי; (ב) שלא ימכר ממכרת עבד; (ג) שלא לעבדנו בפך; (ד) שלא נניח גר תושב לרדות בו בפך; (ה) שלא נעבד בו עבודת עבד; (ו) להעניק לו בצאתו חפשי; (ז) שלא יצא ריקם; (ח) לפדות אמה עברה; (ט) ליעדה; (י) שלא תמכר; (יא) לעבד בעבד כנעני לעולם, אלא אם כן הפיל לו אדוניו אחד מראשי איבריו; (יב) שלא להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל; (יג) שלא להונות עבד זה הנצול אלינו. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שמונה עשרה - שש מהן מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה.

ספר משפטים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות שכירות, הלכות שאילה ופקדון, הלכות מלוה ולוה, הלכות טוען ונטען, הלכות נחלות.

הלכות שכירות. יש בכללן שבע מצוות - שלש מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) דין שכיר ושומר שכר; (ב) לתן שכר שכיר ביומו; (ג) שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו; (ד) שיאכל השכיר מן המחבר שעושה בו; (ה) שלא יאכל השכיר מן המחבר שלא בשעת מלאכה; (ו) שלא יוליף השכיר בידו יתר על מה שאכל; (ז) שלא יחסם שור בדישו, וכן שאר בהמה. הלכות שאילה ופקדון. יש בכללן שתי מצוות עשה: (א) דין השואל; (ב) דין שומר חנם.

הלכות מלוה ולוה. יש בכללן שתיים עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פירטן: (א) להלוות לעני ומך; (ב) שלא יגש אותו; (ג) לנגש את הנכרי; (ד) שלא ימשכן בעל חוב בזרוע; (ה) להחזיר המשכון לבעליו בזמן שהוא צריך לו; (ו) שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו; (ז) שלא יחבל אלמנה; (ח) שלא יחבל בלים שעושין בהן אכל נפש; (ט) שלא יתן המלוה ברבית; (י) שלא ילוה הלוה ברבית; (יא) שלא יתעסק אדם בין מלוה ולוה ברבית, לא יעיד ביניהן, ולא יכתב שטר, ולא יערב; (יב) ללוות מן הנכרי ולהלוותו ברבית.

הלכות טוען ונטען. מצוות עשה אחת, והיא דין טוען ומודה או כופר.

הלכות נחלות. מצוות עשה אחת, והיא דין סדר נחלות. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שלש ועשרים - מהן אחת עשרה מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה.

ונוטע פֿרם שְׁמַחִין בְּקִנְיָנָן שְׁנֵה תְּמִימָה, וּמְחִזְרִין אוֹתָן מִן הַמִּלְחָמָה; (ט) שְׁלֵא לַעֲבֹר עֲלֵיהֶן דְּבָר, וְלֹא יֵצְאוּ אֶפְלוּ לְצָרְכֵי הָעִיר וְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְדוּמָה לָהֶן; (כ) שְׁלֵא לַעֲרֹץ וְלַחֲזֹר לְאַחֹר בְּשַׁעַת הַמִּלְחָמָה; (כא) דִּין יַפֶּת תֹּאֵר; (כב) שְׁלֵא תִמְכַּר יַפֶּת תֹּאֵר; (כג) שְׁלֵא יִכְבְּשֶׁנָּה לַעֲבֹדוֹת אַחֵר שְׁנֹבְעֵלָה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, אַרְבַּע וְשִׁבְעִים - מִהֵן שִׁבְעַת וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשִׁבְעַת וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

וּנִמְצְאוּ כָּל הַהִלְכוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה עֶשֶׂר סֵפֶר, שְׁלֹשׁ וְשִׁמּוֹנִים הִלְכוֹת.

וְעַתָּה אֶתְחִיל לְבַאֵר מִשְׁפָּטֵי כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה, וְכָל הַדִּינִין הַנִּגְלָלִין עִמָּה מִעֲנִינָה עַל סֵדֶר הַהִלְכוֹת, בְּעִזְרוֹת שְׁדֵי בְרוּךְ הוּא.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - י"ט מנחם-אב-כ"ה מנחם-אב ה'תשס"ו

יום ראשון

מצות עשה ג. ד. ט.

אֶהְבֶּתוּ, כִּי תֵאֱהָבֶהוּ עַד שֶׁתִּקְרָא בְּנֵי הָאָדָם אֵלָיו. הַמִּצְוָה הֶרְבִּיעִית — הִיא הַצְּוִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ לְקַבֵּעַ בְּדַעְתָּנוּ יִרְאָתוֹ יִתְעַלֶּה וּמוֹרָאוֹ, וְכָל נִהְיָה שְׁאֲנָנִים וּבוֹטְחִים (שְׁלוּמִים וּשְׁקִטִים בְּלִי שׁוּם דַּאגָּה עַל הַחֲטָאִים). — אֵלֹא נַחוּשׁ לְבִיאַת עֲנָשׁוֹ בְּכָל־עֵת, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" (דְּבָרִים ו, יג). וּבִגְמָרָא סְנֵהֲדָרִין (נו). אָמְרוּ בְּדֶרֶךְ שְׁקָלָא וְטְרִיא עַל דְּבָרָיו יִתְעַלֶּה: "וְנִקְבַּ שְׁמֵה' מוֹת יוֹמָת" (ויקרא כד, טז): וְאִימָא פְּרוּשֵׁי (אמור, אולִי, ש"נוקב" שבפסוק, הַכוּוּנָה בּוּזָה לַהוּגָה אֶת שֵׁם הַשֵּׁם בַּמְּפֹרָשׁ), דְּכֶתִיב: (וּדוּגְמָה לְכַר) "אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת" (במדבר א, יז) וְאֶזְהָרְתָּה מִן "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא"? — כְּלוּמַר: זֶה שְׁנֵאָמַר "וְנִקְבַּ שְׁמֵה'" הוּא שְׁיִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם בְּלִבְדּוֹ בְּלִי שְׁיִכְרֶךָ. וְאִם תֹּאמַר: אֵיזָה עוֹן יֵשׁ בְּזָה? נֹאמַר, (שְׁהוּא עוֹבֵר עַל "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" מִפְּנֵי) שְׁהוּא מְאָבֵד אֶת־הִירָאָה. כִּי מִיִּרְאָתָה ה' הוּא, שְׁלֵא יִזְכֹּר שְׁמוֹ לְבִטְלָה. וְהִיָּתָה הַתְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָה זוֹ וְיִדְחִית דְּבָר זֶה בְּכַף שְׁאֲמָרוֹ: "תְּדָא — דְּכַעֲיָנָא שְׁם בְּשֵׁם, וְלִכְפָּא", כְּלוּמַר (טעם ראשון שֶׁאִי אִפְשָׁר לֹאמַר כֵּן, הוּא מִשׁוּם שֶׁיֵּשׁ דִּין שֶׁהַמְּגִדֵּף אֵינוֹ חַיִּיב עַד) שְׁיִכְרֶךָ אֶת־הַשֵּׁם בְּשֵׁם, כְּמוֹ שְׁאֲמָרוֹ "יִכָּה יוֹסִי אֶת־יוֹסִי" (כְּלוּמַר, עַד שִׁזְכִּיר שֵׁם הַשֵּׁם וַיִּקְלְלוּ בְּשֵׁם הַשֵּׁם, כְּגוֹן יִכָּה פְּלוּנִי אֶת פְּלוּנִי, או יִקְלַל שֵׁם פְּלוּנִי אֶת שֵׁם פְּלוּנִי, וְהוֹזִכִּיר שֵׁם יוֹסִי רַק לְדוּגְמָה). וְעוֹד, "אֶזְהָרְתָּ עֲשֵׂה הִיא, וְכָל־אֶזְהָרְתָּ עֲשֵׂה לֹא שְׁמָה אֶזְהָרְתָּ". כְּלוּמַר:

הַלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחָמוֹת. יֵשׁ בְּכָלֶלֶן שְׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטֵן: (א) לְמַנּוֹת מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל; (ב) שְׁלֵא יִמְנָה מִקְהַל גָּרִים; (ג) שְׁלֵא יִרְבֶּה לוֹ גְּשִׁים; (ד) שְׁלֵא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים; (ה) שְׁלֵא יִרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב; (ו) לְהַחֲרִים שְׁבַעַת עֲמָמִים; (ז) שְׁלֵא לְהַחֲיוֹת מֵהֶם גְּשָׁמָה; (ח) לְמַחֹת וְרָעוּ שֶׁל עַמְלָק; (ט) לְזַכֹּר מַה שֶׁעָשָׂה עַמְלָק; (י) שְׁלֵא לְשַׁכַּח מַעֲשֵׂי הַרְעִים וְאַרְיִכְתּוֹ בְּדֶרֶךְ; (יא) שְׁלֵא לְשַׁפֵּן בְּאַרְץ מִצְרַיִם; (יב) לְשַׁלַּח שְׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֹׁצְרִים עֲלֶיהָ, וְלָדוּן בָּהּ פְּאָשֶׁר מִפְּרֶשׁ בַּתּוֹרָה, אִם תִּשְׁלִים וְאִם לֹא תִשְׁלִים; (יג) שְׁלֵא לְרַדֵּשׁ שְׁלוֹם מִעַמּוֹן וּמוֹאָב בְּלִבְדּוֹ, כְּשֹׁצְרִים עֲלֶיהֶם; (יד) שְׁלֵא לְהַשְׁחִית אֵילָנֵי מֵאֵבֶל בְּמִצְוֹר; (טו) לְהַתְקִין יָד שְׁיִצְאוּ בּוֹ בְּעַלִּי הַמַּחְנֶה לְהַפְנוֹת בּוֹ; (טז) לְהַתְקִין יָתֵד לְחֶפֶר בּוֹ; (יז) לְמַשַּׁח כֹּהֵן לְדָבָר בְּאַזְנוֹי אֲנָשֵׁי הַצָּבָא בְּשַׁעַת הַמִּלְחָמָה; (יח) לְהִיּוֹת מְאָרֶשׁ וּבּוֹנֵה בְּנֵין

הַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית — הִיא הַצְּוִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ עַל אֶהְבֶּתוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא: שְׁנֵתְבוּנוֹן וְנִסְתַּפַּל בְּמִצְוֹתָיו וְצוּוֹי וּפְעוּלוֹתָיו, כְּדֵי שְׁנִשְׁיָגְהוּ וְנִתְעַנֵּג בְּהַשְׁגָּתוֹ תְּכִלִּית הַתְּעַנּוּג — וְזֶהוּ תְּכִלִּית הָאֶהְבָּה הַמִּצְוָה. וְלִשׁוֹן סִפְרֵי (דְּבָרִים ו, ו) "לְפִי שְׁנֵאָמַר "וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שֵׁם ו, ה) יוֹדַע אֲנִי כִּי צַד אֶהְבֶּ אֶת־הַמְּקוֹם? תְּלֹמוֹד לֹמַר: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצוּנֶךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבְךָ" — שְׁמַתוּךָ כִּי אֶתָּה מְכִיר מִי שְׁאֲמַר וְהָיָה הָעוֹלָם". הִנֵּה בְּאַרְנוּ לָךְ, שְׁעַל־יָדֵי הַתְּבוּנוֹת תְּבוּא לִידֵי הַשְּׁגָה, וְיִמְצָא לָךְ הַתְּעַנּוּג וְתְבוּאָה הָאֶהְבָּה בְּהִכְרַח. וְכִבֵּר אָמְרוֹ, שְׁמַצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת גַּם־כֵּן, שְׁנִקְרָא אֶת כָּל־בְּנֵי הָאָדָם לַעֲבוּדָתוֹ יִתְעַלֶּה וְלְאַמוּנָה בּוֹ, שְׁפֵן אִם אֶתָּה אוֹהֵב אֶת־מִי־שְׁהוּא, תְּהַלְלֵנוּ וְתִשְׁבַּחְנוּ וְתִקְרָא בְּנֵי־אָדָם לְאַהְבָּתוֹ — וְזֶה עַל דֶּרֶךְ הַמְּשַׁל — כִּי אִם תִּאָּהֵב אֶת־ה' בְּאֵמֶת בְּמַה שֶׁהִגִּיעַ לָךְ מִהַשְׁגָּת אֶמְתוֹתוֹ, הָרִי שְׁאֵתָה בְּלִי סִפְק תִּקְרָא אֶת־הַפְּתָאִים וְהַסְּכָלִים לִידִיעַת הָאֵמֶת שְׁאֵתָה כְּכָר יוֹדַע. וְלִשׁוֹן סִפְרֵי (שֵׁם): "וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה'" — אֶהְבֶּהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאַבְרָהָם אַבִּיךָ, שְׁנֵאָמַר "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹן" (בראשית יב, ה) כְּלוּמַר: כְּמוֹ שְׁאַבְרָהָם, לְפִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב — כְּמוֹ שֶׁהָעִיד הַכְּתוּב: "וְרַע אַבְרָהָם אֶהְבִּי" (ישעיה מא, ח) קָרָא בְּעַצְמוֹ הַשְּׁגָתוֹ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם לְאַמוּנָה מְרַב

קדוש השם) — תִּמְנֵיא הוּו" (יש שמונה ולא שבע)! הִנֵּה נִתְבָּאֵר לָךְ, (מזה שדנו בגמרא אם גם בן נח נצטווה על זה, ואם זה נכלל בכלל ב"שבע מצוות בני נח" אם לא, משמע) שְׁהִיא מְכַלֵּל מִסְפֵּר הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה עַל יִשְׂרָאֵל, וְהִבִּיאָו רְאֵיתֶם עַל מִצְוָה זוּ מִמָּה שֶׁנֶּאֱמָר: (ויקרא כב, לב) "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכִכֵּר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּפֶרֶק ז' מִסִּנְהֶדְרִין.

יום שני

מצות לא תעשה סג. סה.

מצות עשה קעב.

הַמִּצְוָה הַס"ג — הַאֲזַחֲרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ עַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא הִפָּךְ קְדוּשַׁת ה' שֶׁאֲנִי מְצוּיִים בּוֹ, וְשֶׁקֶדֶם בְּאוּרוֹ (שִׁכְבַר נִתְבָּאֵר) בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִחַלְלוּ אֶת־שֵׁם קְדוֹשִׁי" (ויקרא כב, לב). וְעוֹן זֶה נִחְלַק לְשִׁלְשָׁה חֻלְקִים: שְׁנַיִם עַל הַכֶּלֶל וְאֶחָד עַל הַיְחִידִים (שבעים). הַחֻלְק הַכֶּלְלִי הִרְאִישׁוֹן — הוּא: שְׁכַל־מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹר עַל אַחַת מִן־הַמִּצְוֹת בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵד — הַגּוֹרָה צוּי הַמֶּלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל לִבְטֹל אַחַת מִן הַמִּצְוֹת — כְּדִי לַהֲעִבִירָם עַל (חֶלֶק) דָּתָם, אִם הָאֲנָס מִתְפַּוֵּן לְהַעֲבִיר (שִׁיעֵבֹר עַל צִוּוֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא) בֵּין בְּמִצְוֹת קְלוֹת בֵּין בְּמִצְוֹת חִמּוּרוֹת. אוּ מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹר עַל עֲבוּדָה זָרָה אוּ גְלוּי עֲרִיּוֹת אוּ שְׁפִיכוֹת דָּמִים וְאֶפְלוּ שְׁלֹא בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵד — הָרִי זֶה חֵיב לְמַסּוֹר נִפְשׁוֹ וְיִהְיֶה וְאֵל יַעֲבֹר, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית. וְאִם עָבַר וְלֹא נִהְיֶה — הָרִי זֶה חֵלֵל אֶת־הַשֵּׁם וְעָבַר עַל לֹאוֹ זֶה. וְאִם הָיָה זֶה בְּרַבִּים — כְּלוּמֹר: בְּמַעֲמַד עֲשֵׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל — הָרִי זֶה חֵלֵל אֶת־הַשֵּׁם בְּרַבִּים וְעָבַר עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "וְלֹא תִחַלְלוּ אֶת־שֵׁם קְדוֹשִׁי" וְעוֹנוֹ חִמּוּר מְאֹד; אֲכַל אִינוּ לוֹקֵה מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָנוּס, לְפִי שְׂאִין בֵּית דִּין רִשְׁאֵי לְקַיֵּם עֲנֵשׁ מְלָקוֹת אוּ מִיתָה אֲלֵא עַל מִזִּיד בְּרִצּוֹן בְּעֵדִים וְהִתְרַאֲהוּ. וְלִשׁוֹן סִפְרָא (י, יג) בְּנוֹתָן מְזַרְעוּ לְמַלְךָ: "וְשִׁמְתִי אֲנִי אֶת־פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא" (שם כ, ה), אָמְרוּ: "הַהוּא (כְּלוּמֹר, לִכֵּן נֹאמֵר בְּאִישׁ הַהוּא" לומר שרק לאיש ההוא שעליו מדבר הכתוב שהוא —) לֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מְטֵעָה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לָךְ שֶׁעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה בְּאֲנָס אִינוּ חֵיב כְּרִית,

זֶה שֶׁאֲמַרְתָּ "אֲזַחֲרָתָה מִן 'אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" — לֹא יִתְכַּן, לְפִי שֶׁזֶה צוּי — וְהוּא מִצְוֹת עֲשֵׂה — וְאִין מְזַהֲרִין בְּעֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזֶה שֶׁנֶּאֱמָר "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" — מִצְוֹת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הַתְּשִׁיעִית — הַצּוּי שֶׁנִּצְטוּוּנוּ עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרוּ: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב). וְעוֹנֵן מִצְוָה זוּ: שֶׁאֲנִי מְצוּיִים לְפָרְסֵם דָּת אָמַת זוּ בְּרַבִּים, וְשִׁלֵּא נִירָא בְּכַךְ מְהִיזֵק שׁוּם מְזִיק, עַד שֶׁאֶפְלוּ יְבוּא אֲלֵינוּ אֲנָס עָרִיץ (שְׁלִיט תְּקִיף וְגִבּוֹר) וְיִקְרָא אוֹתָנוּ לְכַפּוֹר בּוֹ יִתְעַלֶּה — לֹא נִשְׁמַע לוֹ, אֲלֵא נִמְסַר אֶת־עַצְמָנוּ לְמֹות בְּהַחֲלֵט; וְלֹא נִתֵּן לוֹ לַחֲשֹׁב שֶׁכִּפְרָנוּ, אִף שֶׁלְּבָנוּ מֵאֲמִין בּוֹ יִתְעַלֶּה. (שֹׁאפִילוֹ לְמֵרֵאִית עֵין בַּלְבַּד אִסּוּר לְכַפּוֹר בְּקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא) וְזוֹ הִיא מִצְוֹת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם שֶׁנִּצְטוּוּ בָּהּ כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, כְּלוּמֹר: שֶׁנִּמְסַר אֶת־עַצְמָנוּ לְמֹות בִּידֵי הָעָרִיץ עַל אֲהַבְתּוֹ יִתְעַלֶּה וְהָאֲמוּנָה בִּיחִידוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָה בִּימֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר הַרְשָׁע כְּשֶׁהִכְרִיחַ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְצִלָּם, וְהַשְׁתַּחֲוִי כָּל־בְּנֵי אֲדָם וְיִשְׂרָאֵל בְּכָל־לַיְלָה, וְלֹא הָיָה שֵׁם מְקַדֵּשׁ שֵׁם שְׁמַיִם. וְהָיָה בְּכַךְ חִרְפָּה גְדוּלָּה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֲבָדָה מִכָּל־מִצְוָה זוּ, וְלֹא הָיָה שֵׁם מִי שֶׁמְקַיֵּם אוֹתָהּ אֲלֵא הַכֹּל פְּחָדוֹ (דְּנִיאֵל ג). וְאִין מִצְוָה זוּ נוֹהֲגָת אֲלֵא בְּכַגּוֹן אוֹתוֹ הַמַּעֲמַד הַעֲצוּם שֶׁבּוֹ פְּחָדוֹ כָּל־בְּאֵי הָעוֹלָם, וְהָיָה חוֹבָה לְפָרְסֵם יַחֲדוֹ וְלְהַכְרִיז עָלָיו בְּאוֹתָהּ הַעַת. וְכִכֵּר הַבְּטִיחַ ה' עַל־יְדֵי יִשְׁעֵיהוּ, שֶׁלֹּא תִהְיֶה חִרְפַּת יִשְׂרָאֵל גְּמוּרָה בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמַד, וְשִׁיּוּפִיעוּ בָּהֶם בַּחֲוָרִים בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמַד הַקָּשָׁה, שֶׁלֹּא יִרְתִּיעֵם חֲמוּת, וְיִפְקִירוּ דָמָם וְיִפְרָסְמוּ אֶת־הָאֲמוּנָה וְיִקְדָּשׁוּ אֶת־ה' בְּרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁצִּוְנוּ יִתְעַלֶּה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אָמְרוּ: "לֹא־עַתָּה יְבוּשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יַחֲוֹרוּ. פִּי בְּרִאתוֹ יִלְדִּיו מַעֲשֵׂה יְדֵי בְּקָרְבוֹ יִקְדָּשׁוּ שְׁמִי וְהִקְדָּשׁוּ אֶת־קְדוּשַׁת יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ" (ישעיה כט, כב-כג). וְלִשׁוֹן סִפְרָא (אִמּוֹר ט, ה-ו): "עַל־מְנַת כֶּף הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — עַל־מְנַת שֶׁתְּקַדְּשׁוּ אֶת־שְׁמִי בְּרַבִּים". וְכִגְמָרָא סִנְהֶדְרִין (ג): אָמְרוּ: "כֶּן־נַח מִצְוָה עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, אוּ אִינוּ מִצְוָה? תָּא שְׁמַע (בֹּא נִשְׁמַע, תְּשׁוּבָה לְשֹׁאֲלָה): שְׁבַע מִצְוֹת נִצְטוּוּ בְּנֵי נַח. וְאִי אִיתָא (וְאִם תֹּאמַר שֶׁנִּצְטוּוּ גַם עַל

יִכְבֵּר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּפֶרֶק ד' מִשְׁבּוּעוֹת. הַמִּצְוָה הַקַּע"ב — הַצְּוִי שֶׁנֶּצְטוּיֵינוּ לְהִשְׁמַע לְכָל-נְבִיא מִן-הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם וְלִקְיָם כָּל-מֵה-שִׁיִּצְוָה, אֶפְלוּ יִצְוָה נֶגֶד מִצְוָה, אוּ כִּמְה מִצְוֹת מִן הַמִּצְוֹת הָאֵלוּ, וּבְלִבְד שִׁיְהָא זֶה לְפִי שְׁעָה; אֲבָל לֹא שִׁיִּנְצִיחַ תּוֹסֶפֶת אוּ גִרְעוֹן (שִׁיִּצְוָה לַגְּרוּע אוּ לַהוֹסִיף עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה לַעֲלוֹם), כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ בְּהַקְדַּמַּת חֲבוּרָנוּ בְּפִרּוּשׁ הַמִּשְׁנָה. וְהַכְּתוּב שָׁבוּ נֹאמַר צְוִי זֶה הוּא אָמְרוּ יְתַעֲלָה: "אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן" (דְּבָרִים יח, טו). וְלִשׁוֹן סְפָרִי (שֵׁם): "אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן — אֶפְלוּ אָמַר לָךְ לַעֲבוּר עַל אַחַת מִכָּל-מִצְוֹת הָאֲמֹרוֹת בְּתוֹרָה לְפִי שְׁעָה, שְׁמַע לוֹ". וְהַעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוּ חִיב מִיתָה בְּיַדִּי שְׁמַיִם, וְזֶהוּ אָמְרוּ יְתַעֲלָה: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע אֶל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר (הַנְּבִיא) בְּשֵׁמִי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ" (שֵׁם, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרָ בְּסִנְהֶדְרִין (פֹּט): "שִׁלְשָׁה מִיתָתָם בְּיַדִּי שְׁמַיִם: הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי הַנְּבִיא, וְנְבִיא שֶׁעָבַר עַל דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוֹאָתוֹ" (שֵׁם, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרָ בְּסִנְהֶדְרִין (פֹּט): "שִׁלְשָׁה מִיתָתָם בְּיַדִּי שְׁמַיִם: הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי הַנְּבִיא, וְנְבִיא שֶׁעָבַר עַל דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוֹאָתוֹ" (שֵׁם, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרָ בְּסִנְהֶדְרִין (פֹּט): "אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע אֶל-דְּבָרֵי [אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ = מִיתָה בְּיַדִּי שְׁמַיִם]" אָמְרוּ: "קָרִי בֵּיה: לֹא-יִשְׁמַע (זֶה הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי הַנְּבִיא), לֹא-יִשְׁמַע (זֶה הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ), לֹא-יִשְׁמַע (זֶה הַכּוֹבֵשׁ נְבוֹאָתוֹ)". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּסוֹף סִנְהֶדְרִין (סוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַנְּחֻנְקִין).

יום שלישי

מצות לא תעשה סד.

מצות עשה ח. ו. רו.

הַמִּצְוָה הַס"ד — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהָרָנוּ שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת הַבְּטָחוֹתֵינוּ וְאִיּוֹמִיו יְתַעֲלָה, שֶׁנְּבִיאֵינוּ מְבַטְיָחִים לָנוּ אוּ מְאִימִים בְּהֶם עֲלֵינוּ, עַל דְּרָף שֶׁנִּשְׁטִיל בְּהֶם סֶפֶק אַחַר שִׁיִּדְעֵנוּ אֲמַתַּת נְבוֹאֹת הַמּוֹדִיעִים (כְּלוֹמַר אַחֲרֵי שֶׁהוֹבֵר אֲצֵלֵינוּ שֶׁהוּא נְבִיא אֱמִיתִי). וְהוּא אָמְרוּ: "לֹא תִּנְסּוּ אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי אֲשֶׁר נִסִּיתֶם בְּמִסָּה" (דְּבָרִים ו, טז).

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — הַצְּוִי שֶׁנֶּצְטוּיֵינוּ לְהִדְמוֹת לוֹ יְתַבָּרָךְ כְּפִי יְכֻלְתָּנוּ, וְהוּא אָמְרוּ: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו" (דְּבָרִים כח, ט), וּכְבָר כָּפַל צְוִי זֶה וְאָמַר:

כָּל-שֶׁכֶּן מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל עָבַר עַל חֲלוּל הַשֵּׁם. וְהַחֲלָק הַשְּׁנִי הַכְּלָלִי — גַּם-כֵּן שִׁיִּעֲשֶׂה הָאָדָם עֲבָרָה שְׂאִין בָּהּ תַּאֲוָה וְלֹא הִנָּאָה, אֲלֵא מְרָאָה בְּמַעֲשָׂיו הַזְּלוּל וְהַהֶפְקָרוֹת (בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה) — הָרִי גַם זֶה מְחַלֵּל שֵׁם שְׁמַיִם וְלוֹקָה, וְלִפְיֶכָף אָמַר: "וְלֹא-תִשְׁבְּעוּ בְּשֵׁמִי לְשַׁקֵּר וְחֲלַלְתָּ אֶת-שֵׁם אֱלֹהֶיךָ" (שֵׁם יט, יב), לְפִי שֶׁזֶה מְרָאָה עַל הַזְּלוּל בְּצוּוֵי הַזֶּה, וְאִין הִנָּאָה גּוֹפְנִית כְּכָף. וְהַחֲלָק שֶׁעַל הַיְחִידִים (שְׁבַעִם) — הוּא: שִׁיִּעֲשֶׂה אָדָם יְדוּעַ בְּחִסְדוֹת וּבִישׁוּר אֵיזָה מַעֲשֶׂה הַנְּרָאָה לְהַמּוֹן שֶׁהוּא עֲבָרָה וְשִׁכְגוֹן מַעֲשֶׂה זֶה אִין רְאוּי לְאוֹתוֹ חֲסִיד לַעֲשׂוֹתוֹ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְתוּר — הָרִי זֶה חֲלָל אֶת-הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרָם (יוֹמָא פו:.) "הֵיכִי דְמִי (כִּיִּצַד יְתוּאָר) חֲלוּל הַשֵּׁם: (אֲמַר רַב) כְּגוֹן אֲנָא דְשִׁקְלָנָא בְּשָׂרָא מְבִי טַבְחָא וְלֹא יְהִיבָנָא דְמִי לְאַלְתֵּר. (אִם אֲקִנָּה בְּשַׂר וְלֹא אֲשַׁלֵּם מִיִּד, מִשׁוּם שֶׁכְּשֹׂאנִי מֵאַחַר לַפְּרוּע אֲוֹמְרִים שֶׁאֲנִי גִזְלוֹן וְלוֹמְדִים מִמֶּנִּי לִזְלוֹל בְּגוֹל) רַבִּי פְּלוּנִי אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא דְמִסְגִּינָא (אִם אֵלֶךְ) אֲרַבַּע אֲמוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין". וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תַחֲלָל אֶת-שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'" (שֵׁם יח, כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּפֶסְחִים (כּה:.) וּבְסוֹף יוֹמָא (פו:פב:).

הַמִּצְוָה הַס"ה — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהָרָנוּ שֶׁלֹּא לְנַתּוֹץ אֶת-בְּתִי עֲבוֹדַת ה' יְתַעֲלָה אוּ לְהַשְׁחִית אֶת-סְפָרֵי הַנְּבוּאָה אוּ לְמַחּוֹק אֶת-הַשְּׁמוֹת הַקְּדוּשִׁים וְכִיּוּצָא בְּזֶה. וְלִשׁוֹן הָלָאוּ שֶׁבָא בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוּ: "לֹא-תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שֵׁם יב, ד), אַחַר שֶׁכְּבָר הַקְּדִים אֶת-הַצְּוִי לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְלְהַשְׁמִיד שְׁמָה וְלְנַתּוֹץ אֶת-מִזְבְּחוֹתֶיהָ לְגַמְרִי, הַזְּהִיר וְאָמַר: "לֹא-תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכָל-הַעוֹבֵר עַל אֵיזָה דְּבָר מִזֶּה, כְּגוֹן שִׁיְהִרֵם מִשְׁהוּ מִן-הַהִיכָל וְהַמִּזְבֵּחַ וְכִיּוּצָא בְּהֶם, אוּ שִׁיִּמְחַק שֵׁם מְשֻׁמּוֹת ה' — לוֹקָה. וּבְסוֹף מִפּוֹת (כב.) נִתְבָּאֲרָ בְּלִשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהַשּׁוֹרֵף עֲצֵי הַקְּדֻשָּׁה — לוֹקָה. אָמְרוּ: "וְאֲזַהְרִיתִיהּ מִהֶכָּא (וְהַאֲזַהְרָה נִלְמַדַּת מִכֹּאן): מִן וְאֲשִׁרִיהֶם תִּשְׁרַפּוּן בְּאֵשׁ, לֹא-תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שֵׁם). וְכֵן נִתְבָּאֲרָ שֶׁם שֶׁהַמּוֹחַק אֶת-הַשֵּׁם — לוֹקָה. אָמְרוּ: "וְאֲזַהְרִיתִיהּ מִהֶכָּא: וְאֲבַדְתֶּם אֶת-שְׁמֵם, לֹא-תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'".

יום רביעי

מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב.

מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.

המצוה הר"ז — הצווי שנוצטוינו לאהב את הגרים, והוא אמרו יתעלה: "ואהבתם את הגר" (דברים י, יט). ואף-על-פי שהוא נכלל בענין זה במה שפולל כל-ישראל באמרו "ואהבתם לרעהו כמוך", לפי שהגר הזה הוא גר צדק (שהוא בישראל לכל דבר) — אכל מפני שנוכנס לדת הוסיף לו ה' אהבה, ויחד לו מצוה נוספת, כמו שעשה באזהרה על אונאתו (לצער), שאמר "ולא תונו איש את-עמיתו" (ויקרא כה, יז). ואמר אחר-כך: "וגר לא-תונה" (שמות כב, כ). ונתבאר בגמרא (בבא מציעא נט:) שחייבים על אונאת הגר משום "ולא תונו איש את-עמיתו" ומשום "וגר לא תונה". כך גם-כן נתחייבנו לאהבו משום "ואהבתם לרעהו כמוך" ומשום "ואהבתם את-הגר". וזה פשוט ואין בו נסתר (דברים נסתרם), ואיני יודע אחד ממי שמנה את-המצוות שנה נעלם ממנו. וברוב המדרשות בארו שה' צונו על הגר כמו שצונו על עצמו יתעלה, והוא אמרו "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו, ה), ואמר "ואהבתם את-הגר".

המצוה הש"ב — האזהרה שהזהרנו מלשנוא זה-את-זה, והוא אמרו: "לא-תשנא את-אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז). ולשון ספרא (ה, ח): "לא אמרתי אלא שנאה שהיא בלב, אבל אם גלה לו את השנאה, וידע זה שהוא שונאו — אינו עובר על לאו זה; אבל עובר הוא על לא-תקם ולא-תטר" (שם, יח). ועובר גם על עשה והוא אמרו: "ואהבתם לרעהו כמוך" (שם). אבל שנאת הלב — עון חמור מן-הכל.

המצוה הר"ה — הצווי שנוצטוינו למחות בעושה עברה או במי שרוצה לעשותה, ולהזהירו על כך בדברים ולהוכיחו. ואל יאמר אדם: "אני לא אחטא; ואם יחטא זולתי — זה ענינו עם ה'", — זה נגד התורה, אלא אנו מצוים שלא לעבור ולא נניח לזולתנו מאמתנו לעבור. ומי שרוצה לעבור — חובה על כל-אדם להוכיחו

"ללכת בכל-דרךיו" (שם יא, כב) וכא בפרוש ענין זה: "מה הקדוש-ברוך-הוא נקרא רחום — אף אפה היה רחום; הקדוש-ברוך-הוא נקרא חנון — אף אפה היה חנון; הקדוש-ברוך-הוא נקרא צדיק — אף אפה היה צדיק; הקדוש-ברוך-הוא נקרא חסיד — אף אפה היה חסיד" — זהו לשון ספרי (שם). וכבר כפל צווי זה בלשון אחר ואמר: "אחרי ה' אלהיכם תלכו" (שם יג, ה), וגם בפרושו בא (בסוטה יד.), שענינו להתדמות למעשים הטובים ולמדות הנכבדות שבהם מתאר יתעלה על דרך המשל — יתעלה על הכל עלוי רב (שהקדוש ברוך הוא מרומם מכל התארים האמורים, ואין משתמשים בכל התארים האלו אלא דרך משל).

המצוה הששית — הצווי שנוצטוינו להתערב בין החכמים ולהתחבר אתם ולהתמיד ולשבת עמם ולהשתתף עמם בכל-דרך מדרכי השתתפות: במאכל ומשקה ומקח וממכר, כדי שנגיע בכך להדמות למעשיהם ולהאמין בדעות האמתיות מדבריהם, והוא אמרו יתעלה: "ולדבקה-בו" (דברים יא, כב) וכבר נכפל גם הצווי הזה, ואמר: "ובו תדבק" (שם י, כ). וכא פרושו: "ולדבקה בו" — הדבק בחכמים ותלמידיהם. זהו לשון הספרי (שם). וכן הביאו ראיה על החובה לשא בת תלמידי חכמים ולהשיא בתו לתלמיד חכם ולהנות תלמידי חכמים ולהתעסק עמם ממה שצנאמר "ובו תדבק". אמרו (כתובות קיא:): "וכי אפשר לו לאדם להדבק בשכינה, והא כתיב: "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא" (שם ד, כד)? אלא כל-המשיא בתו לתלמיד חכם וכו'.

המצוה הר"ו — הצווי שנוצטוינו לאהוב זה-את-זה כמו שאנו אוהבים את-עצמנו, שתהיה חמלתי ואהבתי (לכל אחד ואחד מישראל) באהבתי וחמלתי לעצמי בממונו וגופו וכל-מה שיש לו ומה-שהוא חפץ. וכל מה-שארצה לעצמי, ארצה לו כמוהו; וכל-מה-שלא ארצה לעצמי או לידידי, לא ארצה בשבילו כמוהו. והוא אמרו יתעלה: "ואהבתם לרעהו כמוך" (שם, יח).

מכל-אלו — הרי עבר על לאו זה. וכבר באר
יתעלה ענש העובר על לאו זה והוא אמרו
יתעלה: "וחרה אפי והרגתי אתכם וגו'" (שם, כג).

המצוה הש"א — האזהרה שהזהרנו על
הרכילות, והוא אמרו יתעלה: "לא-תלך רכיל
בעמך" (ויקרא יט, טז). אמרו (ספרא קדושים ד, ה):
לא תהא רף דברים לזה וקשה לזה. דבר אחר:
לא תהא פרוכל מטעין דברים והולך. ובכלל לאו
זה האזהרה על הוצאת שם רע (כתובות מו.).

המצוה הד"ש — האזהרה שהזהרנו מלנקום
זה מזה, והוא: כגון שעשה הוא מקדם איזה
מעשה, ואז לא נחיד מלבקשו עד שנגמלהו
כפעלו הרע, או נצערנו כמו שצער אותנו. הנהיר
ה' מכף ואמר: "לא-תקם" (שם, יח). ולשון ספרא
(שם, י): "עד היכן פחה של נקימה? אמר לו:
השאלני מגלך, ולא השאלו. למחר אמר לו:
השאלני קרדמך, אמר לו: איני משאלך בדרך
שלא השאלתני מגלך — לכך נאמר: לא-תקם".
ועל המשל הזה הקש בכל-הענינים.

המצוה הש"ה — האזהרה שהזהרנו מלנטור
ואף על פי שלא ננקום, והוא: שנשמור את
החטא שחטא לנו החוטא ונזכרנו לו, והוא אמרו
יתעלה: "לא-תקם ולא-תטר". ולשון ספרא (שם,
יא): "עד היכן פחה של נטירה? אמר לו השאלני
מגלך, ולא השאלו. למחר אמר לו: השאלני
קרדמך, אמר לו: הילך (הנה לך), איני כמותך
שלא השאלתני מגלך — לכך נאמר: 'לא-תטר'".

יום שישי

מצות עשה יא.

המצוה הי"א — היא הצווי שנצטוונו ללמד
(לאחרים — לבניו (הקטנים)) חכמת התורה
וללמדנה (בעצמו) — וזהו הנקרא: תלמוד תורה,
והוא אמרו "ושננתם לבניך" (דברים ו, ז). ולשון
ספרי (על הפסוק שם): "ושננתם לבניך — אלו
תלמידיך. וכן אתה מוצא בכל-מקום שהתלמידים
קרוים בנים, שנאמר: 'ויצאו בני-הנביאים'
(מלכים ב, ג, א). ושם (בספרי) אמרו: "ושננתם —
שיהיו מחודדים (מסודרים) בתוך פיך, כשאדם

ולמנעו, ואף-על-פי שלא נתקמה עליו עדות
המחייבת לקים ענש. והוא אמרו יתעלה: "הוכח
תוכיח את-עמיתך" (ויקרא יט, יז). גם נכלל במצוה
זו שנתרעם זה על זה, אם הרענו זה לזה, ואל
נטור לו או נשמור לו חטא, אלא נצטוונו
להתרעם עליו בדברים, כדי שלא ישאר בלב
כלום, ולשון ספרא (שם): "מנין אם הוכחתו
אפלו ארבעה וחמשה פעמים, חזור והוכח?
תלמוד לומר: הוכח תוכיח. יכול אף אפה מוכיחו
ופניו משתנות? (כלומר, שמתר לך להוכיח אותו
אפילו באופן שהוא מתבייש, כגון בפני רבים וכדו')
תלמוד לומר: ולא-תשא עליו חטא". (שם
תעשה כן תשא אתה חטא בסבתו). וכבר בארו
חכמים, שמצוה זו חובה על כל-אדם אפלו
מן-הקטן לגדול הרי הוא חייב להוכיח, ואפלו
קלל וזלזל אל ירפו ידיו ואל יסתלק מלהוכיח עד
אשר יבה, כמו שבארו מעתיקי השמועה (מוסרי
התורה שבעל פה) ואמרו (ערכין טז): עד הפאה.
ויש למצוה זו תנאים והלכות, ונתבאר במקומות
מפורים בתלמוד.

המצוה הש"ג — האזהרה שהזהרנו שלא
לביש זה-את-זה, ועון זה הוא שקוראים אותו:
מלבין פני חברו ברבים, והאזהרה שבאה בזה
הוא אמרו: "הוכח תוכיח את-עמיתך ולא-תשא
עליו חטא" (שם, יז). ובספרא (שם) אמרו: "מנין
אם הוכחתו אפלו ארבע וחמש פעמים, חזור
והוכח? תלמוד לומר: 'ולא-תשא עליו חטא'".
אבל פשט הכתוב הרי הוא מזהיר, שלא תחשוב
לו עון בלבך, ושלא תזכרהו.

יום חמישי

מצות לא תעשה רנו. שא. דש. שה.

המצוה הרנ"ו — האזהרה שהזהרנו מלהכביד
(להתאכזר) על היתומים והאלמנות, והוא אמרו
יתעלה: "כל-אלמנה ויתום לא תענון" (שמות כב,
כא). לאו זה כולל שלא יכביד עליהם לא בדבור
ולא במעשה, אלא ידבר עמהם דברים רפים
ונוחים ביותר, ויתעסק עמהם בדרך הטובה
ביותר, ויתחסס אליהם ביחס טוב ביותר ויתפונן
להפליג (להרבות) בכל-זה. ומי שלא נזהר באחד

אביו). וכבר בארו (סנהדרין ה'): שאסור לתלמיד לחלוק על רבו — פונתי במחלוקת: שיצא נגד פסק דינו ויפרד בסכרתו וילמד או יורה בלי שיירשהו. ואסור לו לריב עמו ולהתרעם עליו ולא לדון אותו לכף חובה, כלומר: שישביר איוזו פעלה מפעלותיו או איזה דבור בסוג מסוגי ההסברות (שמפרש דבריו שלא כפשוטם) — לפי שאפשר שלא נתפון לכף. ובפרק חלק (סנהדרין קי). אמרו: "כל-החולק על רבו פחולק על השכינה, שנגאמר: 'בהצתם על-ה'" (ראה בהמשך) (במדבר כו, ט), כל-העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה, שנגאמר: 'המה מי מריבה אשר-רבו בני-ישראל את-ה'" וגו' (אף על פי שרבו שם על משה ואהרן, נאמר "את ה'" (שם כ, ג), וכל-המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה, שנגאמר: 'לא-עלינו תלנתיכם (תלונות עם ישראל על משה ואהרן —) פי על-ה'" (שמות טז, ח). וכל-המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה, שנגאמר: 'וידבר העם באלהים ובמשה'" (במדבר כא, ה). וכל-זה ברור, לפי שמחלוקת קרח וריב ישראל ותועמתם ומחשבתם הרעה לא היתה אלא עם משה ועליו שהוא רבן של כל-ישראל, ועשה הפתוב כל-דבר מהם כלפי ה'. ("בהצותם על ה'") ובפרוש אמרו (אבות פרק ד משנה יב): "מורא רבך כמורא שמים". וכל-זה (גם כבוד חכמים וגם מורא חכמים) נלמד ממה שמצאנו שהפתוב צוה לכבוד את-החכמים וההורים, כמו שנתבאר בלשונות התלמוד, לא שהיא (מורא חכמים) מצוה בפני עצמה. והבן זאת.

שואלך דבר, לא תהא מגמגם לו, אלא תהא אומר לו מיד". וכבר נכפל צווי זה כמה פעמים: "ולמדתם ועשיתם (עפ"י לשון הפסוק בדברים ה, א) ולמען ילמדו" (שם לא, יב). וכבר הרבו להדגיש מצוה זו ולרזו עליה בהרבה מקומות בתלמוד. ואין הנשים חייבות בה, שהרי נאמר "ולמדתם אתם את-בניכם", אמרו: "בניכם — ולא בנותיכם", כמו שנתבאר בגמרא קדושין (לו).

שבת קודש

מצות עשה רט.

המצוה הר"ט — הצווי שנוצטוינו לכבוד את-החכמים ולעמד מפניהם כדי להדרם, והוא אמרו יתעלה: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב — וזקן הוא זה שקנה הרבה חכמה). ולשון ספרא: "תקום והדרת — קימה שיש בה הדור" (אבל במקום שאין בו הידור כגון בבית המרחץ אין עומדין מפניו). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק א' מקדושין (לב). ודע שאף-על-פי שמצוה זו חובה על כל-אדם באפן כללי — כלומר: לכבוד את-החכמים ואפלו לחכם השוה לו, כמו שבארו באמרם (בבא מציעא לג): "תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה" — יש בה עוד יחוד ותוספת על התלמיד, והוא: שכבוד התלמיד לרבו יש בו תוספת גדולה על הכבוד שהוא חובה לכל-חכם, ועם הכבוד חייב במורא, לפי שכבר בארו שחובתו כלפי רבו גדולה מחובתו כלפי אביו, אשר חייבו הפתוב בכבודו ובמוראו. ובפרוש אמרו (בבבא מציעא שם): אביו ורבו — רבו קודם (כגון אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו, ואחר כך פודה את

לקוטי תורה (מבואר) – אני לדודי (פרק א)

שני אופנים בהתגלות אלקות: (א) שמאלו תחת לראשי - שמאל היא מדת הגבורה והיראה ("גבורה דרועא שמאלא") המתגלה בימים נוראים, (ב) וימינו תחבקני - הוא חסד ואהבה המתגלה בחג הסוכות.

[בהמאמר כאן מפרש רק הענין דשמאלו תחת לראשי:]

שמר"ה עד יוה"כ הוא בחינת שמאלו, בחינת יראה, לפי שאז הוא זמן התגלות מלכותו ית', ולכן קוראין לו המלך.

מראש השנה ועד יום הכפורים מתגלית "שמאלו" של הקב"ה, המעוררת באדם מידת היראה, והשייכות של שמאל לר"ה ויוה"כ היא, לפי שאז הוא זמן גילוי מלכותו יתברך, שלכן בתפילות ראש השנה (וכן דעשי"ת) קוראים להקב"ה "המלך", כלומר, ימים אלה הם ימי סגולה שבהם נקל יותר לאדם לעורר בעצמו רגש של אימה ופחד מרוממות הא-ל, מחמת התגלות מלכותו יתברך בזמן זה בכל העולמות, דהרי כשאדם מרגיש מלכותו יתברך, כיצד הקב"ה הוא מלך העולם, מתעורר ביראה ופחד מאימת ורוממות המלכות.

כי מלכותך מלכות כל עולמים, פירוש, שאפילו בעולמות הנעלמים תפול עליהם אימת המלך ופחדו.

גילוי מלכותו יתברך בראש השנה הוא בכל העולמות, וכלשון הכתוב "מלכותך מלכות כל עולמים", ולפיכך גם על העולמות היותר עליונים, הנקראים "עולמות נעלמים" (מצד גודל הריחוק בינינו ובין עולמות אלו), תפול אימת המלך ופחדו.

ומזה נמשך גם למטה על כללות נשמות ישראל לקבל עול מלכות שמים עליהם.

גילוי מלכותו יתברך בעולמות עליונים, המטיל אימה ופחד על הנבראים הרוחניים (מלאכים ונשמות) שבהם - נמשך גם על נשמות ישראל כפי שהן נמצאות למטה, וגילוי זה מעורר אותם שיקבלו עליהם עול מלכותו יתברך.

ותהיה יראתו על פניהם כל השנה.

מהתעוררות מידת היראה בראש השנה ויוה"כ פ, ע"י התגלות מלכותו יתברך, שואב האדם את הכח לקבל עליו עול מלכותו יתברך, שתהי' יראת ה' על

תוכן הפרק: מדוע אין הארת י"ג מדות הרחמים בחודש אלול עושה אותו ליום טוב.

אני לדודי ודודי לי, ראשי תיבות אלול.

בשיר השירים יש שני פסוקים המתארים את האהבה בין כנסת ישראל והקב"ה: (א) "אני לדודי [פירוש "דודי" - "אהובי"] ודודי לי", (ב) בסדר הפוך, "דודי לי ואני לו" - ו"אלול" ראשי תיבות "אני לדודי ודודי לי" דייקא.

והענין, כי באלול מתחיל בחינת אני לדודי דהיינו בחינת אתערותא דלתתא.

והענין, ד"אני לדודי" מורה על התקרבות האדם להקב"ה, הנק' בזהר בשם "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), ואילו "ודודי לי" מורה על התקרבות הקב"ה אל האדם, הנק' בזהר "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה).

ושני הכתובים הללו הם כנגד שני האופנים בעבודת השם: "אני לדודי ודודי לי" הוא כאשר בתחילה האדם מקרב את עצמו להקב"ה, וכתוצאה מזה, מדה כנגד מדה, הקב"ה מתקרב אל האדם (כמאמר רז"ל אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה); ואילו "דודי לי ואני לו" הוא כאשר בתחילה הקב"ה מתקרב אל האדם, וההתקרבות זו העליונה מושכת את האדם להתקרב אל הקב"ה.

ולכן אלול ראשי תיבות "אני לדודי ודודי לי", לפי שענינו של חודש אלול הוא "אתערותא דלתתא", כידוע שאלול הוא חודש התשובה, שבו צריך האדם לעורר את עצמו להתקרב אל השם, בבחינת "אני לדודי".

עד ראש השנה ויום הכפורים שהם בחינת המשכת אלחותו ית' למטה בבחינת התגלות.

על ידי ה"אתערותא דלתתא" דחודש אלול זוכים, שאחר כך, בהגיע המועדים דחודש תשרי, החל מראש השנה ויום הכיפורים, הקב"ה מתקרב אל האדם, "ודודי לי", שאלקותו יתברך נמשך ומתגלה בנפש האדם.

[ומבאר הקשר בין "ודודי לי" לר"ה ויוה"כ:]

כמ"ש שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני.

גילוי האלקות בנפש האדם בחודש תשרי מתואר בכתוב "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני", שהם

זאת ובמילא אינה יכולה לחדור אל תוכו ופנימיותו ולהתאחד בו לשנות אותו.

וזהו העבודה דחודש אלול, שאז האדם צריך לעורר בליבו אהבת ה' ויראתו בכוחות עצמו, עד כמה שידו מגעת ("אתערותא דלתתא"), דאע"פ שאין אהבה ויראה אלו אמיתיות, מכל מקום, רק ע"י התקרבות זו של האדם מלמטה, נעשה "כלי" להתגלות הקב"ה ("ודודי לי") שבחודש תשרי, שבכוחה לקבוע יראה ואהבה בנפשו למשך כל השנה כולה, כנ"ל.

[אלא שעל פי זה צריך להבין:]

והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים.

נודע שחודש אלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים, שזוהי התקרבות הקב"ה אל האדם, מצד רחמיו וחסדו יתברך [וכפי שיבאר להלן ענינה הרוחני של התגלות י"ג מדות הרחמים ופעולתה בעבודת האדם לקונן], ואם כן, איך מתאים זה עם מה שנתבאר לעיל, שאלול הוא זמן "אתערותא דלתתא" דוקא, "אני לדודי" ("ודודי לי" בא רק בחודש תשרי).

[ויובן זה בהקדים עוד שאלה:]

ולחבין זה, כי למח הם ימות החול ואינם יו"ט.

מאתר שחודש אלול הוא עת רצון גבוה כל כך שאז יש גילוי י"ג מדות הרחמים, מדוע ימי אלול הם ימות החול ולא ימים טובים.

כמו שכתות ויום טוב שבהם התגלות אלהות בחינת הארת אלהותו ית'.

שהרי זהו גדר של שבת ויום טוב שאז יש תוספת התגלות אלקות בעולם (שזהו ענין קדושת שבת ויום טוב), ולכן אסורים במלאכה, כי מלאכה ועובדין דחול הם סתירה לקבלת התגלות רוחנית עליונה זאת.

ובפרט בעת זמן י"ג מדות שהם הארת העליונות מאד, והם מתגלים ביוהכ"פ, ובודאי יש הפרש גדול בין יוה"כ ובין אלול.

ובפרט כשיש התגלות גדולה כזו כגילוי י"ג מדות הרחמים שהן הארות עליונות מאד אפילו יותר משבת ויו"ט, שזהו ענין קדושת יום הכיפורים, היום היותר קדוש בשנה, בגלל גילוי י"ג מדות הרחמים ביום זה, ואיך יתכן שבמשך כל חודש אלול יש התגלות י"ג מדות הרחמים ומכל מקום אין בימי החודש שום קדושה יתירה והם ימות החול.

פניו במשך כל השנה כולה, היינו שהתגלות המלכות בראש השנה היא החוקקת יראת ה' בליבו של אדם באופן שתהי' קבועה בנפשו כל השנה.

כי יראת ה' ואהבתו אינו עשויה ונטוע בלב האדם מכח עצמו כי אם מכח ההארה הנמשך עליו מלמעלה.

וטעם הדבר - שרק גילוי מלכותו ית' בר"ה הוא החוקק יראת ה' בלב האדם לכל השנה כולה - כי אדם אינו יכול לנטוע בליבו, בכח עצמו, אהבת ה' ויראתו אמיתיות, אלא רק כשאור אלקי מאיר וקבוע בנפשו באמת.

וכמו באהבה ויראה לדבר גשמי, שלא ירגיש אדם אהבה לאיזה דבר או יראה ופחד ממנו אלא כאשר הדבר לפניו, אם בקירוב מקום גשמי לנגד עיניו הגשמיים, או עכ"פ בקירוב מקום רוחני, שבמחוץ ועיני שכלו יש צורה ברורה של הדבר ההוא לכל פרטיו עד דהוי כאילו רואה את הדבר, וראי' זו (הגשמית או הרוחנית) היא המולידה באדם רגש בלב - אם להתקרב אל הדבר (אהבה) או להתרחק ממנו (יראה), משא"כ דבר שאינו ב"עולמו", גם כשיחשוב ויתבונן בטיב הדבר לא יוליד בנפשו רגש אמיתי אליו.

וכך בעבודת השם, דאם אין גילוי אלקות בנפשו ובמחוץ עד אשר "כאילו עיניו רואות גילוי אלקותו יתברך ממש", אי אפשר לאדם לעורר בליבו אהבת ה' ויראתו אמיתיות, ואין להתעוררות זו שום קיום.

בעת זמן התגלותו, דהיינו בר"ה בחינת יראה בו, וזהו בחינת דודי לי.

התגלות זו העליונה אל האדם (המולידה אהבה ויראה אמיתיות) באה בעת רצון, דראש השנה הוא זמן התגלות מלכותו יתברך המעוררת באדם מידת היראה כנ"ל. וזהו ענין "ודודי לי" - התקרבות הקב"ה לבני ישראל).

רק שצריך תחלה לעורר את האהבה ויראה על ידי אתערותא דלתתא שהיא באלול.

אולם, כדי שהתגלות זו אכן תפעול פעולתה לשנות את האדם באמת, צריך האדם להכין ליבו אלי', שאז הרי הוא "כלי" ראוי שהתגלות תורגש בנפשו. משא"כ בלי הקדמת "אתערותא דלתתא" ועבודה לזכך את עצמו כפי כוחו, אף כשיש התעוררות והתגלות מלמעלה בזמני עת רצון, אין להתעוררות זו שום תמידיות ונצחיות, מאחר שאין ליבו "כלי" להתגלות

בנמשל, שאז הוא זמן התגלות אלקות בלי שום הסתרה ולבוש כלל, ומצד התגלות קדושה זו ה"ה יום טוב שאסור במלאכה, כי מלאכה ועובדין דחול הם סתירה לקבלת התגלות זאת (כמו מלך בהיכלו שאין נכנסים כי אם ברשות כו');

משא"כ בחודש אלול שהוא עד"מ מלך בשדה קודם בואו להיכלו שאז הוא לבוש בבגדים פשוטים ואינו מתגלה ביופיו וברוממותו - וכך בנמשל שהתגלות י"ג מדות הרחמים בחודש אלול היא דרך "לבוש" והסתר, כי ענינה הוא לעורר את כל אחד ואחד מישראל גם מי שנמצא במצב ירוד (דשדה כו'), ולפיכך אינם ימים טובים, מאחר שאין כאן תוספת התגלות הקדושה.

אבל לאידך מובן, שגם התגלות י"ג מדות הרחמים בחודש אלול, אע"פ שהיא דרך "לבוש" והסתר, פועלת התעוררות בנפשות בני ישראל וכמו המלך היוצא לשדה: דאע"פ שאינו מתגלה שם בכל רוממותו מכל מקום הרי זה פועל אפילו על "אנשי שדה" שיצאו ממקומם לקבל את פני המלך וכך התגלות י"ג מדות הרחמים בחודש אלול פועלת שגם "הרחוקים ביותר" מהקב"ה יתעוררו להתקרב אל ה'.

ועפ"ז מיושבת ג"כ השאלה הא' הנ"ל מדוע אין הענין דהארת י"ג מדות הרחמים בחודש אלול סתירה לכך שעיקר ענינו של אלול הוא "אני לדודי" העבודה בכח עצמו כנ"ל. כי היות שבהארת י"ג מדות הרחמים דאלול אין כאן התגלות אלקות ממש (אלא כמלך בשדה), לפיכך אין הארה זו פועלת התעוררות ממש באדם, ואינה אלא "נתינת כח" וסיוע בלבד. וכההבדל בין מלך בהיכלו ומלך בשדה, דמלך בהיכלו מטיל אימה ופחד על העומדים לפניו, וכך בנמשל דכשיש התגלות אלקות הרי הגילוי מעורר ומוליד באדם רגש של אהבה ויראה; משא"כ כשהמלך בשדה לבוש בבגדים פשוטים כו' אינו מטיל אימה (ואדרבה, מראה פנים שוחקות לכולם), אלא שהמצאו בשדה מאפשר לכל הרוצה שיוכל לבוא ולהקביל את פניו - וכך בנמשל, שהארת י"ג מדות הרחמים דאלול היא רק סיוע ונתינת כח להאדם, שיוכל לעורר את עצמו להתקרב אל הקב"ה.

וזהו עיקר ענינו של אלול (כראשי תיבות שלו - "אני לדודי ודודי לי") - אתערותא דלתתא, היינו ההתעוררות והעבודה בכח עצמו.

ועל כרחק צריך לומר שיש הפרש גדול בין אלול ויום הכיפורים באופן התגלות י"ג מדות הרחמים.

אך הנה יובן ע"פ משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאיין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם, ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו, ואח"כ בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כי אם ברשות, ואף גם זאת המובחרים שבכם ויחירי סגולה.

ויובן ע"פ משל ממלך בשר ודם הנמצא בשדה ויוצאין כל העם (אנשי העיר) לקבל פניו בשדה, שאז רשאיין הכל לקבל פניו והוא מקבל אותם בסבר פנים יפות כו', משא"כ בהיכל מלכותו שרק יחירי סגולה יכולים להכנס אצלו וצריכים רשות מיוחדת על זה.

וכך הענין עד"מ בחודש אלול, יוצאין להקביל אור פניו ית' בשדה.

וזהו החידוש בהתקרבות והתגלות הקב"ה לבני ישראל בחודש אלול, דהוי כמו "מלך בשדה", דכמו שבמשל הנ"ל אי אפשר לסתם בני אדם להתקרב אל המלך כשהוא בהיכלו, ורק כשהוא נמצא בשדה אפשר לכל העם לקבל את פניו, כך בנמשל, אשר כדי שכל ישראל (לא רק צדיקים גדולים) יוכלו להתקרב אל הקב"ה ("אני לדודי"), יש צורך לנתינת כח מלמעלה (מחמת גודל הריחוק בינינו ובין הקב"ה), וזהו ענין הארת י"ג מדות הרחמים בחודש אלול, שהקב"ה יורד ומתגלה אלינו כפי שאנו "בשדה", היינו רחוקים מאור פניו ית', שזוהי נתינת כח לתשובה, לעורר בנו רצון וחשק "לקבל את פניו יתברך", בהתעוררות אהבת ה' ויראתו.

[אדמו"ר הזקן קיצר בלשונו ולא ביאר בפירוש את התירוץ על השאלות הנ"ל בענין הארת י"ג מדות הרחמים בחודש אלול; אך התירוץ מובן על פי המשל ד"מלך בשדה" ו"מלך בהיכלו":]

זה שחודש אלול הם ימות החול (דלא כיום הכיפורים) הוא לפי שההבדל בין התגלות י"ג מדות הרחמים בחודש אלול, והתגלות ביום הכיפורים הוא, שיום הכיפורים הוא עד"מ אדם הזוכה לקבל פני המלך בהיכל מלכותו ששם הוא לבוש בבגדי מלכות כו' - וכך

פרק ו משנה ה

אל תבקש גדולה לעצמך, ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה, ואל תתאוה לשולחנם של מלכים, ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

נקודות משיחות קודש

בלימודך, כפה על עצמך ("עשה") ולמד "בקבלת עול" במידה גדולה יותר מאשר "התענוג" המוגבל שלך.

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1240)

צריך להבין: מדוע יתאוה העוסק בתורה לשולחנם של מלכים, עד שצריך להזהירו מפני זה?

יתירה מזאת: מסדר הדברים במשנה משמע כי גם אם מקיים האדם את ההוראה הקודמת במשנה - "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד" - עדיין צריך להזהירו ש"אל תתאוה לשלחנם של מלכים"! מהי פשר תאוה זו שכל-כך צריך להזהיר מפניה?

מאידך גיסא, צריך להבין: מהלשון "ששולחנך גדול משלחנם" אפשר לדייק שעצם התאוה "לשלחנם של מלכים" אינה שלילית כל-כך ורק שאין בה צורך מפני ש"שולחנך גדול משולחנם"!

ביאור הענין:

במשנתנו מדובר על אדם שעמל ויגע בתורה מעל ומעבר לתענוג שיש לו בלימוד מצד עצמו⁷. לאדם זה הבטיחה התורה⁸ "אם בחוקתי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה⁹ - ונחתי גשמיכם בעתם וגו", דהיינו שכל צרכיו הגשמיים מובטחים לו. ומכיון שכל צרכיו בעולם יהיו בידו הרי הוא "בעל הבית" ושליט על כל העולם, בבחינת "מאן מלכי רבנן"¹⁰.

על כך מוסיפה המשנה ואומרת "אל תתאוה לשולחנם של מלכים"; אף שהקב"ה נותן לך "שולחן של מלכים" כשכר על עמלך בתורה - אל לך להתאוות לכך. המשנה אינה אומרת כי אין להתעסק בדברים גשמיים. אדרבה, צריך להתעסק בדברים הגשמיים כדי "לבררם" ולהעלותם לקדושה. ההוראה היא רק לא להתאוות להם ולהתענג מהם¹¹.

על כך נשאלת השאלה - אם הפירוש ב"שולחן מלכים" הוא "עבודת הביירוים", "לברר" ולזכך את הגשמיות ועל-ידי זה מתעלה גם האדם ה"מברר"¹² מדוע אם-כן לא להתאוות "לשלחנם של מלכים"?

על כך התשובה היא - "ששולחנך גדול משלחנם". כלומר, על-אף המעלה הגדולה ב"עבודת הביירוים", אין היא מגיעה לדרגה הרוחנית המושגת בכח לימוד התורה. כי על-ידי לימוד התורה, האדם מתאחד עם מלך-מלכי-המלכים הקב"ה. נדרשת אמנם גם "עבודת הביירוים", אך יש לדעת כי תכלית העליה היא זו המושגת על-ידי לימוד תורה - "שולחנך גדול".

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1241)

לענין "גדולה" אומרת לנו המשנה "אל תבקש" ואילו לענין "כבוד" - "אל תחמוד". משמעות הדברים היא ש"כבוד" - לא רק שאין "לחפש" אלא אסור "לחמוד" אותו כלל. לעומת זה "גדולה", אין "לחפש" אחריה ולבקשה, אך אין מניעה לחמוד אותה, שהרי לא נאמר "אל תחמוד גדולה" אלא רק "אל תבקש". והדבר דורש הסבר.

עוד צריך להבין: מהי הוראת המשנה "יותר מלמודך עשה"; אם כוונתה לומר שיש ללמוד תורה יותר מהרגילות¹, היה עליה לכתוב זאת באופן ברור ומפורש - "יותר מלמודך למד"!

הביאור בזה:

בלימוד תורה יש מעלה ועדיפות ללימוד החותר אל ההלכה. כי בכדי לברר את סוגיות הש"ס, ולמצות את הדיון בשיטות הפוסקים עד לפסיקת הלכה למעשה, דרושה יגיעה והעמקה מיוחדת².

לאור זאת, היה מקום לומר כי לימוד ההלכה ולמעשה כדי להיות מורה הוראה בישראל הוא לימוד נכון ורצוי, שהרי באופן כזה הלימוד הוא בדרגה גבוהה!

משמיענו התנא ואומר: "אל תבקש גדולה לעצמך". בבואך ללמוד תורה אל תעשה זאת לשם "גדולה" - להיות "מורה הוראה". לימוד תורה באמת הוא לימוד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשום מטרה אחרת (ואם נקבע לך משמים תפקיד של מורה הוראה בישראל יזמינו לך זאת מלמעלה).

וכך אפוא מתפרשים דברי המשנה: "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד". כבוד - הוא דבר שלילי, שהרי "הקנאה, התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"³, ולכן אל תחמוד אותו אפילו בלבך. "גדולה", לעומת זאת, מותר לרצות. אין כל פסול בשאיפה לגדלות בתורה עד לדרגה שיוכל להורות הלכה, כי על-ידי זה הוא מתעלה בתורה. ובכל זאת "אל תבקש גדולה". אין לרדוף ולחפש אחר גדלות זאת (ואולם לכשיציעו לו משרת מורה הוראה יכול לקבלה)⁴.

מכיון שאסור לחמוד כבוד ואף גדולה אין לבקש - יכול הלומד לחשוש, שמא יהא לימוד התורה שלו נטול כל "חיות" - כי הנפש הבהמית מקבלת "חיות" רק כאשר יש לה כבוד וגדולה - והרי הלימוד צריך להיות ב"חיות" (גם של) הגוף והנפש הבהמית!⁵

על-כך מוסיפה משנתנו ואומרת, "יותר מלמודך עשה" - "עשה" מלשון כפיה⁶, כלומר, אף אם אין לך "חיות" ותענוג

1) שהרי הפרק קרוי "קנין תורה", ובהתאם לכך, ההוראות בפרק זה מתייחסות ללימוד התורה. (2) ראה המשך יום-טוב של ר"ה תרס"ו, עמ' ת"כ. וראה ירושלמי בכורים, פרק ג, הלכה ג ר' זעירא. (3) לעיל פרק ד, משנה כא. (4) ראה ירושלמי בכורים שם. (5) ראה עירובין נד, א. והלכות תלמוד-תורה לרבנו הזקן, פרק ד, הלכה ט "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים", ונתבאר בתניא פרק לו. (6) ראה בית יוסף יורה-דעה סימן רמח ד"ה ומי שאינו. (7) כאמור בביאור הקודם על המאמר "יותר מלמודך עשה", שהכונה היא שיש לכפות על עצמו לימוד בקבלת עול, יותר מרגילותו. (8) בחוקתי כו, ג. (9) רש"י שם. (10) ראה גיטין סב, א. (11) ראה תניא תחילת פרק ז. (12) ראה ליקוטי-תורה צו יג, ב; אמור לה, ג.

א דין השכמת הבקר סעיפים חידו:

הקדוש-ברוך-הוא ושמעו מפיו בסיני. לפיכך אסור לאמרם בצבור דרוך קביעות בכל יום, אפלו שלא בתוך ברכות קריאת שמע אלא קדם "ברוך שאמר", רק כל יחיד מתר לקרותם לעצמו. ולכן אין נוהגים גם כן לכתבם על קונטרס מיוחד לצבור, מפני המינים:

יא אמרו חכמים: כל העוסק בתורת עולה — כאלו הקריב עולה, וכל העוסק בתורת חטאת — כאלו הקריב חטאת. לפיכך, טוב לומר בכל יום פְּרַשְׁתָּה עוֹלָה, ומנחה, ושלימים, ותודה, וחסאת, ואשם ודאי, ואשם תלוי, וקרָבָן עוֹלָה ויִוָּרֵד, דְּהֵינּוּ פְּרִשְׁתָּה "ושמעו קול אלה וגו'". ולפי שכל קָרָבָן הָבֵא בַּנְּדָבָה טעון נְסֻכִים, לפיכך אחר עולה ושלימים ותודה — יאמר פְּרִשְׁתָּה נְסֻכִים, אֲבָל חֲטָאת וְאֲשָׁם אֵין טְעוּנִים נְסֻכִים:

יב אם יודע שנתחייב חטאת — יאמר תחלה פְּרִשְׁתָּה חֲטָאת וְאַחֲרֵי־כֵן פְּרִשְׁתָּה עוֹלָה, מפני שהחטאת מכפרת לגמרי על אותו עון שהיא באה עליו, והעולה הוא דורות, ויש להקדים הכפרה קדם הדורות, שקדם שיתרצה אל המלך — לא יקבל הדורות:

יג פְּרִשְׁתָּה הַקְּרָבָנוֹת — לא יאמר אלא ביום, לפי שאין מקריבין קָרָבָן בַּלַּיְלָה. אֲבָל פְּרִשְׁתָּה הַכִּיּוֹר וּפְרִשְׁתָּה תְּרוּמַת הַדָּשָׁן בַּיּוֹם שֶׁהֵיוּ נְעֻשִׁים בַּלַּיְלָה — יכול לאמרם קדם אור היום:

יד צריך לומר פְּרִשְׁתָּה הַקְּרָבָנוֹת מֵעַמֵּד, וכן "מזמור לתודה" — דגמת הקרבנות שהיתה מעמד:

ח טוב להשכים קדם אור הבקר, להתחנן לפני בוראו. וטוב שיתחנן בשעות שמשתנות המשמרות, שהן: לסוף שליש הלילה, ולסוף שני שליש הלילה, ולבסוף הלילה, שבאלו הזמנים הקדוש-ברוך-הוא זוכר לחרבן בית המקדש וכו', לכן התפלה שיתפלל האדם באותה שעה על הרבן והגלות — רצויה וקרובה להתקבל. לכן ראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג באותה שעה ולשפף תחנונים על חרבן בית המקדש, כמו שכתוב: "קומי רבי בלילה לראש אשמרות". ומכל מקום התורה והתפלה צריך להיות בשמחה, כמו שכתוב: "עבדו את ה' בשמחה". ויש לעסק בתורה שבעל פה. וטוב לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה, הן בבקר הן בערב:

ט טוב מעט תחנונים בכונה — מהרבות שלא בכונה. וכן בתלמוד תורה. ומי שיש לו לב להבין ללמד — טוב לו ללמד מלהרבות בתחנונים, כי תלמוד תורה גדול מעיון תפלה:

י טוב לומר בכל יום פְּרִשְׁתָּה הַעֲקֵדָה, כדי לזכר זכות האבות לפני הקדוש-ברוך-הוא, וגם כדי להכניע יצרו לעבוד[ת] השם יתברך כמו שמסר יצחק נפשו; ופְּרִשְׁתָּה הַפֶּן, כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה, שכן היה במן שהשיגח הקדוש-ברוך-הוא לתת לכל אחד "עמר לגלגלת" לכל נפשות ביתו, כמו שכתוב: "וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר"; ועֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת, שעל ידי כן יזכר מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו. ובקשוי חכמים לקבוע עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת בקריאת שמע, ובטלום מפני המינים, שלא יאמרו לעמי הארץ שאין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

שני שידוכים – פרק קכ"ו

באותם ימים חלה הגאון הישיש ר' יונה שמואל הפרוש. כל פוזנא דיברה על כך שכן הפרוש הגאון היה מוכר היטב בעיר ואהוב על תושביה.

ר' יונה שמואל היה בשעתו מידידיו של הגאון ר' אשר יהונתן, רבו של ר' משה, ראש קהלת פוזנא. הוא לא ניחן בכישרונות מיוחדים במינם, אך לעומת זה היה מתמיד גדול. בשקידתו והתמדתו לא היו לו אח ורע. משחר ילדותו ישב ועסק בתורה יומם ולילה. מעולם לא הוציא מפיו דברי חול ולא ביטל אף רגע. כבר בהיותו ילד הוכתר כפי כל בתואר "הפרוש".

לעת זקנתו עזב לגמרי את ביתו וקבע אכסנייתו בבית-המדרש שברחוב הפורטוגלי, לא הרחק מביתו של ר' ברוך בטלן. מאז לא יצא מבין כתלי בית המדרש.

כאשר חלה ולא היה מסוגל לעמוד על רגליו רצו להעבירו לבית מסויים, שבו הוצע עבורו משכב נוח וטיפול הולם, אך הוא סירב. הוא שכב על ספסל באחד החדרים שבכניסה לבית המדרש, והאברכים שלמדו שם טיפלו בו.

עם זאת הרי גם בשכבו חולה על גבי הספסל לא חדל ר' יונה שמואל מללמוד תורה. אלא שחולשתו הלכה וגברה עד שהגיע למצב ששוב לא היה מסוגל ללמוד בשקידה שהיה רגיל בה, והדבר ציער אותו מאד. היה, איפוא, ר' יונה שמואל קורא אליו מפעם לפעם את אחד מיושבי בית המדרש שישב וילמד סמוך אליו, כך שיוכל הוא להמשיך להיות בד' אמות של תורה על-ידי שמיעה. בין לומדי בית המדרש היו גם קדיש, בנה של צביה, ובנימין, בנו של ר' ברוך בטלן. כל הלומדים, וביניהם שני אלה, היו מתחלפים ביניהם בתורנות בישיבה על יד החולה, כך שהפרוש החולה הקשיב כל העת לדברי תורה. החולה לא הסתפק בשמיעה, כי אם נהג להעיר מפעם לפעם בחידושי תורה, קושיות ותירוצים, משלו או משל רבו, לקורת רוחם הרבה של האברכים הלומדים.

תכופות ביקרו אורחים נכבדים את הפרוש החולה, כדי לקיים מצוות ביקור חולים, וביניהם גם ר' משה, ראש הקהילה. המבקרים נהנו להקשיב לדברי התורה שהיה ר' יונה שמואל משמיע באזני הבחורים שישבו לידו.

פעם, באחד מביקוריו של ר' משה הבחין בהתרגשות רבה אצל החולה. הלה התפלפל עם אחד הבחורים, כשמסביב מתקבצים רבים מן הנוכחים ומקשיבים. ר' משה התעניין בתוכן הדברים. החולה הדהים את הנוכחים בחריפותו וביאורו. הפעם נמשך הפלפול זמן רב. שלוש שעות התנהל מאבק בין ר' יונה שמואל לבין הבחור. היה זה קדיש, אחיינו של ר' ברוך בטלן. גם ר' משה, ועוד מן הלומדים שנקלעו למקום, נסחפו בלהט הויכוח התורני. אלא שהויכוח הסתיים הפעם בניצחונו של קדיש, הבחור הצעיר, הכל הסכימו לדעתו בסופו של דבר.

ר' משה לא הכיר עד אז את קדיש, שהיה אז בן תשע עשרה שנה בלבד. הוא התבונן בקדיש והשתומם. מעולם לא ראה אצל בחור כה צעיר בקיאות וחריפות כאלה, במידה שיוכל לנצח את הגאון הגדול. אך יותר מכל התפעל ר' משה מאישיותו של קדיש: בכל מהלך הויכוח התנהג במתינות ובמנוחת הדעת, ודיבורו היה שקול ומאופק. גם לאחר שסיים את הויכוח בניצחון לא הראה כל סימן של גאווה, הוא חזר למקומו אל הגמרא והתעמק מחדש בלימודו כאילו לא אירע דבר.

ר' משה התעניין מאד בצעיר, ונודע לו כי הוא אחיינו היתום של ר' ברוך בטלן. כעבור ימים מספר ערך שוב ר' משה ביקור חולים אצל ר' יונה שמואל הפרוש. הלה היה עתה חלש מאד, ובקושי רב נטל חלק בלימוד האברכים שלמדו על ידו. לר' משה היה הפעם ענין נוסף בביקורו. הוא ניגש אל קדיש, שלמד עם בן-דודו, בנימין בנו של ר' ברוך בטלן. הם התפללו בסוגיא מסויימת ור' משה התערב בפלפול. שני הצעירים הפליאו אותו בידיעותיהם. ר' משה ביקר בבית המדרש פעמים נוספות, ובכל פעם שוחח בדברי תורה עם שני הצעירים, קדיש ובנימין. הללו משכו את תשומת לבו בצורה בולטת.

באחד הימים שוחח ר' משה עם שרה רעייתו, על כך שהגיעה השעה לחשוב על שידוך לבתם היחידה פריידל. שני מועמדים באו בחשבון אצל ר' משה - קדיש ובנימין.

שניהם מצאו מאד חן בעיניו, אך מבנימין היה לו איזה "חשש" סמוי. הרי הוא בנו של ר' ברוך בטלן. נכון, ר' משה מכיר היטב את ר' ברוך ואף מעריך אותו. הוא יודע שאצלו תורה וגדולה במקום אחד. אך סוף סוף הוא מחסידי רבי יואל, הבעל-שם מזמושטש, אשר ר' משה אינו נמנה על המעריכים אותו, והוא, נוסף על כך, מתנגד לדרך הקבלה. איך זה ישדך את בתו עם בנו של כזה?

שונה הדבר עם קדיש. אביו המנוח היה אמנם מן ההולכים בדרך הקבלה, ומתושבי מושבת המקובלים "ארץ החיים", והוא היה גם אחיו של ר' ברוך, אך לא הרחיק לכת כמוהו. ר' משה ידע כי גם הבן, עצמו, קדיש, נוטה לדרך הקבלה, אך אין ספק שהוא ניתן עדיין להשפעה. ר' משה קיווה שכאשר קדיש ישב סמוך לשולחנו שלו ודאי ישתנה. מכל השיקולים האלה החליט ר' משה להעדיף את קדיש על בנימין.

שרה הסכימה עם החלטת בעלה, בהוסיפה כי היא מכירה היטב את צביה התופרת, אמו של קדיש, והיא צדקנית אמיתית. "אך אל תחשוב, בעלי" - הוסיפה - "כי קדיש יאכל מזונות ליד שולחןך. יודעת אני היטב כי הצעיר מתכוונן לצעוד בדרכו שלו בחיים, וגם אינו מתכוונן לעזוב את בית אמו האלמנה. אגב: צביה מתפרנסת בריווח מעבודתה, ואינה זקוקה לעזרתך בפרנסת הזוג".

אך דברים אלה כבר לא שינו את ההחלטה. תוך מספר חדשים הוחגו שידוכי קדיש, בנה יחידה של צביה האלמנה, עם פריידל בתם יחידתם של ר' משה ושרה. ר' משה הבטיח נדוניה גבוהה. כן נקבע כי הזוג ידור בביתה של צביה, ובמקום המזונות על שולחנו הפקיד ר' משה ביד בני הזוג סכום גדול שהספיק לפרנסתם שנים רבות.

פריידל, שלמדה לתפור, סייעה לחמותה בעבודתה, וקדיש המשיך ללמוד תורה בשקידה. משך זמן למד כמקודם עם בן-דודו בנימין, אך הגיעה השעה גם לנישואיו של בנימין.

רבים הרהרו בקול רם על השידוך המיוחד במינו הצפוי לבנו של ר' ברוך בטלן. למדן ועשיר כזה ובן מוצלח כזה - יכולים להשיג את השידוך הטוב ביותר. שדכנים לרוב התדפקו על דלת ביתו, זה יוצא וזה נכנס. גם ממרחק הגיעו שדכנים, שכן שמו של בנימין יצא למרחקים.

אלא שר' ברוך סירב לשמוע לכל ההצעות. הוא רצה לשמוע את דעתו של רבו, רבי יואל מזמושטש. לשם כך ערך נסיעה מיוחדת לרבו.

לפי עצת רבי יואל שידך ר' ברוך את בנו עם בתו של ר' אהרן, המלמד העני, שהיה מתלמידי רבי יואל.

כשנודע הדבר בפוזנא, הלכה כל הקהילה "על גלגלים": בחור של הדר ופאר כזה ויחסן כה גדול - עם בתו של מלמד תינוקות עני!

ר' אהרן היה ידוע אמנם למלמד מומחה, אך למרות זאת היה עני מרוד. הוא היה יכול לקבל ל"חדר" שלו את בני העשירים הגדולים ולקבל תמורת זאת שכר גבוה. הכל היו מעוניינים להפקיד בידיו את חינוך הילדים, שכן הוא היה מצליח מאד בעבודתו הקדושה, לא רק בלימוד התורה אלא גם בנטיעת מדות טובות בלב תלמידיו. אלא שלר' אהרן היה סדר עדיפות מקורי: תחלה לקח את בני העניים הגדולים ביותר, וכשנשאר מקום - לקח מבני בעלי הבתים הבינוניים, ורק את המקום האחרון, או שני המקומות האחרונים, נתן לילדי עשירים.

מובן שבביתו של ר' אהרן שררה דלות איומה. אילולא עזרתה של אשתו, שהיתה מיילדת ומבשלת בחתונות, לא היה לחם בביתו.

נוסף לכך, כל ילדיו מתו עליו בחייו ונותרה רק בת יחידה.

ר' אהרן היה עניו גדול עוד מצעירותו, והיה נראה שהקדיש כל חייו למשימה אחת ויחידה - ללמד תורה לילדי ישראל ולחנכם לתורה ולמעשים טובים. עניויותו היתה כה גדולה, שכאשר כל בני העיר המטירו עליו איחולי מזל טוב על "שידוך הזהב" שעשה עם בתו - הרכיץ את ראשו והשיב בחצי פה כאילו לא אירע דבר.

היה, איפוא, ליהודי פוזנא ענין לענות בו ולשוחח עליו זמן רב, אלא שציפו להם הפתעות נוספות בענין.

כו חזי די אנא זב קדמיכון
 יומא דין ברקן ולוטין: כו ית
 ברקן די תקבלון לפקודיא דני
 אלהכון די אנא מפקד יתכון
 יומא דין: כח ולוטיא אם לא
 תקבלון לפקודיא דני אלהכון
 ותסטון מן ארמא די אנא מפקד
 יתכון יומא דין למהך פתר טעות
 עממיא די לא ידעתון: כט ויהי
 ארי זעלנך יי אלהך לארעא די
 את עלל תמן למירתה ותתן ית
 מברכיא על טורא דגרזין וית
 מלטטא על טורא דעיבל:
 ל הלא אנון בעברא דירדנא
 אחרי ארח מעלני שמשא
 בארעא פנענא דיתב במישרא
 לקבל גלגלא בסטר מישרי מרה:
 לא ארי אתון עברין ית ירדנא
 למעל למירת ית ארעא דני
 אלהכון זב לכון ויתרתון יתה
 : וישבתם בה כס"י:

כו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה
 וקללה כס"י: כז את הברכה אשר תשמעו אל-
 מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם
 היום כס"י: כח והקללה אם לא תשמעו אל-
 מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר
 אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים
 אחרים אשר לא ידעתם כס"י: ס כט והיה כי
 יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר אתה
 בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על-
 הר גרזים ואת הקללה על-הר עיבל כס"י:
 הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא
 השמש בארץ הפנעני הישב בערבה מול
 הגלגל אצל אלוני מרה כס"י: לא כי אתם
 עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ
 אשר יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם בה כס"י:

רש"י

בקללה: (ל) הלא-המה. נתן בהם סימן: אחרי.
 אחרי העברת הירדן, הרבה והלאה למרחוק, וזהו
 לשון "אחרי", כל מקום שנאמר "אחרי", מפלג
 הוא: דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד
 מערב. וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים,
 שנגקדו בשני טעמים, "אחרי" נקוד בפשטא,
 ו"דרך" נקוד במשפל והוא דגוש. ואם היה 'אחרי
 דרך' דיבור אחד, היה נקוד "אחרי" במשרת
 בשופר הפוף, ו"דרך" בפשטא ורפה: מול הגלגל.
 רחוק מן הגלגל: אלוני מרה. שכם הוא, שנאמר
 (בראשית יב): "עד מקום שכם, עד אלון מורה":
 (לא) כי אתם עברים את הירדן וגו'. נסים של
 ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ:

ראה אנכי נתן. ברכה וקללה. האמורות
 בהר גרזים ובהר עיבל: (כז) את הברכה. על-
 מנת אשר תשמעו: (כח) מן הדרך אשר אנכי
 מצוה אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת שכל
 העובד עבודת כוכבים, הרי הוא סר מפל הדרך
 שנצטוו ישראל. מכאן אמרו: (ספרי) 'כל המודה
 בעבודת כוכבים, ככופר בכל התורה בלה':
 (כט) ונתתה את הברכה. פתגומו: 'ית
 מברכיא, את המברכים: על-הר גרזים. (סוטה לב)
 כלפי הר גרזים הופכין פניהם, ופתחו בברכה:
 "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'", כל
 האוורים שבפרשה, אמרו תחלה בלשון 'ברוך',
 ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו

וְתִתְּבוֹן בַּהּ: לֵב וְתִטְרוֹן לְמַעַבְדֵי
 יְתָ פֶל קְזִמְיָא וְיֵת דִּינְיָא דִּי אֲנָא
 יִהְיֶה גְדַמְיִכּוֹן יּוֹמָא דִּין: א אֵלִין
 קְזִמְיָא וְדִינְיָא דִּי תִטְרוֹן לְמַעַבְדֵי
 בְּאַרְעָא דִּיִּהְיֶה יְיָ אֱלֹהֵא דְאַבְרָהָם
 לֵךְ לְמִירְתָּהּ פֶּל יּוֹמְיָא דִּי אֲתוֹן
 קְזִמְיִן עַל אַרְעָא: ב אַבְדָּא
 תְּאַבְדּוֹן יֵת פֶּל אֲתַרְיָא דִּי פֶלְחוּ
 תַמְן עַמְמִיָּא דִּי אֲתוֹן יִרְתִּין יִתְהוֹן
 יֵת טַעֲוִתְהוֹן עַל טוֹרְיָא רְמִיָּא וְעַל
 רְמִתָּא וְתַחֲוֹת פֶּל אֵילִן עֲבוּף:
 ג וְתִתְרַעֲוֵן יֵת אֲגוּרִיָּהוֹן וְתִתְפַּרְוֵן
 יֵת קְמִתְהוֹן וְאַשְׁרִיָּהוֹן תּוֹקְדוֹן
 בְּנוֹרָא וְצַלְמֵי טַעֲוִתְהוֹן תְּקוּצְצוֹן
 וְתוֹבְדוֹן יֵת שְׁמֵהוֹן מִן אֲתַרָּא
 הֵהוּא: ד לֹא תַעֲבְדוֹן פֶּן גְּדַם יְיָ
 אֱלֹהֵיכּוֹן: ה אֱלֹהֵן לְאַתְרָא דִּי
 יִתְרַעֲוֵן יְיָ אֱלֹהֵיכּוֹן מִכָּל שְׁבֻטֵיכּוֹן
 לְאַשְׁרָאָה שְׁכֻנְתָּהּ תַמְן לְבֵית
 שְׁכֻנְתָּהּ תִּתְבַּעֲוֵן וְתִיתּוֹן לְתַמְן:
 ו וְתִיתּוֹן לְתַמְן עַלְוִתֵיכּוֹן וְנִכְסֵת
 קוּדְשֵׁיכּוֹן וְיֵת מַעֲשְׂרֵתֵיכּוֹן וְיֵת
 אֲפָרְשׁוֹת יִדְכוֹן וְנִדְרֵיכּוֹן
 וְהִבֵּאתֶם שְׁמָה עַלְתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשְׂרֵתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת

רש"י

(ב) אַבְדָּא תְּאַבְדּוֹן. "אַבד", וְאַחַר כֵּן "תְּאַבְדּוֹן",
 (ע"ז מה) מִפְּאֵן לְעוֹקֵר עֲבוּדָה זָרָה בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל
 שְׂצָרִיף לְשֵׁרֵשׁ אַחֲרִיָּה: אֵת-כָּל-הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר
 עֲבָדוּ-שָׁם וְגו'. וְמָה תְּאַבְדּוֹן מִמָּה? "אֵת אֱלֹהֵיהֶם
 אֲשֶׁר עַל הַהָרִים": (ג) מְזַבַּח. שֶׁל אֲבָנִים הֶרְבֵּה:
 מִצְבֵּה. שֶׁל אֲבָן אַחַת, וְהִיא בֵּימוֹס, (אַלְטָאר)
 שְׁשׁוּנִיָּה בְּמִשְׁנֵה (ע"ז מו): 'אֲבָן שְׁחֻצְבָה מִתְּחִלָּתָהּ
 לְבֵימוֹס': אֲשֶׁרֶה. אֵילִן הַנֶּעֱבָד: וְאַבְדָּתֶם אֵת-
 שְׁמֵם. (שם מו) לְכַנּוֹת לָהֶם שֵׁם לְגִנְאֵי: 'בֵּית גִּלְגָּא'
 קוֹרִין לָהּ 'בֵּית פְּרִיָּא', 'עֵין כָּל', 'עֵין קוּץ':
 (ד) לֹא-תַעֲשׂוּן כֵּן. לְהַקְטִיר לְשָׁמַיִם בְּכָל מְקוֹם,
 כִּי אִם בְּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר. דְּבָר אַחֵר: "וְנִתְּצָתֶם
 אֵת-מְזַבְּחֹתֶם וְאַבְדָּתֶם אֵת שְׁמֵם, לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן",
 (ספרי) אֲזַכְּרָה לְמוֹחַק אֵת הַשֵּׁם וּלְנוֹתֵץ אֲבָן מִן
 הַמְּזַבַּח, אוּ מִן הַעֲזָרָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: 'וְכִי
 תַעֲלֶה עַל דַּעֲתָךְ שִׁישְׂרָאֵל נוֹתֵצִין אֵת הַמְּזַבְּחוֹת?
 אֵלָּא שְׁלֹא תַעֲשׂוּ כַּמַּעֲשִׂיָּהֶם וְיִגְרְמוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם
 לְמִקְדָּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שִׁיחֲרֹב': (ה) לְשַׁכְּנוּ תְּדַרְשׁוּ.
 (ספרי) זֶה מִשְׁכַּן שִׁילָה: (ו) וְזִבְחֵיכֶם. שְׁלָמִים שֶׁל
 חֻבָּה: מַעֲשְׂרֵתֵיכֶם. מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי

יְדָכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבַתֵיכֶם וּבְכֹרֶת בְּקֶרְכֶם
 וְצִאֲנֵיכֶם כִּשׁ"י: וְאֶכְלֶתֶם-שָׁם לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמִיחָתֶם בְּכֹל מִשְׁלַח יְדָכֶם אַתֶּם
 וּבִתְיֹכֶם אֲשֶׁר בִּרְכָךְ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ כִּשׁ"י: ח לֹא
 תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם
 אִישׁ כָּל-הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו כִּשׁ"י: ט כִּי לֹא-בִאתֶם
 עַד-עֲתָה אֶל-הַמְּנוּחָה וְאֶל-הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר-
 יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ כִּשׁ"י: י וְעַבְרַתֶם אֶת-
 הַיַּרְדֵּן וַיִּשְׁבַּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 מִנְּחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל-אִיְבֹכֶם
 מִסָּבִיב וַיִּשְׁבַּתֶם-בְּטַח כִּשׁ"י: שׁנִי יא וְהָיָה הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁפֵן שְׂמוֹ שָׁם
 שָׁמָּה תָבִיאוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצִּוֶּה אֶתְכֶם

ונדבתיכון ובכורי תורכון
 וענכון: ז ומיכלון תמן קדם יי
 אלהכון ותחדון בכל אושטות
 ידכון אתון ואנש בתיכון די
 ברכך יי אלהך: ח לא תעבדון
 ככל די אנחנא עבדין הקא יומא
 דין גבר כל מן דקשר קדמוהי:
 ט ארי לא אתיתון עד כען לבית
 נחא ולאחסנא דיני אלהך יהב
 לך: י ותעברון ית ירדנא
 ומיתבון בארעא דיני אלהכון
 מחסן יתכון ויניח לכון מפל
 בעלי דכביכון מסחור סחור
 ומיתבון לרחצן: יא ויהי אתרא
 די יתרעי יי אלהכון בה
 לאשראה שכנתה תמן לתמן
 תיתון ית כל די אנא מפקד יתכון
 עלותיכון ונקסת קודשיתכון
 מעשרתיכון ואפרשות ידכון וכל

רש"י

לְאָכַל לִפְנֵים מִן הַחוּמָה: תְּרוּמַת יְדָכֶם. אלו
 הבכורים, שנגאמר בהם (דברים כו): "ולקח הפהן
 השנא מידך": ובכרת בקרכם. לתתם לפהן,
 ונקריבם שם: (ז) אֲשֶׁר בִּרְכָךְ ה'. (ספרי) לפי
 הברכה, הבא: (ח) לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
 עֹשִׂים וְגו'. מוסב למעלה, על "כי אתם עובדים
 את הירדן וגו'", כשתעברו את הירדן, מיד מתרים
 אתם להקריב בכמה כל י"ד שנה של פבוש וחלוק,
 ובכמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה
 היום במשכן, שהוא עמכם ונמשח והוא פשר
 להקריב בו תטאות ואשמות, נדרים ונדבות, אכל
 בכמה, אין קרב אלא הנדר והנדב, וזהו: "איש כל
 הישר בעיניו", נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על
 ידי שישר בעיניכם להביאם, ולא על ידי חובה,
 אותם תקריבו בכמה (זכחים קיז): (ט) כִּי לֹא-
 בִאתֶם. (ספרי) כל אותן י"ד שנה: עד-עתה. כמו

עדין: אל-המנוחה. (זכחים קיט) זו שילה: הנחלה.
 זו ירושלים: (י) וְעַבְרַתֶם אֶת-הַיַּרְדֵּן וַיִּשְׁבַּתֶם
 בְּאֶרֶץ. שתחלקוה, ויהא כל אחד מפיר את חלקו
 ואת שבטו: והניח לכם. לאחר פבוש וחלוק
 ומנוחה (שופטים ג) מן הגוים אשר הניח ה', לנסות
 כם את ישראל, ואין זו אלא בימי דוד. אז:
 (יא) וְהָיָה הַמָּקוֹם וְגו'. בנו לכם בית הבחירה
 בירושלים, וכן הוא אומר בדרך (ש"ב ז): "ויהי
 כִּי-יֵשֵׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְהָיָה הַנִּיחְלוֹ מִכָּל-אִיְבָיו
 מִסָּבִיב, ויאמר המלך אל-נתן הנביא: ראה נא אנכי
 יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוף
 היריעה": שמה תביאו וגו'. למעלה אמור לענין
 שילה, וכאן אמור לענין ירושלים, ולכך חלקם
 הפתוב, ליתן התר בין זו לזו: משחרבה שילה
 וכאו לנוב, וחרבה נוב וכאו לגבעון, היו הבמות
 מתרות עד שבאו לירושלים: מבחר נדריכם.

עוֹלְתֵיכֶם וּזְבַחֵיכֶם מֵעֲשׂוֹתֵיכֶם וּתְרַמֹּת יַדְכֶם
 וְכָל מִבְּחַר גְּדֵרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרֹו לַיהוָה כִּסְ"י:
 וְשִׂמַּחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם
 וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהַתֵּיכֶם וְהַלְוֵי אֲשֶׁר
 בְּשַׁעְרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם:
 הַשְּׁמֹר לָךְ פְּנוֹת־עֵלְיָה עֲלֵתִיךָ בְּכָל־מָקוֹם
 אֲשֶׁר תִּרְאֶה כִּסְ"י: יד כִּי אִם־בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
 יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שֵׁם תִּעֲלֶה עֲלֵתִיךָ וְשֵׁם
 תִּעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ כִּסְ"י: טו רַק בְּכָל־
 אוֹת נַפְשֶׁךָ תִּזְבַּח | וְאִכְלַת בָּשָׂר כְּבַרְכַּת
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ בְּכָל־שַׁעְרֶיךָ
 הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר וְאִכְלָנוּ כַּצְּבִי וְכֹאֵיל כִּסְ"י: טז רַק
 הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ
 בַּמַּיִם כִּסְ"י: יז לֹא־תוֹכֵל לֶאֱכַל בְּשַׁעְרֶיךָ מֵעֵשֶׂר

שְׁפָר גְּדֵרֵיכֶם דִּי תִדְרֹוּן קָדָם יי:
 יב וְתִדְרֹוּן קָדָם יי אֱלֹהֵיכֶם אֶתְוֹן
 וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
 וְאִמְהַתֵּיכֶם וְלֹאָה דִּי בְקִרְוֵיכֶם
 אַרִי לִית לָהּ חֵלֶק וְאִחְסָנָא
 עִמְכוֹן: יג אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא
 תַּסֵּק עֲלוֹתְךָ בְּכָל אֶתְרָא דִּי תַחֲזִי:
 יד אֱלֹהֵן בְּאֶתְרָא דִּי יִתְרַעֲזִי יי
 בְּחַד מִן שְׁבָטֶיךָ תַּמָּן תַּסֵּק עֲלוֹתְךָ
 וְתַמָּן תַּעֲבֹד כָּל דִּי אֲנָא מִפְקָדֵךְ:
 טו לְחֹד בְּכָל רַעוּת נַפְשֶׁךָ תַּפּוֹס
 וְתִיכּוֹל בְּשָׂרָא בְּכַרְפְּתָא דִּי אֱלֹהֶךָ
 דִּי יִהֵב לָךְ בְּכָל קִרְוֵיךָ מִסְּאָבָא
 וְדַכָּא וְכִלְגָּה כְּבָשָׂר טְבִיא
 וְאִילָא: טז לְחֹד דִּמָּא לָא
 תִּיכְלוֹן עַל אַרְעָא תִּשְׁדַּגָּה כַּמֵּיא:
 יז לִית לָךְ רִשׁוֹ לְמִיכַל בְּקִרְוֵיךָ
 מֵעֵשֶׂר עַבְוֶרְךָ חִמְרֶךָ וּמִשְׁחָךָ
 וּבְכֹרֵי תוֹרְךָ וְעֵנְךָ וְכָל גְּדֵרְךָ דִּי
 תִּדְרֹו וְנִדְבַתִּיךָ וְאַפְרָשׁוֹת יְדֶךָ:

רש"י

תלמוד לומר: "רק": תזבח ואכלת. (בכורות טו.
 יבמות עג) אין לך בהם התר גיזה וחלב אלא
 אכילה על ידי זביחה: הטמא והטהור. לפי שבאו
 מפת קדשים שנאמר בהם (ויקרא ז): "והבשר
 אשר יגע בכל־טמא לא יאכל", הצריך להתיר בו
 שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת: כצבי וכאיל.
 שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל. לפטרן מן
 הזרוע והלחיים והקבה: (טז) רק הדם לא
 תאכלו. אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם
 במזבח, לא תאכלנו: תשפכנו במים. לומר לך
 שאין צריך פסוי. דבר אחר: הרי הוא במים,
 להכשיר את הזרעים (ספרי. חולין עד): (יז) לא־
 תוכל. בא הכתוב לתן "לא תעשה" על הדבר:
 לא־תוכל. רבי יהושע בן־קרחא אומר: יכל אתה,

מלמד שביאו מן המבחר: (יג) השמר לך.
 (ספרי) לתן "לא תעשה" על הדבר: בכל־מקום
 אשר תראה. אשר יעלה בלבך, אבל אתה מקריב
 על פי גביא, כגון אליהו בהר הפרמל:
 (יד) באחד שבטיך. בחלקו של בנימין. ולמעלה
 הוא אומר: "מפל שבטיכם", הא כיצד? פשקנא
 דוד את הגרן מארונה היבוס, גבה הזקב מפל
 השבטים, ומפל מקום הגרן בחלקו של בנימין
 היה: (טו) רק בכל־אות נפשך. במה הכתוב
 מדבר? אם בבשר תאנה, להתידה להם בלא
 הקרבת אמורים, הרי הוא אמור במקום אחר: "כי
 ירחיב ה' אליך את גבולך וגו' ואמרת אכלה בשר
 וגו'", במה זה מדבר? בקדשים שנפל בהם מום,
 שיפדו ויאכלו בכל מקום, יכל יפדו על מום עובר?

יח אלהו קדם יי אלהו תיכלנה
 באתרא די יתרעי יי אלהו בה
 את וברך וברך ועבדך ואמתך
 ולואה די בקרויך ותחדי קדם יי
 אלהו בכל אושטות ידך:
 יט אסתמר לך דילמא תשבוק נת
 לואי כל יומיך על ארעה: כ ארי
 נפתי יי אלהו נת תחומך קמא די
 מליל לך ותימר אכול בשרא ארי
 תתרעי נפשך למיכל בשרא בכל
 רעות נפשך תיכול בשרא:
 כא ארי יתרחק מנך אתרא די
 יתרעי יי אלהו לאשראה שכנתה
 תמן ותכוס מתורך ומענך די יהב
 יי לך קמא די פקדנך ותיכול
 בקרויך בכל רעות נפשך:
 כב ברם קמא די מתאכל בשר
 טביא ואילא בן תיכלנה מסאבא

דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך
 וכל-גדריך אשר תדר וגדבתיך ותרומת
 ידך כ"י: יח כי אם לפני יהוה אלהיך תאכלנו
 במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו אתה
 ובנגך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר
 בשעריך ושמתך לפני יהוה אלהיך בכל
 משלח ידך כ"י: יט השמר לך פן-תעזב את-
 הלוי כל-ימך על-אדמתך כ"י: ס כ-פירחיב
 יהוה אלהיך את-גבלך כאשר דבר-לך
 ואמרת אכלה בשר כיתאונה נפשך לאכל
 בשר בכל-אות נפשך תאכל בשר כ"י: כא כ-
 ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך
 לשום שמו שם וזבחתי מבקרך ומצאנך אשר
 נתן יהוה לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך כ"י:
 כב אך כאשר יאכל את-הצבי ואת-האיל בן תאכלנו הטמא והטהור

רש"י

שלמיה: (יט) השמר לך. לתן לא תעשה על
 הדבר: על-אדמתך. אבל בגולה, אינך מזהר עליו
 יותר מעניי ישראל: (כ) כ-פירחיב וגו'. (חולין
 פד) למדה תורה דרך ארץ שלא יתאנה אדם לאכל
 בשר אלא מתוך רחבת דעים ועשר: בכל-אות
 נפשך וגו'. (שם ט"ז) אבל במדבר נאסר להם בשר
 חלין אלא אם בן מקדישה ומקריבה שלמים:
 (כא) כ-פירחיב ממך המקום. ולא תוכל לבא
 ולעשות שלמים בכל יום, כמו עכשו שהמשפן
 הולך עמכם: וזבחתי וגו' כאשר צויתך. (חולין
 כח) למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט, והן
 הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני: (כב) אך
 כאשר יאכל את-הצבי וגו'. אינך מזהר לאכלן

אבל אינך רשאי. פיוצא בו: (יהושע טו) ואת
 היבוסים יושבי ירושלים לא זכרו בני יהודה
 להורישם, יכולים היו, אלא שאינן רשאים, לפי
 שפרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת
 המכפלה, ולא יבוסים היו אלא חתיים היו, אלא
 על שם העיר ששמה יבוס, כך מפרש בפרקי דרבי
 אליעזר (פ' לו), והוא שנאמר (שמואל ב ה): "כי
 אם-הסירך העורים והפסחים", צורות שפתבו
 עליהם את השבועה: ובכרת בקרך. אזרהה
 לכהנים: ותרומת ידך. אלו הבכורים: (יח) לפני
 ה'. לפנים מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם
 אין לך לתת לו מחלקו, כגון מעשר ראשון, תן לו
 מעשר עני! אין לך מעשר עני, הזמינהו על

וְדַכְּיָא בְּחָדָא יִכְלָנָהּ: כג לחוד
 תַּקַּף בְּדִיל דְּלֹא לְמִיכַל דְּמָא אַרְי
 דְּמָא הוּא נַפְשָׁא וְלֹא תִיכּוּל
 נַפְשָׁא עִם בְּשָׂרָא: כד לא
 תִּיכְלָנָה עַל אַרְעָא תְּשַׁדְּנָה כְּמִיָּא:
 כה לא תִּיכְלָנָה בְּדִיל דְּיִיטַב לָךְ
 וְלִבְנֵיךָ בְּתַרְוָךָ אַרְי תַּעֲבֹד דְּכַשְׁר
 קָדָם יי: כו לחוד מַעֲשֵׂר קוּדְשִׁיךָ
 דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְרֵךְ תַּטּוּל וְתִמְתִּי
 לְאַתְרָא דִּי יִתְרַעֲי יי: כז וְתַעֲבֹד
 עֲלוֹתְךָ בְּשָׂרָא וְדָמָא עַל מִדְּבַחָא
 דִּי אֱלֹהֵךָ וְדָם נִכְסַת קוּדְשִׁיךָ
 יִשְׁתַּפֵּךְ עַל מִדְּבַחָא דִּי אֱלֹהֵךָ
 וּבְשָׂרָא תִיכּוּל: כח טר וְתִקַּבַּל יְת
 פִּתְגָמָיָא הָאֵלִין דִּי אָנָּא מִפְּקֻדֵךְ
 בְּדִיל דְּיִיטַב לָךְ וְלִבְנֵיךָ בְּתַרְוָךָ עַד
 עֲלָם אַרְי תַּעֲבֹד דְּתַקַּן וְדְכַשְׁר
 קָדָם יי אֱלֹהֵךָ: כט אַרְי יִשְׁעִי יי
 אֱלֹהֵךָ יְת עִמָּמָיָא דִּי אִתָּהּ עֲלַל
 אֱלֹהֵיךָ כס"י: ם שְׁלִישִׁי כט

רש"י

בְּטַהֲרָה; אי מה צבי ואיל חלבן מִתָּר, אף חלין
 חלבן מִתָּר? תלמוד לומר: "אף": (כג) רק חזק
 לבלתי אכל הַדָּם. (ספרי) ממה שֶׁנֶּאֱמַר "חזק",
 אִתָּה לְמַד שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בְּדָם לֹאֲכֹלוּ. לְפִיכֵף הִצְרַךְ
 לומר "חזק", דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עֲזַאי
 אומר: 'לא בא הפתוב אלא להזהירך וללמדך עד
 כִּמָּה אִתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת, אִם הַדָּם, שֶׁהוּא
 קָל לְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ, שָׁאִין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ, הִצְרַךְ
 לְחַזְקֶךָ בְּאַזְהָרָתוֹ, קָל וְחִמְרָה לְשַׂאֵר מִצְוֹת: וְלֹא־
 תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר. (חולין קב. ספרי) אֲזַהֲרָה
 לְאַבְרָם מִן הַחַי: (כד) לֹא תֹאכְלֶנּוּ. (כריתות ד)
 אֲזַהֲרָה לְדָם הַתְּמַצִּית: (כה) לֹא תֹאכְלֶנּוּ. (חולין
 קלב) אֲזַהֲרָה לְדָם הָאֲבָרִים: לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּלְגוֹ'.
 (מכות כג) צֵא וְלִמַּד מִתֵּן שְׁכָרְךָ שֶׁל מִצְוֹת: אִם הַדָּם,
 שֶׁנֶּפֶשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ זוֹכֵה לוֹ

וְלִבְנֵיךָ אַחֲרָיו, קָל וְחִמְרָה לְגַזֵּל וְעֲרִיּוֹת, שֶׁנֶּפֶשׁוֹ שֶׁל
 אָדָם מִתְאַוֶּה לָהֶם: (כו) רַק קוּדְשִׁיךָ. אף על פי
 שֶׁאִתָּה מִתָּר לְשַׁחֵט חֲלִין, לֹא הִתְרַתִּי לָךְ לְשַׁחֵט אֶת
 הַקּוּדְשִׁים וְלֹאֲכֹלָן בְּשַׁעֲרֵיךָ בְּלֹא הַקְּרָבָה, אֲלֵא
 לְהַבִּיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה: (כז) וְעֲשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ. אִם
 עֲלוֹת הֵן, תֵּן הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ, וְאִם
 זִבְחֵי שְׁלָמִים הֵם, דָּם זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ
 תַּחֲלָה, וְאַחַר כֵּן: "וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל"; וְעוֹד דָּרָשׁוּ
 רַבּוֹתֵינוּ (ספרי): "רַק קוּדְשִׁיךָ", שֶׁבֵּא לְלַמַּד עַל
 הַקּוּדְשִׁים שֶׁבְּחוּץ לְאַרְץ, וְלְלַמַּד עַל הַתְּמוֹרוֹת וְעַל
 וְלְדוֹת קוּדְשִׁים שִׁיִּקְרִיבוּ: (כח) שְׁמֹר. (ספרי) זו
 מִשְׁנָה, שֶׁאִתָּה צָרִיךְ לְשַׁמְרָה בְּבִטְנְךָ, שֶׁלֹּא תִשְׁפַּח,
 כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב): "כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם
 בְּבִטְנְךָ", וְאִם שְׁנִיתָ, אֲפָשֶׁר שֶׁתִּשְׁמַע וְתִקֵּים. הָא
 כָּל שֶׁאִינוֹ בְּכֹלֵל מִשְׁנָה, אִינוֹ בְּכֹלֵל מַעֲשֵׂה: אֵת

בא־שמה לרשת אותם מפניך וירשת אתם וישבת בארצם: השמר לך פן־תִּנְקַשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׂמֵדִים מִפְּנֵיךָ וּפְנֵי־תִדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אֲנִי כִּי־לֹא־תַעֲשֶׂה כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֵבֹת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִגַּאֲתוּ אֶתְּךָ אֶתְּךָ כִּי־תִדְבַר אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוֶּה אֶתְּכֶם אֲתוּ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תִסַּף עָלֶיךָ וְלֹא תִגָּרַע מִמֶּנּוּ כִּי־יִקְוֶה בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֵלֶם חֵלֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת כִּי־יִרְאֶה

למִן לְתַרְכָּא יְתִהוֹן מִקְדָּמָךְ וְתִירַת יְתִהוֹן וְתִיטֵב בְּאַרְעֵהוֹן: ל אֶסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּתְקַל בְּתַרְיָהוֹן בְּתַר דִּישְׁתַּצוֹן מִקְדָּמָךְ וְדִילְמָא תִּתְבַּע לְטַעוֹתָהוֹן לְמִימַר אַכְדִּין פְּלַחִין עַמְמִיא הָאֵלִין יַת טַעוֹתָהוֹן וְאַעֲבַד בִּן אַף אָנָּא: לא לא תַּעֲבַד בִּן קָדָם יִי אֱלֹהֶךָ אַרִי כָּל דְּמִרְחַק קָדָם יִי דִי סָנִי עֲבָדוּ לְטַעוֹתָהוֹן אַרִי אַף יַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנֹתֵיהוֹן יוֹקְדִין בְּנוֹרָא לְטַעוֹתָהוֹן: א יַת כָּל פְּתַגְמָא דִּי אָנָּא מִפְּקַד יִתְכוּן יְתֵה תִּטְרוֹן לְמַעֲבַד לֹא תוֹסְפוֹן עֲלוּהִי וְלֹא תִמְנַעוֹן מִנֵּה: ב אַרִי יְקוּם בִּינְךָ נְבִיא אוֹ חֵלֶם חֵלְמָא וְיִתֵּן לָךְ אֶת

רש"י

פ־ל־הַדְּבָרִים. (שם) שְׂתֵּהָא חֲבִיבָה עֲלֶיךָ מִצְוֶה קֵלָה כְּמִצְוֶה חֲמוּרָה: הַטּוֹב. בְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם: וְהַיִּשְׂרָאֵלִי. בְּעֵינֵי אָדָם: (ל) פֶּן־תִּנְקַשׁ. אונקלוס תַּרְגָּם לְשׁוֹן מוֹקֵשׁ; וְאֲנִי אוֹמֵר שְׂלֵא חֵשׁ לְדַקְדַּק בְּלִשׁוֹן, שְׂלֵא מְצִינּוּ נוֹ"ן בְּלִשׁוֹן יוֹקֵשׁ, וְאַפְלוּ לִיסוּד הַנוֹפֵל מִמֶּנּוּ, אֲכַל בְּלִשׁוֹן טְרוּף וְקִשְׁקוּשׁ מְצִינּוּ נוֹ"ן: (דניאל ה) "וְאַרְבַּבְתָּהּ דָּא לְדָא נְקִשְׁן", וְאַף זֶה אֲנִי אוֹמֵר: "פֶּן־תִּנְקַשׁ אַחֲרֵיהֶם", פֶּן תִּטְרַף אַחֲרֵיהֶם, לְהֵיוֹת כְּרוּף אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם, וְכֵן (תהלים קט): "יִנְקַשׁ נוֹשֵׂה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ", מְקַלֵּל אֶת הַרְשָׁע לְהֵיוֹת עָלָיו נוֹשֵׂים רַבִּים, וְיִהְיוּ מִחֲזִירִין וּמִתְנַקְשִׁין אַחַר מְמוֹנּוֹ: אַחֲרֵי הַשְּׂמֵדִים מִפְּנֵיךָ. אַחַר שְׂתַרְאָה שְׂאִשְׂמִידִים מִפְּנֵיךָ, יֵשׁ לָךְ לְתַת לֵב, מִפְּנֵי מַה נִּשְׂמְדוּ אֵלּוּ? מִפְּנֵי מַעֲשֵׂים מְקַלְקָלִים שְׂבִידֵיהֶם. אַף אֶתְּהָ לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן, שְׂלֵא יִבְאוּ אַחֲרֵיהֶם וְיִשְׂמִידוּךָ: אֵיכָה יַעֲבְדוּ. לְפִי שְׂלֵא עֲנֵשׁ עַל עֲבוּדָה זָרָה, אֲלֵא עַל זְבוּחַ וְקִטּוֹר וְנִסְוֹף וְהַשְׁתַּחֲוָּא, כְּמוֹ שְׂכַתוּב (שמות כב): "בְּלִמְתִּי לֵה' לְבַדּוֹ", דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים לְגַבְהָ, בָּא

וְלַמְדָּךְ פֶּאֶן שְׂאֵם דְּרַכָּה שְׂל עֲבוּדָה זָרָה לְעֲבָדָה בְּדַבְרָא אַחַר, כְּגוֹן פּוֹעַר לְפַעוֹר, וְזוֹרֵק אֲבָן לְמַרְקוּלִים, זֹו הִיא עֲבוּדָתוֹ, וְחַיֵּב. אֲכַל זְבוּחַ וְקִטּוֹר וְנִסְוֹף וְהַשְׁתַּחֲוָּא, אֲפֵלוּ שְׂלֵא בְּדַרְכָּה חַיֵּב: (לא) כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם. (ספרי) 'גַּם', לְרַבּוֹת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם וְאִמּוֹתֵיהֶם. אֲמַר רַבִּי עֲקִיבָא: 'אֲנִי רֵאִיתִי עוֹבֵד כּוֹכָבִים שְׂכַפְתּוֹ לְאֲבִיו לְפָנָי כְּלָבוּ וְאֲכָלוֹ': (א) אֶת כָּל־הַדְּבָר. קֵלָה כְּבַחְמוּרָה: תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. לְתַן 'לֹא תַעֲשֶׂה' עַל 'עֲשֶׂה', הָאֲמוּרִים בְּפִרְשָׁה, שְׂכַל 'הַשְּׂמֵר', לְשׁוֹן 'לֹא תַעֲשֶׂה' הוּא, אֲלֵא שְׂאִין לוֹקִין עַל 'הַשְּׂמֵר' שְׂל 'עֲשֶׂה': לֹא־תִסַּף עָלֶיךָ. (ספרי) חֲמִשָּׁה טוֹטְפוֹת בְּתַפְלִין, חֲמִשָּׁה מִינֵין בְּלוּלָב, אַרְבַּע בְּרַכּוֹת בְּכַרְפַּת כְּהֻנִּים: (ב) וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת. בְּשָׁמַיִם, כְּעֵנָן שְׂנַאֲמַר בְּגִדְעוֹן (שופטים ו): "וְעֵשִׂיתָ לִי אוֹת", וְאוֹמֵר (שם): "יְהִי־נָא חֲרָב אֶל־הַגִּזָּה וְגוֹ": אוֹ מוֹפֵת. בְּאַרְצָן [סְפָרִים אַחֲרֵיהֶם: וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת. בְּשָׁמַיִם, דְּכַתִּיב (בראשית א): "וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים": אוֹ מוֹפֵת. בְּאַרְצָן,

ג וּבֹא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר
 גַּלְתָּה אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַי אֲשֶׁר לֹא-יִדְעֶתֶם
 וְנִעַבְדֶם: ד לֹא תִשְׁמַע אֶל-דִּבְרֵי הַנְּבִיא הַהוּא
 או אֶל-חֹלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְּסֵה יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם אֲתֹכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אֱהָבִים אֶת-
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם:
 ה אַחֲרַי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֵתוּ תִירָאוּ
 וְאֶת-מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֵתוּ
 תַעֲבֹדוּ וְכוּ תְדַבְּקוּן כס"ו: ו וְהַנְּבִיא הַהוּא או
 חֹלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא יוֹמַת כִּי דְבַר-סֵרָה
 עַל-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם וְהַפֹּדֵךְ מִבַּיִת עֲבָדִים לְהַדְיִיחֵךְ מִן-
 הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ
 וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבְּךָ כס"ז: ס כִּי יִסִּיתֶךָ אַחֲיֶךָ
 בֶּן-אִמְךָ אוֹ-בִנְךָ אוֹ-בֵתְךָ אוֹ אִשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ
 רֵעֶךָ אֲשֶׁר כֹּנְפֵשֶׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר גַּלְתָּה

או מופתא: ג וייתי אתא
 ומופתא די מליל עמך למימר
 נהך בטר טעות עממיא די לא
 ידעננו ונפלחנו: ד לא תקבל
 לפתגמי נביא ההוא או לחלם
 חלמא ההוא ארי מנסי יי
 אלהכון יתכון למדע האייתכון
 רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון
 ובכל נפשכון: ה בטר דחלתא
 דיי אלהכון תהכון ויתה תדחלון
 וית פקודיה תשרון ולמימרה
 תקבלון וקדמיה תפלחון
 ובדחלתה תתקרבון: ו ונביא
 ההוא או חלם חלמא ההוא
 יתקטל ארי מליל סטיא על יי
 אלהכון די אפק יתכון מארעא
 דמצרים ודפרקך מבית עבדותא
 לאטעיותך מן ארעא די פקדך יי
 אלהך למטה בה ותפלי עבד
 דביש מבינה: ז ארי ימלכנה
 אחוה בר אמך או ברך או ברפך
 או אפת קימך או חברך די
 כנפשה בסתר למימר נהך
 ונפלח לטעות עממיא די לא

רש"י

עבדים. (ספרי) אפלו אין לו עליך אלא שפדאך,
 ד"ו: (ז) כי יסיתך. אין הסתה אלא גרוי, שנאמר
 (ש"א כו): "אם ה' הסיתך בי", אמיטרא בלע"ז
 [אן רייצען], שמשאיו לעשות פן: אחיך. מאב:
 בן-אמך. מאם (קידושין פו): חיקך. השוכבת
 בחיקך ומחוקה בך, אפקיט"א בלע"ז
 (אנהאנגענד), וכן (יחזקאל מג): "ומחיק הארץ",
 מיסוד התקוע בארץ: אשר כנפשהך. זה אביך,
 פרש לך הפתוב את החביבין לך, קל וחמר
 לאחרים: בסתר. דבר הפתוב בהנה, שאין דברי
 מסית אלא בסתר, וכן שלמה הוא אומר (משלי ז):

דכתיב: "אם טל ינה על-הגנה לבדה ועל כל-
 הארץ חרב], אף על פי כן "לא תשמע לו", ואם
 תאמר: 'מפנימה נותן לו הקדוש ברוך הוא
 מקשלה לעשות אות? "כי מנסה ה' אלהיכם
 אתכם": (ה) ואת-מצותיו תשמרו. תורת משה:
 ובקלו תשמעו. בקול הנביאים: ואתו תעבדו.
 במקדשו: וכו תדבקון. (סוטה יד) הדבק בדרכיו:
 גמל חסדים, קבר מתים, בקר חולים! כמו שעשה
 הקדוש ברוך הוא: (ו) סרה. דבר המוסר מן
 העולם, שלא הנה ולא נכרא ולא צויתיו לדבר פן,
 דישטורנור"א בלע"ז (אבווענדונג): והפךך מבית

יִדְעַתְּ אֶתְּ וְאֶבְרַתְּ: ח מִטְעוֹת
עֲמֻמָּא דִּי בְּסַחְרֵינִיכּוֹן דְּקָרִיבִין
לָךְ אוֹ דְרַחֲמִיקִין מִנְּךָ מְסִיפֵי אַרְעָא
וְעַד סִיפֵי אַרְעָא: ט לֹא תִיבִי לֵה
וְלֹא תִקְבֵּל מִנֶּה וְלֹא תַחּוּס עֵינְךָ
עֲלוֹהֵי וְלֹא תַרְחֹם וְלֹא תִכְסִי
עֲלוֹהֵי: י אַרְי מִקְטֵל תִּקְטֵלְנָה
יְדָךְ תִּהְיֵי בֵּה בְּקַדְמִיתָא לְמִקְטֵלָה
וַיְדָא דְכָל עֻמָּא בְּכַתְרִיתָא:
יא וְתַרְגְּמָנָה בְּאַבְנֵיָא וַיִּמּוֹת אַרְי
בְּעָא לְאַטְעִיּוֹתְךָ מִדְּחִלְתָּא דִּי
אַלְהֵךְ דִּי אֶפְקֵךְ מֵאַרְעָא דְּמַצְרַיִם
מִבֵּית עֲבֹדוֹתָא: יב וְכָל יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּן וַיִּדְחֲלוּן וְלֹא יוֹסְפוּן
לְמַעֲבֹד כְּפִתְגָמָא בִישָׂא הַדִּין
בִּינְךָ: יג אַרְי תִּשְׁמַע בְּחַד
מִקְרֻיךָ דִּי יִי אַלְהֵךְ יִהֵב לָךְ
לְמַתְּב תַּמָּן לְמִימְרֵ: יד נִפְקוּ
גְבַרְיִן בְּנֵי רִשְׁעָא מִבִּינְךָ וְאַטְעִיּוּ
נָתַן לָךְ לְשֶׁבֶת שָׁם לְאֹמֵר: יז יִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיעֵל מִקְרַבְךָ

וְנִעְבְּרָה אֱלֹהִים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעַתְּ אֶתְּ
וְאַבְתִּיךָ: ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבֵיתְכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הַרְחֻקִים מִמֶּךָ
מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ: ט לֹא־
תֵּאבֶה לּוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֱלֹוֹ וְלֹא־תַחּוּס עֵינְךָ
עָלָיו וְלֹא־תַחְמַל וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו: י פִּי
הָרֹג תִּהְרַגְנוּ יְדָךְ תִּהְיֶה־בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה
לְהַמִּיתוֹ וַיִּד כָּל־הָעַם בְּאַחֲרָנָה: יא וְסִקְלֵתוּ
בְּאַבְנִים וּמַת פִּי בִקְשׁ לְהַדִּיחֵךְ מֵעַל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים: יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא־
יוֹסְפוּ לַעֲשׂוֹת כְּדַבַּר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ: ס
יג כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עֲרִיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ לְשֶׁבֶת שָׁם לְאֹמֵר: יז יִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיעֵל מִקְרַבְךָ

רש"י

(כג): "עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ", לָזֶה לֹא תַעֲזֹב: וְלֹא תַחּוּס
עֵינְךָ עָלָיו. לְפִי שְׁנֵאֲמַר: "לֹא תַעֲמֹד עַל־דָּם רַעֲךָ",
עַל זֶה לֹא תַחּוּס: וְלֹא־תַחְמַל. לֹא תִהְפֹּךְ בְּזִכְרוֹתָו:
וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו. (ספרי) אִם אֶתְּ יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה,
אֵינְךָ רִשָּׁאֵי לְשִׁתֵּק: (י) פִּי הָרֹג תִּהְרַגְנוּ. [אִם יִצְא
מִבֵּית דִּין זָכָאֵי, הַחֲזִירָהוּ לְחוֹבָה], יִצְא מִבֵּית דִּין
תִּיב, אֵל תַּחֲזִירָהוּ לְזִכְרוֹת (ספרי): יְדָךְ תִּהְיֶה־בּוֹ
בְּרֵאשׁוֹנָה. מִצְוָה בְּיַד הַנִּיסָת לְהַמִּיתוֹ, לֹא מַת
בְּיָדוֹ, יְמוֹת בְּיַד אַחֲרַיִם, שְׁנֵאֲמַר: "וַיִּד כָּל הָעַם
וְגו'": (יג) לְשֶׁבֶת שָׁם. (ספרי) פָּרַט לִירוּשָׁלַיִם,
שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְדִירָה: כִּי־תִשְׁמַע וְגו' לְאֹמֵר. אוֹמְרִים
כֵּן: "יִצְאוּ וְגו'": (יד) אֲנָשִׁים. (סנהדרין פה) וְלֹא
נָשִׁים: בְּנֵי־בְלִיעֵל. (שם) בְּלִי עַל, שֶׁפָּרְקוּ עָלוּ שֶׁל
מָקוּם: יֹשְׁבֵי עִירָם. וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֲרָת. מִכָּאן

"בְּנִשְׁף־בְּעָרֵב יוֹם, בְּאִישׁוֹן לִלְיָה וְאַפְלָה": אֲשֶׁר
לֹא יִדְעַתְּ אֶתְּ וְאַבְתִּיךָ. דְּבַר זֶה, גְּנָאֵי גְדוֹל הוּא
לָךְ, שְׂאֵף הָאוֹמוֹת אֵין מְנִיחִין מַה שְׁמָסְרוּ לָהֶם
אַבוֹתֶיךָ, וְזֶה אוֹמֵר לָךְ: 'עֹזֵב מַה שְׁמָסְרוּ לָךְ
אַבוֹתֶיךָ: (ח) הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הַרְחֻקִים.
(סנהדרין סא) לְמַה פָּרַט קְרוֹבִים וְרַחוּקִים? אֵלָא כֹּף
אֹמֵר הַכְּתוּב: מִטִּיבָן שֶׁל קְרוֹבִים, אֶתְּ לְמַד טִיבָן
שֶׁל רַחוּקִים, כְּשֶׁם שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּקְרוֹבִים, כֹּף אֵין
מִמֶּשׁ בְּרַחוּקִים: מִקְצֵה הָאָרֶץ. (ספרי) זֶה חִמָּה
וְלִכְנָה וְצָבָא הַשָּׁמַיִם, שֶׁהֵן מְהַלְכִים מִסוּף הָעוֹלָם
וְעַד סוּפוֹ: (ט) לֹא־תֵאבֶה לוֹ. (שם) לֹא תִהְיֶה תָאֵב
לוֹ, לֹא תִאָּהֲבֵנוּ, לְפִי שְׁנֵאֲמַר (ויקרא יט): "וְאֶהְבֶּתְךָ
לְרַעֲךָ כְּמוֹךְ", אֵת זֶה לֹא תֵאבֵב: וְלֹא תִשְׁמַע אֱלֹוֹ.
בְּהַתְחַנְּנוּ עַל נַפְשׁוֹ לְמַחֵל לוֹ, לְפִי שְׁנֵאֲמַר (שמות

וַיִּדְיָחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נִלְכָּה וְנַעֲבֹדָה
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יַדְעֵתֶם כְּשִׁי׃
 וּדְרִשְׁתָּ וְחִקְרַת וְשִׁאלַת הַיֵּטֵב וְהִנֵּה אִמַּת
 נִכּוֹן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
 בְּקִרְבְּךָ כְּשִׁי׃ מִן הַכֹּהֵן תִּכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר
 הַהוּא לְפִי־חֶרֶב הַחֶרֶם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
 בָּהּ וְאֶת־בְּהֵמָתָהּ לְפִי־חֶרֶב כְּשִׁי׃ י׃ וְאֶת־כָּל־
 שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רַחֲבָהּ וְשִׂרְפַת בְּאֵשׁ
 אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כִּלְיִל לִיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְהִיתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד כְּשִׁי׃
 יח וְלֹא־יִדְבַק בְּיַדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֶרֶם לְמַעַן
 יָשׁוּב יְהוָה מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים
 וְרַחֲמֶיךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כְּשִׁי׃
 יט כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר
 אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם
 לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס רַבִּיעִי
 יד א בָּנִים אַתֶּם לִיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא
 תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא־תִשְׁמְרוּ קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת כְּשִׁי׃ ב כִּי עִם קְדוֹשׁ

ית יתבי קרפיהון למימר נהף
 ונפלה לטעות עממא די לא
 ידעתון: טו ותתבע ותבדוק
 ותשאל לאות והא קשטא כון
 פתגמא אתעבידא תועבתא קדא
 בינך: טז ממקא תמחי ית יתבי
 קרפא והיא לפתגם דחרב גמר
 יתה וית כל די בה וית בעירה
 לפתגם דחרב: יז וית כל עדאה
 תכנוש לגו פתיה ותוקד כנורא
 ית קרפא וית כל עדאה גמיר
 קדם יי אלקה ותהי תל חריב
 לעלם לא תתבני עוד: יח ולא
 ידבק בידך מדעם מן קרפא
 בדיל דיתוב יי מתקוף רגזה ויתב
 לך רחמין וירחם עלך ויסגוף
 כמא די קיים לאברהם: יט ארי
 תקבל למימרא דיני אלקה למטר
 ית כל פקודיהי די אנא מפקדך
 יומא דין למעפד דקשר קדם יי
 אלקה: א כנין אתון קדם יי
 אלקה כון לא תתהממון ולא תשוון
 מרט בין עיניכון על מית: ב ארי
 עם קדיש את קדם יי אלקה וכוף

רש"י

להמיתם במיתה הכתובה בהם, המיתם באחרת:
 (יז) לה' אלהיך. לשמו ובשבילו: (יח) למען
 ישוב ה' מחרון אפו. (ספרי) שכל זמן שעבודת
 פוכבים בעולם, חרון אף בעולם: (א) לא
 תתגדרו. לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת,
 כדרך שהאמוריים עושין, לפי שאתם בניו של
 מקום, ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים
 ומקרחים: בין עיניכם. אצל הפדחת, ובמקום
 אחר הוא אומר (ויקרא כא): "לא יקרחו קרחה
 בראשם", לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי

אמרו: 'אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה
 אנשים, ועד שיהיו מדיחיה מתוכה':
 (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. (סנהדרין מ)
 מפאן למדו שבע חקירות, מרבווי המקרא פאן יש
 ג': דרישה, וחקירה והיטב; ושאלת, אינו מן
 המנזן, וממנו למדו בדיקות. ובמקום אחר הוא
 אומר (דברים יט): "ודרשו השופטים היטב", ועוד
 במקום אחר הוא אומר (שם יז): "ודרשת היטב",
 ולמדו: 'היטב היטב' לגזרה שנה, ליתן האמור של
 זה בנה: (טז) הכה תפה. (ב"מ לא) אם אינך יכל

אֹתָהּ לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבָךְ בַּחַר יְהוָה לְהַיּוֹת
 לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי
 הָאָדָמָה כְּשֵׁי: ׀ ׀ לֹא תֹאכַל כָּל-תְּוַעֲבָה כְּשֵׁי:
 וְזֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׁוֹר שֵׁה כְּשָׂבִים
 וְשֵׁה עֲזִים כְּשֵׁי: ה הַאֵיל וְצִבִי וְיַחֲמוֹר וְאֶקוּ וְדִישָׁן
 וְתֹאוּ וְזֹמֶר כְּשֵׁי: ו וְכָל-בְּהֵמָה מִפְּרֹסֶת פְּרֹסָה
 וְשִׁמְעַת וְשִׁמְעַת שִׁמְעַת שְׁתֵּי פְּרֹסוֹת מֵעֵלֶת גְּרָה
 בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ כְּשֵׁי: ז אֶןֶךְ אֶת-זֶה לֹא
 תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמְּפָרִיסֵי הַפְּרֹסָה
 הַשְּׂסוּעָה אֶת-הַגֹּמֶל וְאֶת-הָאֲרֻנֹּבֶת וְאֶת-
 הַשָּׁפָן כִּי-מַעֲלָה גְרָה הִמָּה וּפְרֹסָה לֹא
 הַפְּרִיסוּ טַמְאִים הֵם לָכֶם כְּשֵׁי: ח וְאֶת-הַחֲזִיר
 כִּי-מְפָרִיס פְּרֹסָה הוּא וְלֹא גְרָה טָמֵא הוּא
 לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ

אתרעי יי למהוי לה לעם חביב
 מכל עממיא די על אפי ארעא:
 ג לא תיכול כל דמרקק: ד דין
 בעירא דתיכלון תורין אמרין
 דרחלין וגדן דעזין: ה אילא
 וטביא ויחמורא ונעלא ורימא
 ותורפלא ודיצא: ו וכל בעירא
 דסדיקא פרסתא ומטלפא טלפין
 תרתין פרסתא מסקא פשרא
 בבעירא יתה תיכלון: ז פרם ית
 דין לא תיכלון ממסקי פשרא
 וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא
 ית גמלא וית ארנבא וית טפזא
 ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון
 לא סדיקא מסאבין אנון לכון:
 ח וית חזירא ארי מסדיק פרסתא
 הוא ולא פשר מסאב הוא לכון
 מבסרהון לא תיכלון ובנבלתהון
 לא תקרבון: ט ית דין תיכלון

כְּשֵׁי: ׀ ׀ אֶת-זֶה תֹאכְלוּ

רש"י

עם קדוש אתה. קדשת עצמך מאבותיך, ועוד:
 "ובך בחר ה'": (ג) כל-תועבה. (בכורות לד) כל
 שתעבתי לך, כגון: צרם און בכור כדי לשחטו
 במדינה, הרי דבר שתעבתי לך: "כל מום לא יהיה
 בו", וכן ולמד פאן, שלא ישחוט ויאכל על אותו
 המום. בשל בשר בחלב, הרי דבר שתעבתי לך,
 והזהיר פאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה
 וגו': (ה) איל וצבי ויחמור. למדנו (ספרי. חולין
 עא) שהחיה בכלל בהמה, ולמדנו (חולין סג) שהבהמה
 וחייה טמאה מרבה מן הטהורה, שפכל מקום פורט
 את המעט: ואקו. מתרגם: 'יעלא', (איוב לט) יעלי
 סלע הוא, אשטנבו"ק (ת"א וחולין פ): ותאו.
 תורבל"א, [וכן פרש"י איוב ל"ט. ר"ה כו ב. וע"ע
 ברש"י חולין נט ב] תור היער. באל"א, יער בלשון

ארמי: (ו) מפרסת. סדוקה, כתרגומו: פרסה.
 פלאנט"ה (פוסזאהלע): ושפעת. חלוקה בשתי
 צפרנים, שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים, והיא
 טמאה: בבהמה. (חולין סט) משמע מה שנמצא
 בבהמה, אכל! מכאן אמרו (שם ע"ד) שהשליל נתר
 בשחיטת אמו: (ז) השסועה. (נדה כד) ברירה היא
 שיש לה שני גבין ושני שדראות; אמרו רבותינו:
 (חולין ס"ג) 'למה נשנו? בבהמות, מפני השסועה,
 ובעופות, מפני הראה, שלא נאמרו בתורת כהנים':
 (ח) ובנבלתם לא תגעו. (ת"כ) רבותינו פרשו:
 ברגל, שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל. יכל יהיו
 מזהרים בכל השנה? תלמוד לומר (ויקרא כא):
 "אמר אל הכהנים וגו'", ומה טמאת המת, חמורה,
 כהנים מזהרים ואין ישראל מזהרים, טמאת נבלה,

מכל אשר במים כל אשר לו סנפור
 וקשקשת תאכלו: וכל אשר אין לו סנפור
 וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם: ם
 יא כל צפור טהרה תאכלו רש"י: יב וזה אשר
 לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה רש"י:
 יג והראה ואת האיה והדיה למינה רש"י: יד ואת
 כל ערב למינו: טו ואת בת היענה ואת
 התחמס ואת השחף ואת הנץ למינהו:
 טז את הפוס ואת הינשוף והתנשמת רש"י:
 יז והקאת ואת הרחמה ואת השלך רש"י:
 יח והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת
 והעטלף רש"י: יט וכל שרץ העוף טמא הוא
 לא תאכלו רש"י: כ כל עוף טהור תאכלו רש"י: כא לא תאכלו
 כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם

מכל די במינא כל די לה ציציין
 וקלפין תיכלון: י וכל די לית
 לה ציציין וקלפין לא תיכלון
 מסאב הוא לכון: יא פל צפר
 דכיא תיכלון: יב ודין די לא
 תיכלון מנהון נשרא וער ועזניא:
 יג ובת פנפא וטרפיתא ודיתא
 לזנה: יד וית פל ערבא לזנה:
 טו וית בת נעמיתא וציצא וצפר
 שחפא ונצא לזנהי: טז וקדנא
 וקפופא וכותא: יז וקתא
 וירקרקא ושלי נונא:
 יח ותוריתא ואבו לזנה ונגר
 טורא ועטלפא: יט וכל רחשא
 דעופא מסאב הוא לכון לא
 יתאכלון: כ פל עופא דכי
 תיכלון: כא לא תיכלון פל

לכם לא יאכלו רש"י:
 כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם

רש"י

ובלע"ז הרופ"א (וידעהאפץ), וכרבלתו כפולה:
 (יט) שרץ העוף. הם הנמוכים הרוחשים על
 הארץ, כגון: זבובין, וצרעים וחסידים טמאים, הם
 קרויים 'שרץ': (כ) כל עוף טהור תאכלו. ולא
 את הטמא, כא ליתן 'עשה' על 'לא תעשה', וכן
 בבקמה: אותה תאכלו ולא בבקמה טמאה, ולא
 הבא מפלל 'עשה', 'עשה', לעבר עליהם ב'עשה'
 ולא תעשה': (כא) לגר אשר בשעריך. גר
 תושב, שקבל עליו שלא לעבד עבודה זרה ואוכל
 גילות: כי עם קדוש אתה לה'. (ספרי) קדש את
 עצמך במתן לך, דברים המותרים ואחרים נהגים
 בהם אסור, אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי.
 (חולין קיג) שלש פעמים, פרט לחיה, ולעופות
 ולבקמה טמאה: לא תבשל גדי וגו':

קלה, לא פל שפן?!: (יא) כל צפור טהרה
 תאכלו. (קידושין נו) להתיר משלחת שבמצרע:
 (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם. לאסר את
 השחוטא: (יג) והראה ואת האיה וגו'. היא
 ראה, היא איה, היא דיה, ולמה נקרא שמה 'ראה'?
 שרואה ביותר, ולמה הזהירך בכל שמותיה? שלא
 ליתן פתחון פה לבעל דין לחלק, שלא יהא
 האוסרה קורא אותה ראה, והבא להתיר, אומר:
 'זו, דיה שמה, או איה שמה, וזו לא אסר הכתוב'.
 ובעופות פרט לך הטמאים, ללמד שהעופות
 הטהורים מרבים על הטמאים, לפיכך פרט את
 המעט: (טז) התנשמת. קלב"א שורייץ
 (פלעדערמויז): (יז) שלף. (חולין סג) השולה
 דגים מן הים: (יח) דוכיפת. הוא תרנגול הבר,

קדוש אתה ליהוה אלהיך לא תבשל גדי
 בחלב אמו כס"י: פ חמישי כב עֶשֶׂר תֵּעָשֶׂר אֶת
 פֶּלֶא־תְבוּאת זֵרַעֲךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שְׁנֵה שְׁנֵה כס"י:
 כג וְאִכְלֹתָ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-
 יִבְחַר לְשֵׁבֶן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֶשֶׂר דְּגַנְךָ תִּירְשֶׁנָּה
 וַיִּצְהָרְךָ וּבְכֹרֶת בְּקֹרֶךָ וְצִאֲנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד
 לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים כס"י:
 כד וְכִי־יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדָּרְךָ כִּי לֹא תֹכֵל שְׂאֵתוֹ
 כִּי־יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ כס"י: כה וְנִתְתָּה בַּכֶּסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף
 בַּיָּדֶךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: כו וְנִתְתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּאֲוֶה
 נַפְשֶׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאֵן וּבַיִּין וּבַשֶּׂכֶר וּבְכֹל אֲשֶׁר
 תִּשְׁאֲלֶךָ נַפְשֶׁךָ וְאִכְלֹתָ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְשִׂמַּחְתָּ אֹתָהּ וּבֵיתְךָ כס"י: כז וְהִלּוּי אֲשֶׁר-
 בְּשַׁעֲרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֵנוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה

גבילא לתותב ערל די בקרויך
 תתננה ויכלנה או תזבנה לבר
 עממין ארי עם קדיש את קדם יי
 אלהך לא תיכול בשור בחלב:
 כב עשרא תעשר ית כל עללת
 זרעך דיפוק חקלא שתא בשתא:
 כג ותיכול קדם יי אלהך באתרא
 די יתרעי לאשראה שכנתה תמן
 מעשר עבורך חמרך ומשחך
 ובכורי תורך וענך בדיל דתילף
 למדחל קדם יי אלהך כל יומיא:
 כד וארי יסגי מנף ארחא ארי לא
 תפול למטלה ארי יתרחק מנף
 אתרא די יתרעי יי אלהך
 לאשראה שכנתה תמן ארי
 יברכך יי אלהך: כה ונתן
 בכסף ותצור כסף בידך ותהך
 לאתרא די יתרעי יי אלהך בה:
 כו ונתן כסף בכל די יתרעי
 נפשך בתורי וכענא ובחמר חדת
 ועתיק ובכל די תשאלנך נפשך
 ותיכול תמן קדם יי אלהך ותחדי
 את ראנש ביתך: כז ולואה די
 בקרויך לא תרחקינה ארי לית לה

רש"י

כג בני ישראל וגו', ונתן להם רשות לאכלו בכל
 מקום שנאמר (שם): "ואכלתם אותו בכל מקום";
 על פרוך זה מעשר אחר הוא: (כד) פי יברכך.
 שתהא התבואה מרבה לשאת: (כו) בכל אשר-
 תאוה נפשך. כלל: בבקר ובצאן ובין ובשכר.
 פרט: ובכל אשר תשאלך נפשך. (ספרי. ב"ק סג)
 חזר וכלל: מה הפרט מפרש: ולד ולדות הארץ,
 וראוי למאכל אדם וכו': (כז) והלווי וגו' לא
 תעזבנו. מליתן לו מעשר ראשון: פי אין לו חלק
 ונחלה עמך. (ספרי) יצאו לקט, שכחה, ופאה

(כב) עֶשֶׂר תֵּעָשֶׂר. (תנחומא) מה ענין זה אצל זה?
 אמר להם הקדוש ברוך הוא, לישראל: 'לא תגרמו
 לי לבשל גדיים של תבואה, עד שהן במעי
 אמותיהן, שאם אין אתם מעשרים מעשרות פראוי,
 כשהוא סמוך להתבשל, אני מוציא רוח קדים והיא
 משדפתן, שנאמר (מלכים ב כו): "ושדפה לפני
 קמה", וכן לענין בכורים: שנה שנה. (ספרי) מִקְאֵן
 שאין מעשרין מן החדש על הישן: (כג) וְאִכְלֹתָ
 וגו'. זה מעשר שני, שפבר למדנו ליתן מעשר
 ראשון ללוויים, שנאמר (במדבר יח): "פי תקחו מאת

עֲמֹךָ כַּסִּי: ס כח מְקַצֶּה | שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא
 אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ בַשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ
 בְּשַׁעֲרֶיךָ כַּסִּי: טט וּבֹא הַלְוִי כִי אֵין-לוֹ חֶלֶק
 וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיתּוֹם וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר
 בְּשַׁעֲרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ לְמַעַן יְבָרְכֶךָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כַּסִּי: ס
 שְׁשִׁי מו א מִקֵּץ שֶׁבַע-שָׁנִים תַּעֲשֶׂה
 שְׁמִטָּה כַּסִּי: ב זוּה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל-
 בַּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְהוּ לֹא-יִגָּשׁ
 אֶת-רַעְהוּ וְאֶת-אֲחִיו כִּי-קָרָא שְׁמִטָּה
 לַיהוָה כַּסִּי: ג אֶת-הַנֶּכְרִי תִגָּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ
 אֶת-אֲחִיךָ תִשְׁמַט יָדֶיךָ: ד אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה-
 בְּךָ אֲבִיוֹן כִּי-בָרַךְ יְבָרְכֶךָ יְהוָה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן-לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ כַּסִּי: ה רַק
 אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר

חֶלֶק וְאַחֲסָנָא עֲמֹךָ: כח מסוף
 תלת שנין תפק ית כל מעשר
 עללתך בשתא ההיא ותצנע
 בקרניך: כט וייתי לראה ארי לית
 לה חלק ואחסנא עמך וגיורא
 ויתמא וארמלא די בקרניך
 ויכלון וישבעון פדיל די זכרכנך
 יי אלהך בכל עובדי ידך די
 תעבד: א מסוף שבע שנין תעבד
 שמיטתא: ב ודין פתגם שמיטתא
 דתשמיט כל גבר מרי רשו די
 ירשי בחברה לא יתבע מן חברה
 ומן אחוהי ארי קרא שמיטתא
 קדם יי: ג מן בר עממין תתבע
 ודי יהי לך עם אחוך תשמיט
 ידך: ד לחוד ארי לא יהי בך
 מספנא ארי ברקא זכרכנך יי
 בארעא די יי אלהך זחב לך
 אחסנא למירתה: ה לחוד אם
 קבל תקבל למימרא די יי אלהך
 למטר למעבד ית כל תפקדתא
 קדא די אנא מפקדך יומא דין:

רש"י

שבע-שנים. זכר שבע שנים לכל מלנה ומלנה?
 תלמוד לומר: "קרבנה שנת השבע", ואם אתה
 אומר שבע שנים לכל מלנה ומלנה להלואת כל
 אחד ואחד, היאך היא קרבנה? הא למדת שבע
 שנים למנין השמטות: (ב) שמוט כל-בעל משה
 ידו. שמיט את ידו של כל בעל משה: (ד) אפס
 כי לא יהיה-בך אביון. ולהלן הוא אומר: "כי לא
 יחדל אביון"? אלא בזמן שאתם עושים רצונו של
 מקום, אביונים באחרים ולא בכם, וכשאין אתם
 עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון, דל
 מעני, ולשון 'אביון' שהוא תאב לכל דבר:
 (ה) רק אם-שמוע תשמע. אז לא יהיה בך
 אביון: שמוע תשמע. שמע קמצא, משמיעין אותו

והפקר, שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמור,
 ואינן סביבין במעשר: (כח) מקצה שלש שנים.
 בא ולמד, שאם השקה מעשרותיו של שנה
 ראשונה ושניה לשמיטה, שיבערם מן הבית
 בשלישית: (כט) ובא הלוי. ויטל מעשר ראשון:
 והגיר והיתום. ויטלו מעשר שני, שהוא של עני
 של שנה זו, ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך
 שזנזקת לאכל מעשר שני של שתי שנים: ואכלו
 וישבעו. תן להם פדי שביעה, מכאן אמרו: 'אין
 פוחתין לעני בגרן וכו'". ואתה הולך לירושלים
 במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשיתה,
 ומתודה: (דברים כז) "בערתי הקדש מן הבית", כמו
 שפירש (שם) ב'כי תכלה לעשר': (א) מקץ

לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי
 מִצְוֶה הַיּוֹם כִּסִּי: וְכִי־יְהוּה אֱלֹהֶיךָ בִּרְכֶךָ
 כַּאֲשֶׁר דִּבַּר־לְךָ וְהֶעֱבַטָה גוֹיִם רַבִּים וְאֵתָהּ
 לֹא תֵעָבֵט וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא
 יִמְשָׁלוּ כִסִּי: ם כִּי־יְהִי־יָהּ בְךָ אֲבִיוֹן מֵאַחַד
 אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר־יְהוּה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תֵאֱמִין אֶת־לִבְּךָ וְלֹא
 תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאַחֶיךָ הָאֲבִיוֹן כִּסִּי: ח כִּי־פָתַח
 תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהֶעֱבַט תֵּעֲבִיטְנוּ דִי
 מִחִסְרוֹ אֲשֶׁר יַחֲסֹר לוֹ כִּסִּי: ט הַשְּׁמֹר לְךָ
 פֶּן־יְהִי־דָבָר עִם־לִבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרְבָה
 שְׁנַת־הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וְרַעַה עֵינֶיךָ
 בְּאַחֶיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ
 אֶל־יְהוּה וְהָיָה בְךָ חֲטָא כִּסִּי: י נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יִרַע לְבַבְךָ בְּתִתֶנּוּ
 לוֹ כִּי בְגַלְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוּה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל

ו ארי יי אלהיך ברכיך כמא די
 מליל לך ותזוף לעממין סגיאיין
 ואת לא תזוף ותשלוט בעממין
 סגיאיין וברך לא ישלטון: ז ארי
 יהי בך מספנא חד מאחיה בחדא
 מקרויה בארעה דיי אלהיך זהב
 לך לא תתקף נת לברך ולא תקפץ
 נת ידך מאחוד מספנא: ח אלא
 מפתח תפתח נת ידך לה ואוזפא
 תזכנה כמסת חסרונה דיתסיר
 לה: ט אסתמר לך דילמא יהי
 פתגם עם לברך ברשע למימר
 קריבא שתא שביעתא שתא
 דשמטתא ותבאש עינך באחוד
 מספנא ולא תתן לה ויקרי עלך
 קדם יי ויהי בך חובא: י מתן
 תתן לה ולא יבאש לברך במתנה
 לה ארי בדיל פתגמא קדין
 יברכנה יי אלהיך בכל עובדיך

רש"י

הרבה: (ו) כאשר דבר-לך. והיכן דבר? (דברים כח) "ברוך אתה בעיר": והעבטת. כל לשון הלואה, כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל, כגון: "והלוית", "והעבטת", ואם היה אומר "ועבטת", היה נופל על הלנה, כמו "והלוית": והעבטת גוים. יכל שתהא לנה מזה ומלוה לזה? תלמוד לומר: "ואתה לא תעבט": ומשללת בגוים רבים. יכל עובדי כוכבים אחרים מושלים עליך? תלמוד לומר: "וברך לא ימשלו": (ז) כי-יהיה בך אביון. הפאב פאב, קודם: מאחד אחיה. אחיה מאביך קודם לאחיה מאמך: שעריך. עניי עריך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמין. יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן, לךך נאמר: "לא תאמין"; יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה, לךך

נאמר: "ולא תקפץ": מאחיה האביון. אם לא תתן לו, סופך להיות אחיו של אביון: (ח) פתח תפתח. אפלו כמה פעמים: כי-פתח תפתח. הרי 'כי' משמש בלשון 'אלא': והעבט תעביטנו. אם לא רצה במתנה, תן לו בהלואה: די מחסרו. ואי אתה מצוה להעשירו: אשר יחסר לו. אפלו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו. (כתובות סו) זו אשה, וכן הוא אומר (בראשית ב): "אעשה לו עזר כנגדו": (ט) וקרא עליך. (ספרי) יכל מצוה? תלמוד לומר (דברים כד): "ולא יקרא": והיה בך חטא. מכל מקום, אפלו לא יקרא. אם פן למה נאמר: "וקרא עליך"? ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא: (י) נתון תתן לו. אפלו מאה פעמים: לו. בינו ובינה: פי בגלל

מִשְׁלַח יְדֶךָ כִּשׁ"י: יא כִּי לֹא־יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקָּרֵב
הָאָרֶץ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצִּוְךָ לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתָּח
אֶת־יְדֶךָ לְאַחִיד לְעֵנִיךָ וּלְאֲבִינֶךָ
בְּאַרְצֶךָ כִּשׁ"י: ס יב כִּי־יִמְכַר לְךָ אַחִיד הָעֶבְרִי
אוֹ הָעֶבְרִיָּה וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ כִּשׁ"י: יג וְכִי־
תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם:
יד הָעֵנִיךָ תַעֲנִיךָ לוֹ מִצְאֲנֶךָ וּמִגְרָנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ
אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִתֶּן־לוֹ כִּשׁ"י:
טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצִּוְךָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה הַיּוֹם כִּשׁ"י: טז וְהָיָה כִּי־יֹאמֶר אֵלֶיךָ לֹא
אֵצֶא מֵעִמְךָ כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לוֹ
עִמָּךְ: יז וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמְרִצֵּעַ וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ

ובכל אושטות ידך: יא ארי לא
יפסוק מסכנא מגו ארעא על כן
אנא מפקדך למימר מפתח תפתח
ית ידך לאחוד לעניך ולמסכנך
בארעך: יב ארי יזכר לך אחוד
בר ישראל או בת ישראל
ויפלהך שית שנין ובשפא
שביעתא תפטרגה בר חורין
מעמך: יג וארי תפטרגה בר
חורין מעמך לא תפטרגה
ריקנון: יד אפרשא תפרש לה
מענך ומאדרך וממעצרתך די
יברכך יי אלהך תמן לה:
טו ותדבר ארי עבדא הוימא
בארעא דמצרים ופרקך יי אלהך
על כן אנא מפקדך זת פתגמא
הדין יומא דין: טז ויהי ארי
יימר לך לא אפוק מעמך ארי
רחמך וית אנש ביתך ארי טב לה
עמך: יז ותסב זת מרצעא ותמן
באדנה ובדשא ויהי לך עבד פלח

רש"י

תעניק" (יד) העניק תעניק. לשון עדי, בגבה
ובמראית העין. דבר שיהא נכר שהטיבת לו. ויש
מפרשים לשון הטענה על צוארו: מצאנך ומגרנך
ומיקבך. יכל אין לי אלא אלו בלבד? תלמוד
לומר: "אשר ברכך", מפל מה שברכך בוראך.
ולמה נאמרו אלו? מה אלו מיחדים שהם בכלל
ברכה, אף כל שהוא בכלל ברכה. יצאו פירות.
ולמדו רבותינו במסכת קדושין בגזרה שנה כמה
נותן לו מפל מין ומין: (טו) וזכרת פי עבד
היית. והעניקתי ושנית לך מבנת מצרים ובנת היס,
אף אפה העניק ושנה לו: (יז) עבד עולם. יכל
כמשמעו? תלמוד לומר (ויקרא כה): "ושבתם איש
אל אחזתו, ואיש אל משפחתו תשובו", הא למדת,
שאין זה אלא עולמו של יובל (מכילתא): וצף
לאמתך תעשה-פן. העניק לה, יכל אף לרציעה

הדבר. אפלו אמרת ליתן, אפה נוטל שכר האמירה
עם שכר המעשה: (יא) על-פן. (שם) מפני כן:
לאמר. (ספרי) עצה לטובתך אני משיאך: לאחיה
לעניך. לאיזה אחד? לעני: לעניך. ביו"ד אחד,
לשון עני אחד הוא, אבל עניך בשני יודי"ן, שני
עניים: (יב) כִּי־יִמְכַר לְךָ. (קידושין יד) על ידי
אחרים, שמכרוהו בית דין בגנבתו הפתוב מדבר,
והרי כבר נאמר (שמות כא): "כי תקנה עבד עברי",
ובמכרוהו בית דין הפתוב מדבר? אלא מפני שני
דברים שנתחדשו כאן: אחד, שכתוב "או
העבריה", אף היא תצא בשש, ולא שמכרוה בית
דין, שאין האשה נמכרת בגנבתה, שנאמר:
"בגנבתו", ולא 'בגנבתה', אלא בקטנה שמכרה
אביה; ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קדם
שתביא סימנין, תצא, ועוד חדש כאן: "העניק

לעלם ואף לאמתך תעבד פן:
 יח לא יקשי בעינך במפטרך יתה
 בר חורין מעמך ארי על חד תרין
 באגר אגירא פלחך שית שנין
 ויברכנך יי אלהך בכל די תעבד:
 יט כל בוכרא די יתליד בתורך
 ובענך דוכרין תקדש קדם יי
 אלהך לא תפליח בבוכרא דתורך
 ולא תגוז בוכרא דענך כ קדם יי
 אלהך תיכלנה שתא בשתא
 פאתרא די יתרעי יי את ואנש
 ביתך: כא וארי יהי בה מומא
 חגיר או צויר כל מום ביש לא
 תפסנה קדם יי אלהך:
 כב בקרויך תיכלנה מסאבא
 ודכיא פחדא פבסר טבא ואילא:
 כג לחוד נת דמה לא תיכול על

ובדלת והיה לך עבד עולם ואף לאמתך
 תעשה כן כס"י: יח לא יקשה בעינך בשלחך
 אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר
 עבדך שש שנים וברכך יהוה אלהיך בכל
 אשר תעשה כס"י: פ שביעי יט כל הבכור אשר
 יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה
 אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור
 צאנך כס"י: כ לפני יהוה אלהיך תאכלנו שנה
 בשנה במקום אשר יבחר יהוה אתה
 וביתך כס"י: כא וכי יהיה בו מום פסח או עזר
 כל מום רע לא תזבחנו ליהוה אלהיך כס"י:
 כב בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו
 בצבי וכאיל: כג רק את דמו לא תאכל

על הארץ תשפכנו

רש"י

לכהן הוא אומר, שפכר מצינו שהוא ממתנות
 כהנה, אחד תם ואחד בעל מום, שנאמר (במדבר
 יח): "ובשרם יהיה לך וגו'": שנה בשנה. מכאן,
 שאין משהין אותו יותר על שנתו, יכל יאה פסול
 משעברה שנתו? כבר הקש למעשר, שנאמר (לעיל
 יד): "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך
 ויצהרהך, ובכורות בקרך וצאנך", מה מעשר שני
 אינו נפסל משנה לחברתה, אף בכור אינו נפסל,
 אלא שמצוה תוף שנתו: שנה בשנה. אם שחטו
 בסוף שנתו, אוכלו אותו היום, ויום אחד משנה
 אחרת; למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד (ספרי):
 (כא) מום. כלל: פסח או עזר. פרט: כל מום
 רע. חזר וכלל, מה הפרט מפרש: מום הגלוי ואינו
 חוזר, אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: (כג) רק
 את דמו לא תאכל. שלא תאמר: הואיל וכלו החר
 הבא מכלל אסור הוא, שחרי קדוש ונשחט בחוץ
 בלא פדיון ונאכל, יכל יאה אף הדים מתר? תלמוד

השנה הכתוב אותה? תלמוד לומר: (שמות כא)
 "ואם אמר לאמר העבד", עבד נרצע ואין אמה
 נרצעת: (יח) פי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו:
 עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, וזהו כפלים
 שבעבודת שכירי יום, ומהו עבודתו בלילה? רבו
 מוסר לו שפחה פנענית, והולדות לאדון:
 (יט) כל הבכור וגו' תקדיש. ובמקום אחר הוא
 אומר "לא יקדיש איש אותו" (ויקרא כז) הא כיצד?
 אינו מקדישו לקרבן אחר, וכאן למד שמצוה
 לומר: 'חרי אתה קדוש לבכורה' (ערכין כט). דבר
 אחר: אי אפשר לומר 'תקדיש', שפכר נאמר: "לא
 יקדיש", ואי אפשר לומר: "לא יקדיש", שחרי
 כבר נאמר: "תקדיש", הא כיצד? מקדישו אתה
 הקדש עלוי, ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו:
 לא תעבד בבכר שורך ולא תגז וגו'. אף החלוף
 למדו רבותינו (בכורות כה) שאסור, אלא שדבר
 הכתוב בהנה: (כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו.

בַּמּוֹת כַּסִּי: פ מו א שְׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָזִיב
וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בַחֹדֶשׁ הָאָזִיב
הוֹצִיאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה כַּסִּי:
ב וּזְבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבִקֹּר
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשִׁכְנֵן שְׁמוֹ שָׁם כַּסִּי:
ג לֹא־תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־
עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזִין יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּסִּי: ד וְלֹא־יִרְאֶה לְךָ
שָׂאֵר בְּכָל־גְּבוּלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יִלִּין מִן־
הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן
לְבִקֹּר כַּסִּי: ה לֹא תוֹכַל לִזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח

ארעא תשדנה פמא: א טר ית
ירחא דאביבא ותעבד פסחא
קדם יי אלהיך ארי בירחא
דאביבא אפקיך יי אלהיך ממצרים
ועבד לך נסין בליליא: ב ותפוס
פסחא קדם יי אלהיך מן בני ענא
ונכסת קודשא מן תורי באתרא
די תרעי יי לאשראה שכנתה
תמן: ג לא תיכול עלוהי חמיע
שבועא יומין תיכול עלוהי פטיר
לחם עני ארי בבהילו נפקתא
מארעא דמצרים בדיל דתדבר ית
יומא מפקיך מארעא דמצרים כל
יומי חייך: ד ולא יתחזי לך
חמיר בכל תחומך שבועא יומין
ולא יבית מן בסרא די תפוס
ברמשא ביומא קדמאה לצפרא:
ה לית לך רשו למכס ית פסחא

רש"י

(ד) וְלֹא־יִלִּין מִן־הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב בַּיּוֹם
הַרְאִשׁוֹן לְבִקֹּר. אֲזַהְרָה לְמוֹתִיר בְּפֶסַח דְּוֵרוֹת, לְפִי
שְׁלֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּפֶסַח מִצְרַיִם, וַיּוֹם רֵאשׁוֹן הָאָמוֹר
כָּאֵן הוּא י"ד בְּנִיסָן, כְּמָה דְאִתָּא אָמַר: (שְׁמוֹת יב)
"אִךְ בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבֵּיתְכֶם", וְלְפִי
שְׁנִסְתַּלַּק הַכְּתוּב מֵעֲנִינוּ שֶׁל פֶּסַח וְהִתְחִיל לְדַבֵּר
בְּחֻקוֹת שִׁבְעַת יָמִים, כְּגוֹן: "שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל
עָלָיו מִצּוֹת, וְלֹא יִרְאֶה לְךָ שְׂאוֹר בְּכָל גְּבוּלְךָ",
הַצֵּרֶךְ לְפָרֵשׁ בְּאִיזוֹ זְבִיחָה הוּא מִזְהִיר, שְׂאֵם כְּתָב:
"וְלֹא יִלִּין מִן הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב לְבִקֹּר",
הַיִּיתִי אוֹמֵר: שְׁלָמִים הַנִּשְׁחָטִים כֹּל שִׁבְעָה, כִּלְנֵן
כֹּבֵל תּוֹתִירוּ, וְאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא לַיּוֹם וְלַיְלָה, לְכַף
כְּתָב: "בַּעֲרֵב בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן". דְּבַר אַחֵר: בְּחֻגִיגַת
י"ד הַכְּתוּב מְדַבֵּר, וְלָמַד עָלֶיךָ שְׁנֵאֲכֵלֶת לְשֵׁנֵי
יָמִים, וְהַרְאִשׁוֹן הָאָמוֹר כָּאֵן בַּיּוֹם טוֹב הַרְאִשׁוֹן
הַכְּתוּב מְדַבֵּר, וְכֵן מְשַׁמְעוֹת הַמִּקְרָא: בְּשֵׁר חֻגִיגָה
אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב, לֹא יִלִּין בַּיּוֹם טוֹב הַרְאִשׁוֹן עַד
בְּקִרוֹ שֶׁל שְׁנֵי, אֲכַל נֶאֱכֵלֶת הִיא בִּי"ד וּבִט"ו, וְכַף

לומר: "רק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכַל": (א) שְׁמוֹר
אֶת־חֹדֶשׁ הָאָזִיב. מִקְדָּם בּוֹאוּ, שְׁמוֹר שְׂיֵהָא רְאוּי
לְאָבִיב, לְהַקְרִיב בּוֹ אֶת מִנְחַת הָעֶמֶר, וְאִם לֹא,
עֲבַר אֶת הַשָּׁנָה: מִמִּצְרַיִם לַיְלָה. וְהֵלֵא בַּיּוֹם יֵצֵאוּ,
שְׁנֵאֲמַר (בַּמְדַּבֵּר לֵג): "מִמִּחְרַת הַפֶּסַח יֵצֵאוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְגו'?" אֶלָּא לְפִי שֶׁבְלִילָה נִתֵּן לָהֶם פְּרֻעָה
רְשׁוּת לְצֵאתָ, שְׁנֵאֲמַר (שְׁמוֹת יב): "וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה
וְלֹא־הֶרֶן לַיְלָה וְגו'": (ב) וּזְבַחְתָּ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ
צֹאן. שְׁנֵאֲמַר: "מִן הַכִּבְשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקְחוּ":
וּבִקֹּר. (ספרי) תִּזְבַּח לְחֻגִיגָה, שְׂאֵם נִמְנוּ עַל הַפֶּסַח
חֲבוּרָה מְרֻבָּה, מִבֵּיָאִים עֲמוּ חֻגִיגָה כְּדִי שְׂיֵהָא נֶאֱכַל
עַל הַשִּׁבְעָה, וְעוֹד לְמַדּוֹ רְבוּתֵינוּ דְּבָרִים הַרְבֵּה
מִפְּסוּק זֶה: (ג) לָחֶם עֲנִי. לָחֶם שְׁמֻזְכִּיר אֶת הָעֲנִי
שְׁנִתְעַנּוּ בְּמִצְרַיִם: כִּי בַחֲפוּזִין יֵצֵאתָ. וְלֹא הִסְפִּיק
בְּצֵק לְהַחֲמִיץ וְזֶה יִהְיֶה לְךָ לְזִכְרוֹן, וְחֲפוּזִין לֹא
שֶׁלֶךְ הִיָּה אֶלָּא שֶׁל מִצְרַיִם, שְׁכֵן הוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת
יב): "וּתְחַזֹּק מִצְרַיִם עַל הָעָם וְגו'": לְמַעַן תִּזְכֹּר.
עַל יְדֵי אֲכִילַת הַפֶּסַח וְהַמִּצֵּה, "אֶת־יוֹם צֵאתְךָ":

בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:
וְכִי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְשִׁבְעַן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בְּעָרֵב
כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם כִּסִּי:
וּבִשְׁלֹתָ וְאִכְלָתָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בַּבֶּקֶר וְהִלַּכְתָּ לְאֹהֲלֶיךָ כִּסִּי:
ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
עֲצַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
מְלָאכָה כִּסִּי: ט שְׁבַעֵה שְׁבַעֵת תִּסְפָּר־לָךְ
מֵהַחֹל חֲרַמְשׁ בַּקָּמָה תַּחֲלֵל לְסֹפֵר שְׁבַעֵה
שְׁבַעֹת כִּסִּי: י וְעִשִׂיתָ חֹג שְׁבַעֹת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן בְּאֲשֶׁר
יְבָרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּסִּי: יא וְשִׁמַּחְתָּ לְפָנָי |
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ
וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהִיתוּם

בְּאֶחָד מִקְרָוֶיךָ דִּי אֱלֹהֶיךָ יְהִי
לָךְ: ו אֱלֹהֵיךָ לְאַתְרָא דִּי יִתְרַעֵי יי
אֱלֹהֶיךָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכֻנְתָּהּ תִּמְנָן
תְּכֹסֵי יַת פֶּסְחָא בְּרַמְשָׁא כְּמַעַל
שְׁמַשָּׁא זְמַן מִפְקֵךָ מִמִּצְרַיִם:
ז וּתְכַשֵּׁל וְתִיכּוֹל בְּאַתְרָא דִּי
יִתְרַעֵי יי אֱלֹהֶיךָ בְּהַ וְתִתְפַּנֵּי
בְּצַפְרָא וְתִהְיֵךָ לְקְרָוֶיךָ: ח שְׁתָּא
יוֹמִין תִּיכּוֹל פְּטִירָא וּבִיּוֹמָא
שְׁבִיעָאָה כְּנֵשׁ קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ לֹא
תַעֲבֵד עַבִּידָא: ט שְׁבַעֵא שְׁבֹועִין
תִּמְנִי לָךְ מִדְּשִׁרְיֹת מְגֵלָא בְּחֻצָּד
עוֹמְרָא דְאַרְמוֹתָא תִּשְׁרִי לְמִמְנִי
שְׁבַעֵא שְׁבֹועִין: י וְתַעֲבֵד חֻגָא
דְּשְׁבֹועֵיָא קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת
נִדְבַת יָדְךָ דִּי תִתֵּן כְּמָא דִּי בְּרַכְוֶךָ
יי אֱלֹהֶיךָ: יא וְתַחֲדֵי קָדָם יי
אֱלֹהֶיךָ אֶתָּ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ
וְאִמְתְּךָ וְלֹוֹאָה דִּי בְּקְרָוֶיךָ וּגְיִירָא
וְיִתְמָא וְאַרְמְלָא דִּי בְּיָנְךָ בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרַעֵי יי אֱלֹהֶיךָ לְאַשְׁרָאָה

רש"י

שְׁנוּיָהּ הִיא בְּמִסְכַּת פֶּסְחִים (ע"א): (ו) בְּעָרֵב.
כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם. (ספרי) הָרִי
שְׁלֹשָׁה זְמָנִים חֲלוּקִים: בְּעָרֵב מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וְלִמְעַלָּה
זְבַחֵהוּ, וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאכְלֵהוּ, וּמוֹעֵד צֵאתְךָ אֶתָּה
שׁוֹרְפֵהוּ; כְּלוֹמַר, נַעֲשֶׂה נֹתֵר וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרָפָה:
(ז) וּבִשְׁלֹתָ. זֶהוּ צְלִי אֵשׁ, שְׁאֵף הוּא קְרוִי בְּשׁוּל:
וּפְנִיתָ בַּבֶּקֶר. (ספרי) לְבַקְרוֹ שֶׁל שְׁנֵי; מִלְּמַד שֶׁטָּעוּן
לֵינָה לִלְיָה שֶׁל מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב (חגיגה טז):
(ח) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת. וּבַמָּקוֹם אַחֵר הוּא
אוֹמֵר (שְׁמוֹת יב): "שְׁבַעֵת יָמִים", שְׁבַעֵה מִן הַיָּשֵׁן
וְשֵׁשֶׁה מִן הַחֹדֶשׁ. דְּבַר אַחֵר: לְמַד עַל אֲכִילַת מִצֵּה
בְּשְׁבִיעִי, שְׁאֵינָה חוֹבָה. וּמִפְּאֵן אֶתָּה לְמַד לְשֵׁשֶׁת
הַיָּמִים, שְׁהָרִי שְׁבִיעִי בְּכֹלל הִנֵּה, וְיֵצֵא מִן הַכֹּלֵל

לְלַמֵּד שְׁאִין אֲכִילַת מִצֵּה בּוֹ חוֹבָה אֵלָא רְשׁוּת, וְלֹא
לְלַמֵּד עַל עֲצָמוֹ יֵצֵא, אֵלָא לְלַמֵּד עַל הַכֹּלֵל כְּלוֹ
יֵצֵא: מֵה שְׁבִיעִי רְשׁוּת, אֵף כֹּלָם רְשׁוּת, חוּץ מִלְּיָלָה
הָרִאשׁוֹן שֶׁהַפְּתוּב קָבְעוּ חוֹבָה, שְׁנַאֲמַר (שְׁמוֹת יב):
"בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ מִצֹּת": עֲצַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ. עֲצַר
עֲצָמְךָ מִן הַמְּלָאכָה. דְּבַר אַחֵר: כְּנוֹפֵיָא שֶׁל מְאָכֵל
וּמִשְׁתַּה, לְשׁוֹן (שׁוֹפְטִים יג): "נַעֲצְרָה־נָא אוֹתְךָ":
(ט) מֵהַחֹל חֲרַמְשׁ בַּקָּמָה. (ספרי. מִנְחוֹת עא)
מִשְׁנַקְצַר הָעֹמֵר, שֶׁהוּא רְאִשִׁית הַקִּצִּיר: (י) מִסֵּת
נִדְבַת יָדְךָ. דִּי נִדְבַת יָדְךָ, הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה, הִבֵּא
שְׁלָמִי שְׁמַחָה וְקִדְשׁ קְרוֹאִים לְאַכֵּל: (יא) וְהַלְוִי
וְהַגֵּר וְהִיתוּם וְהִזְמִינָה. אַרְבַּעַה שְׁלֵי כְּנָגֵד
אַרְבַּעַה שְׁלֵךְ: "בְּנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ", אִם

שְׁכַנְתָּהּ תִּמְנָן: יב וְתִדְבַר אֲרִי
 עֲבָדָא הוּיִתָּא בְּמִצְרַיִם וְתִטְר
 וְתַעֲבֵד יִתְקַמֵּיא הָאֲלִיָּן: יג חָגָא
 דְּמִטְלִיא תַעֲבֵד לָךְ שְׁבַעֲא יוֹמִין
 בְּמִכְנָשׁוֹף מֵאֲדָרָךְ וּמִמְעַצְרֵתָךְ:
 יד וְתַחֲדֵי בַחֲגָךְ אֶת וּבְרַךְ וּבְרַתָּךְ
 וְעֲבָדָךְ וְאִמְתָּךְ וְלוֹאָהּ וּגְלוּרָא
 וְיִתְמָא וְאַרְמְלָא דִּי בְקִרְוֵיךָ:
 טו שְׁבַעֲא יוֹמִין תַּחֲוֹג קָדָם יְיָ
 אֱלֹהֶךָ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרַעֲוּ יְיָ אֲרִי
 יִבְרַכְנָךְ יְיָ אֱלֹהֶךָ בְּכָל עֲלִלְתָּךְ
 וּבְכָל עוֹבְדֵי יָדָךְ וְתִהִי בְרָם חֲדָי:
 טז תֵּלַת זְמַנִּין בְּשִׁתָּא יִתְחַזִּי כָּל
 דְּכוּרָךְ קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ בְּאַתְרָא דִּי
 יִתְרַעֲוּ בַחֲגָא דְּפִטְרִיא וּבַחֲגָא
 דְּשְׁבוּעִיא וּבַחֲגָא דְּמִטְלִיא וְלֹא
 יִתְחַזִּי קָדָם יְיָ רִיקְנִין: יז גְּבַר
 כְּמַתְנַת יְדָה כְּבִרְכַתָּא דִּי אֱלֹהֶךָ
 דִּי יִהֵב לָךְ: ס ס ס

וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: כס"י: יב וְזָכַרְתָּ
 כִּי־עָבַד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְשִׁמְרַת וְעַשִׂיתָ אֶת־
 הַחֲקִים הָאֵלֶּה: כס"י: פ מִפְטִיר יג חֲג הַסִּפְתָּ
 תַעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפֹּךְ מִגְרַנְךָ
 וּמִיִּקְבֶּךָ: כס"י: יד וְשִׂמַּחְתָּ בַּחֲגֶךָ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ
 וּבִתֶּךָ וְעַבְדֶּךָ וְאִמְתֶּךָ וְהַלְוֵי וְהַגֵּר וְהִיתוּם
 וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: טו שִׁבְעַת יָמִים
 תַּחֲוֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
 כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאַתְךָ וּבְכָל־
 מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אֶךְ שִׂמַּח: כס"י: טז שְׁלוֹשׁ
 פְּעָמִים | בַּשָּׁנָה יִרְאֶה יְרָאָה כָּל־זְכוּרָךְ אֶת־פָּנָי |
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בַּחֲוֹג הַמִּצְוֹת
 וּבַחֲוֹג הַשְּׁבָעוֹת וּבַחֲוֹג הַסִּפּוֹת וְלֹא יִרְאֶה אֶת־פָּנָי יְהוָה רִיקָם: כס"י:
 יז אִישׁ כְּמַתְנַת יְדוֹ כְּבִרְכַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: כס"י: ססס

קכ"ו פסוקים פליאה סימן

רש"י

אֶתְּהָ מִשְׂמַח אֶת שְׁלִי, אֲנִי מִשְׂמַח אֶת שְׁלֶךְ:
 (יב) וְזָכַרְתָּ כִּי־עָבַד הָיִיתָ וּגְו'. עַל־מְנַת פֶּן
 פְּדִיתִיךָ, שֶׁתִּשְׁמַר וְתַעֲשֶׂה אֶת הַחֲקִים הָאֵלֶּה:
 (יג) בְּאַסְפֹּךְ. בְּזֶמֶן הָאֶסֶף, שֶׁאַתָּה מְכַנֵּס לְבֵית
 פְּרוֹת הַקִּיץ. דָּבַר אַחֵר: בְּאַסְפֹּךְ מִגְרַנְךָ וּמִיִּקְבֶּךָ,
 לְמַד שֶׁמְסַכְכִּין אֶת הַסִּפָּה בַּפְּסֻלַת גֵּרָן וְיָקֵב (סוּכָה
 יב): (טו) וְהָיִיתָ אֶךְ שִׂמַּח. לְפִי פֶשׁוּטוֹ אֵין זֶה
 לְשׁוֹן צְוִי אֶלֶּא לְשׁוֹן הַבְּטָחָה, וּלְפִי תַלְמוּדוֹ: לְמַדוֹ
 מִכָּאן לְרַבּוֹת לַיַּל יוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה (שם):
 (טז) וְלֹא יִרְאֶה אֶת־פָּנָי ה' רִיקָם. אֶלֶּא הֵבֵא
 עֲלוֹת רֵאזִּיה וְשִׁלְמֵי חֲגִיגָה: (יז) אִישׁ כְּמַתְנַת יְדוֹ.
 מִי שֵׁישׁ לוֹ אוֹכְלִין הַרְבֵּה וּנְכֻסִים מְרַבִּין, יִבִּיא
 עֲלוֹת מְרַבּוֹת וְשִׁלְמִים מְרַבִּים:
 חסלת פרשת ראה

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולא אחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנִי יִשְׂרָאֵל:

עֲזָרְתִּים הִיא לַמְּחֻזְקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְרָכֵי־נֶעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְךְ יָמִים בְּיַמֶּינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְכְבוֹד. יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנַבִּיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם הַנִּאמְרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבְנַבִּיאֵי הָאֵמַת וְצְדָק:

הפטרת ראה בישעיה פרק נד

נָד יֵא עֲנִיָּה סְעָרָה לֹא נַחֲמָה הִנֵּה אֲנֹכִי מִרְבִּיץ בַּפּוֹךְ אֲכַנּוּךְ וַיִּסְדֹּתִיךְ בַּסְּפִירִים: יֵד וְשִׁמְתִּי פְּדָכְךָ שְׁמִשְׁתִּיךְ וּשְׁעָרֶיךָ לְאֲבָנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלְךָ לְאֲבָנֵי־חֶפֶץ: יֵג וְכָל־פְּנֵיךָ לְמוֹנֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם פְּנֵיךָ: יֵד בְּצַדְקָה תִּכּוֹנְנֵי רַחֲמֵי מַעֲשֶׂיךָ כִּי־לֹא תִירָאֵי וּמִמְחַתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלֶיךָ: טו הֵן גִּזֹר יִגֹר אִפְסֵם מֵאוֹתֵי מִי־גֵר אֶתְּךָ עָלֶיךָ יְפוּל: טו הִנֵּה אֲנֹכִי בְּרֵאתִי חָרָשׁ נִפְחָ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כָלִי לְמַעֲשָׂהוּ וְאֲנֹכִי בְּרֵאתִי מִשְׁחִית לְחַבֵּל: יֵז כָּל־כְּלָי יוֹצֵר עָלֶיךָ לֹא יִצְלַח וְכָל־לְשׁוֹן תִּקְוִים־אֶתְךָ לְמַשְׁפַּט תִּרְשָׁעֵי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצַדִּיקְתֶּם מֵאוֹתֵי נִאִם־יְהוָה:

נָה אֵ הוּי כָל־צִמָּא לְכוּ לַמִּים וְאֲשֶׁר אֵי־לֹו כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְאֵכְלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יֵינ וְחַלְב: נֵב לַמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וַיִּגְיַעְכֶם בְּלוֹא לְשַׁבְעָה שְׁמַעוּ שְׁמוֹעַ אֵלָי וְאֵכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנְּג בְּדִשָׁן נַפְשְׁכֶם: גֵּ הַטּוֹ אֲזַנְכֶם וּלְכוּ אֵלָי שְׁמַעוּ וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרַתְהָ לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסֵדֵי דָוִד הַנִּאמָנִים: דֵּ הֵן עַד לְאוֹמִים נִתְּנוּ נְגִיד וּמְצוּהָ לְאִמִּים: הֵ הֵן גֹּי לֹא־תִדַּע תִּקְרָא וְגֹי לֹא־יִדְעוּךָ אֵלֶיךָ יְרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְקַדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכַל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוּר, לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׁמַחֲנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבַדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ, בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לְבָנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אַחֲרָיִם אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשֶׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֵבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתְּתָ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָתָהּ. עַל הַכֹּל, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

תפלת הדרך

צריך לאמרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachas@netvision.net.il

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס